

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

Dr. Balogh Éva

Debrecen
2018

**DEBRECENI EGYETEM
MARTON GÉZA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA**

**A KÖZSZEREPLŐK BÍRÁLATÁNAK
SZABADSÁGA –
KÖLCSÖNHATÁS AZ EMBERI JOGOK
EURÓPAI BÍRÓSÁGA ÉS AZ
ALKOTMÁNYBÍRÓSÁGOK KÖZÖTT**

Készítette:

Dr. Balogh Éva

Témavezető:

Dr. habil. Tóth Gábor Attila
egyetemi docens

A doktori program címe: Az állam és a jog változásai Közép- és Kelet-
Európában

A doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Szabadfalvi József, egyetemi tanár

A kézirat lezárva: 2018. augusztus 15.

**DEBRECEN
2018**

NYILATKOZAT

Alulírott, *dr. Balogh Éva*, büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem, hogy a Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolában a doktori fokozat megszerzése céljából benyújtott, *A közszereplők bírálatának szabadsága – Kölcsönhatás az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok között* című értekezésem saját önálló munkám, a benne található, másoktól származó gondolatok és adatok eredeti leőhelyét a hivatkozásokban (lábjegyzetekben), az irodalomjegyzékben, illetve a felhasznált források között hiánytalanul feltüntettem.

Kijelentem, hogy a benyújtott értekezéssel azonos tartalmú értekezést más egyetemen nem nyújtottam be tudományos fokozat megszerzése céljából.

Tudomásul veszem, hogy amennyiben részben vagy egészben sajátomként mutatom be más szellemi alkotását, vagy az értekezésben hamis, esetleg hamisított adatokat használlok, és ezzel a doktori ügyben eljáró testületet vagy személyt megtévesztem vagy tévedésben tartom, a megítélt doktori fokozat visszavonható, a jogerős visszavonó határozatot az egyetem nyilvánosságra hozza.

Debrecen, 2018. augusztus 15.

aláírás

Témavezetői vélemény

Balogh Éva *A közszereplők bírálatának szabadsága — kölcsönhatás az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok között* című PhD értekezéséről

A doktori értekezés egyedülálló vállalkozás a hazai jogtudományban. Ahogy az értekezés címéből kitűnik, a szerző egy releváns alapjogi probléma körüljárására vállalkozik: a közszereplőket (szűkebb értelemben *public officials*, tágabban *public figures*) hátrányosan érintő nyilvános közlések szabadságát vizsgálja nemzetközi összehasonlító alkotmányjogi összefüggésekben. Az értekezés gondolatmenete a kamera fókuszálásához hasonlítható: először egy tágabb perspektíva látható, majd fokozatosan a gyújtópontra irányul a figyelem. Vagyis mielőtt a szerző azt tárgyalná, hogy mi a tartalma a közszereplőket érintő szólásszabadságnak a nemzetközi alkotmányjogban, bemutatja a nemzetközi ítélkezési kooperáció elméleti alapjait, az alkotmány és az alkotmánybíráskodás releváns jellemzőit, az EJEB mechanizmusának alkotmányos karakterét, valamint a szólás- és sajtószabadság alapvonalait.

Az elemzés koherenciáját — a tartalmi összefüggésen túl — a választott módszertan biztosítja. Az értekezés konceptuális, összehasonlító és normatív-igazolási szempontok összehangolására vállalkozik. A szerző már szakdolgozatában és OTDK-dolgozatában (*Alkotmányozási eljárások — Magyarországi alkotmányozások összehasonlító elemzése*) is az összehasonlító és normatív módszertani elemek együttes alkalmazására törekedett. A szerző doktori tanulmányai (köztük heidelbergi tanulmányútja) során fejlesztette tovább metodológiai készségeit.

Az értekezés részletesen tárgyalja az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti kölcsönhatás általános elméleti, joghatósági és hatásköri kérdéseit. Törekvése, hogy kimutassa a kortárs szakirodalomban gyakran metaforikusan címkézett jelenség (*cross-fertilization; dialogue; constitutional borrowing; globalization of constitutional law*) valódi karakterjegyeit. A szerző látásmódjában a globalizáció nem önmagában jó vagy rossz, hanem komplex társadalmi-gazdasági-jogi jelenség. A globalizálódó alkotmányjognak sajátos helye van ebben a folyamatban:

egyfelől előmozdítója a nemzetállami kereteken túli regionális és globális együttműködésnek, másfelől a globális alkotmányjogi gondolkodás kedvező hatásai kimutathatók az alkotmányjogi ítélkezésben. Mindezek mellett a szerző példákkal, jogesetekkel érzékelteti az ellenhatást is: a szuverenitásra (tévesen) hivatkozó elkülönülésnek és az alkotmányjogi kooperáció elutasításának egyre több helyen látható jeleit. A gondolatmenet fontos jellemzője továbbá, hogy az alkotmánybíráskodást funkcionális értelmében ragadja meg, így kimutatja mind az EJEB, mind az elkülönült alkotmánybíróság nélküli, de a *constitutional review* valamilyen formáját intézményesítő rendszerek közös alkotmánybíráskodási ismérveit.

Az értekezés fókuszában a szólásszabadság, azon belül a közszereplők bírálatának konceptuális és összehasonlító alkotmányjogi elemzése áll. A szerző összefoglalja és helyenként új megvilágításba helyezi a tárgykörrel eddig felhalmozott jogtudományi ismereteket (például Ed Baker és Dworkin deontologikus felfogásának összevetése), köztük a nemzetközi szakirodalom legújabb eredményeit (Ash; Kumm; Lang and Wiener; Sweet; Waldron stb). Ezen túl a dolgozat számos új felismeréssel gazdagítja tudásunkat a szólásszabadságot érintő alkotmányjogi ítélkezési együttműködésről. Az elemzett esetekből egyebek mellett kitűnik, hogy:

- az EJEB nem egyszerűen a tagállami bíráskodás megalapozója, hanem az EJEB és a tagállami bíróságok közötti hatásmechanizmus többirányú;
- a tényeken alapuló véleménynyilvánítás védelmének doktrinális alapjai az EJEB gyakorlatából szétterjedve váltak közkinccsé az európai alkotmánybíráskodásban;
- autoriter tendenciák felerősödését jelezheti, ha a tagállami alkotmánybíróság csak látszólag követi az EJEB sztenderdjeit, valójában a szólásszabadság rendeltetésével ellentétesen használja (pl. orosz, lengyel és magyar Alkotmánybíróság).

A vizsgált tárgykör aktualitását mutatja, hogy miközben a gyűlölködő vélemények (*hate speech*) és valótlan állítások (*fake news*) rendkívül aggasztó mértékben terjednek világszerte, ráadásul ebben felelős alkotmányjogi főtisztviselők sok helyen főszerepet visznek, ugyanakkor számos helyen egyre nő az egzisztenciális és jogi kockázata a fontos közhivatalt viselőkkel szembeni közléseknek. A közéleti

szólásszabadság igazolásánál és hatékony védelménél kevés aktuálisabb témakör van ma a globális alkotmányjog-tudományban.

Az értekezést formai és tartalmi szempontból rendben lévőnek, az egyetemi és kari szabályozás elvárásainak megfelelőnek tartom. Balogh Éva értekezését jó szívvel, teljes támogatással ajánlom a tisztelt kollégák figyelmébe.

Berlin, 2018. augusztus 18.

Tóth Gábor Attila

TARTALOMJEGYZÉK

I. BEVEZETÉS	11
II. A KÖLCSÖNHATÁS ALAPJAI	18
II. 1. Az emberi jogok univerzális felfogása.....	20
II. 1. 1. A kezdetektől napjainkig	20
II. 1. 2. Közös (egyetemes) emberi jogi fogalomkészlet	23
II. 1. 2. 1. Egyetemes emberi jogok	23
II. 1. 2. 2. A kifejezés szabadsága	24
II. 1. 3. Kulturális sokféleség és emberi jogok	28
II. 2. A globális alkotmányosság perspektívái	30
II. 2. 1. Kozmopolita világrend és az örök béke realista utópiája – egy elmélet	30
II. 2. 2. A globalizáció és hatásai a jogra és a jogi folyamatokra	31
II. 2. 3. Az alkotmányos eszmék migrációja	37
II. 3. A bíróságok közötti párbeszéd.....	40
II. 3. 1. A bíróságok közötti párbeszéd típusai	42
II. 3. 2. Bíróságok közötti párbeszéd az alapjogi bíráskodásban	45
III. AZ ALKOTMÁNY ÉS AZ ALKOTMÁNYBÍRÁSKODÁS KÖLCSÖNHATÁST MEGALAPOZÓ JELLEMZŐI.....	51
III. 1. Az alkotmány fogalma és az alkotmányosság	52
III. 2. Az alkotmánybírászkodás sajátosságai	56
III. 2. 1. Az alkotmány értelmezése.....	57
III. 2. 2. Normakontroll és a jogalkalmazás alkotmányos felülvizsgálata	60
III. 2. 3. Alapjogi bírászkodás	64
III. 2. 4. Jogfejlesztő értelmezés	66
III. 2. 5. Precedensalapú döntéshozatal	68
IV. A STRASBOURGI EMBERI JOGI MECHANIZMUS ALKOTMÁNYOS TULAJDONSÁGAI.....	70
IV. 1. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye alkotmányos jellege.....	71
IV. 2. Az Emberi Jogok Európai Bírásága alkotmánybíróság jellege	75
IV. 2. 1. Az Egyezmény értelmezése.....	75
IV. 2. 2. Normakontroll és a jogalkalmazás felülvizsgálata	80
IV. 2. 3. Alapjogi bírászkodás.....	81
IV. 2. 4. Az Egyezmény jogfejlesztő értelmezése	85
IV. 2. 5. Precedensalapú esetjog.....	88
V. A SZÓLÁS ÉS A SAJTÓ SZABADSÁGA.....	90
V. 1. A kifejezés szabadsága.....	90

V. 2. A szólásszabadság és a sajtószabadság igazolásai	97
V. 2. 1. A közösségi eszköz alapú igazolások	98
V. 2. 1. 1. Az igazság keresésével kapcsolatos elméletek	99
V. 2. 1. 2. A demokrácia működéséhez kapcsolódó elméletek	101
V. 2. 2. Az egyéni autonómia alapú igazolások	103
V. 2. 2. 1. Egyéni autonómia és önkifejezés	104
V. 2. 2. 2. Egyéni autonómia, demokrácia és legitimitás	106
V. 3. A szólásszabadság és a sajtószabadság jelentősége a demokratikus társadalmakban	107
V. 4. A szabad szólás és a szabad sajtó korlátai	111
VI. A KÖZSZEREPLŐK BÍRÁLATA.....	115
VI. 1. Kik a közszereplők?	122
VI. 1. 1. Közfunkcióval rendelkezők.....	122
VI. 1. 1. 1. Az amerikai gyakorlat	123
VI. 1. 1. 2. A strasbourgi megközelítés	124
VI. 1. 1. 3. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata	133
VI. 1. 2. A közéleti vita egyéb résztvevői.....	137
VI. 1. 3. Hírességek	144
VI. 1. 4. Nehéz esetek.....	146
VI. 1. 5. A bíróságok közötti hatások	150
VI. 2. A közszereplők szélesebb körű bírálhatóságának igazolása	152
VI. 3. A közlések típusai és eltérő jogi következményei.....	158
VI. 3. 1. Tényállítás	159
VI. 3. 1. 1. A New York Times–szabály és következményei.....	160
VI. 3. 1. 2. A strasbourgi gyakorlat.....	168
VI. 3. 1. 3. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata	174
VI. 3. 1. 4. A német szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlata	181
VI. 3. 2. Idézés és tudósítás	183
VI. 3. 3. Értéktétel	195
VI. 3. 3. 1. Az amerikai megítélés.....	195
VI. 3. 3. 2. A német szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlata	197
VI. 3. 3. 3. A strasbourgi gyakorlat	199
VI. 3. 3. 4. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata	206
VI. 3. 4. Tényeken alapuló értéktétel	216
VI. 3. 4. 1. Egy új kategória Strasbourgban	216
VI. 3. 4. 2. Az új kategória alkalmazása az európai alkotmánybíróságok gyakorlatában	219
VI. 3. 5. A bíróságok közötti hatások	220
VII. KÖVETKEZTETÉSEK.....	223
VIII. SUMMARY.....	231
IRODALOMJEGYZÉK	235
1. FELHASZNÁLT IRODALOM.....	235

2. JOGESETEK JEGYZÉKE	257
3. HIVATKOZOTT NEMZETKÖZI EGYEZEMÉNYEK JEGYZÉKE.....	264
4. HIVATKOZOTT EGYÉB NEMZETKÖZI JOGI JOGFORRÁSOK JEGYZÉKE.....	265
5. HIVATKOZOTT NEMZETI JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE.....	267

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönettel és hálával tartozom Tóth Gábor Attilának nemcsak a dolgozat elkészítéséhez nyújtott lelkiismeretes témavezetői munkájáért, hanem a szemléletformáló és folyamatosan inspiráló szakmai környezetért, amelynek neki köszönhetően már joghallgatóként, majd PhD hallgatóként és oktatói munkám során is részese lehettem. Az ő tanítványaként ismertem meg az esetjog összehasonlító elemzésének izgalmas feladatát és módszereit. A folyamatosan a (leg)jobbra ösztönző szakmai vezetése, és az egyedülálló meglátásai a szakmai gondolkodásomat és a dolgozat különböző részeivel kapcsolatos látásmódomat folyamatosan formálták.

Köszönettel tartozom Sólyom Péternek, akinek hasznos tanácsai, kritikus észrevételei és szakirodalmi javaslatai orientáltak a szakmai látásmódomat. Köszönet illeti Fazekas Flórát, akinek gyakorlatias szakmai észrevételi sokat segítettek a dolgozat elkészítésében, illetve véglegesítésében.

Köszönettel tartozom minden kollégának, akik a doktori iskolában tartott tárgyak keretein belül, a dolgozat egyes fejezeteivel kapcsolatos műhelyszemináriumon, beszélgetések során, konferenciákon, illetve a műhelyvitán észrevételeikkel és javaslataikkal segítették a dolgozat fejlesztését. Az Alkotmányjogi Tanszék korábbi és jelenlegi munkatársait köszönet illeti a dolgozat megírására fordítandó idő szempontjából kedvező és támogató munkamegosztásért.

Köszönöm a DEENK Társadalomtudományi Könyvtár Kassai úti Campuson tevékenykedő munkatársainak a közreműködését, akik amellet, hogy a 2-es kutató szoba nyugodt kutatói környezetét folyamatosan a rendelkezésemre bocsátották, nem kevés szakirodalmat tettek számomra elérhetővé.

Köszönettel és örök hálával tartozom a családomnak és a páromnak, akiknek végtelen türelme, folyamatos biztatása és odaadó támogatása nélkül ez a dolgozat nem készülhetett volna el.

Köszönöm a barátaimnak a biztatást, és a dolgozattal kapcsolatos végtelennek tűnő mondandóim türelmes meghallgatását.

A dolgozatomat a legnagyobb szeretettel, hálával és tisztelettel édesanyámnak ajánlom.

I. Bevezetés

Napjainkban az alkotmányjogi gondolkodás szerves részévé vált az ún. *többszintű alkotmányosság*. Ez alatt leginkább azt értik, hogy az egyes nemzetközi és nemzeti szervek között *horizontális és vertikális kommunikáció* valósul meg. A nemzeti alkotmányok, illetve alkotmányos rendszerek nem elszigetelt módon léteznek, hanem több, az államok által kialakított jogrendszerekbe illeszkednek, és egymással sokféle módon kapcsolatba kerülnek. Ez egymás alkotmányos fejlődésének figyelemmel kísérését és folyamatos, változó intenzitású együttműködést igényel. Kiemelkedő jelentősége van ennek a demokrácia, a jogállamiság megvalósulása és az emberi jogok védelme terén. Ennek a folyamatnak egyik fontos része, hogy az egyes államok jogrendszerei, intézményei és a nemzetközi, szupranacionális szervezetek intézményei között interakció van. Európában e tekintetben a két legfontosabb entitás az Európa Tanács és az Európai Unió, melyek leginkább hatással vannak az európai jogrendszerek közös irányba való fejlődésére.

Az *Európa Tanács* által létrehozott rendszer Európa legrégebbi, regionális szinten leghatékonyabb és ezáltal legfontosabb emberi jogokat védő mechanizmusa. Az Emberi Jogok Európai Bírósága egyéni kérelem alapján vizsgálja, hogy a részes állam megsértette-e az Egyezményben foglalt valamely jogot. A Bíróság az Egyezmény autentikus értelmezője, így egy-egy döntése nem feltétlenül csupán az ügyben félként szereplő államra van hatással, hanem a többi tagállam alapjogi gyakorlatára is, hozzájárulva egy közös alapokon nyugvó európai emberi jogi gondolkodás kialakulásához és fejlődéséhez. Az *Európai Unió* joga egy önálló jogrendszert képez, melynek a tagállamok jogrendszerére számos területen meghatározó befolyása van, ugyanis az uniós jog a tagállamokra kötelező. Az uniós jogforrások egyrészt a tagállamokat, illetve azok szerveit kötelezik és jogosítják, másrészt a jogalanyok számára teremtenek a tagállami bíróságok előtt kikényszeríthető jogokat és kötelezettségeket, azaz bizonyos feltételek fennállása esetén közvetlen hatállyal bírnak. Az Unió jogrendje csak a tagállamokkal együttműködve töltheti be funkcióját. Az Unió alapjogvédelmi mechanizmusa – különösen az Európai Unió Alapjogi Chartájának alapszerződési szintű kötelező erejének elfogadása óta – szintén kiemelt hatással van a tagállamok alapjogvédelmi gyakorlatára.

Jelen dolgozat az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok és az alkotmánybíráskodást végző bírói szervek közötti kölcsönhatást vizsgálja, az alapjogi

bíraskodás jellegzetességeit, természetét, illetve annak gyakorlati hatásait kutatja. A dolgozatban a továbbiakban az alkotmánybíróság kifejezés alatt egyaránt értem az alkotmánybíróságoknak nevezett bírói szerveket, illetve azokat a bírói szerveket, amelyek nem a rendesbírói szervezetrendszerrel elkülönült alkotmánybíróságok, illetve nem alkotmánybíróságnak nevezik őket, de alkotmánybíráskodási tevékenységet végeznek. A vizsgálat tárgya a bíróságok esetjoga, tehát az, hogy hogyan hatnak egymásra a hasonló ügyekben hozott döntéseikkel az alapjogok értelmezése során. Nem célom a bíróságok esetjogának teljes áttekintése, a kölcsönhatást a szólás- és sajtószabadság alapjogok tekintetében elemzem. Ezen belül is egy speciális kérdést, a közszereplőkkel kapcsolatos közlések szabadságát, illetve e közlések kifejezésének a bíróságok által felállított korlátait, és az azokkal kapcsolatos bírói mérlegelés módszereit tanulmányozom. Ez a problémakör folyamatosan aktuális, hiszen nap mint nap találkozunk olyan esetekkel, amelyek újabb kérdéseket vetnek fel a közszereplőkkel kapcsolatos nyilvános közlések megítélésében. A jogtudományi vizsgálatnak örök tárgya, hogy hogyan tudják a bíróságok a régre visszanyúló hagyományokon alapuló alkotmányos tesztek és mércéket a változó körülményekhez igazítani, és a különféle helyzetekből kialakult esetekben azokat alkalmazni és megújítani. Ennek tétje a közéleti szólás szabadsága és a demokratikus nyilvánosság hatékony védelme, amely nemcsak a demokrácia alapvető feltétele, hanem a fenntarthatóságának a biztosítója, és nélkülözhetetlen a demokratikus értékek megkérdőjelezése és támadása elleni küzdelemben is. Különösen aktuális ez a vizsgálat napjainkban, amikor a világ számos részén az tapasztalható, hogy közjogi tisztségviselők a sajtó hiteltelenítésére és jogi eszközökkel való korlátozására törekednek, illetve a közügyekben aktívan résztvevő, azokra befolyással levő személyek tesznek kísérletet közszereplői státuszuk tagadásával, személyiségi jogaikra hivatkozva kikerülni a nyilvános közéleti vitából.

A hipotézisem az, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok között *létezik kölcsönhatás*, és ez a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésénél mérlegelésre kerülő szempontok és mércék alkalmazásnál *kimutatható*. A feltevésem tehát kétirányú. Nem csupán azt állítom, hogy az EJEB alapjogokat értelmező gyakorlata hatással van az alkotmánybíróságok alapjog-értelmezésére, hanem azt is, hogy ez visszafelé is igaz, az alkotmánybíróságok értelmezése is hatással van az EJEB gyakorlatára. A folyamat tehát oda-vissza megvalósul, nem arról van szó, hogy az alkotmánybíróságok és más alapjogi bíráskodást végző bíróságok mintaként követik a strasbourgi gyakorlatot, hanem arról,

hogy ezek a bíróságok kölcsönösen figyelemmel vannak egymás ítélkezési gyakorlatára, és ennek során és ez által kölcsönösen hatnak egymásra. A kölcsönhatás mértéke és az egymásra hatás irányai a strasbourgi bíróság és az egyes tagállami alkotmánybíróságok között eltérő lehet. A kutatás annak elemzésére irányul, hogy a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélése kapcsán hogyan nyilvánul meg ez a kölcsönhatás, illetve, hogy milyen mértékű.

Kizárólag a *bíróságok döntései* képezik tehát a vizsgálat tárgyát, így a dolgozat elsődleges forrásai is a vizsgált bíróságok döntései. A szakirodalmi forrásokat a bíróságok közötti kölcsönhatás vizsgálatához és az ahhoz kapcsolódó igazolási szempontok feltárásához, illetve az esetjoghoz kapcsolódóan dolgozom fel. Emellett a dolgozatban néhány soft law jellegű dokumentumot – így például az Európa Tanács programteveit, a Miniszteri Bizottság és a Parlamenti Közgyűlés egyes aktusait és a Velencei Bizottság véleményeit – is használok azokban az esetekben, amikor az általam vizsgált gyakorlatok, illetve tendenciák bemutatásához informatívan hozzájárulnak. Nem foglalkozom azonban olyan tényezőkkel, amelyek valamilyen informális módon járulhatnak hozzá a bíróságok közötti kölcsönhatáshoz, mint például a bírák közötti személyes találkozók, konferenciák és ehhez hasonló kommunikációk.

A dolgozat két nagy témakör szerint tagolódik. Elsőként a dolgozat témájának elméleti és intézményi aspektusait dolgozom fel kettős céllal. Egyrészt azért, hogy bemutassam milyen tényezők lehetnek hatással a többszintű alkotmányosságnak a dolgozatban elemzésre kerülő gyakorlatának kialakulására és formálására, illetve, hogy definiáljam és ismertessem az elemzés tárgyát képező instrumentumokat, és jellemezzem a közöttük kialakult alkotmányos párbeszéd mibenlétét. Másrészt ez egyúttal igazolási szándékú is, ebben a részben folyamatosan utalok arra, hogy milyen tényezők igazolják az általam vizsgált bíróságok közötti kölcsönhatást. A dolgozat második részében a konkrét alapjogi vizsgálatot végzem el. A célom az, hogy ebben a részben a közszereplők bírálatával kapcsolatos gyakorlatnak konceptuális keretet adva kimutassam az általam vizsgált bíróságok közötti kölcsönhatást, illetve annak intenzitását és meghatározó irányait a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó gyakorlatukban. A szólás- és sajtószabadság alapjogok mibenlétének és igazolási felfogásainak ismertetését követően a közszereplőkkel kapcsolatos közlések kapcsán a bírói mérlegelés szempontjai mentén elemzem és összegzem a bíróságok közötti kölcsönhatást.

Elsőként azokat a folyamatokat térképezem fel, amelyek elősegítették a többszintű alkotmányosság kialakulását és dinamikus fejlődését, illetve annak részeként a bíróságok közötti interakciót. Ezek nem lezárt jelenségek, hanem napjainkban is jelen lévő, az élet különböző területein bizonyos időszakokban erőteljesebben, máskor kevésbé meghatározó módon hatást gyakorló mechanizmusok. Először az *emberi jogok egyetemességére* koncentrálok, illetve bemutatom az e felfogással szemben kialakult álláspontok egy, a témám szempontjából releváns irányzatának, a kulturális relativizmusnak a főbb érveit. Majd a *globalizáció és a jog* kapcsolatának néhány releváns aspektusát tárom fel. A *bíróságok közötti dialógus* általános jellemzőit, illetve lehetséges változatait is szemléltetem. A mindezekre vonatkozó számos álláspont közül én azokat választottam ki és mutatom be, amelyeket elfogadok és használok a dolgozatban.

Ezt követően az elemzés tárgyát képező instrumentumokat mutatom be. Ennek oka nem csupán az, hogy világos legyen, mire vonatkozik a vizsgálat. Azért is fontos ez a bemutatás, mert úgy vélem, hogy a kölcsönhatás másik, kiemelkedően fontos indoka az ezek között felfedezhető alapvető hasonlóságok megléte. Ezekeben a fejezetekben folytatom a dolgozat fogalmi keretének kidolgozását. Az *alkotmány és az alkotmányosság* fogalmát követően az *alkotmánybíráskodás* jellemzőit ismertetem. Ezután a *strasbourgi emberi jogi mechanizmus alkotmányos jellemzőire* koncentrálok. A hasonlóságok mellett a közöttük lévő különbségekre is igyekszem rámutatni annak érdekében, hogy az elemzéshez szükséges sajátosságaik tekintetében világos képet kapjunk ezekről a rendszerekről. A dolgozat egészében az e fejezetben bemutatott értelemben fogom használni ezeket a fogalmakat. A vizsgálat tárgyát képező instrumentumok jellemzőinek szemléltetése során is kifejezetten azokra fókuszálok, amelyek meghatározása szükséges az esetjog elemzéséhez.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti kölcsönhatáshoz hozzájáruló folyamatok, illetve a kölcsönhatás intézményi, tartalmi és eljárási alkotmányos indokainak bemutatása után a kutatási tárgykör *alapjogi része* következik. A kutatás vizsgálati tárgya tág értelemben a kifejezés szabadságához, leginkább a szólás- és sajtószabadság alapjogokhoz kapcsolódik. Konkrétan alapjogok közötti konfliktus kapcsán vizsgálom a bíróságok közötti kölcsönhatást. A vizsgálat célja az, hogy feltárja, hogyan hatnak egymásra ezek a bíróságok a közszereplőkkel kapcsolatos közlések szabadságának megítélése kapcsán.

Az alkotmányos fejlődés eredményeként kialakult alkotmányos alapelv, hogy a közszereplőknek többet kell tûrniük az őket érő bírálatokkal szemben, mint a magánszemélyeknek. Ez azonban nem azt jelenti, hogy a közélet szereplőinek minden velük kapcsolatos közlést el kell viselniük. Az ilyen esetek eldöntése során alapvető jogok érvényesülése között kell mérlegelnie a bíróságoknak. Arról kell dönteniük, hogy meddig terjedhet a szólás és a sajtó szabadsága egy közszereplő emberi méltóságával, illetve ebből fakadóan a jó hírnevének vagy a becsületének megsértésével szemben.

Az EJEB és az alkotmánybíróságok közötti, általános értelemben vett kölcsönhatáshoz képest a kifejezés szabadságával, de különösen a közszereplőkkel kapcsolatos esetekben *a bíróságok egymásra hatása speciális*. A közéleti szereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó alkotmányos elveket és mércéket ugyanis a common law hagyományokból és elvekből kiindulva, azok egy részének megőrzésével, más részük elhagyásával és átalakításával az amerikai Legfelső Bíróság dolgozta ki az 1900-as évek második felében. Ezt követően ezek a tesztek és alkotmányos gyakorlatok mások mellett az európai bírósági gyakorlat számára is mértékadóvá váltak, és hatottak a strasbourgi bíróság gyakorlatára és a nemzeti alkotmánybíróságok értelmezésére egyaránt.¹ Ezek a bíróságok fontos kiindulópontként tekintettek az *amerikai Legfelső Bíróság* esetjogában kialakított elvi és gyakorlati megállapításokra, ugyanakkor a testület által meghatározott alkotmányos mércéket az európai viszonyokhoz mérten alakították, illetve további elemekkel egészítették ki. Ennek következtében az EJEB és az európai alkotmánybíróságok közötti kölcsönhatás elemzéséhez elengedhetetlen a vonatkozó amerikai esetjog ismertetése, és annak Európára való hatásainak bemutatása. Ezzel együtt kerülhet csak sor a strasbourgi bíróság és az alkotmánybíróságok gyakorlata közötti kölcsönhatás elemzésére. A kölcsönhatás vizsgálatának kiemelt fókuszpontja a *német szövetségi Alkotmánybíróság*, illetve a *magyar alkotmánybírósági gyakorlat*. Ennek indoka, hogy a német Alkotmánybíróság gyakorlata Európa-szerte kiemelt jelentőséggel bír, a testület gyakorlata hatással van mind az EJEB, mind más európai alkotmánybíróságok gyakorlatára. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatának részletes vizsgálata pedig azért indokolt, mert ez által a dolgozat a hazai gyakorlatról átfogó képet adhat, és arra vonatkozóan következtetéseket vonhat le, hozzájárulva ezzel a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatának jogtudományi analíziséhez, illetve feltárhat olyan

¹ BELAVUSAU, Uladzislau, *Freedom of Speech, Importing European and US Constitutional Models in Transitional Democracies*, Routledge, London, New York, 2013, 32-33.

szempontokat és tanulságokat, amely a bírói gyakorlat számára is hasznos lehet. Ennek érdekében a vizsgálat során figyelemmel kell lenni a testület hatásköreiben bekövetkezett változásokra, és azoknak gyakorlatra való hatására is. Mindemellett a dolgozat szélesebb perspektívából is vizsgálódik, így ezeken túlmenően *néhány másik európai állam alkotmánybíráskodást végző bírói szerveinek* gyakorlatából is igyekszik a tendenciákat feltérképezni, és a kimutatható hatásokat az egyes részeknél jelezni.

Az alapjogi elemzést a *szólás- és sajtószabadság* jellemzésével kezdem, arra mutatok rá, hogy milyen kifejezésmódokat védenek ezek az alapvető jogok. Annak érdekében, hogy ezeknek az alapjogoknak a természetét, rendeltetését és a demokratikus társadalomban betöltött funkciójukat megvilágítsam, az e jogokra vonatkozó *elméleti-eszmetörténeti megalapozásokat* is bemutatom, rendszerezem és összevetem. E jogoknak a demokratikus társadalomban való kiemelt jelentőségét az igazolások segítségével, illetve azoknak a bírói gyakorlatban való együttes megjelenésével szemléltetem, és e tekintetben rámutatok a közöttük lévő hatások irányaira. Ezt követően ezeknek az alapjogoknak a korlátozási lehetőségeit vázolom fel, majd a *közszereplők bírálata kapcsán felmerülő alapjogi konfliktust* vizsgálom, és a vonatkozó bírósági esetjog alapján szemléltetem a különböző felfogásokat. Ezt követően részletesen elemzem a bíróságok közötti kölcsönhatást az ilyen esetekben a bíróságok mérlegelése során felmerülő szempontok alapján. Ez által az is láthatóvá válik, hogy egy-egy ilyen eset mennyire összetett, és hogy a bíróságok közötti hatások egy-egy szempont megítélésében sokkal inkább kimutathatóak, mintha az esetjogot csak a döntések végeredménye szempontjából vizsgálnánk. A kölcsönhatás vizsgálata során az első szempont az, hogy a vizsgált bírói gyakorlat alapján kik azok, akik ebbe a személyi körbe tartoznak. A *közszereplők személyi körének* a részletes analízise után az elméleti megközelítések segítségével azokat az érveket sorakoztatom fel, amelyek alátámasztják az arra vonatkozó *alkotmányos alapelvet*, hogy a közszereplőknek többet kell elviselniük a velük kapcsolatban nyilvánosan közölt bírálatokkal szemben, mint a magánszemélyeknek. Ezt követően a *közlések típusai*, és a bírói mérlegelés során *azokhoz kapcsolódó egyéb körülmények* mentén haladok tovább. Ennek során bemutatom azokat a *teszteket*, amelyeket az esetek eldöntése során a bíróságok alkalmaznak, illetve azokat a *körülményeket*, amelyek vizsgálata döntően befolyásolja a bírósági érvelést, és a döntések kimenetelét. Mindezekre vonatkozóan a vizsgált bíróságok gyakorlata közötti kapcsolat elemzése során az egymásra való hatásokat két irányból mutatom be. Amellett, hogy az egymás gyakorlatából átvett, illetve

továbbfejlesztett érvelések és mércék alkalmazására rámutatok, igyekszem a meghatározó eltéréseket is feltárni.

Az elemzés során többféle módszertani megoldással dolgozok. Az általam vizsgált kölcsönhatást kiváltó folyamatok analízisét *leíró módon* végzem el. Szintén elsősorban analitikus deskriptív módszertan jellemzi a vizsgálat tárgyát képező alapvető jogi dokumentumok és jogintézmények jellemzőit bemutató fejezeteket. Emellett ezekben a fejezetekben már az *összehasonlító alkotmányjog eszközei* közül a klasszifikáció és a funkcionalizmus módszereit is alkalmazom, ami előremutató lehet a bíróságok közötti kölcsönhatás jellemzőinek és az alapjogok érvényesülésében betöltött funkcióinak beazonosításához, illetve a gyakorlat elemzéséhez.² A kutatás során folyamatosan alkalmazom – bizonyos mértékben az első részben is, de legfőképpen a második részben – az empirikus összehasonlító alkotmányjogi módszertan eszközeit. Európában a többszintű alkotmányosság kialakulása és fejlődése új dimenziókat nyitott az összehasonlító alkotmányjogi módszertan alkalmazására nézve a jogtudományban. A dolgozat témáját tekintve fontos, hogy a strasbourgi emberi jogi mechanizmus olyan kiemelt szerepet tölt be az alapvető emberi jogok érvényesülésében, hogy az ma már nem csak a nemzetközi jogi tudományos diskurzus tárgyát képezi, hanem az alkotmányjog tudományban is – erőteljes összehasonlító módszertani elemek alkalmazásával – központi vizsgálódási tárgykör.³ Az összehasonlítás alapvető eszköz a tudományos vizsgálódásban, központi szerepet játszik a koncepcióalkotásban abban az értelemben, hogy ennek segítségével lehet az egyes esetek közötti hasonlóságokat és különbségeket feltárni. Ez a módszer segíthet abban, hogy az alkotmányos normákkal és gyakorlattal kapcsolatos kritikai gondolkodás kialakulhasson. Így az összehasonlító alkotmányjogi módszer túlléphet a leíró jellegén és eseti következtetésekből teóriákat állíthat fel.⁴ A közszereplőkkel kapcsolatos közlésekre vonatkozó bírói gyakorlat vizsgálatakor a hasonlóságok és különbségek feltárását szintén a klasszifikáció módszerével végzem el. Az egyes esetekben felmerülő mérlegelési szempontok alapján tárom fel a bíróságok közötti kölcsönhatást, és ezek alapján vonom le a következtetéseket.

² JACKSON, Vicki C., *Comparative Constitutional Law: Methodologies*, In: ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.), *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, 2012, 58, 62-63.

³ VON BOGDANDY, Armin, *Comparative Constitutional Law: A Continental Perspective*, In: ROSENFELD – SAJÓ (eds.) *i.m.* 32-33.

⁴ HIRSCHL, Ran, *On the Blurred Methodological Matrix of Comparative Constitutional Law*, In: CHOUDHRY, Sujit (ed.), *The Migration of Constitutional Ideas*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, 39-47.

Mindezek mellett a dolgozat egészében *normatív, igazolási szempontok* kidolgozására is törekszem.

II. A kölcsönhatás alapjai

A többszintű alkotmányosság, illetve az egyes nemzetközi és nemzeti szervek közötti horizontális és vertikális kommunikáció napjainkban létező gyakorlat. *Horizontális kommunikáció* az, amikor az egyes nemzeti szervek, illetve tisztviselők – így például a kormányzat vagy annak tagjai, bizonyos szabályozó szervek és személyek, a bíróságok, az alkotmánybíróságok – lépnek kapcsolatba külföldi megfelelőikkel formális vagy informális keretek között. Az ilyen típusú kommunikációnak többféle célja lehet az információcserétől kezdve a harmonizáción át a hasonló problémák megoldási módjainak megtalálásáig, és így tovább. Azt, hogy mely országok intézményei és tisztviselői kerülnek kapcsolatba egymással befolyásolják a földrajzi, történelmi, nyelvi és kulturális tényezők is.

Vertikális kommunikáció valósul meg a nemzetközi szervezetek intézményei és a nemzetközi szervezet tagállamainak intézményei között. Ebben az esetben hierarchikus viszony van a kommunikációs partnerek között, hiszen a nemzetközi szervezetek létrehozásával az államok lemondanak szuverenitásuk egy részéről, és – például a közös értékek és érdekek érvényesítése vagy a közös problémák megoldása céljából – bizonyos funkciókat egy független, szupranacionális szervhez delegálnak. Ez által a nemzetközi szervezetet, illetve annak egyes intézményeit felhatalmazzák arra, hogy meghatározott kérdésekben nemzetek feletti szinten hozzanak döntést. A nemzetközi szervezet autoritása és eszközei – például attól függően, hogy azok jogi kötelező erővel rendelkeznek vagy sem – meghatározzák a vertikális kommunikáció jellemzőit, annak közvetlen vagy közvetett jellegét, illetve hatékonyságát.

Az említett két típusú kommunikációs hálózatok *egymással is összekapcsolódnak*. Így a nemzetközi szervezetek segíthetik a nemzeti szintű kommunikációs hálózatok működését, illetve újak kialakítását. A meglévő nemzeti szintű kommunikációs hálózatok pedig együttműködésük révén hozzájárulhatnak új nemzetközi szervezetek létrehozásához, illetve a meglévők megújításához.

Emellett az eddig bemutatott kommunikációs folyamatokban részt vevők interakcióba lépnek a magán és a nonprofit szektor szereplőivel is. Mindezek a kommunikációs hálózatok tehát *szerteágaznak, és sok találkozási pontjuk van.*⁵

Az ilyen típusú, többszintű alkotmányos kommunikációnak a kialakulásához *több*, párhuzamosan megvalósuló és egymásra is ható *folyamat* járult hozzá. Ezek közül kettőt emelek ki, melyek többek között a bíróságok közötti kölcsönhatás kialakulására és fejlődésére is hatással voltak és vannak. Mindezeket a folyamatokat igazolási szempontból vizsgálom, arra próbálok rámutatni, hogy ezek bizonyos mértékben, változó intenzitással az általam vizsgált bíróságok közötti dialógus alátámasztásához is hozzájárulnak.

Az egyik annak a felfogásnak az elterjedése, hogy az emberi jogok egyetemes értékek, univerzális jogok, amelyeknek mindenhol érvényesülniük kellene. Így értelmezésük során bizonyos közös standardok alakultak ki, melyben nagy szerepe van a jog-összehasonlító módszer alkalmazásának. Az univerzális emberi jogi gondolkodás és az ez által kialakult közös emberi jogi fogalmak hozzájárulnak az alkotmányos párbeszéd megvalósulásához.

A másik pedig a globalizáció hatása a jogra, illetve a jog és a globalizáció egymásra gyakorolt hatásának következménye. Az, hogy az államhatárokon túlnyúló globális érdekek, igények, illetve problémák a jogtól is globális reakciót várnak, és fordítva, a jogi folyamatok alakulása is befolyásolhatja a globalizációs folyamatok irányait. Ez által ma már az tapasztalható, hogy az alkotmányos értékek a nemzetállamokon túlmutatnak, és a különböző alkotmányos elvek, eljárások és hagyományok a nyugati típusú demokráciák közös értékeivé váltak.

Fontos azonban megjegyezni, hogy mindezek a bonyolult jelenségek nemcsak a közös fejlődést és előrehaladást eredményezik, tehát nem lineáris folyamatok. Sokféle belső és külső kihívás adódik, és vannak olyan időszakok, amikor inkább visszalépés és regresszió figyelhető meg ezek mellékhatásaként. Komoly erőfeszítések vannak a széttagolódás irányába is.

Ebben a fejezetben ezeket a folyamatokat vizsgálom alaposabban annak érdekében, hogy képet kaphassunk a kölcsönhatás ezen indokairól. A dolgozat elméleti és fogalmi megalapozását kezdem el, azt mutatom be, hogy a sokféle megközelítés

⁵ SLAUGHTER, Anne-Marie, *A New World Order*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 2004, 131-151.

közül melyeket alkalmazom, és milyen értelemben használom a dolgozatban ezeket a koncepciókat.

Először az emberi jogok univerzális felfogásával foglalkozok. Röviden bemutatom e felfogás keletkezésének körülményeit, illetve legfontosabb jellemzőit. Összefoglalom az univerzális felfogással szemben megjelenő kulturális relativista nézetek álláspontját és kritikáját is. Ezt követően a globalizáció egyes vonatkozó aspektusait mutatom be. Elsőként egy elméleti elképzelést ismertetek, majd a globalizáció és a jog, illetve a jogi folyamatok kapcsolatát vizsgálom. Ezután a jelenségre vonatkozó szakirodalmi megközelítéseket mutatom be röviden. Majd a bíróságok közötti párbeszéd általános jellemzőit, illetve lehetséges típusait tárom fel.

II. 1. Az emberi jogok univerzális felfogása

II. 1. 1. A kezdetektől napjainkig

Az egyetemes emberi jogok eszméje az antik és a keresztény természetjogi hagyományokig nyúlik vissza, és az emberi jogok egyetemességének igényét többek között a francia felvilágosodás szellemisége, illetve a francia emberi jogi deklaráció⁶ is tükrözi. Témám szempontjából azonban az a folyamat a legrelevánsabb, amelynek során az univerzális felfogás nemzetközi szintű elismerése elterjedt. Ebben a fejezetben ennek az alakulását mutatom be az elismerési folyamat kezdetétől a fontosabb állomásain keresztül napjaink emberi jogi helyzetképig.

Az emberi jogoknak az államok keretein túlmutató, nemzetközi védelme a XIX. század második felében, majd a két világháború között, a Népszövetség égisze alatt kezdődött. A nemzetközi védelem azonban a XX. század második feléig töredezett volt. Az emberi jogi védelem csupán a személyek meghatározott csoportjaira terjedt ki, területileg korlátozott volt és nem terjedt ki az emberi jogok túlnyomó többségére. E jogok védelmét elsősorban az államok szuverenitása körébe tartozó feladatnak tekintették. A tárgykörben létrejött nemzetközi egyezmények kivételesnek számítottak.⁷

A II. világháború borzalmaival követően az államok többsége felismerte, hogy az emberi jogok fokozottabb, az államok belső joghatóságán túlmutató, nemzetközi védelmére van szükség. Ehhez az első lépés az Egyesült Nemzetek Szervezetének

⁶ Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata, 1789. augusztus 26.

⁷ KARDOS Gábor, *Emberi jogok egy új korszak határán*, T-Twins, Budapest, 1995, 12-15.

létrehozása volt. Az ENSZ Alapokmánya⁸ legfőbb célkitűzései között a népek önrendelkezési joga és az államok közötti viták békés rendezése mellett magába foglalta az emberi jogok nemzetközi védelmének elvét is. 1948-ban az ENSZ Közgyűlése elfogadta az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát,⁹ melynek elismertsége a kezdetektől globális kiterjedésű volt. Ez a dokumentum tartalmazta az emberi jogok körét, elsőként határozta meg az emberi jogok jellemzőit és helyüket a nemzetközi kapcsolatokban, illetve a nemzeti viszonyok között egyaránt. Ez az oka annak, hogy az emberi jogok egyetemességét elismerő álláspont kiindulópontjának a szakirodalomban sokan ennek a dokumentumnak a létrejöttét tekintik.¹⁰

Nagy jelentőségű emberi jogi dokumentumok – szintén az ENSZ keretein belül a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya,¹¹ a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya,¹² illetve regionális szinten az Európa Tanács tagállamai által létrehozott Emberi Jogok Európai Egyezménye,¹³ később az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye¹⁴ és az Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája¹⁵ – jöttek létre az ezt követő időszakban. Ezekhez nemzetközi szervezetek keretében ellenőrző szervek és eljárások társultak, melyeknek az emberi jogok érvényesülésének elősegítése a célja. Ez által az emberi jogok nemzetközi védelmére a nemzetközi jogban alkotmányos jellegű – univerzális és regionális szintű – rendszerek jöttek létre.¹⁶ Ez nem jelenti azt, hogy az államok emberi jogi mechanizmusai homogénné váltak, hiszen ezek megvalósítására sokféle megoldás létezik. Van olyan gyakorlat is, mely szerint az államok fenntartásokat kapcsolnak az egyezményekhez, jelezve azokat a rendelkezéseket, amelyeket ők nem vállalnak, vagy más tartalommal

⁸ Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya, San Francisco, 1945. június 26.

⁹ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948. december 10.

¹⁰ DONELLY, Jack, *Universal Human Rights in Theory and Practice, Third Edition*, Cornell University Press, Ithaca, London, 2013, 24-26.

¹¹ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966. december 16.

¹² Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966. december 16.

¹³ Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, Róma, 1950. november 4. (A továbbiakban: Emberi Jogok Európai Egyezménye, EJEÉ).

¹⁴ Emberi Jogok Amerikai Egyezménye, San José, 1969. november 22.

¹⁵ Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája, Banjul, 1981.

¹⁶ Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a nemzetközi jogi és a nemzeti alkotmányjogi intézmények és garanciák azonosak volnának. Sokkal inkább azt, hogy ezek a nemzetközi emberi jogi egyezmények, szervezetek és bírói testületek az alkotmányjogi jellemzőkkel bírnak, és hasonló védelmet deklarálnak, illetve hasonló mechanizmusok kapcsolódnak hozzájuk. A két jogrendszer összehasonlítását ebből a szempontból lásd: GARDBAUM, Stephen, *Human Rights and International Constitutionalism*, In: DUNOFF, Jeffrey L. – TRACHTMANN, Joel P. (eds.), *Ruling the World? Constitutionalism, International Law, and Global Governance*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009, 235-244.

vállalnak.¹⁷ A jogok értelmezése során pedig az államok széles mérlegelési jogkörrel rendelkeznek. Az egyezmények által létrehozott bírói vagy más szerv értelmezése pedig nem minden esetben kötelező az államokra. Az univerzális emberi jogi perspektíva tehát nem az egységesítésre irányul, sokkal inkább közös alapot biztosít az államok számára.

Mindezeket követően meghaladottá vált az a korábbi felfogás, mely szerint az emberi jogok védelme kizárólag az államok belső joghatósága alá tartozik.¹⁸ Ezzel szemben az emberi jogok egyetemességét tükröző álláspont jelent meg, mely szerint az emberi jogok minden embert, emberi mivoltukból fakadóan, mindenhol egyenlően illetnek meg, és ezeknek a jogoknak minden államban érvényesülniük kellene. Az univerzális felfogás állítása tehát az, hogy ezek a jogok minden emberi lényt megilletnek, pusztán azért, mert embernek születtek. Az, hogy ezeket a jogokat különböző okok miatt a világon nem tudja minden ember élvezni és gyakorolni, más kérdés.¹⁹

Napjainkban bizonyos emberi jogok védelme, illetve azok korlátozásának tilalma – például a rabszolgaság, a népirtás, a kínzás tilalma, az erőszak tilalma – már a nemzetközi jog feltétlenül alkalmazandó szabályai közé tartoznak, azaz *ius cogens* normává váltak.²⁰ Ez pedig továbbra is nyitott mechanizmus, van rá esély, hogy valamikor a jövőben az emberi jogok védelme általánosan is a nemzetközi jog *ius cogens* normái közé fog tartozni.

Az emberi jogok egyetemessége nem azt jelenti, hogy ezek korlátlanul érvényesülő jogok, hiszen néhány jog kivételével, az emberi jogok bizonyos terjedelemben, meghatározott formai és tartalmi mércéknek megfelelően az államok által korlátozhatóak. A nemzetközi emberi jogi normákban az emberi jogok védelmére kialakított minimum szint elérésére az államok sokféle módszert választhatnak, szabályozva az emberi jogok érvényesülését és korlátozásukat saját államszervezeti, gazdasági, társadalmi viszonyaiknak megfelelően.²¹ Az állam feladata az emberi jogok biztosítása kapcsán kettős természetű. Egyfelől negatív kötelezettsége van, az a feladata, hogy tartsa tiszteletben ezeket a jogokat, ne avatkozzon be az emberek szabadságába,

¹⁷ CASSESE, Antonio, *Human Rights in a Changing World*, Temple University Press, Philadelphia, 1990, 61-63.

¹⁸ AUST, Anthony, *Handbook of International Law, Second Edition*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2010, 216.

¹⁹ DONELLY, Jack, *The Relative Universality of Human Rights*, *Human Rights Quarterly*, Vol. 29. No. 2. (2007) 283.

²⁰ KARDOS Gábor – LATTMAN Tamás (szerk.), *Nemzetközi jog*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010, 56.

²¹ CASSESE, Antonio *i.m.* 49.

jogaik egyénileg vagy kollektívan történő gyakorlásába. Másfelől viszont nem elég az, ha az állam passzív marad, hiszen az is a feladata, hogy megvédje az egyéneket attól, hogy az emberi jogukat megsértsék, illetve ha a sérelem mégis bekövetkezett, orvosolja azt. Emellett e jogok gyakorlásával az egyének az állami hatalomgyakorlás feletti kontrollban is részt tudnak venni.²²

Az államoknak természetesen lehetőségük van arra is, hogy a nemzetközi jogi normákban meghatározott minimális védelmi szintet meghaladó emberi jogvédő mechanizmusokat alakítsanak ki.

Jelen dolgozat vizsgálata is ilyen univerzális emberi jogokra, konkrétan a kifejezés szabadságára terjed ki, a szólásszabadsággal és a sajtószabadsággal foglalkozik.

II. 1. 2. Közös (egyetemes) emberi jogi fogalomkészlet

II. 1. 2. 1. Egyetemes emberi jogok

Az emberi jogokat deklaráló különböző nemzetközi dokumentumokban valamilyen módon kifejezésre kerül, hogy olyan jogokról van szó, amelyek pusztán annál a ténynél fogva illetik meg az egyéneket, hogy embernek születtek. E megfogalmazások szintén az univerzális megközelítésre utalnak. Az ENSZ Alapokmánya 1. cikke az Egyesült Nemzetek céljai között helyezi el, hogy az emberi jogok és alapvető szabadságjogok *mindenki részére* való tiszteletben tartását előmozdítsa és támogassa nemzetközi együttműködés révén. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata az egyes jogoknál a „*mindenki*”, illetve a „*minden ember*”, „*minden személy*” kifejezéseket használja, bevezetőjében pedig „*az emberiség családja minden egyes tagja*” megfogalmazással él. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya preambulumban kiemelik, hogy az államok „*felismerték azt, hogy ezek a jogok az emberi lény veleszületett méltóságából erednek*”. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 1. cikke arra kötelezi a szerződő államokat, hogy a joghatóságuk alatt álló „*minden személy*” számára biztosítsák az alapvető jogokat. Az Európai Unió Alapjogi Chartája²³ preambulumban deklarálja, hogy „*[...] az Unió az emberi*

²² DONELLY, *Universal... i.m.* 33-36.

²³ Az Európai Unió Alapjogi Chartája, Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2007. december 14. C 303.

méltóság, a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás oszthatatlan és egyetemes értékein alapul [...]”

Az említett emberi jogi deklarációkon és a kötelező nemzetközi emberi jogi egyezményeken túl más nemzetközi dokumentumok is hasonló megfogalmazásokkal élnek. Az emberi jogok univerzális felfogása szempontjából kiemelkedő jelentőségű, 1993-as bécsi emberi jogi világkonferencia lezárásaképpen elfogadott, az emberi jogokra vonatkozó nyilatkozat és akcióprogram például a következőképpen fogalmaz: „*ezen jogok univerzális természete nem kérdéses*”.²⁴

Mindemellett az emberi jogi rendelkezések megfogalmazása, a jogok szerkezete, illetve korlátozásuk lehetséges indokai az egyes nemzetközi egyezményekben és az államok alkotmányaiban is hasonlóan jelennek meg.²⁵ Így összességében ezek a megfogalmazások egy fajta közös emberi jogi nyelvezetet, közös fogalom használatot eredményeztek.

Ahhoz, hogy az emberi jogok betölthessék rendeltetésüket – azt, hogy az embereket emberhez méltó bánásmód illeti meg, hogy emberhez méltó körülmények között éljenek, és ebből fakadóan alapvető jogaikat mindenhol elismerjék, tiszteletben tartsák és védelmezzék – szükséges az emberi jogok univerzális jellegének elismerése.

II. 1. 2. 2. A kifejezés szabadsága

Ezek a közös emberi jogi fogalmak és nyelvezet tehát egyrészt az emberi jogok univerzális jellegére vonatkoznak, másrészt az egyes alapvető jogok megfogalmazásában és a jogok szerkezetében is megnyilvánulnak. A nemzetközi emberi jogi egyezmények és az államok alkotmányai ugyanis az egyes alapvető jogok szubjektív oldalát, azaz, hogy mi az, ami az egyént megilleti az állammal szemben ezen jogoknál fogva, szintén hasonló nyelvi fordulatokkal tartalmazzák. A jogok korlátozásának, illetve az állam pozitív kötelezettségeinek meghatározásában már sokféle megoldás létezik, de azok az elvek, amelyek alapján ezeket kialakítják, szintén a közös, univerzális hagyományon alapulnak.

Az egyes alapjogok megfogalmazásai közül a dolgozat témáját képező kifejezés szabadságának különböző nemzetközi dokumentumokban való megfogalmazásait

²⁴ „The universal nature of these rights is beyond question.” Vienna Declaration and Programme of Action, Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993, Chapter I., 1.

²⁵ GARDBAUM, Stephen, *Human Rights as International Constitutional Rights*, The European Journal of International Law, Vol. 19. No. 4. (2008) 750-751.

mutatom be. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 19. cikkében a következőképpen fogalmaz: „Minden személynek joga van a vélemény és a kifejezés szabadságához, amely magában foglalja azt a jogot, hogy véleménye miatt ne szenvedjen zaklatást és hogy határookra való tekintet nélkül kutathasson, átvihessen és terjeszthessen híreket és eszméket bármilyen kifejezési módon.”

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 19. cikke szerint „1. Nézetek miatt senki sem zaklatható. 2. Mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határookra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszése szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.”

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 10. cikke a következőképpen fogalmaz: „1. Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárookra tekintet nélkül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhasson.[...]”

Az Európai Unió Alapjogi Chartája a 11. cikkében deklarálja a következőket: „(1) Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát, valamint az információk és eszmék megismerésének és közlésének szabadságát anélkül, hogy ebbe hatósági szerv beavatkozhatna, továbbá országhatárookra való tekintet nélkül. (2) A tömegtájékoztatás szabadságát és sokszínűségét tiszteletben kell tartani.”

Az államok alkotmányaiban is hasonló megfogalmazásokat találunk. Így például a magyar Alaptörvény IX. cikke²⁶ szerint „(1) Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. (2) Magyarország elismeri és védi a sajtó szabadságát és sokszínűségét, biztosítja a demokratikus közvélemény kialakulásához szükséges szabad tájékoztatás feltételeit.”

A német Alaptörvény az 5. cikkében ismeri el a kifejezés szabadságához kapcsolódó alapjogokat: „(1) Mindenkinek joga van arra, hogy véleményét szóban, írásban és képekben szabadon kifejezze és terjessze, valamint arra, hogy az általánosan

²⁶ Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25., Szabadság és Felelősség, IX. cikk (1)-(2). A korábbi alkotmány 61. §-a is hasonlóképpen fogalmazott: „(1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra, továbbá arra, hogy a közérdekű adatokat megismerje, illetőleg terjessze. (2) A Magyar Köztársaság elismeri és védi a sajtó szabadságát.” Az 1989-ben módosított 1949. évi XX. törvény. Fontos különbség azonban, hogy az Alaptörvény további bekezdéseiben e szabadságjogok korlátozási lehetőségeiről is rendelkezik.

hozzáférhető forrásokból akadálytalanul tájékozódjék. A sajtószabadság és a rádió, valamint film útján történő hírközlés szabadsága biztosított. Cenzúrának nincs helye.”²⁷

A cseh Alapvető Jogok és Szabadságok Chartája 17. cikke szerint: „(1) A véleménynyilvánítás szabadsága és az információhoz való hozzáférés joga biztosított. (2) Mindenkinek joga van véleményét szóban, írásban, nyomtatásban, képekben vagy más módon kinyilvánítani, eszmékhez és információkhoz hozzáférni, azokat fogadni és terjeszteni, az államhatárookra való tekintet nélkül. (3) A cenzúra tilos.”²⁸

A lengyel Alkotmány 14. cikke már az államszervezeti részben garantálja, hogy „A Lengyel Köztársaság biztosítja a sajtószabadságot és a társadalmi kommunikáció más eszközeit.”, az alapjogi rész 54. cikke pedig a következőképpen fogalmaz: „(1) Mindenki számára biztosított a véleménynyilvánítás, az információ megszerzésének és terjesztésének szabadsága. (2) A társadalmi kommunikáció eszközeinek előzetes cenzúrája és a sajtó engedélyezése tilos. Törvény előírhatja rádió- és televízióállomás működésének engedélyhez kötését.”²⁹

Az Egyesült Királyságban az Emberi Jogok Európai Egyezményének többek között a 10. cikkét a *Human Rights Act* inkorporálta a nemzeti jogrendszerbe.³⁰

Ahogy látható, e jognak többféle elnevezése létezik, és többféle jogosultságok tartoznak hozzá. Az elnevezések bár különbözőek, gyakorlati jelentésük, illetve értelmezésük ugyanazokra a közlési módokra vonatkozik, így ezeket a szakirodalomban felváltva használják azonos értelemben. A legáltalánosabb megnevezés a kifejezés szabadsága, amely egy gyűjtőkategóriának is tekinthető, mivel ez utal legjobban arra, hogy a kifejezett közlések sokasága tartozik bele az alapjogi védelem körébe. Ez tulajdonképpen egy jogcsoportnak az eredője, ahogyan a magyar Alkotmánybíróság jól ismert formulája egykor megfogalmazta, az ún. kommunikációs jogoknak³¹ az „anyajoga”.³² Ez azt jelenti, hogy a kifejezés szabadságából többféle más, önálló alapvető jog származik, melyekben közös, hogy valamiképpen mindegyiknek köze van a társadalmi kommunikációhoz, illetve annak folyamatához. Olyan jogokról van szó,

²⁷ A Német Szövetségi Köztársaság Alaptörvénye, Bonn, 1949. május 23. In: NÉMETH Lajos (fel. szerk.), *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*, Wolters Kluwers, Budapest, 2016, 662.

²⁸ A Cseh Köztársaság Alkotmánya, In: NÉMETH *i.m.* 223.

²⁹ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya, In: NÉMETH *i.m.* 478, 482.

³⁰ Human Rights Act (Emberi Jogi Törvény) 1989, 1. (1) a) In: NÉMETH *i.m.*

³¹ A vonatkozó elméletek összefoglalását lásd: HALMAI Gábor, *A véleményszabadság határai*, Atlantisz, Budapest, 1994, 110-120.

³² Ez a terminológia a magyar alkotmányjogi gondolkodásban az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján lett meghatározó. Elsőként egy korai, a magyarországi szólásszabadság érvényesülése szempontjából kiemelkedően fontos, 1992-es döntésben jelent meg, majd következetesen a gyakorlat része maradt. 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 171-172.

amelyek esetében a kommunikációs hatás a jog része, az közvetlenül megvalósul valamilyen formában a jog gyakorlásával. Fontos szerepet játszanak az egyének önkifejezési szabadságának kiteljesedésében és a nyilvános vitákban való egyéni részvétel érvényesülésében, illetve a közvélemény alakításában és a politikai folyamatok működésében. Ide tartozik a szólásszabadság és a véleménynyilvánítás szabadsága, a sajtószabadság, a lelkiismereti– és vallásszabadság, a gyülekezési és az egyesülési szabadság, a művészet szabadsága, a tudomány és a kutatás szabadsága.³³ E jogok közötti kapcsolatra utal az EJEB egyesülési és gyülekezési szabadságra vonatkozó azon értelmezési elve is, mely szerint „[...] a 11. cikket a 10. cikk fényében kell megvizsgálni. A vélemények és azok kifejezése szabadságának védelemben részesítése a 11. cikkben biztosított egyesülési és gyülekezési szabadság egyik célja.”³⁴

Tágabb értelemben az információszabadság, az információkhoz való hozzájutás joga is ide tartozik, hiszen ahhoz, hogy az egyének megalapozott véleményt alkothassanak, szükséges, hogy a különböző témákkal kapcsolatos információk birtokában legyenek. Emellett a közügyekkel kapcsolatos döntéshozatal és a kormányzat tevékenységének ellenőrzése szempontjából is fontos, hiszen a közös ügyekkel kapcsolatos információk megközelítőleg teljeskörű ismeretében tudnak részt venni az ezekre vonatkozó nyilvános vitában. Emellett a sajtó is csak a megfelelő információk birtokában töltheti be tájékoztató és ellenőrző funkcióját.

E jogosultságok egy részét az alapjogi katalógusokban a kifejezés szabadságának klauzulája tartalmazza, illetve vannak olyan kommunikációs jogok, amelyek önálló cikkekben vannak deklarálva.³⁵

A dolgozatban gyűjtőfogalomként használom a kifejezés szabadsága elnevezést, és értem alatta a szólás– és véleménynyilvánítás szabadságát és a sajtószabadságot együttesen. A véleménynyilvánítás szabadsága és a szólásszabadság kifejezéseket szinonimaként használom a dolgozatban. A sajtószabadság szintén beletartozik a kifejezés szabadságába, annak egy speciális esete, de külön nevesített, önálló alapjog. Ez magában foglalja a média, azaz az írott sajtó, a rádió, a televízió, illetve bizonyos internetes médiumok szabadságát. Ezt a jogot a szólásszabadsággal együtt tárgyalom, mivel a közszereplőkkel kapcsolatos közlések leggyakoribb színtere a média, a vizsgálat

³³ HALMAI Gábor, *Kommunikációs jogok*, Új Mandátum, Budapest, 2002, 11-13, 17-22.

³⁴ *Rekvényi v. Hungary*, Judgment of 20 May 1999, Reports of Judgments and Decisions 1999-III, p. 23. § 58.; *Nilsen and Johnsen v. Norway*, Judgment of 25 November 1999, Reports of Judgments and Decisions 1999-VIII, p. 24. § 44.; *Vona v. Hungary*, Judgment of 9 July 2013, Reports of Judgments and Decisions 2013, p. 20. § 53.

³⁵ BARENDT, Eric, *Freedom of Expression*, In: ROSENFELD – SAJÓ (eds.) *i.m.* 894.

erre az alapjogra is kiterjed. A dolgozatban a többi kommunikációs alapjogot, illetve az azokkal kapcsolatos esetjogot nem vizsgálom.

II. 1. 3. Kulturális sokféleség és emberi jogok

Az emberi jogok egyetemességével kapcsolatos mérsékelt vagy teljes mértékben elutasító nézetek azonban mindig is léteztek, és léteznek napjainkban is. Az emberi jogok univerzális felfogásával szemben megfogalmazott sokféle álláspont közül azokat emelem ki, amelyek valamilyen kulturális, tradíciós érvek alapján utasítják el e jogok univerzális voltát. Ezek ugyanis rámutatnak az általam vizsgált kölcsönhatás belső feszültségeire is, hiszen az Európa Tanács tagállamai sokszínű kulturális hagyományokkal rendelkeznek, melyek a közös emberi jogi gondolkodás kialakítása során kihívásokat jelentenek. Fontos azonban megjegyezni, hogy az univerzális felfogás a kulturális sokféleséget értékesnek tartja, és a kulturális sajátossággal összhangban törekszik a mindenkit megillető emberi jogok érvényesítésére.

Vannak azonban olyan álláspontok, amelyek azt állítják, hogy az emberi jogok érvényesüléséhez olyan nagy mértékben kapcsolódik a kultúra, hogy univerzális standardok érvényesüléséről nem lehet beszélni. Ezek szerint lehetetlen felállítani egy listát a legfontosabb, univerzálisan elfogadott jogokról. Ez ugyanis ellentétben állna a kulturális pluralizmussal, mivel minden kultúrának megvannak a maga értékei, és a világ nem homogén. Az ilyen érvelésű irányzatok az emberi jogok univerzális felfogásával szemben a *kulturális relativizmus*³⁶ körébe sorolhatók. Az ide tartozó irányzatok képviselői azt állítják, hogy az emberi jogok egyetemessége csupán a nyugati liberalizmus, illetve a nyugati kultúra keresztény értékeken és a felvilágosodás eszméin nyugvó hagyományainak terméke, amelyet a világ többi részére is ki akar terjeszteni.³⁷ E szerint az emberi jogok egyetemessége révén az államok jogi megoldásainak közelítése és a kulturális sokféleség között erőteljes feszültség érzékelhető.³⁸ Tipikus relativista érv, hogy a nyugati civilizáció túlságosan individualista, míg más kultúrákban az egyének önkiteljesedésénél a közösség előbbre

³⁶ A kulturális relativizmus eltérő intenzitású irányzatainak összefoglalását, illetve az univerzális felfogással való kapcsolatát és a közöttük lévő feszültséget lásd részletesen: DONELLY, Jack, *Cultural Relativism and Universal Human Rights*, Human Rights Quarterly, Vol. 6. No. 4. (1984) 400-419.

³⁷ A két álláspont ütközéséről lásd még: RIEDEL, Eibe, *Universality of Human Rights and Cultural Pluralism*, In: STARCK, Christian (ed.), *Constitutionalism, Universalism and Democracy – a comparative analysis, The German Contributions to the Fifth World Congress of the International Association of Constitutional Law*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1999, 25-52.

³⁸ CASSESE, Antonio *i.m.* 51-61.

való. Emellett bizonyos ázsiai,³⁹ illetve afrikai kultúrákban társadalmi hierarchia létezik, az emberek státusza eltérő, az egyenlőség nem merül fel.⁴⁰ A kulturális relativizmust képviselő államok szerint az emberi jogok védelmének vannak az e jogok egyetemességét elismerő elgondolásoktól eltérő, általuk alkalmazott lehetőségei is.⁴¹ Történelmi tény, hogy az emberi jogok elsőként nyugaton jelentek meg, ez azonban nem jelenti azt, hogy ez kulturális sajátosság volna.⁴²

Nem vitás, hogy a kulturális hagyományoknak van szerepe az emberi jogok érvényesülése kapcsán. Az emberi jogi deklarációkban e jogok ugyanis rendkívül absztrakt módon vannak megfogalmazva, így gyakorlásuk biztosításának módját tekintve az állami mozgástér széles. Az államok eltérő hozzáállása azonban komoly problémákat jelenthet, és különböző, olykor ellentmondásos tendenciákat is előidézhetnek. Gyakran előfordul olyan, hogy egy állam elismeri az emberi jogok védelmét, de saját kultúrájára és hagyományaira hivatkozva fenntartásokat és értelmező nyilatkozatokat fűz a nemzetközi emberi jogi egyezményekhez. A nemzeti szuverenitás és az emberi jogok univerzális védelme közötti feszültség rendkívül erőteljes akkor, amikor egy állam nemzeti kultúrájára, illetve hagyományaira – anélkül, hogy erre joga lenne – hivatkozva akarja igazolni nemzetközi kötelezettségének megszegését.⁴³ A legszélsőségesebb, és sokkal problematikusabb példaként azok az államok szolgálnak, amelyek egyáltalán nem ismerik el az emberi jogokat, illetve azok, amelyek formálisan elismerik őket, a jogszabályaikban és a gyakorlatban azonban nem érvényesülnek. A legkiélezettebb feszültség az abból adódó konfliktus lehet, hogy egy állam egyáltalán nem vállal ilyen nemzetközi kötelezettséget, és az emberi jogokat sértő, netán embertelenségeket megvalósító gyakorlata van, az univerzális emberi jogi felfogás alapján azonban elvárják tőle – például más államok, nemzetközi szervezetek, nemzetközi civil szervezetek stb. –, hogy e jogokat nemzetközi jogi kötelezettségvállalás nélkül is tiszteletben tartsa.

A kulturális különbségek megmutatkozhatnak az egyetemes és regionális nemzetközi egyezmények között is. Az is előfordul, hogy bár az államok csatlakoznak

³⁹ A nyugati és az ázsiai értékek különbségeivel kapcsolatos vita összefoglalását lásd: TWINING, William, *General Jurisprudence, Understanding Law from a Global Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009, 198-199.

⁴⁰ KÖRNYEI Ágnes, *Regionalizmus az egyetemessé váló emberi jogokban, különös tekintettel az Amerikai Államok Szervezetére*, Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, Budapest, 1999, 19.

⁴¹ KARDOS – LATTMAN *i.m.* 195.

⁴² DONELLY, *Universal... i.m.* 106.

⁴³ TESÓN, Fernando R., *International Human Rights and Cultural Relativism*, Virginia Journal of International Law, Vol. 25. No. 4. (1985) 870.

egy regionális emberi jogi egyezményhez, annak megvalósításában teljesen eltérő álláspontot képviselnek. Erre keresve se találhatnánk jobb példát, mint ez Európa Tanács államait, és az Emberi Jogok Európai Egyezményét. Az Európa Tanács ugyanis fokozatosan bővült, s hamar kiderült, hogy az újabb és újabb csatlakozó államok nem a klasszikus értelemben vett nyugati kultúrához tartoznak, hanem attól sok tekintetben eltérő és színes kultúrkörökhöz.⁴⁴

Mindezekkel kapcsolatosan azonban felmerül a kérdés, hogy ezek szerint nem minden embert illetnek meg azonos mértékben az emberi jogok, pusztán azért, mert más típusú kultúrába születtek? Ha a válasz igenlő volna, akkor emberi jogokról nem is beszélhetünk, hanem csak meghatározott térben és időben, humanista–racionalista kultúrában élő egyének jogairól. Ez a kulturális relativizmus állítása.⁴⁵

Az egyetemes emberi jogi standardok azonban nem zárják ki az egyének közötti különbözőség megnyilvánulását. Ezek ugyanis az államot korlátozzák annak érdekében, hogy az egyének jogai kiteljesedhessenek. Az emberi jogok univerzalitása nem az uniformitást célozza, nem törekszik a kultúrák sokszínűségének lerombolására. Éppen ellenkezőleg, az univerzális emberi jogi standardok lehetővé teszik, hogy az egyének szabadsága a lehető legszélesebb mértékben valósuljon meg, hozzájárulva ezzel ahhoz, hogy az emberek maguk dönthessék el azt, hogyan élik az életüket.⁴⁶ Sokféleképpen szabályozhatják és valósíthatják meg ugyanis az államok az emberi jogok érvényesülését, és ezek természetesen eltérőek lesznek egymástól. Ennek oka, hogy más gazdasági adottságokkal, politikai struktúrával és eltérő történelmi és kulturális profillal rendelkeznek. Ami azonban bizonyosan univerzális, az az absztrakt elv, hogy a méltóság alapján az embereket egyenlő bánásmód és az életük felelős alakítására vonatkozó tisztelet illeti meg.⁴⁷

II. 2. A globális alkotmányosság perspektívái

II. 2. 1. Kozmopolita világrend és az örök béke realista utópiája – egy elmélet

⁴⁴ Ezt már Kardos Gábor is megjegyzi 1995-ben. KARDOS *i.m.* 24. Akkor 32 tagja volt az Európa Tanácsnak. Napjainkban 47 tagot számlál a nemzetközi szervezet, így az említett kulturális különbségek köre azóta egyre inkább bővül.

⁴⁵ KIS János, *Vannak-e emberi jogaink?*, Stencil Kulturális Alapítvány, Budapest, 2003, 38.

⁴⁶ BUITENWEG, Rob, *Human Rights, Human Plights in a Global Village*, Clarity Press, INC., Atlanta, 2007, 257.

⁴⁷ DWORKIN, Roland, *Justice for Hedgehogs*, Belknap Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2011, 338-339.

Immanuel Kant Az örök béke – filozofikus tervezet című munkájában arra vonatkozó követelményeket fogalmazott meg, hogy az emberek egymással együttműködve, békében élhessenek. A béke ugyanis nem természetes állapot az emberek közötti együttélés során, ezért annak megvalósítása csak törvényes keretek között lehetséges. Elsőként *hat előzetes cikkben tilalmakat* fejez ki az államok magatartására vonatkozóan. Ezt követően *három definitív cikket* fogalmazott meg Kant, amelyek szükségesek az államok közötti béke megvalósulásához. Az első az, hogy az államok alkotmányának köztársaságinak kell lennie, mely az emberek szabadságán, illetve azon az elven, hogy mindannyian egy közös törvényhozástól függenek és az emberek közötti egyenlőség elvén alapul. A második definitív cikk szerint a népjognak a szabad államok föderalizmusán kell alapulnia, mely által a világ államai között olyan szövetség jönne létre, amely elvezetne az örök békéhez. A harmadik definitív cikk pedig a világpolgárság jogának elméletét határozza meg. Kant a világpolgárság alatt a hospitalitást, a vendéglátás kötelezettségét érti. Azaz, hogy egy idegennek joga van arra, hogy ha más földjére érkezik, amíg békességben tartózkodik ott, nem bánhatnak vele ellenségesen. Ez megkísérelné az emberek egymáshoz közelebb hozását, és ez által közelebb vinne egy világpolgári alkotmány létrejöttéhez.⁴⁸ Az utóbbi olvasható az emberi jogok elismeréseként is, mivel azon az alapon biztosít jogokat az egyéneknek, hogy emberi lények. Ebben az olvasatban a nemzetek közötti béke egy eszköz, melynek segítségével megvalósulhat az egyéni autonómia és az emberi jogok érvényesülése elméletben világszerte.⁴⁹ Ezzel Kant tulajdonképpen egy világjogrend létrejöttét vizionálta.

Ezek az elméleti megállapítások a tudományos diskurzusban ma is meghatározóak, és kiindulópontként szolgálnak a globális alkotmányosság és a kozmopolita világrend kérdéseit elemző akadémikusoknak.

II. 2. 2. A globalizáció és hatásai a jogra és a jogi folyamatokra

A *globalizáció* az egész világra kiterjedő, az államhatárok jelentőségének csökkenését eredményező sokdimenziós jelenség, amelynek hatásai megmutatkoznak a gazdaság, a politika, a társadalom, a környezet, a tudomány, a technológia, a

⁴⁸ KANT, Immanuel, *Az örök béke*, Lantos, Budapest, 1918. (Babits Mihály fordítása).

⁴⁹ TÓTH, Gábor Attila, *European Constitutional Ideas and the Rise of Authoritarianism*, Conference Paper, European Constitutional Democracy in Peril: People, Principles, Institutions, ELTE Budapest, University of Exeter UK, Budapest, 23-24 June 2016, 1-4.

kommunikáció, a kultúra, a mindennapi élet változásaiban.⁵⁰ Olyan folyamatok összessége, amelyek eredménye, hogy a transznacionális szereplők hatására a nemzetállamok szerepe csökken, és egyúttal új szerkezetbe rendeződnek céljaik, identitásuk és erőforrásaik. E folyamatok sajátossága, hogy a kölcsönös regionális–globális kapcsolatrendszerek kiterjedése figyelhető meg.⁵¹ Egyes szerzők szerint a globalizáció nem új jelenség, hiszen a történelem folyamán felemelkedő majd elbukó birodalmak – így a hellenisztikus, a római, a dél-ázsiai, egyéb európai, a japán vagy a kínai birodalmak – is a globalizáció eredményei voltak. Az ipari forradalom pedig a gazdaság terén a globalizáció fontos alapját képezte. Később a marxista–leninista filozófia is egy globális kommunista világrend előmozdítását célozta, melynek középpontjában az állami ellenőrzés és a termelés jelentősége állt.⁵² Azaz vannak olyan vélemények, melyek szerint a globális változások nem sokban különböznek azoktól, amelyek az előző korokban lezajlottak.

Többségben vannak azonban azok, akik azt az álláspontot képviselik, hogy napjainkban mást értünk globalizáció alatt, ugyanis a transznacionalizmus olyan szintű kiterjedése történik, amelyre korábban nem volt példa.⁵³ A fogalom értelmezésének közös alapja az az erőteljes és növekvő kölcsönhatás, amely az államok között elsőként a gazdaságban, majd a különböző szférákban kialakult, különösen az 1990-es évek elejétől. Az államok gazdasági egymásrautaltságából fakad ez a jelenség, amiről azt lehet mondani, hogy a különálló nemzeti gazdasági rendszerektől egy világgazdasághoz vezethet. A globális gazdaság működése pedig a nemzetállami kereteken való túllépést igényel, a transznacionális vállalatok és szervezetek kiemelkedő jelentőséggel bírnak. Ehhez komplex szabályrendszerek és intézmények létrehozására van szükség, melyek lehetővé teszik a gyors kommunikációt, a szállítást, a tőke és az emberek mozgását. A gazdasági dimenzióon kívül más területeken is megjelent a globalizáció, így beszélhetünk ökológiai, környezeti, katonai, társadalmi, kommunikációs és kulturális globalizációról. A szólásszabadság gyakorlásának is globális lehetőségeket teremtett az internet

⁵⁰ SZABÓ Gábor, *Szétszakadó világunk, A globalizáció emberi jogi kockázatai*, Publikon, Pécs, 2010, 11-15.

⁵¹ BECK, Ulrich, *Mi a globalizáció? A globalizmus tévedései – Válaszok a globalizációra*, Belvedere, Szeged, 2005, 19-21. (G. Klement Ildikó fordítása).

⁵² BACKER, Larry Catá, *Harmonizing Law in an Era of Globalization – Convergence, Divergence, and Resistance: An Introduction and Analysis*, In: BACKER, Larry Catá (ed.), *Harmonizing Law in an Era of Globalization – Convergence, Divergence, and Resistance*, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, 2007, 3-5.

⁵³ BECK *i.m.* 21.

megjelenése, mely által az egyének a világ különböző részein élő, akár több millió emberhez is eljuttathatják közléseiket, folytathatnak le vitákat az online felületeken.

Ez az államok és társadalmak közötti kölcsönhatás és egymásra utaltság számos további területen is megjelenik, így többek között az utazás, a nyelvek használata, a tömeges migráció, a klímaváltozás és a környezetszennyezés, a betegségek terjedése, háború és béke, illetve a biztonsági intézkedések egyaránt globális kihívásokkal járnak.⁵⁴ Mindezek a tényezők egy „globális kozmopolita társadalom”⁵⁵ kialakulása felé mutathatnak.

Mindezekkel együtt sokféle, új probléma is megjelenik, hiszen a világ országai rendkívül sokszínűek – társadalmi, gazdasági, kulturális, államszervezeti, jogrendszerbeli és sok más különbség fedezhető fel közöttük –, így a globalizációval járó változásokra, átalakulásokra és újdonságokra eltérően reagálnak. Emellett a globalizáció addig nem ismert, új típusú veszélyeket is magával hozott, így például a globális méretű pénzügyi válságot, a globális szegénység problémáját, a globális felmelegedés és a klímaváltozás fenyegetését, illetve a globálisan működő bűnözői csoportok és terroristák együttműködésének megkönnyítését.⁵⁶ A globális szolás lehetőségével, a kommunikációs eszközök segítségével világszerte megjelenhetnek fenyegető, gyűlölködő, sértő vagy valótlan közlések is, melyek súlyos következményekkel – akár erőszak és tragikus halálesetek bekövetkezésével, államhatárokon átívelő politikai vagy gazdasági manipulációval – is járhatnak.⁵⁷

E világméretű problémák némelyike a globális együttműködést gyengíti, mivel sokoldalú konfliktusokat és megoldatlan helyzeteket eredményezhetnek. A globalizáció tehát különböző folyamatok komplex rendszere, melyek során ellentmondások és ellentétes hatások is kialakulnak.⁵⁸ Hatásainak pozitív vagy negatív jellege nagy mértékben függ attól, hogy az államok és a társadalmak a globalizáció különböző területeken való megjelenését hogyan kezelik.

A globalizáció egyik – témám szempontjából fontos – jellemzője, hogy a jogra, a *jogi folyamatokra, az államok jogrendszerére és a jogalkalmazásra* is sokrétű hatással van. Ennek egyik legfőbb oka, hogy minden eddig említett területen is csak úgy

⁵⁴ TWINING *i.m.* 14.

⁵⁵ GIDDENS, Anthony, *Elszabadult világ, Hogyan alakítja át az életünket a globalizáció?*, Napvilág, Budapest, 2005, 29. (Gárdos János fordítása).

⁵⁶ VON BOGDANDY, Armin, *Globalization and Europe: How to Square Democracy, Globalization, and International Law*, The European Journal of International Law, Vol. 15. No. 5. (2004) 889.

⁵⁷ ASH, Timothy Garton, *Free Speech, Ten Principles for a Connected World*, Yale University Press, New Haven, London, 2016, 18-20, 62-72.

⁵⁸ GIDDENS *i.m.* 23.

valósulhat meg a globális együttműködés, ha léteznek olyan szabályok, melyeket az együttműködő partnerek elfogadnak, és önmagukra kötelezőként ismernek el.

A globalizáció jogra való hatása a XX. század második felétől erősödött meg, amikor felgyorsult a multilaterális nemzetközi egyezmények létrehozása, melyek magukkal hozták a jogi megoldások közelítésének felgyorsulását, illetve a nemzetközi, esetleg globális intézményeket. Egy olyan világban, ahol globális piac, kereskedelem és információhálózat, illetve határokon átnyúló bűnözés együttesen van jelen, a jogrendszereknek is globális módon kell reagálni mindezekre. A világnak tehát szüksége van olyan globális intézményekre, amelyek célja e problémák megoldása.⁵⁹ Napjainkban már több globális szervezet létezik és működik. A gazdasági szektorban ilyen például a Nemzetközi Valutaalap (IMF) és a Kereskedelmi Világszervezet (WTO). A civil szférában ilyen például az Amnesty International vagy a Greenpeace. Ebbe a körbe sorolható ma már az Európa Tanács alkotmányjogi tanácsadó testülete, a Velencei Bizottság is, amelyet 1990-ben 18 európai állam hozott létre, 2014 óta pedig négy földrésről 60 állam lett a tagja, és küld jelentéseket a Bizottságnak az értelmezési gyakorlatról, illetve kér tanácsadó véleményt.⁶⁰ Mindezek mellett számos más területen is működnek globális intézmények, így például az UNESCO, a FIFA vagy a Nemzetközi Olimpiai Bizottság (IOC).

A globalizációval járó változásokat ma már egyetlen állam sem hagyhatja figyelmen kívül, hiszen hatásai érzékelhetőek, létezése tagadhatatlan. A jogrendszerek és a politikai entitások sokrétű és összetett kölcsönhatásban vannak egymással. Ennek eredményeképpen az államok és a nemzetközi szféra egyéb szereplői – például nemzetközi szervezetek, NGO-k stb. – egy fajta „globális alkotmányos közösséget” alkotnak.⁶¹ Fontos, hogy a globalizáció nem azt eredményezi, hogy a nemzeti jogi normákat szupranacionális szintre helyezik, és nem is pusztán azt jelenti, hogy ezek a szintek külön-külön léteznek és olykor kapcsolatba lépnek egymással. Sokkal inkább azt, hogy a helyi és a globális szint összekapcsolódik, kölcsönösen alakítják egymást.⁶²

A globalizáció hatásainak és az azokból fakadó dinamikus változásoknak a megértése, illetve a mindezekre való reakció az államok számára folyamatos kihívást

⁵⁹ SLAUGHTER, *A New... i.m.* 1-7.

⁶⁰ http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation&lang=EN (2016. augusztus 17.)

⁶¹ PETERS, Anne, *Membership in the Global Constitutional Community*, In: KLABBERS, Jan – PETERS, Anne – ULFSTEIN, Geir (eds.), *The Constitutionalization of International Law*, Oxford University Press, 2009, 153-262.

⁶² MICHAELS, Ralf, *Globalization and Law: Law Beyond the State*, In: BANAKAR, Reza – TRAVERS, Max (eds.), *Law and Social Theory*, Hart Publishing, Oxford, 2013, 292-293.

jelent. A jogi gondolkodásnak a változó körülményekhez igazodó megújulásra van szüksége, mely állandó tanulási folyamat.⁶³ A jogi fogalmak és koncepciók fejlesztő és konkretizáló értelmezése globális nézőpontot igényel annak érdekében, hogy a világ minden részén, az államhatároktól függetlenül ésszerű kereteken belül világos legyen azok jelentése és tartalma.⁶⁴ A jogtudománynak és a joggyakorlatnak – az ügyek előkészítése és a problémák megoldása során egyaránt – természetes részévé válik az a módszer, hogy kitekintsenek más jogrendek – legyen az nemzeti vagy nemzetközi szintű – és kultúrák jogelveire, jogi megoldásaira, és szabályozásaira.⁶⁵

A globalizáció egyik legfontosabb következménye jogi szempontból a *jogharmonizáció iránti igény*. Ez a hatás érzékelhető a nemzeti jogrendszerek alakításában és megreformálásában. Az államok ugyanis észrevehetően felülvizsgálják a jogrendszereiket annak érdekében, hogy bizonyos szintű összhangba kerüljenek más államok jogrendszereivel. Ez szükséges az egymás közötti kommunikáció megvalósításához. A harmonizáció többféleképpen valósulhat meg. Lehet ez a különböző jogi rendelkezések közelítése egymáshoz annak érdekében, hogy valamilyen közös minimum kialakulhasson. Lehet bizonyos rendelkezések, jogelvek átvétele más jogrendszerből – önkéntesen vagy valamilyen kötelezettség miatt, tudatosan vagy vonakodva, egyfajta szükséges rosszként elfogadva.⁶⁶ A jogrendszerek közötti konszolidáció egyik legkiemelkedőbb példája az Európai Unió, amelyben szuverén és független államok létrehozta egy teljesen új jogrendszert, önálló döntéshozó szervekkel, amelyek a tagállamokra kötelező és bizonyos feltételek fennállása esetén közvetlenül hatályosuló jogot alkotnak. Mindezekkel együtt vállalkoztak arra is, hogy e szoros együttműködés keretében harmonizálják jogrendszereiket. Más, regionális rendszerek főként az emberi jogok védelmére koncentrálnak, váltak alapvető fontosságúvá. Ilyen például az Emberi Jogok Európai Egyezménye által kialakított emberi jogi védelmi rendszer,⁶⁷ illetve az emberi jogok amerikai védelmére létrejött

⁶³ KENNEDY, David, *The Mystery of Global Governance*, In: DUNOFF – TRACHTMANN (eds.) *i.m.* 37-43.

⁶⁴ Amennyiben egy-egy ilyen jogi fogalom rendelkezik ezzel a tulajdonággal, „jó utazónak” (*travelling well*) vagy „messzire utazónak” (*travelling far*) is nevezik a szakirodalomban. TWINING *i.m.* 43-45.

⁶⁵ ZUMBANSEN, Peer, *Comparative, global and transnational constitutionalism: The emergence of a transnational legal-pluraist order*, *Global Constitutionalism*, Vol. 1. No. 1. (2012) 18.

⁶⁶ BACKER, Larry Catá *i.m.* 10-14.

⁶⁷ Vö. Chronowski Nóra azon megfogalmazásával, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezménye, az EU Alapító Szerződésének alkotmányos szintű rendelkezései és az Alapjogi Charta, illetve a tagállamok alkotmányai „párhuzamos alkotmányként” funkcionálnak, és az ezek értelmezésére létrejött bíróságok – az Európai Bíróság, az Emberi Jogok Európai Bírósága és a tagállami alkotmánybíróságok – együttesen, egymással kommunikálva alakítják az európai alkotmányosságot. CHRONOWSKI Nóra, *Globális vagy lokális alkotmányosság?*, *Jogelméleti Szemle*, 2015/4, 20.

mechanizmus. Ezek az entitások mind harmonizáló hatással vannak a nemzeti jogrendszerekre. A szabályok értelmezéssel válnak a jogélet részévé, az által vannak hatással a jogalanyok közötti viszonyokra. Így a jogalkalmazók értelmezése, illetve az értelmezés során egymás gyakorlatának megfigyelése és az alapján a sajátjuk alakítása már a bíróságok közötti kölcsönhatáshoz vezet. A globalizáció tehát a *jogértelmezésre* is hatással van.

Mindemellett fontos megemlíteni, hogy a hatás kölcsönös. Azaz a jogi folyamatok alakulása, a jogi szabályozás eredményei is meghatározó befolyással vannak a globalizációra, illetve annak sokszereplős, szerteágazó megnyilvánulásaira.

Míndezek alapján két különböző irányú folyamat együttes zajlása figyelhető meg a jogrendszerekben. Egyrészt egyre inkább növekszik a sokféle nemzeti szintű, illetve az azon belüli regionális szintű szabályrendszerek száma. Az is megfigyelhető, hogy a nemzetállami keretekben való gondolkodás, illetve a nemzeti szuverenitást és a belső jog szupremáciáját valló nézetek kezdenek újra megerősödni.⁶⁸ Európában az utóbbi évek tapasztalatai azt mutatják, hogy a kontinensen az alkotmányos demokráciák több szempontból veszélyeztetett helyzetbe kerültek. A problémák különböző politikai, jogi, gazdasági és társadalmi folyamatok hatására jelentek meg, és az egyes államokban különböző szintű és súlyosságú réseket ütöttek az alkotmányos demokrácia struktúráján.⁶⁹ Európa–szerte tapasztalható a szolidaritás és a közbizalom hiánya, illetve az alapvető emberi jogok védelmének háttérbe szorulása. A kialakult jogi és politikai válsághelyzetek kezelése továbbra is megoldásra váró feladat, így nemzeti és nemzetközi diskurzus tárgya.⁷⁰ Kérdés, hogy lehetséges-e ezekre a problémákra az európai együttműködés megőrzésével és a demokratikus gyakorlatok átgondolásával és megújításával reagálni. Másrészt ezzel együtt a globalizáció hatására egyre erősebbek az univerzális jogelvek, jogi megoldások és eljárások is. E kettősség tehát egyszerre van

⁶⁸ Ezt példázza a „Brexit” eredménye, azaz az arról a kérdéstről tartott brit népszavazás, hogy az Egyesült Királyság kilépjen-e az Európai Unióból, melyen az emberek többsége igennel voksolt. Erre utal az is, hogy az Amerikai Egyesült Államok 45. elnökének azt a Donald Trump–ot választották meg, aki kampányban a liberális demokrácia elveinek és gyakorlatainak megkérdőjelezésével, illetve szintén a nemzetállami keretek megerősítésének fontosságával kampányolt. E folyamatokról lásd: STEINBEIS, Maximilian, *A nép ellenségei?*, szuveren.hu, 2016. november 22. (Tóth Gábor Attila fordítása) <http://www.szuveren.hu/jog/a-nep-ellensegei> (2016. november 22.)

⁶⁹ E probléma rendszerszintű elemzését lásd: TÓTH Gábor Attila, *Demokrácia és diktatúra között: az autoritarizmus*, Fundamentum, 2016/2-4, 5-18.; Az e tekintetben Magyarországon végbemenő folyamatok és változások részletes elemzését lásd: PAP, András L., *Democratic Decline in Hungary, Law and Society in an Illiberal Democracy*, Routledge, London, New York, 2018.

⁷⁰ Az erre vonatkozó szakmai diskurzusról lásd például: DEÁK Izabella, *A nép nevében? Az alkotmányos demokrácia lehetséges változatai és valós riválisai - Konferenciabeszámoló*, Fundamentum, 2015/4, 149-154.; BALOGH Éva, *Hogyan tovább, Európa? Beszámoló a European Constitutional Democracy in Peril – People, Principles, Institutions című konferenciáról*, Parlamenti Szemle, 2016/2, 141-147.

jelen az államok jogrendszereiben. A világban a jogi egységesség felé elmozdulás és a helyi sajátosságokból eredő különbségek együttes létezése egy hatalmas és bonyolult rendszerét képezi a hatályos jogszabályoknak.⁷¹ Ennek hatására az e szabályokat értelmező bírósági gyakorlatban is tapasztalható, hogy a globális perspektíva és a bíróságok közötti kommunikációra való nyitottság mellett olykor az e folyamatokkal az állami szuverenitást, a nemzeti jog elsőbbségét és inkább a széttagolódást hangsúlyozó gondolkodásmód is megjelenik.

A többszintű alkotmányosság keretei között az állam nem a jog egyedüli letéteményese, hanem más államokkal és nemzetközi intézményekkel és szervezetekkel különböző szinteken és mértékben együttműködve annak egyik alakítója. Ez által elvárható, hogy az államok az egyedi, helyi sajátosságok és hagyományok megőrzése mellett tiszteletben tartsanak bizonyos univerzális elveket és értékeket.

II. 2. 3. Az alkotmányos eszmék migrációja

Jelenleg transznacionális vagy globális alkotmányosságról abban az értelemben nem beszélhetünk, hogy létezne egy olyan nemzetek feletti alkotmány, amelynek minden állam alá van vetve, illetve egy nemzetektől független globális kormányzat, továbbá egy nemzetközi alkotmánybíróság és egyéb alkotmányos intézmények, amelyek minden államra kötelező döntéseket hoznának. Nehezen tartom elképzelhetőnek, hogy ilyen világállami berendezkedés valaha is megvalósulhatna, azonban ez nem is szükségszerű. Ennek oka az állami szuverenitás fontos eszméje, a világszerte eltérő jellegű jogrendszerek, a társadalmak sokfélesége és más sokirányú gazdasági, politikai és kulturális tényező. Az alkotmányos rendszereknek ugyanis megvan a sajátos funkciójuk és igazolásuk, intézményeik útján az egyének érvényesíthetik jogaikat, így azok reflektálnak a társadalmi szükségletekre. Egy állam alkotmánya gyakran nemzeti sajátosságokkal, tradíciókkal járul hozzá a nemzeti identitás megőrzéséhez, illetve megerősítéséhez. Emellett az ilyen értelemben vett globális alkotmányosság kialakítása és működése egyaránt eljárási nehézségekbe ütközne.⁷²

⁷¹ CASSESE, Sabino, *The Globalization of Law*, Journal of International Law and Politics, Vol. 37. No. 4. (2005) 988.

⁷² KENNEDY *i.m.* 62-63.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a különböző alkotmányos rendszerek között ne lenne olyan irányú kommunikáció, amely az alkotmányos eszmék, az emberi jogok és más alapvető értékek hasonló értelmezése, és ez által közös, igazolható értékekké való formálása felé mutat. Ezek a sokrétű, szerteágazó mechanizmusok a jog értelmezésének nemzetek feletti stabilitását, az alkotmányjogi gyakorlat globalizálódását segítik elő, melyek konkrét, transznacionális jogi aktusok által is kifejeződnek. Ebben az értelemben tehát a globális alkotmányosság bizonyos elemei már megvalósultak. Ez a folyamat a konvergenciát, az egymáshoz való közeledést célozza, nem a teljes egységesítést.⁷³

Mindezekre a folyamatokra – azaz, hogy az alkotmányos értékek a nemzetállamok privilégiumából kilépve, közös nemzetek feletti értékekké kezdenek alakulni és ekként működni – a szakirodalomban különböző szakkifejezések, metaforák alkalmazása terjedt el. Így az *alkotmányos eszmék migrációja (migration of constitutional ideas)*.⁷⁴ Sujit Choudhry szerint napjaink alkotmányos gyakorlatában az alkotmányos eszmék migrációja az egyik legkiemelkedőbb jellemzővé válik, és az alkotmányjog legkülönbözőbb területein jelenik meg. Példaként említhető a külföldi jogértelmezés felhasználása a hazai alkotmány értelmezésekor, az alkotmányozás folyamatában külföldi államok alkotmányaira modellként való tekintés. Azonban nemcsak nemzetek közötti szinten tapasztalható az alkotmányos eszmék közössé válása, hanem a nemzeti és a szupranacionális szint között is. Ehhez a változáshoz pedig a jogtudománynak is új megközelítésmódokat kell találnia, a vizsgálatát ki kell terjesztenie.⁷⁵

Az *alkotmányjog nemzetköziesedése (internationalization of constitutional law)* és a *nemzetközi jog alkotmányosodása (constitutionalization of international law)* kifejezéspár is ezt a jelenséget érzékelteti. Előbbi arra utal, hogy a nemzetközi jog egyre inkább közvetlen hatással van az államok nemzeti jogára, bizonyos mértékben akár az alkotmányra, illetve a jogértelmezésre is. Az utóbbi pedig ennek fordítottjára utal, arra, hogy a nemzeti alkotmányok is hatással lehetnek a nemzetközi szintű jogforrásokra,

⁷³ TUSHNET, Mark, *The Inevitable Globalization of Constitutional Law*, Virginia Journal of International Law, Vol. 49. No. 4. (2009) 987.

⁷⁴ CHOUDHRY, Sujit (ed.), *The Migration... i.m.*; HALMAI Gábor, *Alkotmányjog - Emberi Jogok – Globalizáció, Az alkotmányos eszmék migrációja*, L'Harmattan, Budapest, 2013, 15-16.

⁷⁵ CHOUDHRY, Sujit, *Migration as a new metaphor in comparative constitutional law*, In: CHOUDHRY, Sujit (ed.), *The Migration... i.m.* 1-25.

inspirációként, forrásként szolgálhatnak azok számára.⁷⁶ A nemzetközi jogban is megtalálhatóak bizonyos alkotmányos elemek, így például alkotmányos alapelvek, illetve olyan nemzetközi egyezmények – mint például az ENSZ Alapokmánya, illetve az Emberi Jogok Európai Egyezménye –, melyek a nemzetközi közösség számára alkotmányos jelentőségűek,⁷⁷ és számos olyan funkciót töltenek be, mint amelyet egy államban az alkotmány.⁷⁸ A nemzetközi jogban is megjelenik a normák közötti hierarchia, a kikényszeríthető egyéni jogok, illetve a bírói felülvizsgálat. A nemzetközi jog alkotmányosodása kifejezés arra is vonatkozik, hogy ez a jogrend a nemzeti szintű közhatalom gyakorlás és a politikai erők bizonyos mértékű alkotmányos korlátozására is alkalmas lehet.⁷⁹ Ez a fogalompár is rávilágít a reciprocitásra, azaz, hogy ezek a jogrendszerek egymásra kölcsönösen hatással vannak. Ezt fejezi ki a *többszintű alkotmányosság (multilevel constitutionalism)*⁸⁰ meghatározás is, mely alapján a jogrendszerekre egy összekapcsolódó alkotmányos rendszerként lehet tekinteni. *Anne Peters* a *kiegyenlítő alkotmányosság (compensatory constitutionalism)* kifejezést alkalmazza, mely alatt azt érti, hogy a globális egymásrautaltság, a globális kihívások és problémák azt eredményezték, hogy az állami alkotmányok önmagukban nem tudnak ezekre válaszolni, így a nemzetközi jog különböző szintjein lehetséges ezt alkotmányos eszközökkel kompenzálni.⁸¹ A *kozmpolita alkotmányosság (cosmopolitan constitutionalism)* kifejezés is elterjedt a szakirodalomban. *Mattias Kumm* úgy jellemzi ezt, hogy ez felállít egy alapvető integratív fogalmi keretet és egy általános elméletet a közjogra vonatkozóan, mely vonatkozik a nemzeti és nemzetközi közjogra, illetve közhatalom–gyakorlásra egyaránt.⁸²

További terminusok például az *alkotmányosság globalizációja (globalization of constitutional law)*,⁸³ *alkotmányos kölcsönzés (constitutional borrowing)*,⁸⁴ *alkotmányos*

⁷⁶ CHANG, Wen-Chen – YEH, Jiunn-Rong, *Internationalization of Constitutional Law*, In: ROSENFELD – SAJÓ (eds.) *i.m.* 1166-1173.

⁷⁷ UERPMANN – WITZACK, Robert, *The Constitutional Role of International Law*, In: VON BOGDANDY, Armin – BAST, Jürgen (eds.), *Principles of European Constitutional Law, Second Revised Edition*, Hart, CH Beck, Oxford, Portland, 2011, 131-135.

⁷⁸ GRIMM, Dieter, *Types of Constitutions*, In: ROSENFELD – SAJÓ (eds.) *i.m.* 131.

⁷⁹ DE WET, Erika, *The Constitutionalization of Public International Law*, In: ROSENFELD – SAJÓ (eds.) *i.m.* 1209-1252.

⁸⁰ WALKER, Neil, *Multilevel Constitutionalism: Looking Beyond the German Debate*, LSE Europe in Question Discussion Paper Series, No. 8. (2009) 1-31.

⁸¹ PETERS, Anne, *Compensatory Constitutionalism: The Function and Potential of Fundamental International Norms and Structures*, *Leiden Journal of International Law*, Vol. 19. No. 3. (2006) 579-610.

⁸² KUMM, Mattias, *The Cosmopolitan Turn in Constitutionalism*, In: DUNOFF – TRACHTMANN (eds.) *i.m.* 264.

⁸³ TUSHNET, *The Inevitable... i.m.* 985-1006.

megtermékenyülés (cross-fertilization),⁸⁵ alkotmányos párbeszéd (dialogue),⁸⁶ illetve arra is van példa, hogy a recepcióval és az átültetéssel (reception and transplantation)⁸⁷ rokonítják.

Az alkotmányos eszmék, elvek, értelmezési gyakorlatok átvétele az egyik alkotmányos berendezkedéstől és beillesztése egy másikba általános jelenség még akkor is, ha a közvetlen hatás nem mindig kimutatható. Míg ez a folyamat korábban is ismert volt, napjainkban kiemelkedő szerephez jutott. Ennek több oka van. Az állami szuverenitás felfogásában történő változás azt eredményezte, hogy az államok többsége már nem tekinti az alkotmányos rendszerhez kapcsolódó kérdéseket kizárólag belső ügynek. A nemzetközi jog általános elvei között deklarálja az emberi jogok védelmét. Hozzájárult ehhez a különböző alkotmányos intézmények közötti kommunikáció felerősödése, illetve a globális kapcsolati hálózatok kialakulása is.

Annak azonban, hogy az államok együtt tudjanak működni egymással ezeken a területeken vannak korlátai. A világ különböző részein ugyanis a globális alkotmányosság folyamatban fejlődő értékeken alapuló követelmények – így a demokratikus működés, az univerzális emberi jogi felfogás, a szabad piacon alapuló gazdaság, a plurális intézményrendszer, a nyitottság a globális kihívások globális kezelésére – nem vagy nem teljesen érvényesülnek, és eltérő mértékben valósul meg a gyakorlatban a globális alkotmányosságra való törekvés, illetve az erre való hajlandóság is különböző.

II. 3. A bíróságok közötti párbeszéd

Az előző fejezetben bemutatott, egymással párhuzamosan zajló és egymásra is ható folyamatok és bizonyos történelmi, politikai, kulturális és jogi aspektusok együttesen azt eredményezték, hogy napjainkban a modern alkotmányosságban megfigyelhető az alkotmányos rendszerek közötti vertikális és horizontális kommunikáció erőteljesebbé válása. Ez a dialógus több szinten és más–más szereplők

⁸⁴ FRIEDMAN, Barry – SAUNDERS, Cheryl, *Symposium: Constitutional Borrowing, Editor's Introduction*, International Journal of Constitutional Law, Vol. 1. No. 2. (2003) 177-180.

⁸⁵ PERJU, Vald, *Constitutional Transplants, Borrowing, and Migration*, In: ROSENFELD – SAJÓ (eds.) *i.m.* 1306-1308.

⁸⁶ PERJU *i.m.* 1306-1308.

⁸⁷ KOKOTT, Juliane, *From Reception and Transplantation to Convergence of Constitutional Models in the Age of Globalization*, In: STARCK (ed.) *i.m.* 71-134.

között,⁸⁸ különböző okokra visszavezethető, szerteágazó gyakorlat. Ennek a kommunikációnak egyik megnyilvánulása az, hogy a bíróságok között is párbeszéd, illetve egymásra hatás figyelhető meg. A *bíróságok közötti transznacionális párbeszéd* ezen túlmenően a többszintű alkotmányossági folyamatok alakítójává is válik, hiszen a bírói jogértelmezés a jogi folyamatokra és a joggyakorlatra kiemelt hatással van.⁸⁹

A bíróságok közötti dialógusra a szakirodalomban különbözőképpen reagálnak. Van olyan álláspont, amely szerint ez teljesen magtól értetődő, mintegy várt hatása annak a helyzetnek, amit a globális mechanizmusok okoznak. Ennek alapjául az emberi jogok egyetemessége szolgál, az, hogy természetesnek kell, hogy hasson az, hogy ezek a bíróságok egymás gyakorlatát figyelembe véve végezzék az alapjogi bíráskodást, mivel ugyanazzal az emberi jogi fogalomkészlettel rendelkeznek, közös európai alkotmányos kultúra részei.⁹⁰ Van olyan vélemény is, amely szerint ez a diskurzus, illetve a nemzetközi bíróságok ítéleteinek felhasználása egyáltalán nem magától értetődő és nem is kívánatos. Ennek alátámasztására egyrészt az szolgálhat, hogy az alkotmánybíróságok elsődleges feladata a nemzeti alkotmány értelmezése és védelme, mely az adott jogrendszerben a legmagasabb szintű jogszabály, és ennek szupremáciáját kockáztatná egy nemzetközi bíróságokra reflektáló alkotmányos gyakorlat, illetve legitimációs kétségeket is felvetne. Másrészt az a megállapítás, hogy bár az alkotmányos problémák hasonlóak lehetnek, az egyes alkotmányos rendszerek hagyományai és megoldásai⁹¹ különbözőek.⁹² Elképzelhető egy harmadik nézőpont is,

⁸⁸ Az alkotmányos párbeszéd kifejezést a szakirodalomban sokféle értelemben használják. Az eltérés a dialógus alanyi körének meghatározásában nyilvánul meg. Használják ezt a kifejezést a különböző alkotmányos rendszerek intézményei közötti, illetve az egyes alkotmányos rendszereken belüli intézményes kommunikációra is. Az előbbi kapcsolódik a kutatási témámhoz, annak típusait a dolgozat elején bemutatam. Az egy államon belüli alkotmányos kommunikáció esetében előfordul ennek a kifejezésnek a törvényhozás és a bíróságok, a törvényhozás a bíróságok és a végrehajtó hatalom, a törvényhozás és más állami szervek, a politikai közösség tagjai és a törvényhozás, illetve a politikai közösség tagjai és a bíróságok közötti interakcióra vonatkozó használata. Lásd részletesebben: MEUWESE, Anne – SNEL, Marnix, *'Constitutional Dialogue': An Overview*, *Utrecht Law Review*, Vol 9. No. 2. (2013) 123-140; DRINÓCZI Tímea, *Alkotmányos párbeszéd-elméletek*, JURA, 2012/2, 60-72.

Jelen munka vizsgálati tárgya tehát kizárólag az az alkotmányos párbeszéd, amely a különböző alkotmányos rendszerekhez tartozó bíróságok, konkrétan az EJEB és az alkotmánybíróságok között valósul meg.

⁸⁹ MARSAN-RAVENTÓS, Clara, *From Judicial Dialogue to Cosmopolitan Norms, Enhancing Democracy in Globalised States*, In: MÜLLER, Amrei (ed. in collaboration with KJOS, Hege Elisabeth), *Judicial Dialogue and Human Rights*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2017. 451-464.

⁹⁰ SÓLYOM László, *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*, Osiris, Budapest, 2001, 184.; Az amerikai Legfelső Bíróságon Stephen Breyer bíró képvisel hasonló álláspontot. Lásd: DORSEN, Normann, *The Relevance of Foreign Legal Materials in U.S. Constitutional Cases: A Conversation between Justice Antonin Scalia and Justice Stephen Breyer*, *International Journal of Constitutional Law*, Vol. 3. No. 4. (2005) 519-541.

⁹¹ Az amerikai Legfelső Bíróságon Antonin Scalia bíró képviselte határozottan ezt az álláspontot. DORSEN *i.m.* 519-541.

amely a kettő között helyezkedik el, elismerve az emberi jogok nemzetközi szinten egy irányba mutató értelmezésének jótékony hatását, meghúzva azonban a nemzetállami korlátokat. Ezek a dilemmák a magyar szakirodalomban, illetve az Alkotmánybíróságon is megjelennek.⁹³ Jelen dolgozat nézőpontja az, hogy a strasbourgi bíróság és az európai alkotmánybíráskodást végző bírói szervek közötti, egymás esetjogában megjelenő megoldásokra és érvelésekre való kölcsönös odafigyelés, és az ítélkezési gyakorlatban kimutatható párbeszéd létező gyakorlat, és ez bizonyos feltételek esetén igazolható is. Álláspontom szerint az európai emberi jogi védelem közös értékeken nyugvó fejlődése szempontjából ez a gyakorlat előremutató lehet.

Ebben a fejezetben a bíróságok közötti párbeszéd általános jellemzőiről lesz szó. Elsőként a bíróságok közötti kommunikáció lehetséges típusait mutatom be, majd kifejezetten az alapjogi bíráskodással foglalkozó bíróságok közötti kölcsönhatás általános sajátosságait tekintem át.

II. 3. 1. A bíróságok közötti párbeszéd típusai

A bíróságok közötti kommunikáció sokrétű jelenség, változatos lehet mind alanyait, mind módját, mind tárgykörét tekintve. Éppen ezért többféle csoportosítás lehetséges erre vonatkozóan.

Anna-Marie Slaughter a bíróságok közötti párbeszédet tipizálta többek között a bíróságok sajátosságai alapján, illetve a közöttük lévő kommunikáció jellemzői szerint.⁹⁴ Ebben a fejezetben az ő csoportosításait veszem alapul.

Három típust különböztet meg *a bíróságok státusza* alapján, azaz, hogy hol helyezkednek el a nemzeti, illetve a szupranacionális hierarchiában. Ebben a csoportosításban az egyik kategória a *horizontális kommunikáció*. Ez az azonos szinten elhelyezkedő bíróságok között valósul meg. Ezeknek a bíróságoknak nincs jogi kötelezettségük arra, hogy kövessék vagy egyáltalán figyelembe vegyék egymás

Magyarországon a bíróságok közötti párbeszéd elleni felfogást képviseli a végletekig Pokol Béla. Lásd például: POKOL Béla, *Globális uralmi rend és állami szuverenitás*, Jogelméleti Szemle, 2014/1, 105-129.

⁹² A különböző álláspontok nemzetközi szakirodalomban való megjelenéséről lásd részletesen: HALMAI, Gábor, *The Use of Foreign Law in Constitutional Interpretation*, In: ROSENFELD – SAJÓ (eds.) *i.m.* 1330-1331.

⁹³ A szakirodalmi álláspontokat Sente Zoltán különböző kategóriákba sorolta. Lásd: SZENTE Zoltán, *A nemzetközi és külföldi bíróságok ítéleteinek felhasználása a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában 1999-2008 között*, Jog, Állam, Politika, 2010/2, 48-55.

⁹⁴ SLAUGHTER, Anne-Marie, *A Typology of Transjudicial Communication*, University of Richmond Law Review, Vol. 29. No. 1. (1994) 99-114.

gyakorlatát. Az sem kötelességük, hogy elismerjék az ilyen típusú kommunikáció hasznos voltát azzal, hogy hivatkoznak egymás döntéseire. Mindettől függetlenül létezik ez a kölcsönös egymásra hatás. Erre a legjobb példaként az európai alkotmánybíróságok említhetők.⁹⁵ Nemzetközi szinten pedig az Emberi Jogok Európai Bírósága és más alapjogi nemzetközi bíróságok, például az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága közötti dialógus⁹⁶ sorolható ide.

A második típus a *vertikális kommunikáció*, amely nemzeti és nemzetközi bíróságok között történik. Ennek legfejlettebb formája az, amikor egy nemzetközi szerződés létrehoz egy bizonyos területre szakosított nemzetközi bíróságot, amelynek ítélkezése átfedésben van a nemzeti bíróságokéval, és a döntések végrehajtását nemzetközi szinten monitorozzák. Ez a struktúra kialakít közöttük egy fajta kapcsolatot. Ilyen például az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európa Tanács tagállamainak nemzeti bíróságai, az Európai Bíróság és az Európai Unió tagállamainak nemzeti bíróságai, vagy az Emberi Jogok Amerikaközi Bírósága, illetve az ENSZ Emberi Jogi Bizottság és a nemzeti bíróságok közötti dialógus.

A harmadik fajta kommunikáció pedig a *vegyes*, a vertikális és a horizontális kommunikáció keveréke, amely sokféleképpen elképzelhető. Így például a szupranacionális bíróságok gyakorlata csatornaként szolgálhat a horizontális párbeszédhez. Szintén ez a vegyes típusú kommunikáció lehet az, hogy a nemzeti jogrendekben létező közös jogelvek a nemzetközi bíróságok gyakorlatában is elterjednek. Ezt követően pedig a nemzetközi bírói fórumtól jutnak el a nemzeti szint más és más szereplőihöz.

A transznacionális bíraskodás tehát magába foglalja a nemzetközi és nemzeti bíróságokat is. Az e tekintetben végbement konceptuális változás azt eredményezte, hogy a nemzetközi és nemzeti bíróságoknak egyaránt kell alkalmazniuk nemzetközi és nemzeti jogot vagy alkalmanként egyszerre mindkettőt. Azaz, ezeknek a bíróságoknak az a közös funkciója, hogy a jogvitákat eldöntsék a különböző szabályok alapján, a

⁹⁵ Halmai Gábor az alkotmányossági kérdésekben döntést hozó bíróságok külföldi jogi megoldásokhoz való hozzáállását három csoportba sorolja. 1. olyan bíróságok, amelyek nem használnak külföldi jogot, 2. olyan bíróságok, amelyek alkalmazzák ugyan a külföldi jogi megoldásokat, de nem hivatkoznak rá kifejezetten a döntéseikben, 3. olyan bíróságok, amelyek alkalmazzák, és gyakran hivatkoznak is a felhasznált külföldi jogi aktusra saját döntéseikben. HALMAI, *Alkotmányjog – Emberi jogok – Globalizáció... i.m.* 124. Az alkotmánybíróságok közötti párbeszédrel kapcsolatos szakirodalmi álláspontok összefoglalását lásd: DRINÓCZI Tímea: *Az alkotmányos párbeszéd, A többszintű alkotmányosság alkotmánytana és gyakorlata a 21. században*, MTA TK JTI, Budapest, 2017, 46-48.

⁹⁶ Ennek részletes elemzését lásd RAISZ Anikó, *Az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bíróságának egymásra hatása*, PhD értekezés, Miskolc, 2009.

jogbiztonság elvét szem előtt tartva. Ez által a „*bíróságok globális közösségét*” alkotják. Ez a közösség formálódik, a világnak bizonyos területein már részesei a bíróságok, de vannak olyan államok, amelyeknek a bíróságai még nem osztják ezt a bírói attitűdöt. A közösség tehát még részleges, de növekvő. Ahhoz, hogy valódi bírói közösséget alkossanak, a bíróságoknak még egy további lépést kell tenniük: el kell ismerniük, hogy vannak olyan alapelvek, amelyek közősek mindezekben a viszonyokban.⁹⁷

A másik csoportosítás a *bíróságok közötti párbeszéd reciprocitásának fokát* veszi alapul. Itt szintén három típust különböztet meg Slaughter. Az egyik a *közvetlen párbeszéd*, amely egy valódi, nyílt dialógust jelent a résztvevő bíróságok között abban az értelemben, hogy van egy kezdeményező bíróság, amelynek a kérdésére egy másik bíróság válaszol. Ebben az eljárásban mindkét résztvevő szerv tudatában van annak, hogy melyik szervvel kommunikál, és várható, hogy a kezdeményező szerv a választ döntése során figyelembe veszi. Ilyen például az Európai Unió Bíróságának előzetes döntéshozatali eljárása. Ilyen típusú eljárást vezetett be a 2018. augusztus 1-jén hatályba lépett, az Emberi Jogok Európai Egyezménye 16. Kiegészítő Jegyzőkönyve is, amely lehetővé teszi a nemzeti felsőbbbíróságok számára, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságához forduljanak, és az előttük lévő ügyben felmerülő alapjogi kérdések értelmezésével kapcsolatban tanácsadó véleményt kérjenek. A Kiegészítő Jegyzőkönyv preambuluma szerint az EJEB hatáskörének e bővítése hozzájárul az EJEB és a nemzeti hatóságok közötti interakció fejlődéséhez.⁹⁸

A másik típus a *monológ*, amely esetében egy bíróság elméleti megfontolásait, vagy döntését egy másik, külföldi bíróság átveszi anélkül, hogy ez bármilyen szinten is tudatos, folyamatban lévő párbeszéd lenne. Erre szintén az európai alkotmánybíróságok hozhatók példaként. Az ilyen egyirányú mechanizmuson belül tovább differenciáló koncepciókkal egészíthető ki Slaughter csoportosítása. Ezek az importálás és a recepció kategóriái. Az *importálás* azt jelenti, hogy egy bíróság sémaszerűen átveszi egy másik bíróság megoldásait anélkül, hogy erre kötelezettsége lenne. A *recepció* pedig ennél többet jelent, ez esetben nemcsak arról van szó, hogy egyik bíróság átveszi egy másik bíróság értelmezését és módszereit, hanem azt alapul veszi és a saját, helyi viszonyaira alkalmazza. A magyar Alkotmánybíróság '90-es évekbeli gyakorlatára vonatkozóan kétféle álláspont alakult ki ezzel kapcsolatban. *Catherine Dupré* szerint a magyar AB

⁹⁷ SLAUGHTER, Anne-Marie, *A Global Community of Courts*, Harvard International Law Journal, Vol. 44. No. 1. (2003) 192-194.

⁹⁸ Protocol No. 16 to the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Strasbourg, 2. X. 2013.

szisztematikusan importálta a német Szövetségi Alkotmánybíróság esetjogát.⁹⁹ *Sólyom László* szerint azonban ennél többet tett, recepció történt, hiszen a német megoldásokból kiindulva és más külföldi alkotmánybíróságok, illetve a nemzetközi emberi jogi bíróságok gyakorlatára figyelemmel a magyar viszonyok – a nemzeti értékek és hagyományok – sajátosságait szem előtt tartva és tudatosan alkalmazva adaptálta azokat. Ennek célja az volt, hogy a magyar Alkotmánybíróság az európai emberi jogi harmonizáció kialakításának részese legyen.¹⁰⁰

A harmadik típus pedig a *közvetett dialógus*. Ez általában egy szupranacionális bírói szerv és a nemzeti bíróságok között létezik. Erre legjobb példa az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Európa Tanács részes államainak nemzeti bíróságai közötti interakció. Ez egyrészt monologikus, hiszen a nemzeti bíróságok nem tudják, hogy az EJEB milyen mértékben veszi figyelembe a gyakorlatukat. Másrészt viszont az EJEB tudatosan terjeszteni akarja gyakorlatát a nemzeti bíróságok, illetve a nemzeti kormányzatok számára.¹⁰¹ Hasonló jelenség figyelhető meg az Európai Bíróság és az uniós tagállamok bíróságai között is.

Összességében megállapítható, hogy a bíróságok közösségének tudatossága az alkotmányos eszmék migrációja, átültetése kapcsán ahhoz vezetett, hogy a bíróságok inkább dialógust folytatnak, és nem monológ megy végbe, és inkább deliberációról van szó, nem pedig pusztán a joghézagok kitöltéséről külföldi döntések figyelembevételével.¹⁰²

II. 3. 2. Bíróságok közötti párbeszéd az alapjogi bíráskodásban

A külföldi – nemzetközi és nemzeti – joganyagok tanulmányozása és felhasználása az alkotmánybíráskodás sajátosságává vált több államban is. Az tapasztalható ugyanis, hogy a nemzeti alkotmánybíróságok illetve más

⁹⁹ DUPRÉ, Catherine, *Importing the Law in Post-Communist Transitions, The Hungarian Constitutional Court and the Right to Human Dignity*, Hart Publishing, Oxford, Portland, 2003.

¹⁰⁰ SÓLYOM László, *Az alkotmánybíráskodás... i.m.* 152-153, 225.; SÓLYOM László, *Pártok és érdekszervezetek az Alkotmányban (Előszó)*, Rejtjel, Budapest, 2004, 7-8.

¹⁰¹ Erre utal a CCJE 9-es számú véleménye is, mely e bíróságok közötti dialógust elsősorban úgy közelíti meg, hogy azt helyezi középpontba, mit tehetnek a nemzeti bíróságok és bírák annak érdekében, hogy többek között az Emberi Jogok Európai Egyezményét, illetve az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatát megismerjék és alkalmazzák saját eljárásaik során. *Opinion No. 9. of the Consultative Council of European Judges (CCJE) for the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the role of national judges in ensuring an effective application of international and European law*, Strasbourg, 10 November, 2006.

¹⁰² SLAUGHTER, *A Global... i.m.* 198.

alkotmányértelmezést ellátó nemzeti szervek saját alkotmányaik értelmezésekor egyre gyakrabban használnak fel külföldi forrásokat. Ez fokozottan igaz az alapjogi bírászkodásra. Ennek egyik oka az emberi jogok univerzális felfogásának elterjedése, és ehhez kapcsolódóan a már említett közös emberi jogi fogalomkészlet. Egyrészt az, hogy az alapjogi katalógusok szövege nagyrészt megegyezik az államokban. Másrészt előtérbe helyezi a bíróságok közötti kölcsönhatást az is, hogy ezeket a jogokat a nemzeti alkotmányokon kívül nemzetközi egyezmények is elismerik.¹⁰³ Ez által a legtöbb demokratikus állam nemzetközi jogi kötelezettséget is vállal az alapvető jogok érvényesítésére vonatkozóan.¹⁰⁴ *Blutman László* az alapjogi alkotmánybírászkodásban a nemzetközi jogon alapuló érvek súlyát a következőképpen csoportosítja: 1. A releváns nemzetközi jog felhívása megerősíti az Alkotmánybíróság következtetését, többsúlyt ad neki; 2. a jogok tartalmának kialakításában jelentős szerepet játszik; 3. új alkotmányos jogot vezet le az Alkotmánybíróság a nemzetközi normákból. Emellett a nemzetközi jogi érvek típusait megkülönbözteti aszerint is, hogy azok milyen szerepet játszanak az értelmezés eredményében. Eszerint az egyik csoportot alkotják az értelmezést alakító, konstitutív érvek, amelyek lehetnek meghatározóak vagy értelmezést kiegészítőek. A másik csoportba pedig az igazoló érvek tartoznak, amelyek a már kialakult érvelést erősítik.

Amikor egy-egy nemzetközi egyezmény autentikus értelmezésére létrehozott nemzetközi bíróság is bekapcsolódik az alkotmánybíróságok által megkezdett alapjogi értelmezésbe, onnantól fogva *bíróságok közötti globális kommunikációról* beszélhetünk.¹⁰⁵

A másik oka pedig az, hogy a gyakorlatban az alapjogi bírászkodást ellátó bírói szervek olyan problémával találkoznak, amelyek más országokban is előfordulnak. Mivel az alkotmányos értékek, elvek, eszmék és az emberi jogok a legtöbb államban közös értékek, az azokkal kapcsolatos gyakorlati problémák is azonos módon vagy hasonlóan jelennek meg a különböző államokban. E területen az esetek eldöntésében kulcsfontosságú lehet más bíróságok döntéseinek megvizsgálása. Ekkor a bíróságok az összehasonlító alkotmányjog módszerét alkalmazzák. Ez a módszer régóta létezik a jogtudományban, ám az itt említett folyamatok következményeként már a

¹⁰³ MCCRUDDEN, Christopher, *Judicial Comparativism and Human Rights*, In: ÖRÜCÜ, Esin – NELKEN, David (eds.), *Comparative Law: A Handbook*, Hart Publishing, Oxford, 2007, 372-373.

¹⁰⁴ BLUTMAN László, *A nemzetközi jog használata az Alkotmány értelmezésénél*, Jogtudományi Közöny, 2009/7-8, 307-308.

¹⁰⁵ SLAUGHTER, *A New... i.m.* 79-80.

joggyakorlatnak is szerves része lett. Ez nem azt jelenti, hogy az egyes bíróságok más, külföldi bíróságok döntéseit magukra kötelezőként elismerve, precedensként követik. Az összehasonlító módszer mint jogértelmezési technika annak feltárásában segít, hogy ugyanazon vagy hasonló problémakörre milyen megoldások és mércék léteznek a demokratikus államokban. A közös probléma feltárása során a bíróságok külföldi, hasonló esetben már döntést hozott bíróságok megoldásait veszik sorra, és azokat felhasználva alakítják ki az előttük lévő esetre vonatkozó álláspontjukat. Ez által más megvilágításba kerül a probléma, több vélemény áll rendelkezésre, melyek más és más megfontolásokat hoznak előtérbe. Ha az adott alapjog érvényesülésének többféle értelmezése lehetséges, akkor más bíróságok értelmezése segíthet megtalálni azt, amelyik az adott esetre legjobban alkalmazható. Emellett abban is segítheti a bíróságot az összehasonlító vizsgálat, hogy az alapjogi problémák között különbséget tegyen. Ilyen esetben az indokolásában annak megmagyarázására használja fel a külföldi forrást, hogy mi az az eltérés, ami miatt az előtte lévő eset más értelmezést kíván meg. Mindezek segíthetnek a döntésük meghozatalában, illetve megalapozottabbá tehetik az érvelésüket. Amikor egy bíróság a versengő értelmezések közül választ egyet, amelyet az előtte lévő ügyben elsődlegesnek tart, maga is hozzájárul az univerzális felfogáson alapuló alapjogi értelmezés alakításához, azaz *részt vesz a bíróságok közötti transznacionális párbeszédben.*

A bíróságok közötti dialógus tehát nemcsak létező gyakorlat, hanem bizonyos feltételek között *igazolható és szükségszerű* is. A bíróságok számára ugyanis segítséget nyújt egy adott probléma megoldásában. A külföldi bíróságok esetjogának tanulmányozása más megközelítéseket tár eléjük, kreatívabb megoldások segíthetik a hazai jogértelmezést.¹⁰⁶ Emellett a bíróságok közötti párbeszéd a közös alapokon nyugvó alapjogi értelmezés változásához, illetve fejlődéséhez is hozzájárul. Fontos azonban megjegyezni, hogy különbség van a bírói összehasonlító módszer alkalmazásában, illetve a párbeszédre való hajlandóságban a különböző államok bíróságai között. Az, hogy alkalmazzák-e az összehasonlító alkotmányjogi értelmező módszert egy-egy esetben, illetve, hogy figyelemmel vannak-e az alapjogok értelmezésének közös standardjaira és változásaira, mindig az adott bíróság döntésén múlik. Az utóbbi évtizedekben azonban az tapasztalható, hogy ez a hajlandóság változó intenzitású. Az is megállapítható, hogy nem kiegyenlített módon jelenik meg minden

¹⁰⁶ SLAUGHTER, *A New... i.m.77.*

alapjoggal kapcsolatban, hanem bizonyos alapjogok kapcsán kiemelt jelentőséget kap, míg másoknál kevésbé kerül előtérbe.¹⁰⁷

Az alapjogi bíraskodás során a párbeszéd tehát megvalósulhat a nemzeti alkotmánybíróságok és nemzetközi bíróságok között, de ugyanígy az egyes államok nemzeti alkotmánybíróságai között is. Az interakció a rendesbíróságok ítélkezésében is megfigyelhető egyrészt a nemzeti alkotmánybíróságokkal, másrészt szintén a nemzetközi bíróságokkal való kommunikáció tekintetében. Ez természetesen a hazai jog értelmezését segíti elő, tehát nem jelenti a külföldi jogforrások közvetlen alkalmazását.

Jelen dolgozat vizsgálati témaköre is egy ilyen, alapjogokat értelmező bíróságok közötti kölcsönhatás, az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti dialógust elemzi a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélése kapcsán. A vizsgálat tárgya tehát az a típusú dialógus, amikor a nemzeti bíróságnak nincs explicit jogi kötelezettsége arra,¹⁰⁸ hogy alkalmazza egy másik bíróság értelmezését. Arról van szó, hogy a nemzeti alkotmánybíróságok attól függetlenül, hogy erre nincs közvetlen jogi kötelezettségük, figyelembe veszik, illetve alkalmazzák az EJEB jogértelmezését.¹⁰⁹ És megfordítva: az EJEB-nek szintén nincs jogi kötelezettsége a nemzeti alkotmánybíróságok alapjogi döntéseinek felhasználására, mégis az tapasztalható, hogy azokat figyelembe veszi a döntéshozatal során. A tagállami gyakorlatok összehasonlító vizsgálatával és azok bizonyos mértékű befogadásával a strasbourgi bíróság hozzájárul az alapjogok védelmére vonatkozó európai konszenzus kialakulásához, megerősítéséhez és megőrzéséhez. Mindezek alapján megállapítható, hogy a közöttük lévő párbeszéd *önkéntes*. Ezek a bíróságok tehát összehasonlító alkotmányjogi módszert alkalmaznak annak érdekében, hogy minél inkább megértsék az adott alapvető jog tartalmát és rendeltetését, illetve annak érvényesülésre létrejött jogintézményeket. E tekintetben az állapítható meg, hogy az EJEB és az európai alkotmánybíróságok között *közvetett dialógus* valósul meg, hiszen az előttük lévő esetek eldöntésekor, a bírói döntésekben, azok indoklásában és a jogi érvelésben jelenik meg. Ez azt is jelenti, hogy ahhoz, hogy ez a kölcsönhatás kimutatható legyen nem szükséges, hogy a bíróságok konkrétan hivatkozzanak – bár természetesen erre is van

¹⁰⁷ MCCRUDDEN, *Judicial... i.m.* 376-377.

¹⁰⁸ Az Egyezmény alapján ugyanis a Bíróság döntése kötelező a Szerződő államokra azokban az esetekben, amelyekben félként szerepelnek.

¹⁰⁹ Ezt mutatja ki Kovács Péter is. KOVÁCS Péter, *Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletére való hivatkozás újabb formulái és technikái a magyar Alkotmánybíróság, valamint néhány más európai alkotmánybíróság mai gyakorlatában*, Alkotmánybírósági Szemle, 2013/2, 73-84.

példa – egymás döntéseire, hiszen a kölcsönhatás az alapjogok értelmezésében, az alapjogi problémák megoldási módszereiben valósul meg.

Ettől függetlenül az is előfordul, hogy egy-egy bíróság folyamatosan hivatkozza a strasbourgi döntéseket, illetve konkrétan meghatározza az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogához való viszonyulását. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatáról a kezdetektől fogva elmondható, hogy az alapjogi esetekben az Egyezményt és a strasbourgi bíróság gyakorlatát megvizsgálja és hivatkozza döntéseiben¹¹⁰ attól függetlenül, hogy hasonló vagy eltérő konklúzióra jut az alapjogi probléma kapcsán. A 2011 utáni alkotmánybírósági gyakorlat azt tükrözi, hogy a testület egyre inkább megosztott abban a kérdésben, hogy a strasbourgi emberi jogi mechanizmus hogyan játszhat szerepet a magyar Alaptörvény értelmezésében.¹¹¹

A testület a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatban kimondta, hogy az EJEB felfogása a magyar joggyakorlatot alakítja és kötelezi.¹¹² Fontos megjegyezni, hogy ezt a kötelező erőt kimondó elvet nem alkalmazta következetesen a testület, abban viszont továbbra is konzekvens, hogy kifejezetten elismeri, hogy a strasbourgi bíróság gyakorlata hatással van a hazai alapjogi értelmezésre. Egy későbbi döntésében a következőképpen fogalmazott: *„Az EJEB ítélete deklaratív, azaz nem jelenti közvetlenül a jogkérdések megváltozását, gyakorlata azonban segítséget nyújthat az alkotmányos [...] alapjogok értelmezéséhez, tartalmuk és kiterjedésük meghatározásához. Az Emberi Jogok Európai Egyezményében biztosított jogok jelentéstartalma ugyanis az EJEB egyedi ügyekben hozott döntéseiben testesül meg, amely elősegíti az emberi jogok értelmezésének egységesen érvényesülő felfogását.”*¹¹³ Mindezek alapján megállapítható, hogy a kifejezés szabadságával kapcsolatos esetekben a magyar AB minden alkalommal áttekinti a vonatkozó strasbourgi gyakorlatot,¹¹⁴ döntése azonban az alapjogok érvényesülése kapcsán nem minden esetben konvergál azzal. Arra is van példa, hogy bár felidézi a strasbourgi esetjogot, azzal ellentétes következtetésre jut.

Egy másik példa lehet a lengyel Alkotmánybíróság, amely az Egyezmény Lengyelország általi ratifikálást követő években következetesen hivatkozott az

¹¹⁰ SÓLYOM, *Az alkotmánybíráskodás... i.m.* 152, 203-204, 216, 224.

¹¹¹ Lásd részletesebben: POLGÁRI Eszter, *Az Alkotmánybíróság esete az Emberi Jogok Európai Egyezményével: Az elvárások és a gyakorlat*, Fundamentum, 2015/4, 12-14.

¹¹² 18/2004. (V. 25.) AB határozat, Indokolás II. 1.1., ABH 2004, 306.

¹¹³ 4/2013. (II. 21.) AB határozat, Indokolás [19], ABH 2013. február 28, 191.

¹¹⁴ 30/1992. AB határozat, Indokolás IV. 3.3, Uo. 175; 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Indokolás II. 2, ABH 1994, 224-225.; 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás II. 4., ABH 2001, 488.; 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [14]-[15], [25]-[33], [39]-[41], ABH 2014. március 3, 235-236. 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [22], [33]-[35], [37] ABH 2014. április 24, 592, 594-596.

Egyezményre, illetve a Bíróság gyakorlatára többek között a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos esetekben.¹¹⁵ Ez a megállapítás számos más európai állam alkotmánybíróságára is igaz. Az Alaptörvény belső jogbeli elsőbbségét és a saját értelmezési autonómiáját folyamatosan hangsúlyozó német szövetségi Alkotmánybíróság is kimondta, hogy alkotmányjogi szinten az Egyezmény szövege és az EJEB esetjoga értelmezési segítséget nyújt az alapjogok tartalmának és terjedelmének meghatározása során, illetve az alkotmányos elvek értelmezésekor.¹¹⁶ A közelmúltban a testület ezt megerősítette, és azt is kimondta, hogy amellett, hogy a jogok értelmezésénél az EJEB esetjogának kiemelt jelentősége van, a strasbourgi gyakorlat ilyen módon való mérlegelése az ítékezés során a gyakorlat korábbi irányától való eltérést is igazolhatja.¹¹⁷

Ez a módszertan ugyanúgy megfigyelhető az EJEB gyakorlatában is. Az EJEB is él azzal a módszerrel, hogy egy konkrét esetben megvizsgálja az adott tagállam alkotmánybíróságának az esettel összefüggő döntését.¹¹⁸ Ez azonban egyáltalán nem jelenti azt, hogy az alapjogi problémát tekintve ugyanarra konklúzióra jut, mint az adott alkotmánybíróság.¹¹⁹ A kifejezés szabadsága kapcsán erre jó példa egy közelmúltbeli magyar eset, amelyben az internetes kommentekért való felelősség magyar szabályozásáról és a gyakorlatról kellett döntenie a strasbourgi bíróságnak.¹²⁰

Mindezek alapján látható, hogy önmagában annak vizsgálata, hogy a bíróságok hányszor hivatkoznak egymás esetjogára csak részleges és félrevezető eredményekhez

¹¹⁵ BODNAR, Adam, *Poland: EU driven democracy?* In: MORLINO, Leonardo–SADURSKI, Wojciech (eds.), *Democratization and the European Union. Comparing Central and Eastern European post-communist countries*, Routledge, London, New York, 2010, 33. Constitutional Tribunal of Poland, No. SK 16/07, 23/04/2008, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2008-3-006?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield.E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2008-3-006?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield.E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1), (2017. október 5.)

¹¹⁶ 2 BvR 1481/04, 14/10/2004, 32.

http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2004/10/rs20041014_2bvr148104en.html, (2017. október 5.)

¹¹⁷ 2 BvR 2365/09, 04/05/2011, 165.

http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2011/05/rs20110504_2bvr236509en.html (2017. szeptember 12.)

¹¹⁸ *Keller v. Hungary*, Decision as to the Admissibility of Application no. 33352/02 by László Keller against Hungary, 4 April 2006, p. 7.; *Kaçki v. Poland*, Judgment of 4 July 2017, p. 5. § 26-28.; *K.M.C. v. Hungary*, Judgment of 10 July 2012, p. 5-9. § 16-17.

¹¹⁹ Lásd például: *Konstantin Markin v. Russia*, Judgment of 22 March 2012, Reports of Judgments and Decisions 2012 (Extracts), p. 6-8. § 33-34.; *Vékony v. Hungary*, Judgment of 13 January 2015, p. 3, 4-5. § 13, 16.

¹²⁰ *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v. Hungary*, Judgment of 2 February 2016, p. 5-6. § 25. A magyar Alkotmánybíróság vonatkozó döntésének kritikáját lásd: BALOGH Éva, *Egy lépést hátra – A magyar Alkotmánybíróság döntése az internetes hozzászólásokért való felelősségről*, Pro Futuro, 2015/1, 142-150.

vezetne. Az ugyanis, hogy egyik bíróság hivatkozik a másik döntéseire, még nem jelenti azt, hogy hasonló megfontolások és indokok alapján az alapjogi probléma megoldását tekintve ugyanarra az eredményre jut. És megfordítva: attól, hogy egy bíróság nem hivatkozik a másik bíróság esetjogára, még nem jelenti azt, hogy a döntéshozatal során nem hatott rá annak gyakorlata, és érvelésében nem jelennek meg az adott esetre vonatkozó argumentumai és következtetései.¹²¹

III. Az alkotmány és az alkotmánybíráskodás kölcsönhatást megalapozó jellemzői

A kölcsönhatás elemzéséhez elengedhetetlen annak a fogalmi keretnek a bemutatása, amelyre a vizsgálat vonatkozik. Ebben a fejezetben az alkotmány fogalmával, az alkotmányossággal, illetve az alkotmány normáinak típusaival és az alkotmánybíráskodás jellemzőivel foglalkozok. Az alkotmánybíráskodást mint tevékenységet mutatom be, nem céлом a történeti vizsgálódás, illetve az alkotmánybíráskodás modelljeinek ismertetése.¹²² Nem foglalkozom az alkotmánybíróságok vagy más alkotmánybíráskodást végző szervek szervezetével, eljárásaival. Amennyiben szükséges a szemléltetés érdekében, e sajátosságokra alkalmanként utalok. Az alkotmánybíráskodás öt olyan sajátosságára fókuszálok, amelyek leginkább jellemzik ezt a tevékenységet, és amelyek a strasbourgi bíróság tulajdonságaival bizonyos szempontok szerint hasonlóságot mutatnak, így a közöttük lévő kölcsönhatást megalapozzák. Az állításom ugyanis az, hogy az alkotmánybíróságok és az Emberi Jogok Európai Bírósága közötti kölcsönhatás egyik meghatározó oka, hogy e bíróságok tevékenysége, az ítélkezésük tárgya, illetve az általuk alkalmazott mechanizmus között alapvető hasonlóságok vannak. A bemutatás

¹²¹ JACKSON, Vicki C., *Comparative... i.m.* 59-60. Erre utal az EJEB érvelése is: „*Annak ellenére, hogy ez volna a legjobb módja az Egyezménynek való megfelelésnek, nem szükséges, hogy a nemzeti hatóságok, különösen a bíróságok kifejezetten hivatkozzanak az Egyezményre vagy idézzék a Bíróság esetjogát, feltéve, hogy a nemzeti jog terminológiáját alkalmazva megfelelően egyensúlyoznak a releváns kritériumok alapján az Egyezményben biztosított két ütköző érdek között.*” *Niskasaari and Otavamedia Oy v. Finland*, Judgment of 23 June 2015, p. 11. § 49. Fontos megjegyezni, hogy ahogy az idézetből is kitűnik, az EJEB oldaláról van egy olyan elvárás, hogy a nemzeti bíróságok – amennyiben az Egyezménynek megfelelően akarnak ítélkezni – azok alapján a kritériumok alapján mérlegetjenek, amelyeket az EJEB alakított ki.

¹²² A modellek kialakulásáról és jellemzőiről lásd: CAPPELLETTI, Mauro – COHEN, William, *Az alkotmánybíráskodás története és jelenkori elterjedése*, In: PACZOLAY Péter (szerk.), *Alkotmányértelmezés*, Rejtjel, Budapest, 2003, 41-51.; GINSBURG, Tom, *The Global Spread of Constitutional Review*, In: CALDEIRA, Gregory A. – KELEMEN, Daniel R. – WHITTINGTON, Keith E. (eds.), *The Oxford Handbook of Law and Politics*, Oxford University Press, 2008, 81-98.; STONE SWEET, Alec, *Governing with Judges: Constitutional Politics in Europe*, Oxford University Press, Oxford, 2000, 32-41.

tehát e tárgykörökre vonatkozik, a fogalmakat ebben a keretben tárgyalom, azaz kifejezetten azokat a sajátosságokat mutatom be, amelyek az esetjog ebből a szempontból való elemzéséhez szükségesek. A dolgozatban a fogalmakat az itt kidolgozott értelemben használom.

III. 1. Az alkotmány fogalma és az alkotmányosság

Az alkotmány a modern demokratikus társadalmakban *a politikai közösség legfontosabb jogi instrumentuma*, az állam, illetve a társadalom egészének érdekkörébe tartozó jogi kérdéseket szabályoz. Meghatározza az állam és polgárai közötti viszony jellemzőit, azokat az intézményeket, amelyek mindezt érvényesíteni tudják, a közös ügyekben való döntéshozatal formáját és kritériumait. Az alkotmány feladata többek között az emberek szabadságának és egyenlőségének biztosítása, a közös értékek és a közösségi célok meghatározása. Az alkotmány határozza meg az állam identitását, egyszerre politikai és morális elveket tartalmazó¹²³ jogi dokumentum.

Az alkotmány fogalmi sajátosságait különböző elméleti kategóriák keretei között lehet megadni. Ezen elméleti szempontrendszerek közül párosításokat emelek ki. Elsőként a formai és tartalmi alkotmány fogalmát határolom el, majd a leíró és normatív alkotmányok sajátosságait tekintem át. Ezt követően az alkotmány szabályozási tárgykörének és az alkotmány funkcióinak alaposabb feltárása érdekében Bragyova András csoportosítását mutatom be. Végül az alkotmány szabályozási módszereinek sajátosságait, azaz az alkotmány normáinak típusait ismertetem Tóth Gábor Attila rendszerezése alapján.¹²⁴

Ezen osztályozások bizonyos elemei megegyeznek, ugyanakkor a definíció kidolgozásához kifejtésük elengedhetetlen, hiszen az alkotmány fogalmának más és más vonásaira mutatnak rá. Fontos kiemelni, hogy ezek a jogtudomány által alkotott kategóriák elvi szinten teljesen elválaszthatók, azonban az államok létező alkotmányaira vonatkozóan nem lehet ilyen kategorikus megállapításokat tenni, mivel azok rendelkezési e jellemzőket ötvözik.

¹²³ TÓTH Gábor Attila, *Túl a szövegen, Értekezés a magyar alkotmányról*, Osiris, Budapest, 2009, 31.

¹²⁴ Ezekon túlmenően számos más szempont alapján is lehet csoportosítani az alkotmány fogalmára vonatkozó kategóriákat. Paczolay Péter például a következő kategóriákat emeli ki: tágabb és szűkebb értelemben vett alkotmány, anyagi és formai értelemben vett alkotmány, individualista és organizztikus felfogású alkotmányok, garanciális vagy állami beavatkozást szabályozó alkotmányok, illetve ezek kombinációi. PACZOLAY Péter, *Alkotmánybíráskodás a politika és a jog határán*, In: PACZOLAY (szerk.) *i.m.* 9-10.

Formai értelemben írott szöveget jelent az alkotmány, az állam jogi alapdokumentumát. Ez tipikusan egyetlen dokumentum, mint például Németországban és Magyarországon. Vannak olyan államok is, ahol több, különálló írott jogi norma alkotja együttesen az alkotmányt. Ilyen például Svédország, Csehország és Izrael. Ezekben az esetekben kartális alkotmányról beszélünk. A legtöbb európai államnak van kartális alkotmánya. Létezik olyan megoldás is, amikor nem egy – esetleg néhány – szöveg alkotja az állam alkotmányát, hanem több – írott és íratlan – részből tevődik össze. Az alkotmány részét képezik a törvények, a bírói döntések és a szokásjog is. Ezt példázza az Egyesült Királyság alkotmányos berendezkedése.¹²⁵

Tartalmi értelemben akkor beszélhetünk alkotmányról, ha az meghatározza az állam berendezkedését, a közhatalom gyakorlásának módját, tartalmazza az alapvető intézményeket, az alapvető emberi jogokat, az alkotmányos elveket és a jogforrásokat. Legtöbbször az alkotmányok tartalmazzák az állami szimbólumokat is. Az alkotmány az állam hatalmát keretek között tartja, ugyanis rendelkezései határt szabnak a hatalom gyakorlásának, korlátokat állítanak fel a hatalomgyakorlással szemben.¹²⁶ Az államhatalom egyik legfontosabb korlátját az emberi jogi katalógus adja.¹²⁷ Az alkotmányos demokráciákban tehát tartalmi értelemben azt várjuk el az alkotmánytól, hogy az alkotmányos demokrácia megvalósulását biztosítsa rendelkezéseivel. Ha ez teljesül, az alkotmány érvényesül,¹²⁸ akkor alkotmányosságról beszélünk.

Két példával szemléltetem a különbséget. 1989-ben Magyarországon formai értelemben nem keletkezett új alkotmány, hiszen az 1989. évi XXXI. törvény elfogadásával az Országgyűlés módosította a meglévő alkotmányt, az 1949. évi XX. törvényt. Tartalmi értelemben azonban új alkotmány jött létre, mivel a korábbi szöveget új rendelkezések váltották fel, melyeknek köszönhetően az alkotmányos berendezkedés teljes mértékben átalakult.¹²⁹

Lengyelországban 1997-ben a rendszerváltás lezárásaképpen formai értelemben új alkotmány keletkezett, tartalmilag azonban ez nem jelenthető ki kategorikusan, mivel az

¹²⁵ DICEY, Albert Venn, *Bevezetés az angol alkotmányjogba*, Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, Budapest, 1902, 21-30. (Tarnai János fordítása); BARENDT, Eric, *An Introduction to Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1998, 32-34.

¹²⁶ SAJÓ András, *Az önkorlátozó hatalom*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1995, 46-47.

¹²⁷ DE VISSER, Maartje, *Constitutional Review in Europe, A Comparative Analysis*, Hart Publishing, Oxford, Portland, 2014, 1.

¹²⁸ PACZOLAY, *Alkotmánybíráskodás... i.m.* 10.

¹²⁹ KOVÁCS, Kriszta – TÓTH, Gábor Attila, *Hungary's Constitutional Transformation*, European Constitutional Law Review, Vol. 7. No. 2. (2011) 184.

állam alkotmányos alapszerkezete változatlan maradt, az új dokumentum csupán korrigálta azt. Ezt tükrözi az alkotmány preambuluma is, hiszen az 1989-es változásokat az állam újjáalakulásának és a demokratikus alapok megteremtésének tekinti, onnan származtatva önmagát.¹³⁰

Leíró értelemben az alkotmány tényszerű megállapításokat tesz, bemutatja az állam szervezetét, ismerteti az állam működését, vázolja a jogokat és kötelezettségeket. Önmagában egy deskriptív jellegű alkotmány csupán egy írott szöveg, amelynek a jogrendszerben nincsenek érdemi következményei. A Magyarországon 1949-ben elfogadott, szovjet mintát követő alkotmány leíró értelemben alkotmány volt, hiszen tartalmazta az említett tételeket. Rendelkezései azonban nem voltak kikényszeríthetőek, a jogrendszerre valójában nem gyakoroltak meghatározó jelentőségű hatást, így bár leíró értelemben alkotmány volt, valójában csupán politikai dokumentum.¹³¹ Igaz ez akkor is, ha a korábbiakban ismertetett keretben, formai értelemben alkotmány volt, hiszen jogszabály formájában létezett. Ahhoz, hogy az alkotmány valóban betöltse funkcióját *normativitás* szükséges. Ez abban különbözik az előző konstrukciótól, hogy az alkotmány rendelkezései nem csupán leíró jellegűek, hanem *előíróak* is. A normatív alkotmány azzal az igénnyel lép fel, hogy rendelkezései amellet, hogy mindenkire kötelezőek, kikényszeríthetőek is legyenek. Alkotmányos garanciákkal biztosítja érvényesülésüket. Az alkotmány a jogrendszer legfőbb normája, rendelkezéseivel a jogrendszer egyetlen szabálya sem lehet ellentétes. Ebben az értelemben az alkotmány ad felhatalmazást minden normának, azon alapul a jogrendszer minden normájának érvényessége.¹³² A normatív alkotmány fogalmához az is hozzátartozik, hogy a modern alkotmányos rendszerekben az alkotmány felé az az elvárás, hogy az alkotmány az állam hatalmát korlátozza, ami abban az esetben lehetséges, ha bizonyos alapelveket elismer. Ezek a népszuverenitás, a hatalommegosztás, a demokrácia, a jogállamiság, illetve az alapvető emberi jogok és azok védelme. Ha egy alkotmány ezeket az elveket tartalmazza és biztosítja azok érvényesülését, alkotmányosságról beszélünk.

A modern alkotmányok rendelkezései egyaránt leíró és normatív karakterűek. Egyrészt leíró jellegűek, mivel leírják, hogy milyen az állam alkotmányos berendezkedése,

¹³⁰ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya, In: *Nemzeti alkotmányok... i.m.* 477.

¹³¹ KIS János, *Alkotmánybíráskodás a mérlegen (I. rész)*, Fundamentum, 1999/3, 5.

¹³² BRAGYOVA András, *Vannak-e megváltoztathatatlan normák az alkotmányban?* In: BRAGYOVA András (szerk.), *Ünnepi tanulmányok Holló András hatvanadik születésnapjára*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003, 68-70.; Sajó András megfogalmazása szerint az alkotmány minden más jogi szabály felett álló alaptörvény kell, hogy legyen, a jogrendszer alfája és omegája. E kritériumok teljesülése esetén képes az alkotmány arra, hogy meghatározza az egész jogrendszert. SAJÓ, *Az önkorlátozó... i.m.* 53.

milyen alapjogok illetik meg az embereket és így tovább, és emellett normatív igényt is állítanak a politikai közösség tagjai felé. Erősebb a leíró jellegük azoknak a rendelkezéseknek például, amelyek a politikai közösség jellemzőit adják meg, meghatározzák az államformát, az állami szimbólumokat, az alkotmány alanyait. Ez nem jelenti azt, hogy az alkotmánynak azok a rendelkezései, amelyek inkább leíró jellegűek, egyenrangúak lennének egy politikai röpirat, közlemény vagy felhívás szövegével. Az különbözteti meg tőlük, hogy az alkotmánynak autoritása van, azaz e rendelkezéseknek egyúttal normatív igényük is van.¹³³

Bragyova András az alkotmányok két elméleti típusát különbözteti meg: az *eljárás*i, azaz *statútum* alkotmányt, illetve a *szubsztantív*, azaz *Rawls-i* alkotmányt. Eszerint a statútum alkotmány az állam szervezeti felépítését, az intézményeket, a különböző eljárásokat és hatásköröket, és az ezek be nem tartására vonatkozó jogkövetkezményeket tartalmazza, meghatározza a hatalomgyakorlás módját. A szubsztantív alkotmánynak ezzel szemben nem az állam az elsődleges szabályozási tárgya, hanem a politikai közösség, innen a másik elnevezés, Rawls-alkotmány, mivel ez megfeleltethető Rawls „társadalom–alapszerkezetének”. Itt tehát a társadalom intézményeinek szabályozásáról van szó, olyan normákról, amelyek a politikai közösség létét determinálják. Főként a szabályozás tárgyköréhez kapcsolódóan szabályozás–technikában lelhető fel a két alkotmány–típus közötti különbség. Míg a statútum alkotmány alkotmányos jogokat szabályoz kifejezetten eljárási szempontból, addig a szubsztantív alkotmány alapjogokat tartalmaz, melyek a jogrendszer normáinak tartalmát adják meg.¹³⁴ Fontos hangsúlyozni, hogy ezek szigorúan elhatárolt, elméleti kategóriák, melyek a gyakorlatban természetesen keverednek az egyes alkotmányokban, illetve jogrendszerekben. Ez a megközelítés azért lehet hasznos, mert segítségével megállapításokat tehetünk az alkotmány *funkcióiról*. A statútum alkotmánynál az államszervezet működésének van központi szerepe, amelyből az alkotmány egyik fő funkciójára következtethetünk, az államhatalom korlátozására. Ez az állam hatásköreinek, eljárásainak szabályozását jelenti, ezáltal határozva meg közvetve a politikai közösséget. Ennek legalapvetőbb módja a hatalommegosztás fontos alapelvének deklarálása. A szubsztantív alkotmány kategóriája alapján az alkotmányok másik fontos funkciója határozható meg. Ez pedig az, hogy az alkotmány az adott

¹³³ TÓTH, *Túl...i.m.* 142.

¹³⁴ BRAGYOVA András, *Az alkotmánybíráskodás elmélete*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézete, Budapest, 1994, 58-67.

jogrendszer alkotó normák tartalmát határozza meg. Ebben pedig kifejeződik az alkotmány közösségformáló, közösséget összetartó funkciója is. Az alkotmány kiemelkedő feladata ugyanis, hogy a hatálya alatt élő, sokféle meggyőződésű emberek számára közös alapot biztosítson.

Mindezek után az alkotmány normáinak típusait jellemzem. *Tóth Gábor Attila* John Rawls és Herbert Hart megközelítéseire kiindulópontként tekintve az alkotmány szabályait eljárási és tartalmi mezőkre osztotta, kiegészítve egy harmadik kategóriával, az önmeghatározó normákkal. Ebben a megközelítésben *eljárási normáknak* tekintjük az alkotmányos intézmények autoritását meghatározó szabályokat, amelyek ezen intézmények felhatalmazásának határait jelölik ki. Kijelölik az eljárások alanyait, résztvevőit, a hatásköröket és az érvényességet. Ide tartoznak például az egyes szervek szabályozási autonómiáját meghatározó normák, a jogforrási hierarchiát, a nemzetközi és belső jog közötti viszonyt szabályozó normák. A másik nagy kategóriát a *tartalmi normák* alkotják. Ezek jellemzője, hogy az állam beavatkozási lehetőségeit jelölik ki az egyének cselekvési szabadságával kapcsolatban. Az ilyen típusú normák tehát az egyén és a politikai közösség viszonyát szabályozzák. Az állami cselekvéssel szemben a legfontosabb tartalmi korlátot az alapvető jogok jelentik. Így az alkotmány tartalmi normáira legjobb példát az egyes alapjogokat elismerő és védő rendelkezései jelentik. Látható, hogy az eljárási és tartalmi normák az alkotmány szabályainak jelentős részét lefedik, ez azonban nem jelent teljességet. Az alkotmány szabályainak harmadik típusával egészülnek ki, a *definitív, önmeghatározó normákkal*. Ezek a rendelkezések a politikai közösség jellemzőit írják le. Ide tartoznak az államformára, az állam jelképeire, politikai közösség sajátosságaira vonatkozó szabályok.

Hangsúlyozni kell, hogy e kategóriák között éles határvonal nem húzható. Ennek oka, hogy az eljárási normák háttérében is vannak tartalmi megfontolások, és a tartalmi normákhoz is kapcsolódnak eljárási elemek, és mindkét normatípus a politikai moralitáson alapul, bizonyos politikai filozófiai elvek igazolják őket.¹³⁵ Az alkotmány három típusú rendelkezéseit tehát integrált morális értékek kapcsolják össze, és ez által válik az koherens rendszerré.¹³⁶

III. 2. Az alkotmánybíráskodás sajátosságai

¹³⁵ TÓTH, *Túl...i.m.* 41-49.

¹³⁶ TÓTH, *Túl...i.m.* 243.

III. 2. 1. Az alkotmány értelmezése

Könnyű belátni, hogy a jogrendszer alapvető dokumentuma értelmezéssel válik az állam és az állampolgárok mindennapi gyakorlatának szerves részévé, élő dokumentummá. Ebből következik, hogy az alkotmányt – és természetesen más jogszabályokat is – nap, mint nap rengetegen értelmezik. Az értelmező tulajdonképpen bárki lehet. Értelmezik az alkotmányt az állam szervei, a média, a politikusok, a közéleti vita más szereplői, az állampolgárok. Mi sem lehet szemléltetőbb példa, mint hogy az amerikai alkotmány legelső, kidolgozott értelmezését egy, New York-i újságokban megjelenő cikksorozat adta. A méltán híressé vált *Federalist Papers*¹³⁷ sorozatban az Alkotmányozó Konvenció tagjai közül ketten és egy, az amerikai bel- és külügyek iránt elkötelezett jogász ugyanis 85 részből álló cikkgyűjteményben a szövetségi alkotmány mellett szállt síkra, értelmezve és magyarázva az alkotmány rendelkezéseit, illetve az általa létrehozott állami rendszert és annak ideális működését. Az alapító atyák szándékát kutató akadémikusok, illetve az originalista értelmezési módszert preferáló amerikai bírák számára napjainkban is elsődleges hivatkozási alapként szolgálnak a *Federalist Papers*-ben megjelent írások. Azok számára is kiindulási pontként szolgálnak, akik a fejlődő, dinamikus, „élő alkotmány” felfogást képviselik, mivel az eredeti értelmezéssel össze tudják vetni az azóta végbement változásokat, és így értelmezik az alkotmányt.

Az alkotmánybíráskodást végző szervek – legyen az alkotmánybíróság vagy más ilyen hatáskörrel rendelkező bírói szerv¹³⁸ – értelmezését az különbözteti meg az alkotmány többi értelmezőjétől, hogy azok az *alkotmány autentikus értelmezői*, az ő értelmezésüknek a jogrendszer egészére ható következményei lehetnek.¹³⁹ A

¹³⁷ HAMILTON, Alexander – MADISON, James – JAY, John, *A föderalista, Értekezések az amerikai alkotmányról*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998. (Balabán Péter fordítása).

¹³⁸ Marshall bíró a híres *Marbury v. Madison* ügyben hozott ítéletben fogalmazta meg, hogy a bíróságoknak kifejezetten az a dolga, hogy megmondják, mi a jog. Azoknak, akik alkalmazzák a jogot az egyes esetekben szükségszerűen az a feladatuk, hogy magyarázzák és értelmezzék a szabályt. Ha két törvény között konfliktus van, akkor a bíróságok dolga, hogy e konfliktus kapcsán döntést hozzanak. Tehát az alkotmány és a törvények közötti konfliktus esetén is a bíróságoknak kell döntést hozni. *Marbury v. Madison*, U.S. 137 (1803) P. 5.

¹³⁹ Ezen a ponton fontos megjegyezni, hogy elméleti viták tárgya az, hogy a bíróságoknak mi a szerepe az alkotmányos demokráciákban. *Jeremy Waldron* a törvényhozó hatalom feletti bírói kontrollt elutasítja. Az ilyen típusú bírói felülvizsgálat elleni álláspontját két alapgondolat mentén fejt ki. Egyrészt úgy véli, hogy nincs arra ok, hogy azt feltételezzük, hogy a bírák jobban megvalósítanák a jogok védelmét, mint a törvényhozók. Másrészt, Waldron szerint függetlenül a bírói felülvizsgálat eredményétől a törvényhozás feletti bírói kontroll illegitim. Álláspontja szerint a választóknak felelős törvényhozást nem korlátozhatja a nem közvetlenül a nép által választott bíróság. WALDRON, Jeremy, *The Core of The Case Against Judicial Review*, 115 *The Yale Law Journal* (2006) 1346-1406. *Mark Tushnet* a bírói felülvizsgálatnak

kontinentális típusú alkotmánybíróságoknak például vannak erga omnes hatályú döntései, amelyek mindenkire kötelezőek. Ezen alkotmánybíróságok végső döntést hoznak abban az értelemben, hogy határozatuk ellen jogorvoslással más nemzeti szervhez nem lehet fordulni. Az amerikai típusú alkotmánybíráskodásban is találhatunk hasonló elemeket. Igaz ugyan, hogy az alsóbb bíróságok által végzett alkotmánybíráskodásnak az egész jogrendszerre vonatkozó hatása kevésbé meghatározó, ám a legfelső bírói szerv ebben a modellben is olyan döntéseket hoz, amelyekkel szemben fellebbezésnek más szervhez való fordulással nincs helye, és az alsóbb bíróságokra kötelező. Más szempontból viszont természetükből fakadóan sohasem végleges a döntésük. Az alkotmányos gyakorlat ugyanis évek, évtizedek alatt változhat. Könnyen előfordulhat, hogy később a bírák másképp döntenek hasonló ügyekben, mivel más megfontolásokat vesznek figyelembe, változnak az életviszonyok stb. Egy állam alkotmányos működésére azonban ezek a bíróságok mindenképpen meghatározó hatást gyakorolnak.

Az alkotmánybíráskodás nélkülözhetetlen része az, hogy a bíróság az alkotmány szövegét magyarázza, körülírja az alkotmány viszonylag tömör normáinak jelentését. Az alkotmánybíráskodással az alkotmányjog részévé válnak különböző mércék, megtörténik az alapelvek tartalmának kibontása, illetve a jogintézmények rendeltetésének és alkotmányos működésének tisztázása. Mindebből következik, hogy az alkotmánybíráskodás olyan értelmező tevékenység, amely jogfejlesztéssel párosul. A cél az, hogy az alkotmány rendelkezései érvényesüljenek, biztosítva ezzel az alkotmányosság megvalósulását. Az értelmezés során az alkotmánybíróságoknak – bizonyos korlátok között – *értelmezési szabadságuk* van. Ez a szabadság vonatkozik például azoknak az érvelési szempontoknak a kiválasztására, amelyekből a bíróság a következtetéseit kialakítja. Mindezt koherens, logikus, ésszerű, megalapozott érveléssel kell alátámasztania, amely racionális eszközökkel ellenőrizhető. Mindemellett döntésének illeszkednie kell az alkotmányos rendszerbe.¹⁴⁰

(*judicial review*) két fajtáját különbözteti meg. Az egyik típus az, amikor a demokratikusan megválasztott törvényhozó döntését megváltoztathatják a bírák, akiket nem a politikai közösség tagjai választottak (*judicial displacement of legislative choices*). A másik típus, amelyet ő gyenge bírói felülvizsgálatnak nevez (*weak judicial review*), az e tárgykörön kívül eső felülvizsgálat. Tushnet is az első típusú felülvizsgálat ellen érvel. TUSHNET, Mark, *Taking the Constitution Away from the Courts*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1999. Egy későbbi munkájában a bírói felülvizsgálat elleni érvelés pozitív és negatív összetevőiként csoportosítja a szakirodalomban létező különböző érveket. TUSHNET, Mark, *Against Judicial Review*, Harvard Public Law Working Paper, No. 09-20, March 26, 2009.

¹⁴⁰ BLUTMAN, *A nemzetközi... i.m.* 303.

Jelen dolgozat vizsgálata a normákat értelmező bíróságok gyakorlatára terjed ki. Erre az értelmező tevékenységre vonatkozóan különböző nézőpontokból szemlélve eltérő álláspontok alakultak ki, melyek a bírói gyakorlatra is nagy hatással voltak. Jogpozitivisták álláspontja szerint a bírák bizonyos esetekben az értelmezésük során jogalkotó tevékenységet végeznek. *Herbert Hart* szerint mivel a jog ember alkotta nyelven van megfogalmazva, előfordulnak olyan nehéz esetek, amelyeknél bizonytalanság merül fel a szabály alkalmazhatóságára vonatkozóan. Ezt nevezte Hart a jog nyitott szövedékének. Ezekben az esetekben Hart szerint a bíróságok a jogot értelmezve kiegészítik az írott joganyagot, valamit hozzátesznek a jogrendszerhez, és így szabályalkotóvá válnak.¹⁴¹

Bragyova András konkrétan az alkotmánybíráskodással kapcsolatban ezt úgy fogalmazza meg, hogy az alkotmánybíráskodás normamagyarázó tevékenysége által a „jogrendszer tartalmi bővülése” valósul meg. Eszerint az alkotmánybíráskodás révén olyan tartalmak válnak a jogrendszer részévé, amelyek a nélkül nem volnának a joganyagban.¹⁴²

Ronald Dworkin ezzel szemben úgy foglalt állást, hogy a jog nem csupán jogi szabályokból áll, hanem jogelvek is a részét képezik. E jogelveket leginkább az jellemzi, hogy nem próbálják meghatározni azokat a feltételeket, amelyek fennállása esetén alkalmazni kell őket. Sokkal inkább érvként szolgálnak, amelyek a konkrét esetekben való döntést valamilyen irányba elmozdíthatják. Az elvek másik fontos tulajdonsága, hogy azoknál fel lehet vetni a fontosságuk, a súlyuk kérdését. A jogi szabályoknál ez a dimenzió nem létezik. Amikor az elvek egymással konfliktusba kerülnek, akkor mérlegelés kérdése, hogy melyik lesz az adott esetben döntő súlyú.¹⁴³ E felfogás szerint a bírák a jogértelmezés során nem hozzátesznek valamit a jogrendszerhez, hanem az annak eleve részét képező elveket is sorra veszik, döntésüket az alapján hozzák, hogy az érvek melyik oldalon vannak túlsúlyban. Az alkotmánybíráskodás esetében ennél tovább megy *Dworkin*, állítása az, hogy az alkotmány morális értelmezést kíván meg, az az alkotmányos gyakorlat része, és végső soron az alkotmányos demokrácia működésének elengedhetetlen része.¹⁴⁴

¹⁴¹ HART, Herbert L. A., *A jog fogalma*, Osiris, Budapest, 1995, 151, 159, 169. (Takács Péter fordítása).

¹⁴² BRAGYOVA, *Az alkotmánybíráskodás... i.m.* 10.

¹⁴³ DWORKIN, Ronald, *Taking Rights Seriously*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1997, 22-28.

¹⁴⁴ DWORKIN, Ronald, *Az alkotmány morális értelmezése és a többségi elv*, *Fundamentum*, 1997/1, 7-27.

Az alkotmányértelmezés azért bonyolult feladat, mert az alkotmány szövege számos értelmezést lehetővé tesz. További nehézségeket okoz a szabályozandó életviszonyok sokfélesége, a politikáról alkotott fogalmak pontatlansága, illetve a nyelvi korlátok, azaz, hogy a szavak nem mindig tudják pontosan kifejezni azokat az eszméket, amelyeket az alkotmányozó közvetíteni akar. Az értelmezés komplexitását fokozza az is, hogy az alkotmányoknak a politikai közösségben meglévő különböző érdekeket, értékeket kell egymással összeegyeztetniük.¹⁴⁵

III. 2. 2. Normakontroll és a jogalkalmazás alkotmányos felülvizsgálata

Az alkotmánybíráskodás legfőbb funkciója, hogy a *jogforrások alkotmányos kontrollját* végezze, alkotmányos felülvizsgálatot lásson el. Az alkotmánybíráskodás ez által korlátja mindhárom hatalmi ágnek. Maga az alkotmánybíráskodás léte abból az előfeltevésekből fakad, hogy az alkotmány a legfőbb norma, amelynek a rendelkezéseinek érvényesülnie kell, azaz védeni kell attól, hogy az alkotmány integritása, a benne foglalt értékek és más rendelkezései sérüljenek.¹⁴⁶ Ennek eleget téve az alkotmánybíráskodás rendkívül sokféle módon megvalósulhat, a jogrendszer különböző elemeinek vizsgálatára kiterjedő tevékenység, mely az egyes államokban más és más, különféle hatáskörökben nyilvánul meg.¹⁴⁷

A közszereplők bírálatával kapcsolatos esetjogban az alkotmánybíráskodás kétféle tevékenysége meghatározó: a jogszabályok és a bírósági jogalkalmazás alkotmányos felülvizsgálata. Így az elemzés előkészítése érdekében ebben a részben ezeknek a tevékenységeknek a főbb jellemzőit mutatom be, és utalok a magyar Alkotmánybíróság hatásköreinek e tekintetben bekövetkezett fontos változásaira.

Az alkotmánybíráskodás egyik legjellemzőbb tevékenysége a *normakontroll*. Praktikus módon ez azt jelenti, hogy az alkotmánybíráskodást végző szerv egy normát abból a szempontból vizsgál meg, hogy egy magasabb rendű normával – az alkotmánnyal – összhangban van-e. Amennyiben nem, az alkotmánybíráskodás feladata a normakonfliktus feloldása a norma megsemmisítésével, vagy alkalmazásának mellőzésével attól függően, hogy milyen modellben működik az alkotmánybíráskodás.

¹⁴⁵ MURPHY, Walter F., *Az alkotmányértelmezés művészete (Bevezető ismertetés)*, In: PACZOLAY (szerk.), *i.m.* 149.

¹⁴⁶ DE VISSER *i.m.* 54.

¹⁴⁷ Az alkotmánybíróságok különféle hatásköreiről lásd: GINSBURG, Tom – ELKINS, Zachary, *Ancillary Powers of Constitutional Courts*, Texas Law Review, Vol. 87. No. 7. (2009) 1431-1461.

Európában sok államnak van mindhárom hatalmi ágtól elkülönült alkotmánybírósága. Az ilyen típusú alkotmánybíráskodás jellemzője, hogy a normakontroll eljárás eredménye – amennyiben az alkotmányellenes – a vizsgált szabály megsemmisítése lehet. Emiatt használják gyakran az alkotmánybíróságokra a negatív jogalkotó kifejezést. Emellett a decentralizált modellre is van példa – így a skandináv államokban, Írországban és az Egyesült Királyságban – a kontinensen, amelyben az alkotmányos felülvizsgálatot a rendesbíróságok végzik. Ebben az esetben a bíróságok nem semmisíthetik meg a szabályt, arra van lehetőségük, hogy megállapítsák, hogy az az alkotmánnyal nem összeegyeztethető. Ennek egyik következménye az lehet, hogy az alkotmányellenes szabályt nem alkalmazzák. Amennyiben ezt a legfelső bírói fórum teszi, az az összes alatta lévő bíróságra kötelező. Hatását tekintve tehát egy ilyen tartalmú legfelső bírói döntés hasonlít az osztrák–német modell szerinti alkotmánybírósági döntéshez, hiszen az lehet a következménye, hogy a bíróságok nem fogják alkalmazni az alkotmányellenes jogszabályt. Fontos különbség azonban, hogy a kontinentális modellben működő alkotmánybíróságok erga omnes hatállyal semmisítik meg az alkotmányellenes szabályt, döntésük tehát nem csak a bíróságokra, hanem mindenkire kötelező.

Az Egyesült Királyságban a magasabb szintű bíróságok azt is vizsgálhatják, hogy egy adott jogszabály összhangban van-e az Emberi Jogok Európai Egyezményével, amelyet a Human Rights Act a belső jog részévé tett. Amennyiben a bíróság nem talál olyan értelmezését a jogszabálynak, amely megfelelne az Egyezménynek, kimondhatja az azzal való összeegyeztethetlenségét (*declaration of incompatibility*). Ennek következtében nem lesz érvénytelen az adott jogszabály és a hatályát sem érinti a bíróságnak ez a nyilatkozata, tehát a bíróságok nem semmisíthetik meg azt. Ugyanakkor fontos jelzés a bíróság által kibocsátott összeférhetlenségi nyilatkozat a törvényhozás felé arra vonatkozóan, hogy az Egyezménnyel összeegyeztethetetlen jogszabályt módosítsa.¹⁴⁸

A jogalkalmazás – elsősorban a *bíróságok döntéseinek – alkotmányos felülvizsgálata* során az alkotmánybíráskodást végző szerv azt vizsgálja, hogy a konkrét ügyben eljáró bíróságok az alkotmányos szempontok figyelembe vételével hozták-e meg a döntésüket, illetve, hogy a döntés végeredményben sért-e valamilyen alkotmányban biztosított jogot.

¹⁴⁸ KOVÁCS Kriszta, *Az alkotmánybíráskodás lényeges tartalma*, Alkotmánybírósági Szemle, 2011/1, 96-97.

Az amerikai modellben ez a tevékenység elsősorban a Legfelső Bíróság gyakorlatára jellemző, és ez a felülvizsgálat eljárásjogi értelemben nem különbözik a testület által végzett normakontrolltól. A testület mindkét típusú felülvizsgálatot egy konkrét ügy kapcsán, fellebezési hatáskörében eljárva gyakorolja. A fellebbezéssel érintett döntések jogszerűsége, illetve az alkalmazott jogszabály alkotmányossági felülvizsgálata mellett azt is megállapíthatja a testület, hogy az adott döntés valamilyen alkotmányos szempontot figyelmen kívül hagyott vagy azt nem megfelelően alkalmazta, és azt megváltoztathatja. E tevékenység során a Legfelső Bíróság olyan alkotmányos követelményeket is megfogalmazhat, amelyek a bíróságokra kötelezőek. Ez történt tulajdonképpen a közszereplők bírálatának alapjogi jelentőségét felismerő, és az addigi bírói gyakorlatot megfordító *New York Times v. Sullivan*¹⁴⁹ esetben is.

Az osztrák–német modellben a bírói döntések alkotmányosságának felülvizsgálatára az ún. teljes (*full*) alkotmányjogi panasz¹⁵⁰ eljárás irányul. A jogorvoslatok kimerítése után az kezdeményezhet ilyen eljárását, aki úgy gondolja, hogy az ügyében meghozott bírósági döntés(ek) valamely alkotmányban biztosított jogát sértik. Ebben az eljárásban az alkotmánybíróság azt vizsgálja, hogy a bírósági döntésekben lévő jogértelmezés összhangban van-e az alkotmánnyal az alkotmányban biztosított jogok érvényre juttatását tekintve. Amennyiben arra a következtetésre jut, hogy az adott bírósági döntés alkotmányellenes, azt megsemmisíti. Ennek következtében az alkotmányos szempontok figyelembe vételével a rendesbíróságoknak új eljárást kell az adott ügyben lefolytatniuk. Emellett szintén fontos jellemzője ennek az eljárásnak, hogy az alkotmánybíróság ennek során a rendesbíróságok számára alkotmányos szempontokat fogalmazhat meg.

A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában 2012 előtt a törvényhozás felülvizsgálatára irányuló normakontroll eljárás volt meghatározó. A jogszabályok alkotmányossági felülvizsgálatára irányuló absztrakt utólagos normakontroll eljárást ugyanis bárki, érintettség nélkül kezdeményezhette (*actio popularis*). Emellett szintén a jogszabályok felülvizsgálatára irányuló eljárás volt az egyedi ügyben eljáró bíró által az eljárás felfüggesztése mellett kezdeményezhető konkrét normakontroll, illetve az egyedi ügyben érintett személy által a jogorvoslatok kimerítése után kezdeményezhető

¹⁴⁹ *New York Times v. Sullivan*, 376 U.S. 254 (1964).

¹⁵⁰ E hatáskör egyes országokbeli részletes bemutatását lásd: ÁLVAREZ, L. Á. – GÖTTINGER, V. – HARTWIG, M. – LACHMAYER, K. – SUCKER, F., A "valódi" alkotmányjogi panasz és elbírálásának főbb jellemzői, Alkotmánybírósági Szemle, 2011/2, 64-73. (Az Alkotmánybírósági Szemle szerkesztőségének összeállítása és fordítása Jakab András közreműködésével).

normatív (*normative*) alkotmányjogi panasz eljárás¹⁵¹ is. Az Alaptörvény azonban a bárki által kezdeményezhető utólagos normakontroll lehetőségét megszüntette, és az utólagos normakontroll eljárás indítványozói körét a kormány, az országgyűlési képviselők egynegyede, a Kúria elnöke, a legfőbb ügyész és az alapvető jogok biztosának kezdeményezési lehetőségére szűkítette.¹⁵² A törvényhozás helyett a bírósági jogalkalmazás felülvizsgálatát előtérbe helyezve az Alaptörvény,¹⁵³ illetve az új alkotmánybírósági törvény¹⁵⁴ bevezette a teljes alkotmányjogi panasz eljárást a testület hatáskörei közé.¹⁵⁵ Ez által az Alkotmánybíróság felülvizsgálhatja az ügy érdemében hozott rendesbírósági döntéseket alkotmányossági szempontból, az egyének Alaptörvényben biztosított jogai védelme érdekében. A hatásköri változások a magyar alkotmánybíráskodás jellegét is átformálták. Az addigi elvont normakontroll eljárás helyett az egyedi ügyekben való döntéshozatal vált meghatározóvá a testület gyakorlatában. A közszereplők bírálatával kapcsolatban a testület az absztrakt normakontroll eljárásában alakította ki a gyakorlatban alkalmazandó alapvető alkotmányos elveket és mércéket. Az új hatáskörrel 2012 óta az is a feladata, hogy ezeknek az elveknek és mércéknek a gyakorlati alkalmazását vizsgálja felül. Az új kihívás többek között abban rejlik, hogy az Alkotmánybíróságnak a korábban elvi síkon kidolgozott alkotmányos elveket és mércéket a konkrét, gyakorlati problémák értelmezésekor és értékelésekor kell alkalmaznia, és a jogalkalmazói gyakorlat alkotmányosságáról döntést hoznia. E hatáskörben a rendesbíróságok számára további alkotmányos értelmezési szempontokat is meghatározhat. Így a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában az absztrakt alkotmányértelmezésen túl ma már konkrét esetekben alkalmazott alkotmányos szempontok érvényesítése is vizsgálat tárgya lehet.

¹⁵¹ Az alkotmányjogi panasz típusaira a nemzetközi szakirodalomban a fenti kifejezéseket használják. Lásd: CDL-AD(2010)039rev-e, Study on individual access to constitutional justice - Adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session (Venice, 17-18 December 2010), p. 22-23. § 77, 79. A magyar szakirodalomban az alkotmányjogi panasz közötti különbségtételre a „nem valódi” és a „valódi” alkotmányjogi panasz kifejezéseket alkalmazzák.

¹⁵² Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25., Az állam, 24. cikk (2) e).

¹⁵³ Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25., Az állam, 24. cikk (2) d).

¹⁵⁴ 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról, 27. §.

¹⁵⁵ Az alkotmányjogi panasz eljárás átalakításával kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy az új szabályozás a magyar alkotmányos rendszerben korábban is meglévő, egyedi bírósági eljárásban alkalmazott jogszabály alkotmányellenességére irányuló – ún. normatív – alkotmányjogi panasz eljárást változatlanul megtartotta, illetve létrehozta annak kivételes estét, a jogszabály hatályosulása vagy alkalmazása általi alkotmányellenesség megszüntetésére irányuló kivételes panaszt. Így érintettségének igazolása esetén egy jogszabály alkotmányellenességének vizsgálatát rendesbírósági eljárás lefolytatása nélkül kérheti az indítványozó. 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról 26. § (1)-(2). A kivételes panasz azonban nem képes a korábbi, bárki által érintettség nélkül kezdeményezhető utólagos normakontrollt helyettesíteni.

III. 2. 3. Alapjogi bírászkodás

Az alkotmánybírászkodás kiemelkedő jellemzője az *alapjogi bírászkodás*.¹⁵⁶ Az alkotmány definíciójánál láthattuk, hogy az alkotmánynak – tartalmi és normatív értelemben – fogalmi eleme az alapjogi katalógus. Ezáltal az alkotmányos demokráciákban az alkotmánybírászkodás egyik legfontosabb feladata az alapjogok védelme, azok tartalmának magyarázása, illetve a korlátozásuk alkotmányosságának vizsgálata. Nem kevesebb múlik ezen, mint hogy az emberek az alapvető jogaikat milyen keretek között gyakorolhatják. Az emberi jogok érvényesülésének legfőbb garanciája ugyanis az, hogy az egyének bírósághoz fordulhatnak jogaik védelme érdekében.¹⁵⁷ E tekintetben az alkotmánybírászkodás szerepe több okból is kiemelkedő. Egyrészt az alkotmány rendelkezéseinek magyarázatával kijelöli az alapjogok tartalmát, irányt mutatva ezzel a rendesbíróságok számára az egyéni ügyek elbírálására. Másrészt a normakontroll eljárás során az alapjogokat alkotmányellenesen korlátozó szabályokat a jogrendszerből kiiktathatja. Fontos része az alapjogi bírászkodásnak az alsóbb szintű bírói döntések egyéni kérelemre történő felülvizsgálata alapjogi szempontból.

Az alapjogi bírászkodás jellemzője, hogy a bíróságok *teszteket* alkalmaznak a korlátozás alkotmányosságának vizsgálatára. E tesztek általában *formai és tartalmi szempontok* vizsgálatát kívánják meg a korlátozás alkotmányosságának mércéjeként. A leggyakrabban ezek a tesztek arra irányulnak, hogy *milyen célból* került sor az alapjog korlátozására, illetve, hogy ennek a célnak az elérése érdekében *milyen mértékben* valósult meg a korlátozás. Az ilyen típusú tesztek általában, minden alapjogra

¹⁵⁶ A hazai szakirodalomban van olyan álláspont, amely az alapjogi bírászkodás alatt azt érti, hogy a rendesbíróságok ítélkezési tevékenysége során az alapjogokat érvényesíteni kell, illetve, hogy az egyéneknek legyen lehetőségük a rendesbíróságokhoz fordulni az alapjogi igényeik érvényesítése érdekében. E felfogás szerint az alapjogi ítélkezés nem része az alkotmánybírászkodásnak, de szoros kapcsolatban áll vele azáltal, hogy az alkotmánybírászkodás azoknak a normáknak az alkotmányellenességét állapíthatja meg, amelyeket a rendesbíróságoknak ítélkezési tevékenységük során alkalmazniuk kell, illetve az alkotmányjogi panasz hatáskör által, mely során az alkotmányos felülvizsgálat a rendesbírósági döntésekre vonatkozik. SOMODY Bernadette – SZABÓ Máté Dániel – VISSY Beatrix, *Az alapjogi bírászkodás kézikönyve*, HVG-ORAC, Budapest, 2013, 30-32; 43-46.

Jelen munka elismerve, hogy az alapjogoknak a rendesbírósági ítélkezésben is érvényesülniük kell, és hogy az egyéneknek biztosítani kell az alapjogi sérelmeik esetén a bírósághoz fordulás jogát, az alapjogi bírászkodásnak e definíciójával nem tud egyetérteni. Az alapjogi bírászkodás fogalmát az alkotmánybírászkodást végző szervek alapjogi tárgykörben hozott döntései, és a rendesbíróságok alapjogokkal kapcsolatos ítélkezése együttesen alkotják. A dolgozat vizsgálati tárgyaként megjelölt alapjogi bírászkodás alatt elsősorban az alkotmánybírászkodás és az EJEB alapjogokat értelmező, azok tartalmát és korlátaikat meghatározó tevékenységét értem.

¹⁵⁷ TÓTH Gábor Attila, *Az emberi jogok bírói védelme, Vázlatok az alapjogi bírászkodás megítéléséhez*, Társadalmi Szemle, 1995/7, 40.

vonatkozhatnak, a bíróságok azonban kialakítottak speciális, csupán egy–egy alapjogra vonatkozó tesztek is.¹⁵⁸ Az alapjogi tesztek nem kizárólag a bíróságok alakítják ki, hanem azok fundamentumát képző szabályok leggyakrabban szerepelnek az értelmezendő dokumentumokban, és a bíróság annak lépéseit munkálja ki részletesebben. Bizonyos esetekben e tesztek normatív alapja explicit módon szerepel a normaszövegben. Ilyen például a szükségesség–arányosság tesztje a magyar Alaptörvényben.¹⁵⁹ Vannak olyan esetek is, amikor egy–egy alapjogra vonatkozóan alakít ki a bírói gyakorlat tesztek, és azok szövegszerűen nem szerepelnek az alapjogi katalógust tartalmazó dokumentumban, tehát normatív alapjuk implicit módon van a normaszövegben, illetve annak szellemiségében. Erre jó példa az USA–ból származó, nyilvánvaló és közvetlen veszély tesztje, melyet a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásánál alkalmaznak.

Az alapjogi tesztek formai és tartalmi funkciójuk szerint is lehet kategorizálni és elemezni. E szerint formai szempontból az alapjogi tesztek alkalmazása megalapozottabbá teheti a bírósági érvelést, hiszen a döntés igazolásában is fontos szerepet játszanak. A tesztek alkalmazásával a bírói érvelés koherensebb lehet. Az alapjogi kérdések esetében természetesen soha nem lehet kizárólag objektív szempontok alapján dönteni, a tesztek a döntés igazolhatóságát annyiban segítik, hogy azok alkalmazásával az önkényesség és az önmagában bírói értékválasztáson alapuló döntés elkerülhető legyen. Emellett az alapjogi tesztek a jogértelmezés keretét is meghatározzák, és a bírói döntéshez vezető érvelés átláthatóságát erősítik. Mindezt azzal érik el, hogy a tesztek egyes vizsgálati szempontjai egymással szoros logikai kapcsolatban vannak, meghatározott sorrendben kell azokat alkalmazni. Ezzel az alapjogi érvelés ellentmondás–mentessége és következetessége ellenőrizhetővé válik. Az alapjogi tesztek az említett módszertani jellemzőkön túl tartalmi funkcióval is bírnak. Az ugyanis, ha a tesztek következetesen alkalmazza a bíróság, tartalmi értelemben a következő hatásokkal járhat. Egyrészt lehetővé válik a jövőbeni alapjogsértések megelőzése. Másrészt hatékonyabbá válhat az egyedi alapjogi sérelmek kezelése. Harmadrészt e tesztek sikeres alkalmazása és hatásaik révén előfordulhat, hogy más bírói fórumok átveszik a vizsgálati szempontokat. Az alapjogi tesztek tartalmi

¹⁵⁸ HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila (szerk.), *Emberi jogok*, Osiris, Budapest, 2003, 124.

¹⁵⁹ A szükségesség–arányosság tesztjét az Alkotmánybíróság tette a magyar alkotmányos gyakorlat részévé. A 2011-ben elfogadott új alkotmányba szövegszerűen bekerült az AB által kimunkált általános alapjog–korlátozási teszt. Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25., Szabadság és Felelősség, I. cikk (3).

funkciója a jogállamiság aspektusainak kiteljesítését is elősegíti, és támogatja a demokratikus döntéshozatalt.¹⁶⁰

III. 2. 4. Jogfejlesztő értelmezés

Az alkotmánybíráskodás során a döntéshozatal folyamatában az alkotmány szövegén kívül sokféle egyéb forrás áll rendelkezésre, amelyeket a bírák felhasználhatnak az értelmezés során. Így az alkotmányozó eredeti szándékai, az alkotmány keletkezése és egyéb történelmi vonatkozások, korábbi precedensek vagy más bírósági döntések, a külföldi vagy nemzetközi jogi példák és jogértelmezési módszerek, illetve az idő múlása és az azzal járó változások hatásai. Ez által egy állam alkotmányának értelmezése bizonyos mértékben dinamikus, időszakonként változó értelmezés, mivel az alkotmány „élő dokumentum”, amely állandóan egymással versengő értelmezési gyakorlatok tárgya.¹⁶¹ Az azonban vita tárgya, hogy a bírói tevékenység ezen része valóban *jogfejlesztő tevékenység*-e.

Az alkotmánybíráskodás értelmező tevékenysége kapcsán gyakran felmerül az *aktivizmus* kérdése. Az eredetileg az USA-ból származó bírói aktivizmus kifejezés sokféle értelemben használatos. Közös nevező az lehet ezek között, hogy bizonyos értelemben mindegyik arra utal, hogy az alkotmánybíráskodás során valamilyen módon túllépnek a funkciójukon, kiterjesztik a hatáskörüket, mást, illetve többet tesznek, mint amennyit az megengedne számukra. A kifejezést egyes szerzők gyakran negatív jelentéstartalommal használják, éles bírálatként fogalmazzák meg a bíróságokkal szemben. Vannak olyan álláspontok is, amelyek nem a bíróságokkal szembeni kritikaként határozzák meg az aktivizmust, hanem leíró értelemben használják ezt a fogalmat. Vannak olyanok is, akik az aktivizmust kifejezetten helyeslik.¹⁶²

Az aktivizmusról a szakirodalomban elméleti viták alakultak ki, melyek két különböző alapkérdés körül zajlanak. Az egyik esetben az alapkérdés az, hogy maga az alkotmányos felülvizsgálat elfogadható-e, azaz, hogy az alkotmánybíráskodás léte önmagában nem aktivizmus-e.¹⁶³ A másik esetben az alkotmánybíráskodás elfogadott,

¹⁶⁰ POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán, *Az alapjogi tesztek rendeltetése*, Alkotmánybíráskodás Szemle, 2013/2, 85-92.

¹⁶¹ JACKSON, Vicki C., *Constitutions as „Living Trees”? Comparative Constitutional Law and Interpretive Metaphors*, Fordham Law Review, Vol. 75. (2006) 940-943.

¹⁶² TÓTH, Túl... i.m. 18-19.

¹⁶³ A hazai szerzők közül Györfi Tamás képviseli azt az álláspontot, hogy az, hogy ahol van alkotmánybíráskodás bizonyos kérdésekben az alkotmánybíráskodás a törvényhozó hatalommal szemben

és az aktivizmussal kapcsolatos vita a körül folyik, hogy az alkotmánybíráskodás milyen terjedelmű lehet, és milyen módszereket alkalmazhat.¹⁶⁴

Jelen dolgozat vizsgálati tárgya, az alapjogi bíráskodás kapcsán az aktivizmusnak az a típusa merül fel leginkább, amikor az alkotmánybíráskodást végző szerv olyan tartalmat olvas ki az alaptörvényből, amely annak szövegén túlmutat, kiegészíti azt. Tehát olyan szabályokat állít fel, amely az alkotmányban szövegszerűen nem szerepelnek. *Kis János*¹⁶⁵ ezt a típust „értelmezési aktivizmusnak” nevezi. Az ilyen típusú aktivizmus azért lehet problémás, mert az alkotmánybíráskodás feladata nem az alkotmány megváltoztatása, vagy módosítása ilyen módon, hanem az alkotmány tartalmának kijelölése, illetve magyarázása. Az alkotmánybíráskodást végző szerv ugyanis nem alkotmányozó vagy alkotmánymódosító hatalom, és minél inkább megvalósul ez a kreatív alkotmányértelmezés, annál inkább az alkotmányozó szerep felé mozdul el. Nehéz azonban meghúzni a határvonalat a tekintetben, hogy mi lehet az az eset, amikor az alkotmánybíráskodás túllép a számára kijelölt, az alkotmány tartalmának meghatározására, magyarázására irányuló feladaton és felülírja az alkotmány rendelkezéseit. Be kell látni, hogy az alkotmánybíráskodás kiemelkedő szerepet játszhat az alkotmányos kultúra fejlődésében, és ezen jogfejlesztő tevékenység nélkül az alkotmány érvényesülése nehezen valósulhatna meg. Az alkotmányok ugyanis tömör rendelkezéseket tartalmaznak, amelyek között vannak olyanok, melyek többféleképpen értelmezhetők, előfordulnak olyanok, melyek jelentésüket tekintve bizonytalanságokat eredményeznek, lehetnek olyanok is, amelyek nem következetesek, és előfordulhatnak az alkotmányban hézagok is. Ezek tartalommal való kitöltését szükségszerűen az alkotmányt értelmező bíróságoknak kell megvalósítaniuk. A bíróságok értelmező tevékenysége ugyanis arra irányul, hogy az alkotmány szövegének jelentését feltárják. Ennek során a bíróságoknak szükségszerűen kreatívan kell értelmezniük az alkotmányt a probléma megoldása érdekében akár alkotmányon kívüli igazságosság és közpolitikai elvek alkalmazásával is.¹⁶⁶ Emellett a bírói értelmezésnek tekintettel kell lennie a társadalmi változásokra is. *Aharon Barak* szerint a bíróságoknak tekintettel kell lenni a társadalmi valóságra, és ennek változására egyfajta dinamikus

is erkölcsi döntőbíró szerepet kap, rendkívül problémás. GYÖRFI Tamás, *A többségi döntés tartalmi korlátai és az alkotmánybíráskodás*, In: JAKAB András – KÖRÖSÉNYI András, *Alkotmányozás Magyarországon és máshol*, Új Mandátum, Budapest, 2012, 33-57.

¹⁶⁴ TÓTH, *Túl... i.m.* 17.

¹⁶⁵ Kis János a bírói aktivizmust a következőképpen tipizálja: 1. nyílt hatásköri túlterjeszkedés, 2. burkolt hatáskörbővítés, 3. politikai elfogultság vezette aktivizmus, 4. értelmezési aktivizmus. *KIS János, Alkotmányos Demokrácia, Három tanulmány*, INDOK, Budapest, 2000, 112-116.

¹⁶⁶ GOLDSWORTHY, Jeffrey, *Constitutional Interpretation*, In: ROSENFELD – SAJÓ (eds.) *i.m.* 691.

jogértelmezéssel kell reagálniuk. A bíróságok feladata ugyanis az, hogy értelmezéssel hidat képezzenek a társadalmi viszonyok és az absztrakt jogi normák között.¹⁶⁷ Igaz ez az alkotmány minden rendelkezésére, de különös jelentősége van az alapjogok tartalmának, illetve korlátainak meghatározásakor. A jogirodalomban kialakult egy olyan irányzat, amely szerint az alapjogi bírászkodás esetében, azaz az alapjogok tartalmával kapcsolatos értelmezés során az aktivizmus helyes,¹⁶⁸ míg az alkotmány más rendelkezései – például az államszervezetet, a hatásköröket és az eljárásokat szabályozó normák – esetében inkább kerülendő. Fontos, hogy ez nem azt jelenti, hogy az előbbi felfogás képviselői az alkotmány átírását, módosítását vagy a hatáskörök túllépését helyeselnék. Sokkal inkább annak elismerését, hogy az alapjogi bírászkodás másfajta értelmezést igényel, mint az alkotmány egyéb közjogi rendelkezései.¹⁶⁹

A bírói önmérsékletet vagy önkorlátozást¹⁷⁰ a különböző alkotmányértelmezési módszerek segítik, melyek hozzájárulhatnak az értelmezés keretek között tartásához. Arról azonban, hogy melyek az elfogadható értelmezési módszerek és stratégiák, szintén nincs konszenzus.

III. 2. 5. Precedensalapú döntéshozatal

A precedensalapú döntéshozatal olyan jogalkalmazói módszer, amely alapján a bíróság arra köteles, hogy a korábbi precedensben (*stare decisis*) meghatározott szabályt alkalmazza a következő, hasonló ügyben, ha az attól való eltérésnek nincs megalapozott indoka. A precedens kötőerejét tekintve lehet horizontális és vertikális. A horizontális kötőerő azt jelenti, hogy azt a bíróságot, amely a precedensdöntést meghozta, későbbi ügyekben köti a saját döntése. A vertikális kötőerő alapján pedig a döntés nem kizárólag a precedenst meghozó bíróságra kötelező, hanem a bírósági szervezetrendszerben alatta lévő bíróságokra is. Az alkotmánybírászkodásra mindkét kötőerő igaz lehet attól függően, hogy egy bizonyos államban milyen típusú alkotmánybírászkodás működik, és annak milyen hatáskörei vannak.

Az alkotmánybírászkodást végző szervek gyakorlatára tehát jellemző, hogy a precedensbírászkodás bizonyos jegyeit hordozzák, azaz korábbi gyakorlatukat magukra

¹⁶⁷ BARAK, Aharon, *The Judge in a Democracy*, Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2006, 8-10.

¹⁶⁸ A hazai irodalomban ennek az álláspontnak a legelső képviselője Sólyom László volt. Lásd SÓLYOM László, *Az alkotmánybírászkodás... i.m.* 117-119.

¹⁶⁹ Lásd részletesen TÓTH, Túl... *i.m.* 19-24.

¹⁷⁰ PACZOLAY, *Alkotmánybírászkodás... i.m.* 28-30.

kötelezőnek fogadják el, illetve korábbi döntéseiket figyelembe véve, azokhoz valamilyen módon viszonyulva hozzák meg újabb döntéseiket. Ez fontos a jogbiztonság megvalósulása miatt. Azt szolgálja, hogy gyakorlatuk előrelátható, következetes és koherens legyen. A precedensalapú bírászkodás segít elkerülni az önkényes bírói döntéseket is. A precedens jelleg megvalósulhat úgy, hogy a korábban vizsgált normaszöveggel azonos vagy hasonló kerül ismét a testület elé, illetve úgy is, hogy az alkotmány szövegének általa korábban megállapított tartalmát tartja fenn az újabb döntés során. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az általuk kialakított alkotmányjogi doktrínák köbe lennének vésvé, hiszen az értelmezést a folyamatosan változó társadalmi, gazdasági, politikai körülmények is befolyásolják. A változó körülményekre az alkotmánybíróságoknak is tekintettel kell lenni. Azokban az esetekben azonban amikor a testület eltér korábbi gyakorlatától, e tekintetben is széleskörű indokolási kötelezettsége van. A precedensalapú döntéshozatal legfontosabb velejárója az *igazolási kötelezettség*. A bíróságnak ugyanis a korábbi gyakorlatát kell mérlegre tennie, és meg kell indokolni ha azt nem alkalmazza, vagy a korábbiaktól eltérően alkalmazza az újabb esetben.¹⁷¹

A korábbi döntéstől való eltérésnek különböző okai lehetnek. Előfordulhat, hogy a bíróság eljárása során valamilyen jogi szempontból releváns különbséget talál a korábbi és az éppen előtte lévő eset között, amely indokolja a precedenstől való eltérést. Ez a *megkülönböztetés (distinguishing)* esete. Ilyen esetben a különbség adja a precedenstől való eltérés igazolását. A különbségnek olyan meggyőzőnek kell lennie, amely kielégítő okként szolgál arra, hogy a bíróság ne kövesse a korábbi precedenst.¹⁷² Másfelől az is lehetséges, hogy a bíróság a precedenstől eltérő következtetésre jut, azaz felülvizsgálja a precedensdöntést, és valamilyen kellően meggyőző és erős indokkal alátámasztva attól eltér. Ez a *korábbi precedens felülírása (overruling)*. A precedens felülvizsgálatának egyik leggyakoribb oka, hogy a precedenst hozó bíróság hibázott vagy tévedett, és ezért a precedenst felül kell bírálni.¹⁷³ A precedens felülbírálatának

¹⁷¹ D. TÓTH Balázs, *A precedensalapú döntéshozatal alapkérdései a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában*, Fundamentum, 2009/4, 88-92.; A precedensbíráskodás általános jellemzőinek egy későbbi, átdolgozott változatát lásd: D. TÓTH Balázs, *A rendesbírói és az alkotmánybírói precedensalkalmazás egy esete: az adótarozásért való mögöttes felelősség megállapítása*, Alkotmánybírói Szemle, 2014/2, 139-143.

¹⁷² DUXBURY, Neil, *The Nature and Authority of Precedent*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008, 113-116.

¹⁷³ DUXBURY *i.m.* 116-122.

másik gyakori indoka a társadalmi körülmények olyan mértékű változása, amely indokolja a korábbi döntéstől való eltérést.¹⁷⁴

IV. A strasbourgi emberi jogi mechanizmus alkotmányos tulajdonságai

Széles körben elismert, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének vannak olyan tulajdonságai, amelyek az államok alkotmányaira emlékeztetnek, az Emberi Jogok Európai Bíróságának pedig vannak olyan jellemzői, amelyek az alkotmánybíróságok sajátosságai. Az EJEB-et gyakran emlegetik szakirodalmi forrásokban „kvázi alkotmánybírósággént”,¹⁷⁵ az Egyezményt pedig „emberi jogi alkotmányként”¹⁷⁶ is,¹⁷⁷ összességében pedig a strasbourgi emberi jogi mechanizmust egy „alkotmányosodott regionális emberi jogi rendszerként”.¹⁷⁸ Ez természetesen nem azt jelenti, hogy ezek az instrumentumok teljes mértékben megfeleltethetőek egymásnak, hiszen számos különbség van közöttük. Az azonban bizonyos – és a szakirodalomban sokak által elfogadott –, hogy funkciójukat és tevékenységüket tekintve kimutathatók hasonlóságok. Ezek a jellemzők nagy mértékben hozzájárulnak ahhoz a kölcsönhatáshoz, amely az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok között az alapjogi bíraskodás kapcsán kialakult.

Ebben a fejezetben a strasbourgi alapjogvédő mechanizmus alkotmányos jellemzőit mutatom be. Azokat a sajátosságokat emelem ki, amelyek az általam vizsgált bíróságok közötti kölcsönhatás szempontjából relevánsak. Elsőként az Emberi Jogok Európai Egyezménye és az alkotmányok közötti hasonlóságokat tárom fel, majd az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíraskodás hasonló tulajdonságait ismertetem. Mindezek mellett rámutatok az eltérésekre is. Ennek során az előző

¹⁷⁴ SINCLAIR, Michael, *Precedent, Super-Precedent*, George Mason Law Review Vol. 14. No. 2. (2007) 396-400.

¹⁷⁵ WILDHABER, Luzius, *A Constitutional Future For The European Court of Human Rights?*, Human Rights Law Journal, Vol. 5-7. No. 23. (2002) 161.; VOBKUHLE Andreas, *Az emberi jogok védelme a bíróságok európai együttműködésében*, Alkotmánybírósági Szemle, 2013/1, 69.; FABBRINI, Federico – MADURO, Miguel Poiares, *Supranational Constitutional Courts*, In: Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law, 2016, 7-8. <http://oxcon.ouplaw.com/view/10.1093/law-mpeccol/law-mpeccol-e676> (2018. január 7.)

¹⁷⁶ BERNHARDT, Rudolf, *Human Rights and Judicial Review: The European Court of Human Rights*, In: BEATTY, David M. (ed.), *Human Rights and Judicial Review, A Comparative Perspective*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1994, 302.

¹⁷⁷ A strasbourgi emberi jogi mechanizmust a kanti elképzelésből kiindulva a kozmopolita világrend regionális megjelenéseként értelmezi Alec Stone Sweet az alkotmányos jellemzőit alapul véve. STONE SWEET, Alec, *A Cosmopolitan Legal Order: Constitutional Pluralism and Rights Adjudication in Europe*, Global Constitutionalism, Vol. 1. No. 1. (2012) 53-90.

¹⁷⁸ GARDBAUM, *Human Rights and... i.m.* 247.

fejezetben bemutatott fogalmi bázist, illetve az ott alkalmazott szempontrendszer veszem alapul.

IV. 1. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye alkotmányos jellege

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye az emberi jogok európai védelmének legfontosabb regionális szintű dokumentuma. Az Egyezmény *formai értelemben* nemzetközi jogi jogforrás, az Európa Tanács tagállamai által, a nemzetközi közjog szabályainak megfelelően létrehozott nemzetközi szerződés.¹⁷⁹ A részes államok tehát fel is mondhatják a szerződést. A klasszikus nemzetközi szerződésekhez képest az Egyezmény atipikus, mivel nem az a célja, hogy a résztvevők között kölcsönös kötelezettséget teremtsen. Emberi jogi egyezmény, az emberi jogok védelmének közös minimumszintjét biztosítja, a résztvevő államok belső joga számára keletkeztet arra vonatkozó kötelezettséget, hogy a benne foglalt jogokat biztosítsák a joghatóságuk alatt álló személyeknek.¹⁸⁰ Nemzetközi jogi perspektívából szemlélve tehát az Egyezmény magasabb szintű jogforrás, mint az államok belső normái.

Fontos azonban megjegyezni, hogy a részes államok alkotmányos rendszerében az Egyezmény státusza eltérő.¹⁸¹ Vannak olyan államok – például Hollandia –, amelyek az Egyezményt az alkotmány fölé helyezik. Mások az alkotmánnyal egy szinten lévő jogforrásként tekintetnek rá – ilyen például Ausztria. Előfordul olyan megoldás is, mely szerint az Egyezmény az alkotmány alatt, de a törvények fölötti szinten áll. Ez a helyzet például Franciaországban, Olaszországban és Magyarországon.¹⁸² Arra is van példa,

¹⁷⁹ Magyarország 1990. november 6-án írta alá az Egyezményt, és 1992. november 5-én helyezte letétbe a megerősítő okiratát az Európa Tanács főtitkáranál. Az Egyezményt az 1993. évi XXXI. törvény tette a belső jog részévé. Az Egyezményhez való csatlakozásra való felkészülésről lásd részletesen: BÁN Tamás, *Az Európa Tanács ötven éve: tagságunk hatásai a magyar jogfejlődésre*, Acta Humana, 1999/35-36, 8-13.

¹⁸⁰ BRAGYOVA András, *Az értelmezés hatalma, Az alkotmánybíráskodás és az Emberi Jogok Európai Bírósága kapcsolata, különös tekintettel Magyarországra*, Alkotmánybírási Szemle, 2011/1, 84.

¹⁸¹ Ennek részletes, államonkénti elemzését lásd: KELLER, Helen – STONE SWEET, Alec (eds.), *A Europe of Rights, The Impact of the ECHR on National Legal Systems*, Oxford University Press, Oxford, 2008.

¹⁸² Magyarországot azért soroltam ebbe a kategóriába, mert annak ellenére, hogy az Alaptörvény nem tesz különbséget a nemzetközi szerződést kihirdető törvény és az egyéb törvények között, ez következik a nemzetközi jog és a belső jog viszonyából. Emellett szól az is, hogy az Alkotmánybíróságnak hatásköre van a jogszabályok nemzetközi szerződésbe ütközésének vizsgálatára. Ebből arra lehet következtetni, hogy a magyar jogrendszerben a nemzetközi szerződést kihirdető törvények magasabb helyen állnak a jogforrási hierarchiában, hiszen, ha valamely rendelkezésük ellentétes egy nemzetközi szerződést kihirdető törvénnyel, az AB megsemmisítheti azt. 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról 32. §. A jogalkotási törvény pedig a jogszabályok megalkotásának követelményeként sorolja fel, hogy azoknak meg kell felelniük a nemzetközi jogból és az európai uniós jogból fakadó kötelezettségeknek. 2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról 2. § (4) c).

hogy az államban az Egyezmény az alkotmány alatt, de a törvényekkel azonos szinten helyezkedik el a jogforrási hierarchiában. Ezt az álláspontot képviselte a német szövetségi Alkotmánybíróság egy döntésében, amelyben kimondta, hogy mivel az Egyezményt egy törvény tette a német jogrendszer részévé, az a többi törvénnyel egy szinten van a jogforrási hierarchiában.¹⁸³ Ez azonban nem képezi jelen elemzés tárgyát, hiszen az alkotmányos jellemzők közötti kapcsolat ettől függetlenül is létezik. Ennek oka, hogy az Egyezmény részes államainak kötelezettsége az Egyezményben foglaltak hatékony biztosítása. Egyetlen állam sem mentesülhet az Egyezményben saját maga vállalta kötelezettségei alól a belső jogára hivatkozva.¹⁸⁴ A szakirodalomban van olyan álláspont is, mely szerint az által, hogy az Egyezményt minden részes állam valamilyen formában inkorporálta a belső jogába, annak tulajdonképpen *de facto közvetlen hatálya* van a tagállamokban. Azaz az egyének hivatkozhatnak rá a nemzeti bíróságok előtt.¹⁸⁵ E tekintetben is többféle megoldás létezik az államokban. Vannak olyan államok – például Belgium, Németország, Olaszország és Hollandia –, amelyek jogszabályban teszik a bíróságok kötelezettségévé a nemzeti jogszabályoknak az egyezménnyel összhangban való értelmezését, míg másutt kifejezetten erre vonatkozó szabályozás nincs.¹⁸⁶

Az Egyezménynek az Európa Tanácson belül kiemelt jelentősége van, hiszen 1990 óta az Európa Tanácshoz való csatlakozás feltétele az Egyezmény ratifikálása is. Ezzel tulajdonképpen az Egyezmény az Európa Tanács Alapszabályával azonos szintű, alkotmány-jellegű jogforrássá vált.¹⁸⁷

Az Egyezmény alanyai államok, így kötelezettséget közvetlenül az államokra ró, az államok polgáira csak közvetett módon keletkeztethet kötelezettséget. Mindezekből fakadóan az Egyezmény háttérében nem fedezhetünk fel olyan szoros politikai közösséget, mint amelyet az alkotmány esetében ismertettem. Az államokat ugyan az azokat alkotó politikai közösségek hatalmazták fel az Egyezmény aláírására, ezek mégis

Hasonlóan érvel: KOVÁCS Kriszta, *Az Emberi jogok európai egyezménye és az uniós jog szerepe az alapjogi ítélkezésben*, In: SOMODY Bernadette (szerk.), *Alapjogi bíráskodás – Alapjogok az ítélkezésben*, L'Harmattan, Budapest, 2013, 151.; POLGÁRI Eszter, *Az Alkotmánybíróság... i.m.* 8.

¹⁸³ 2 BvR 1481/04, 31-32. *Ibid.*

¹⁸⁴ SPIELMANN, Daniel, *Jurisprudence of The European Court of Human Rights and the Constitutional System of Europe*, In: ROSENFELD – SAJÓ (eds.), *i.m.* 1233-1234.

¹⁸⁵ GARDBAUM, *Human Rights and... i.m.* 247.

¹⁸⁶ POPELIER, Patricia – VAN DE HEYNING, Catherine – VAN NUFFEL, Piet (eds.), *Human Rights protection in the European legal order, The interaction between the European and the national courts*, Intersentia, Cambridge, Antwerp, Portland, 2011, 10.

¹⁸⁷ ALBARINO, Ruiloba J. – GALERA, S., *European Regional Tradition – The Council of Europe*, In: GALERA, S. (ed.), *Judicial Review, A Comparative Analysis Inside the European Legal System*, Council of Europe Publishing, 2010, 181-182.

különálló, egymással laza, vagy leginkább semmilyen kapcsolatban nem álló csoportok. Az Egyezmény Preambuluma azonban úgy fogalmaz, hogy az Európa Tanács célja a „tagjai közötti szorosabb egység megvalósítása”. Ennek egyik eszköze az emberi jogi védelem közös fejlesztése. Látható tehát, hogy annak ellenére, hogy szűk értelemben nem beszélhetünk egységes politikai közösségről az Egyezmény esetében, kiindulópontjukban, céljukat tekintve mégis találunk párhuzamot az alkotmányok és az Egyezmény között. Az alkotmány az adott közösség egészének érdekére tekintettel szabályoz, az Egyezmény pedig egy nagyobb, heterogén közösség, az Európa Tanács tagállamainak közös értékek – így az emberek szabadsága, a demokrácia és a jogállamiság – mentén való fejlődésének elősegítésére jött létre.¹⁸⁸ Így tágabb értelemben az Egyezmény mögött is felfedezhetünk valamilyen közösséget.¹⁸⁹ Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy e célok ellenére az egyes tagállamok rendkívül sokfélék, és sokféleképpen viszonyulnak magához az Egyezményhez is. Éppen ezért az Egyezménynek a fragmentáltsággal is meg kell küzdenie, hiszen az államokban az eltérő jogrendszerek, illetve politikai, gazdasági helyzetük, hagyományaik miatt különbözőképpen érvényesül. Ez ellentmondásos helyzetet alakít ki a gyakorlatban, mivel az Egyezmény hatékony érvényesülése feltételez az államok között bizonyos szintű együttműködést, egyetértést és ésszerű mértékű homogenitást.

Fontos megjegyezni azonban, hogy az Egyezmény célja nem az, hogy a milliónyi érdekek között az uniformitást elérje, hanem az, hogy felállítson egy olyan minimum standard-ot, ami Európa-szerte az alapjogok alapszerkezetét adhatja a nemzeti jogrendszerek számára.¹⁹⁰ Az Emberi Jogok Európai Egyezménye olyan jogokat ismer el, amelyeket a részes államok közös értékei, és amelyek tiszteletben tartása reális elvárás egy fejlett, nyugati típusú kormányzattól. Azaz az Egyezmény és a Bíróság gyakorlata azt eredményezheti, hogy az államok többsége hasonló megoldásokat alkalmaz a különböző problémákra a sok szempontból egymástól különböző nemzeti társadalmi környezet ellenére is. Erre utal az is, hogy a Bíróság az Egyezményt „az európai közjogi rendszer alkotmányos eszközeként” definiálta.¹⁹¹ Ezen túlmenően az államoknak széles mozgásteret van a tekintetben, hogy – nemzeti

¹⁸⁸ ALBARINO–GALERA *i.m.* 174-175.

¹⁸⁹ Mark Tushnet szerint az alkotmány és a mögötte lévő *demos* mint fogalmi elem közötti konceptuális kapcsolat gyenge. Úgy érvel, hogy leíró értelemben a nemzetközi jogi vagy más szupranacionális entitásoknak is van alkotmánya, azonban a legtöbb esetben ezek mögött nincs egy egységes nép vagy nemzet. TUSHNET, Mark, *Constitution*, In: ROSENFELD – SAJÓ (eds.) *i.m.* 219-220.

¹⁹⁰ WILDHABER, *A Constitutional... i.m.* 162.

¹⁹¹ „the Convention as a constitutional instrument of European public order” *Loizidou v. Turkey*, Judgment of 23 March 1995, Series A, no. 310, p. 22, § 75.

sajátosságaikra, hagyományaikra is tekintettel – milyen megoldásokkal tesznek eleget az Egyezményben elismert jogok védelmének.

Az alkotmányok és az Egyezmény között szabályozási tárgykörüket tekintve is találunk azonosságokat. Az Egyezmény *tartalmi értelemben* alapjogi katalógus, kifejezetten az emberi jogok védelmére jött létre. Az emberi jogi katalógus az alkotmányoknak is szerves részét képezi. E tekintetben szintén hasonlóság, hogy ahogy az alkotmányok, úgy az Egyezmény is létrehoz különböző intézményeket az emberi jogok védelmének érvényesítésére. Fontos, hogy az Egyezmény alapján az emberi jogok védelme a demokrácia és a jogállamiság alkotmányos elveinek érvényesülésével valósulhat meg. Az Egyezmény alapján tehát e jogok biztosítása és védelme csak demokratikus államokban értelmezhető. Ez az alkotmányossággal rokonítható. Az Egyezmény szövege mellett a Bíróság gyakorlata is ezt támasztja alá. A Bíróság álláspontja szerint az Egyezmény abból a célból jött létre, hogy Európában az államhatárookra és állampolgárságra tekintet nélkül valósuljon meg az emberi jogi védelem a demokratikus társadalom eszméi és értékei mentén.¹⁹² A Bíróság megállapítása szerint a demokrácia az európai közrend egyik alapvető vonása, és az Egyezmény számára az egyetlen megfelelő politikai modell.¹⁹³ Az Egyezménynek azonban nem célja, hogy az alkotmányok szabályozási körébe tartozó minden tárgykört lefedjen, kizárólag az emberi jogok védelmére jött létre.

Az alkotmány másik fontos jellemzőjeként azt emeltem ki, hogy az az állam hatalmának korlátját jelenti. Az Egyezmény is az államok hatalmát korlátozó dokumentum,¹⁹⁴ hiszen az államokra azt a kötelezettséget rója, hogy a benne foglalt emberi jogokat a területükön lévő minden személy számára biztosítsák.

Az Egyezményt alkotó normák típusát tekintve az alkotmánynál említett kategóriák – így az eljárási, a tartalmi és a definitív, önmeghatározó normák – az Egyezmény szövegében is felfedezhetők. *Eljárási normákra* példaként a II. fejezet említhető, amely a Bíróság szervezeti felépítését, hatásköreit, illetve az eljárást szabályozza. *Tartalmi normák* az egyes alapjogokat tartalmazó cikkek. *Önmeghatározó normaként* pedig leginkább az Egyezmény Preambuluma említhető. Az Egyezmény kiegészítő jegyzőkönyveiben is ezek a normatípusok rekonstruálhatók.

¹⁹² *Soering v. United Kingdom*, Judgment of 7 July 1989, Series A, no. 161, p. 27. § 87.

¹⁹³ *Vona v. Hungary*, *Ibid.* p. 21. § 45.

¹⁹⁴ GARDBAUM, *Human Rights as... i.m.* 750.

Mindezek a karakterjegyek összességében az Egyezmény alkotmányos jellegét adják. Ettől persze az Egyezmény nem feleltethető meg az alkotmány fogalmának, mivel itt nincs szó egyetlen államról vagy egy egységes politikai közösségről, melynek közös érdekkörébe tartozó minden ügyet szabályoz az alapidokumentum. Az Egyezmény semmiképpen sem tekinthető tehát Európa alkotmányának, nem hoz létre önálló kormányzatot, nincs szó a hatalmi ágak rendszerének meghatározásáról stb.¹⁹⁵ Annyi azonban bizonyos, hogy vannak az alkotmány sajátosságaival megegyező jellemzői, melyek egyetlen tárgykörben, az emberi jogi védelem tekintetében alkotmányos szerepet játszanak az Európa Tanácsban, elősegítve e területen az európai együttműködést.

IV. 2. Az Emberi Jogok Európai Bírósága alkotmánybíróság jellege

IV. 2. 1. Az Egyezmény értelmezése

Az Emberi Jogok Európai Bírósága tehát az Egyezmény értelmezésére létrejött nemzetközi bíróság, joghatósága minden olyan ügyre kiterjed, amely az Egyezmény és az ahhoz kapcsolódó jegyzőkönyvek értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatos.¹⁹⁶ Olyan szupranacionális szerv, melynek döntése az államokra kötelező, igaz az Egyezmény szövege szerint csak abban az esetben, melyben félként szerepeltek. Az Egyezmény 46. cikke szerint „*A Magas Szerződő Felek vállalják, hogy magukra nézve kötelezőnek tekintik a Bíróság végleges ítéletét minden ügyben, amelyben félként szerepelnek.*”¹⁹⁷ A tagállamok a Bíróság ítéleteiből vonhatják le legközvetlenebbül a nemzeti jogszabályaik és az állami szervek gyakorlatainak az Egyezménnyel való összhangjára vonatkozó következtetéseket és az azokból fakadó állami kötelezettségeket. A Bíróság döntései alapján alakíthatják ki az államok a nemzeti jogszabályok és jogalkalmazási gyakorlatok Egyezmény-konformmá tételére irányuló intézkedéseiket.

Az, hogy a Bíróság döntésének az adott államban milyen következményei vannak, szintén többféle lehet. Vannak olyan államok, amelyek olyan eljárási szabályokat

¹⁹⁵ ALKEMA, Evert Albert, *The Convention as a constitution and its Court as a constitutional court*, In: MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius (eds.), *Protecting Human Rights: The European Perspectives, Studies in memory of Rolv Ryssdal*, Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000, 42.

¹⁹⁶ Emberi Jogok Európai Egyezménye, 32. cikk 1.

¹⁹⁷ Emberi Jogok Európai Egyezménye, 46. cikk 1.

alkottak, melyek szerint az EJEB döntése olyan új körülményként értelmezhető, mely alapján az EJEB döntést követően a hazai bíróságok előtti eljárás az adott ügyben megismételhető, illetve újból megnyitható. Ilyen szabály van például a cseh alkotmánybírósági törvényben,¹⁹⁸ a magyar büntetőeljárás törvényben felülvizsgálati ok a nemzetközi emberi jogi szerv – így az EJEB – általi elmarasztalás,¹⁹⁹ az új magyar Polgári Perrendtartásban pedig perújítási okként szerepel az EJEB vonatkozó döntése.²⁰⁰

Egy másik megoldás, amikor nincs ilyen nemzeti jogszabály, azonban az állam bírói szervei a konkrét ügyben mégis figyelembe veszik az EJEB döntését, és újra foglalkoznak az adott alapjogi problémával ennek hatására. Ilyen volt például a magyar Alkotmánybíróság döntése²⁰¹ a gyülekezési joggal kapcsolatban az EJEB *Bukta kontra Magyarország* esetben hozott ítélete után, illetve az önkényuralmi jelképek használatával kapcsolatos döntése²⁰² az EJEB *Vajnai kontra Magyarország* ügyben hozott döntését követően.

Egy harmadik út pedig az lehet, hogy az állam az adott ügyben teljesíti az egyénnel szembeni kötelezettségét – ami legtöbbször a kártérítés, illetve a költségek megfizetése –, de ezen túlmenően nincs más belső jogalkalmazói eljárás a döntés következtében. Ez a megoldás rendszerszintű problémák, illetve azok miatti sorozatos strasbourgi elmarasztalások esetén hosszú távon nem kivitelezhető. Az ügyek természetétől függően az államok a jogalkalmazáson kívül jogalkotással, illetve a jogszabályok megfelelő módosításával is kiküszöbölhetik az EJEB által egyezményesértőnek ítélt nemzeti szabályozást, illetve gyakorlatot.

Az olyan szisztematikus alapjogsértések orvoslása kapcsán, amelyekre vonatkozóan egy államból tömegesen érkez(het)nek kérelmek a Bírósághoz, a Bíróság a Miniszteri Bizottság javaslatára,²⁰³ az Egyezmény 46. cikkéből kiindulva, annak jogfejlesztő értelmezésével egy új eljárás típust vezetett be, az ún. *irányadó vagy vezető ítélet (pilot*

¹⁹⁸ Constitutional Court Act of 16 June 1993, No. 182/1993, 119-119b §. https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud/www/Pravni_uprava/AJ/Constitutional_court_act_182_1993.pdf (2017. szeptember 28.) Eszerint lehetőség van egy nemzetközi bíróság döntése után újra megnyitni egy hazai eljárást az Alkotmánybíróság előtt.

¹⁹⁹ Ez a felülvizsgálati ok a korábbi, és a 2018. július 1-jén hatályba lépett új büntetőeljárás törvényben is szerepel. 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról 416. § (1) g); 2017. év XC. törvény a büntetőeljárásról 648. § c).

²⁰⁰ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról 392. § c).

²⁰¹ 75/2008. (V. 29.) AB határozat, ABH 2008, 651-683.

²⁰² 4/2013. (II. 21.) AB határozat, Uo. 188-211.

²⁰³ Resolution Res(2004)3 of the Committee of Ministers on judgment revealing an underlying systemic problem, adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2004.

judgment) meghozását. Ennek során a Bíróság feltárja a rendszerszintű problémák okait, és a tagállam számára azok orvoslására vonatkozó megoldási javaslatokat fogalmaz meg az ítéletben annak érdekében, hogy a tagállam a Bíróság döntését megfelelően végrehajthassa. Az irányadó ítélet meghozásakor a Bíróság kijelölhet egy határidőt a tagállam számára a szükséges intézkedések megtételére. Ez idő alatt a Bíróság felfüggeszti a hasonló ügyek elbírálását. Amennyiben a tagállam nem teszi meg a rendszerszintű probléma orvoslásához szükséges intézkedéseket a határidőn belül, a Bíróság az összes folyamatban lévő eljárást lefolytathatja. Ennek célja a Bíróság magas ügyterhének kezelése mellett az, hogy a rendszerszintű problémákat az államok minél hamarabb megoldják, illetve, hogy az amiatt jogsértést elszenvedő nagyszámú személy a lehető leggyorsabban jogorvoslatban részesüljön. A pilot judgment eljárással tehát a Bíróság döntései egy-egy tagállamban egy konkrét rendszerszintű alapjogsértés kapcsán közvetlenebb hatást válthatnak ki, mint az egyedi ügyekben hozott döntések. Ugyanakkor a pilot judgment alapján a nemzeti jog, illetve gyakorlat megváltoztatása ugyanúgy az adott tagállam döntésén múlik.²⁰⁴ Magyarországgal szemben eddig két ilyen ítéletet hozott a Bíróság, az embertelen börtönkörülmények,²⁰⁵ illetve a bírósági eljárások ésszerűtlen elhúzódása²⁰⁶ miatt.

Ahogy a fentiekből is látható, az Egyezmény szövege alapján az adott ügyben félként résztvevőn kívül egyetlen másik államot sem kötelez jogilag a Bíróság döntése. A Bíróság esetjoga azonban folyamatosan fejlődött, így mostanra elmondható, hogy ennél sokkal közvetlenebb hatása van a nemzeti jogrendszerekre. Az EJEB döntései ugyanis magukban hordoznak egyfajta „kvázi *erga omnes hatályt*”, melynek eredményeként hatással vannak azoknak az államoknak a jogára is, amelyek nem voltak felek az adott esetben, elérve ezzel egy kvázi alkotmányos besorolást.²⁰⁷ A döntései egyfajta autoritatív forrásnak számítanak az állami szervek – főként a bíróságok – számára az Egyezmény értelmezésében. A Bíróság autonóm jogértelmezési gyakorlatot alakított ki az Egyezmény célját és tartalmát alapul véve, mely a közös európai standardok gyakorlati alkalmazását segíti.²⁰⁸ A Bíróság ezt a következőképpen fejezte

²⁰⁴ Az eljárásról, az alkalmazásával kapcsolatos kérdésekről és az eddigi tapasztalatokról lásd részletesen: GLAS, Lize R., *The Functioning of the Pilot-Judgment Procedure of the European Court of Human Rights in Practice*, Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol. 34. No. 1. (2016) 41-70.

²⁰⁵ *Varga and Others v. Hungary*, Judgment of 10 March 2015.

²⁰⁶ *Gazsó v. Hungary*, Judgment of 16 July 2015.

²⁰⁷ BESSON, Samantha, *European Human Rights, Supranational Judicial Review and Democracy – Thinking Outside the Judicial Box*, In: POPELIER – VAN DE HEYNING – VAN NUFFEL (eds.) *i.m.* 102-112.

²⁰⁸ POLGÁRI Eszter, *A strasbourgi bíróság és az európai konszenzus, Értelmezési módszer vagy utólagos igazolás?* Fundamentum, 2005/1, 5.

ki: „Jóllehet az Egyezmény rendszerének elsődleges célja az egyéni jogsérelem orvoslása, az is a küldetése, hogy meghatározzon közérdekű ügyeket közpolitikai alapon, ez által fejlessze az emberi jogi védelem általános standardjait és kiterjessze az emberi jogi bíráskodást az Egyezmény államainak közösségének egészére.”²⁰⁹ A Bíróság tehát nem csupán arra hivatott, hogy eldöntse az előtte lévő adott esetet egyéni jogvédelem keretében, hanem arra is, hogy közös alapot építsen ki az európai emberi jogi védelem terén.²¹⁰ Ezt támasztja alá a 2009-es interlakeni konferencia zárásaként elfogadott deklaráció is, mely kifejezi azt az igényt, hogy az államoknak a Bíróság esetjogát akkor is figyelembe kell venniük, ha nem voltak felek az adott ügyben, de hasonló probléma merült fel a hazai gyakorlatban.²¹¹ Ezt megerősítette és kiegészítette a brightoni konferenciát lezáró deklaráció is, amely ösztönzi a nemzeti bíróságokat az Egyezmény alapelveinek, illetve a Bíróság esetjogának figyelembe vételére a hazai eljárások során.²¹² Be kell azonban látni, hogy az államok sokfélesége miatt ennek a hatásnak vannak korlátai, és kiterjedése is teljesen eltérő lehet az egyes államokban. Különbség lehet az egyes hatalmi ágakhoz tartozó szervek hajlandóságában és lehetőségeikben is. Ezen felül fontos tényező, hogy – jogi kötőerő hiányában – mindez az államok önkéntes recepciójával valósulhat csak meg.

Az előremutató folyamatok mellett a strasbourgi esetjogtól való távolodásra is van példa az Európa Tanács tagállamaiban olyan döntések esetében is, melyben az adott állam félként szerepelt. Az orosz Alkotmánybíróság a közelmúltban egy új hatáskörében eljárva kimondta egy strasbourgi döntésről, hogy az nem hajtható végre Oroszországban.²¹³ Ez az új hatáskör és az Alkotmánybíróság döntése nem előzmény nélküli. Az orosz AB gyakorlatában már a 2000-es évek második felétől megfigyelhető az a felfogás, hogy az alkotmány nemzetközi kötelezettségekkel szembeni elsőbbséget

²⁰⁹ *Karner v. Austria*, Judgment of 24 July 2003, p. 5. § 26.

²¹⁰ MAHONEY, Paul, *The European Court of Human Rights as a Case-Study*, In: BAUDENBACHER, Carl (ed.), *Dispute Resolution*, German Law Publishers, Stuttgart, 2009, 111.

²¹¹ High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights Interlaken Declaration, 19. February, 2010, Article 4. c). A konferenciáról és a deklarációról részletesen lásd: MOWBRAY, Alastair, *The Interlaken Declaration – the Beginning of a New Era for the European Court of Human Rights?*, *Human Rights Law Review*, Vol. 10. No. 3. (2010) 519-528.; SZALAYNÉ SÁNDOR Erzsébet, *Interlaken – Izmir – Brighton: a strasbourgi jogorvoslati rendszer átalakítása*, *Közjogi Szemle*, 2013/1, 1-11.

²¹² High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights Brighton Declaration, 19-20. April 2012, Article 9. c), iv).

²¹³ Russian Constitutional Court Judgment No. 21-P/2016.

élvez, és ezt a megállapítást alapul véve az EJEB gyakorlatától való távolodás.²¹⁴ Többek között ennek a gyakorlatnak az egyik következménye, hogy az orosz törvényhozás – egy erre irányuló alkotmánybíróági döntés után – 2015-ben módosította az Alkotmánybíróóság hatásköreire vonatkozó szabályozást a következőképpen: a módosítás egyértelműen kimondta az Alkotmány felsőbbrendűségét a nemzetközi szerződésekkel szemben, és az Alkotmánybíróóságot olyan új hatáskörrel ruházta fel, mely alapján – elnöki vagy kormánytagok általi indítványra – megállapíthatja, hogy egy strasbourgi döntés az alkotmánnyal összeegyeztethető-e, illetve, hogy végrehajtható-e Oroszországban. Az orosz AB 2016-ban már élt is a lehetőséggel, és megállapította egy, a fogvatartottak választójogának alkotmányban való korlátozását egyezményesértőnek ítélt strasbourgi döntésről, hogy az nem hajtható végre Oroszországban.²¹⁵ Az EJEB esetjogához való ilyen természetű tagállami hozzáállás komoly kihívások elé állítja az Európa Tanácsot és a strasbourgi emberi jogi mechanizmust.

Az EJEB az alkotmánybíráskodással rokonságot mutat a tekintetben, hogy a döntései véglegesek abban az értelemben, hogy az Európa Tanács intézményrendszerében nincs olyan szerv, amellyel ezek ellen jogorvoslattal lehetne élni. Az államoknak tehát abban a konkrét esetben el kell fogadniuk a Bíróság ítéletét, további fellebbezésre más bírói fórumhoz nincs lehetőség.

Fontos különbség azonban a nemzeti alkotmánybíráskodást végző szervekkel szemben, hogy azok vagy megsemmisíthetik az alkotmányellenes törvényt, vagy legfelső szinten legalábbis kimondhatják az alkotmányellenességét, illetve azt, hogy nem lehet alkalmazni. Ezt az EJEB nem teheti meg, csak annyit mondhat ki, hogy a nemzeti jognak a vizsgált rendelkezése nem felel meg az Egyezménynek, de ilyen, a norma érvényességére vagy alkalmazhatóságára vonatkozó közvetlen joghatást nem tud kifejtteni. Ilyen értelemben tehát nem tud végső döntést hozni. Mindez természetesen kizárólag a Bíróság ítéleteinek kötőerejére vonatkozik, tehát semmit sem von le abból,

²¹⁴ Lásd részletesen: LAZAREVA, Marina, *Russian Constitutional Court and ECtHR, Time for a Constructive Dialogue*, In: SMUK, Péter (ed.), *Costs of Democracy*, Gondolat, Budapest, 2016, 134-150.

²¹⁵ Russian Constitutional Court Judgment No. 21-P/2016. Lásd részletesebben: AKSENOVA, Marina, Anchugov and Gladkov is not Enforceable: the Russian Constitutional Court Opines in its First ECtHR Implementation Case, *Opinio Iuris*, April 25, 2016. <http://opiniojuris.org/2016/04/25/anchugov-and-gladkov-is-not-enforceable-the-russian-constitutional-court-opines-in-its-first-ecthr-implementation-case/> (2017. január 20.)

hogy a Szerződő Államoknak nemzetközi jogi kötelezettségük van az Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok tiszteletben tartására.²¹⁶

IV. 2. 2. Normakontroll és a jogalkalmazás felülvizsgálata

Ahogy az alkotmánybíráskodásnál, úgy az EJEB alapjogi ítélezése – így a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélése – során is fontos szerepe van a normakontrollnak. Bár az Egyezmény nem említi szövegszerűen ezt a fogalmat, az EJEB elé kerülő panaszok egyik típusában a normakonfliktus az alapprobléma azzal a különbséggel, hogy ez esetben az egymással szembe kerülő normák nem ugyanannak a jogrendszernek a részei, hanem a többszintű alkotmányosság dimenziójában állnak egymással kapcsolatban. Az EJEB normakontroll tevékenysége arra terjed ki, hogy összevesse a részes államok egyikének belső jogi normáját az Egyezmények való megfelelése tekintetében, alkotmányos felülvizsgálatot végezve ezzel a részes államok belső joga felett.²¹⁷ Az EJEB által végzett normakontroll azonban nem általános, absztrakt normakontroll, hiszen minden esetben egy konkrét kérelmező esetében kell megvizsgálnia, hogy az adott állam valamilyen jogforrása sértette-e abban a szituációban az Egyezményt.

Ez az esetkör azonban nem kizárólagos, hiszen előfordulhat az is, hogy az EJEB nem normakontrollt végez, hanem például a jogalkalmazó szervek egy konkrét intézkedését vizsgálja az Egyezménynek való megfelelés szempontjából. Így közvetetten – egy tagállami jogalkalmazó szerv konkrét jogi döntése vagy döntései vizsgálatán keresztül – e szervek gyakorlata is megmérettetik a Bíróság előtt. Gyakori eset ugyanis, hogy önmagában a jogszabály nem sérti az Egyezményt, viszont az jogalkalmazó szervek egyezményesértően értelmezik, és alkalmazzák azt. Ezzel a joggyakorlatban valósul meg az Egyezmény megsértése. Ez az eset az alkotmánybíróságok teljes alkotmányjogi panasz eljárásához hasonlítható.

Fontos különbség van azonban az alkotmánybíráskodást végző szervek és az EJEB más hatásköreiben. Ahogy azt az alkotmánybíráskodásnál láthattuk, sokféle, különböző jellegű hatáskörökkel rendelkezhetnek, amelyek államonként eltérőek. Az

²¹⁶ KLEIN, Eckart, *Should the binding effect of the judgments of the European Court of Human Rights be extended?*, In: MAHONEY – MATSCHER – PETZOLD – WILDHABER (eds.) *i.m.* 708.

²¹⁷ SAJÓ, *Az önkorlátozó... i.m.* 295.

EJEB esetében nincs ilyen széles skála, és szupranacionális szervként hatáskörei nemzetközi jogi jellegűek.

IV. 2. 3. Alapjogi bírászkodás

Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélezési tárgykörét az alapvető jogok képezik, az alapvető jogok Európában való érvényesüléséről hozza döntéseit. Az a feladata, hogy az egyes esetekben döntsön arról, hogy egy adott állam megsértette-e a kérelmező valamely, Egyezményben biztosított alapvető jogát. Ennek során a strasbourgi bíróság az alkotmánybíróságokhoz hasonlóan az alapvető jogok tartalmát értelmezi, és a korlátozásukra vonatkozóan mércéket dolgoz ki. Így nem kétséges, hogy az egyes államok belső joga szerinti terminológiában ez alkotmányjogi tárgykört jelent.

Az alapjogi bírászkodás egyik fontos jellemzőjeként azt emeltem ki, hogy a bíróság annak eldöntése során, hogy egy korlátozás megfelel-e az alkotmányos követelményeknek, tesztet alkalmaz. Az EJEB is kialakította saját, a legtöbb esetben alkalmazandó általános vizsgálati tesztjét, mely *formai és tartalmi szempontokat* is tartalmaz. A *strasbourgi teszt* kiindulópontja az Egyezmény szövege. Az Egyezmény nem tartalmaz egy általános szabályt a korlátozásokra, hanem egyes alapjogoknál az alapjogot meghatározó cikk – mint például a véleménynyilvánítás szabadságát deklaráló 10. cikk – második bekezdésében külön-külön rögzíti azokat.²¹⁸ Az figyelhető meg, hogy a Bíróság ezeket a szempontokat kiterjesztette azokra az alapjogokra is, amelyeknél az Egyezmény szövege konkrétan nem ad eligazítást a korlátozás módjairól. Az EJEB által alkalmazott teszt lépései a következőképpen rekonstruálhatóak. Elsőként azt vizsgálja a Bíróság, hogy *történt-e beavatkozás (interference)* valamely, az Egyezményben biztosított jog gyakorlásába. Amennyiben erre igenlő a válasz, második lépésben azt vizsgálja, hogy a beavatkozás *milyen jogforrás* által valósult meg. Az Egyezményben biztosított jogok korlátozása ugyanis kizárólag törvényben történhet (*prescribed by law, in accordance with law*). Ez minőségi követelmény a jogforrással kapcsolatban, nem szó szerint értendő, hiszen az államok belső jogában eltérő lehet az elnevezés. A Bíróság álláspontja szerint tehát nem elegendő az, ha a beavatkozásnak van jogi alapja a hazai jogban, hanem a törvény minőségi követelményeivel kell rendelkeznie, így hozzáférhetőnek kell lennie a személyek számára, és a hatásainak

²¹⁸ Így például a 8–11. cikkeken, az Első Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikkében, illetve a Negyedik Kiegészítő Jegyzőkönyv 2. cikkében.

előreláthatónak kell lennie.²¹⁹ A Bíróság a common law-ra utalva azonban azt is megállapította, hogy az íratlan jog is beletartozik ebbe a kategóriába.²²⁰ Amennyiben a korlátozás jogszabályi szintje megfelelő, a következő követelmény, hogy a korlátozásnak az Egyezmény által megnevezett *legitim célja* legyen (*legitimate aim*).²²¹ Ezt követően azt vizsgálja a Bíróság, hogy a korlátozás *szükséges-e egy demokratikus társadalomban* (*necessary in a democratic society*). A Bíróság döntése során a teszt alkalmazása egy folyamat, a teszt egyes követelményei azonban egymásra épülnek. Így ha valamelyik követelménynél a korlátozás nem felel meg az Egyezménynek, a teszt azt követő eleminek vizsgálatára nincs szükség, mert az önmagában megvalósítja az egyezmény sértést. E követelmények közül a legjelentősebb az utolsó, annak vizsgálata, hogy a korlátozás egy demokratikus társadalomban szükséges-e. Ez is mutatja az Egyezmény demokratikus szellemiségét, azt, hogy az Egyezményben biztosított jogok kizárólag demokratikus államokban értelmezhetők. E kritérium vizsgálata során a Bíróság a legfontosabb értelmezési elveket állította fel – így például az államok széles mérlegelési jogkörére vonatkozó doktrínát, az arányosság elvét,²²² a jogfejlesztő értelmezés elvét, a legkevésbé korlátozó megoldás elvét –, melyeket a döntései során folyamatosan alkalmaz, az esetjog szerves részévé téve azokat.²²³

A teszt alkalmazása során a közszereplők bírálatával kapcsolatos esetekben általában szintén ez az utolsó elem a meghatározó. A beavatkozás általában valamilyen polgári jogi vagy büntetőjogi szabályon alapul, melynek legitim célja mások jó hírnevének, becsületének a védelme. Így az ilyen esetekben a döntő kérdés általában az, hogy a konkrét beavatkozás a közlés körülményei alapján egy demokratikus társadalomban szükséges volt-e. A Bíróság az általa kialakított összetett szempontrendszer alapján azt vizsgálja, hogy az adott állam szervei az egymással szembenálló alapjogok közötti

²¹⁹ *Sunday Times v. United Kingdom (No. 1.)*, Judgment of 26 April 1979, Series A, no. 30, p. 24. § 49.; *Amann v. Switzerland*, Judgment of 16 February, Reports of Judgments and Decisions 2000-II, 2000, p. 16. § 50. Ez az értelmezés jelenik meg a Velencei Bizottság véleményeiben is. Lásd például: CDL-AD(2013)038-e, Opinion on the Legislation on Defamation in Italy, adopted by the Venice Commission at its 97th Plenary Session (Venice, 6-7 December 2013), p. 5. § 18.; CDL-AD(2015)015-e, Opinion on Media Legislation (ACT CLXXXV on Media Services and on the Mass Media, Act CIV on the Freedom of the Press, and the Legislation on Taxation of Advertisement Revenues of Mass Media) of Hungary, adopted by the Venice Commission at its 103rd Plenary Session (Venice, 19-20 June 2015), p. 7. § 22.

²²⁰ *Sunday Times v. United Kingdom (No. 1.)*, *Ibid.* p. 24. § 47.

²²¹ E kritériumnak az esetjogáról lásd részletesen: KEMPEES, Peter, „*Legitimate aims*” in the case-law of the European Court of Human Rights, In: MAHONEY – MATSCHER – PETZOLD – WILDHABER (eds.) *i.m.* 659-675.

²²² Az arányossági teszt kialakulását és fejlődését a Bíróság gyakorlatában lásd részletesen: STONE SWEET, Alec – MATTHEWS, Jud, *Proportionality Balancing and Global Constitutionalism*, Yale Law School Faculty Scholarship Series, No. 14, March, 2008, 51-56.

²²³ VAN DIJK, Pieter – VAN HOOFF, Fried – VAN RIJN, Arjen – ZWAAK, Leo (eds.), *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, Antwerpen, Oxford, 2006, 333-343.

mérlegelés során az összes körülmény értékelésével jártak-e el, és az alapján az intézkedésükkel az alapjogok között megfelelő egyensúlyt (*fair balance*) teremtettek-e.

Ezen túlmenően a Bíróság figyelemmel van az államok eltérő jellemzőire, sajátos történelmi, társadalmi és gazdasági körülményeire, illetve a technikai és egyéb fejlődésre, a változó körülményekre is. Az EJEB-nek emellett azt is figyelembe kell vennie, hogy az Egyezménynek való megfelelés megoldásában az államoknak sokféle lehetőség áll rendelkezésükre.²²⁴ Ezzel összefüggésben fontos kiemelni az EJEB által kialakított,²²⁵ az állami intézkedések megítélésére vonatkozóan *az államok széles mérlegelési jogkörére vonatkozó doktrínát (margin of appreciation doctrine)*. Ez azt jelenti, hogy a Bíróság az előtte lévő ügyben a jogkorlátozás pontos körülményeinek feltárása vonatkozásában a nemzeti hatóságok megítélésére támaszkodik az Egyezménynek való megfelelés tekintetében, mivel azok ennek megítélésére jobb pozícióban vannak. Azaz, a strasbourgi bírák nem akarják átvenni a nemzeti hatóságok feladatait, hanem azok döntéseinek az Egyezménnyel való összeegyeztethetőségéről döntenek.

A tagállami mérlegelési jogkör szélességét három tényező befolyásolja a Bíróság gyakorlatában. Az egyik *az érintett jog természete*. Ez azt jelenti, hogy szűkebb a nemzeti hatóságok mérlegelési jogköre az abszolút jogok esetében – például élethez való jog, a kínzás, a rabszolgaság és a kényszermunka tilalma –, illetve a demokratikus társadalom szempontjából kiemelt védelmet élvező jogok esetében – például a véleménynyilvánítás szabadsága, a tisztességes eljáráshoz való jog –, míg tágabb az Egyezményben deklarált többi jog tekintetében.

A második tényező *a korlátozással elérni kívánt cél természete*. Azokban az esetekben, amikor a korlátozás célja az Egyezményből vagy a tagállamok gyakorlatából levezethető, a tagállami mérlegelési jogkör szűkebb, míg az egyéb esetekben tágabb.

A harmadik tényező pedig *a tagállamokban kialakult azonos gyakorlat*. Azokban az esetekben amikor a tagállamok többségében megegyező a szabályozás vagy a joggyakorlat, az ún. *európai konszenzus* megerősítése miatt a tagállami diszkréció szűkebb.²²⁶ A jog-összehasonlításon alapuló európai konszenzus vizsgálata a strasbourgi bíróság egyik értelmezési módszere. Ennek lényege, hogy a Bíróság az

²²⁴ MCBRIDE, Jeremy, *The Necessity Test in the Jurisprudence of the Hungarian Constitutional Court and the European Court of Human Rights*, In: HALMAI, Gábor (ed.), *The Constitution Found? The First Nine Years of Hungarian Constitutional Review of Fundamental Rights*, INDOK, Budapest, 2000, 164-165.

²²⁵ Pontosabban először a Bizottság gyakorlatában jelent meg, melyet később a Bíróság is fenntartott és számos döntésében alkalmazta, az esetjog szerves részévé téve azt.

²²⁶ POLGÁRI, *A strasbourgi... i.m.* 6-7.

alapjogok tartalmának és védelmi szintjének megállapításakor megvizsgálja a tagállami szabályozásokat és joggyakorlatot, és a tagállamok többsége által alkalmazott értelmezést és védelmi szintet, illetve azok változását az Egyezmény értelmezésekor maga is fontolóra veszi, és az Egyezményben biztosított jogok védelmére vonatkozó kritériumok kialakításakor érvként használja. A Bíróság ennek az értelmezési módszernek az alkalmazását két fő érveléssel igazolja. Az elméleti igazolás a közös örökség felhívása, mely szerint az Egyezmény preambuluma az emberi jogok közös védelmét a hasonló politikai hagyományokon, eszméken, a szabadságon és a jog uralmán alapuló közös örökségből eredezteti. Ez a közös örökség leginkább a közös értékekre vonatkozik, amelyek tartalma az idő múlásával a változó körülményeknek megfelelő értelmezéssel változik. E felfogás alapján megvalósulhat a tagállamok és a strasbourgi bíróság közötti folyamatos kapcsolat, és az alapjogok értelmezésének közös fejlődése. A gyakorlati igazolás pedig a Bíróság döntéseinek politikai legitimitációjához kapcsolódik. Azokban az esetekben amikor a Bíróság az Egyezményben biztosított jogok védelmi szintjét megváltoztatja, fontos legitimitációs érve az, hogy a tagállamok nagy részében már létezik a vonatkozó szabályozás és gyakorlat. Az európai konszenzus olyan alátámasztás, amely a más jogi megoldást alkalmazó elmarasztalt államok számára könnyebben elfogadhatóvá teheti a Bíróság döntéseit.²²⁷

Az államok mérlegelési jogkörére vonatkozó doktrína alkalmas lehet arra, hogy a Bíróság és a jogi valóság – amelyben létezik többféle megoldás az Egyezmény rendelkezéseinek alkalmazására – között legyen kapcsolat, ugyanakkor egyúttal az államok intézkedéseinek legyen kontrollja. A Bíróság tehát összehasonlító jogi értelmezést végez, mely által kapcsolatba kerül a tagállami joggyakorlatokkal, feltárja az egyes jogrendszerek sajátosságait. Ennek célja, hogy a közös értékeket beazonosíthassa, illetve az ellenőrző funkciójának megfelelően az európai konszenzus érvényesülésének öre legyen.²²⁸ Ez által a Bíróság az európai jogi mechanizmusokra meghatározó hatással van, egyfajta közvetítő szerepe van a jogi kultúrák között.²²⁹ Mivel ezt az értelmezési technikát a Bíróság alakította ki,²³⁰ nyilvánvaló, hogy az egyes

²²⁷ POLGÁRI, A *strasbourgi...* i.m. 7-10.

²²⁸ POLGÁRI Eszter, *A tagállami jog-összehasonlítás az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában*, Fundamentum, 2012/3, 46, 47.

²²⁹ „*Irányt mutatunk, de nem avatkozunk be durván a nemzeti jogokba*” – Baka Andrással, a strasbourgi emberi jogi bíróság bírójával Javorniczky István és Kardos Gábor beszélget, Fundamentum, 2000/4, 39.

²³⁰ George Letsas szerint a doktrína alkalmazását tekintve kétféle koncepció figyelhető meg a Bíróság gyakorlatában. Az egyik a szubsztantív, mely alatt azt érti, amikor a Bíróság az egyéni szabadságjogok és kollektív érdekek közötti egyensúly relációjában vizsgálja egy, az Egyezmény által biztosított jog gyakorlásába való tagállami beavatkozásnak az Egyezménnyel való összeegyeztethetőségét. A másik a

esetekben az állami mérlegelési jogkör terjedelme eltérő lehet, az adott eset körülményeit mérlegelve mindig a Bíróság dönt erről.²³¹ Erre vonatkozóan azonban a Bíróság még nem alakított ki álátható szempontrendszert. Éppen ezért ennek alkalmazása a szakirodalomban rendkívül vitatott.²³² Emiatt a Bíróság értelmezési technikái között érezhető némi feszültség. A Bíróság egyrészt alkalmazza az autonóm Egyezmény értelmezési módszerét, melynek célja a közös európai standardok és mércék kialakítása és továbbfejlesztése. Emellett a széles mérlegelési jogkör doktrína is egy bevett értelmezési technikája a strasbourgi bíróságnak, amely a tagállamok sokféleségének megőrzését és tiszteletben tartását szolgálja.²³³ E két érdek közötti egyensúly megtalálása folyamatos feladat.

Mindemellett a Bíróság más szempontokat is vizsgál, így például szem előtt tartja a közérdeknek leginkább megfelelő megoldás alkalmazását, azt, hogy a korlátozás nem ró-e elviselhetetlen terhet az egyénekre, és az arányosság más aspektusait és az ésszerűségéből fakadó bizonyos szempontokat is.

IV. 2. 4. Az Egyezmény jogfejlesztő értelmezése

A jogfejlesztő értelmezés kapcsán az a hasonlóság az alkotmánybíráskodás és az EJEB között, hogy mindkettőt meg lehet vizsgálni az *aktivizmus* szempontjából. Az EJEB esetében két típusú aktivizmus figyelhető meg.

Az egyik eset az, amikor a Bíróságnak olyan nehéz esetet kell eldönteni, amelyre az Egyezmény szövege nem tartalmaz konkrét rendelkezést. A normák természetéből adódik ugyanis, hogy vannak nehéz esetek, amit pusztán a normaszöveg alapján nem lehet egyszerűen eldönteni. Ilyen esetekben a Bíróságnak az Egyezmény tartalmát az Egyezmény szellemiségét átható elvek segítségével, különböző értelmezési technikákkal kell megállapítania, és az esetet eldöntenie.

strukturális, amit úgy ír le, hogy az egy fajta korlátja az EJEB-nek, mivel az nemzetközi fórum lévén, nincs abban a helyzetben, hogy az oly módon tudja értékelni az emberi jogokba való beavatkozás jogszerűségét, mint a tagállami hatóságok. Ez párosulhat a szubszidiaritás elvével, mely ez esetben azt jelenti, hogy a Bíróság egy nemzetközi bíróság, melynek feladata az emberi jogok a nemzeti szintet kiegészítő védelme. LETSAS, George, *A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford, 2009, 80-98.

²³¹ WHITE, Robin C. A. – OVEY, Calre (eds.), *The European Convention on Human Rights, Fifth Edition*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2010, 80.

²³² Erről lásd részletesen: GREER, Steven, *The Interpretation of the European Convention on Human Rights: Universal Principle or Margin of Appreciation?*, UCL Human Rights Review, Vol. 3. (2010) 2-5.

²³³ POLGÁRI, *A tagállami... i.m.* 47.

A másik eset – amely talán a leggyakrabban előfordul – az, amikor az Egyezmény szövegét a Bíróság bizonyos új körülmények, szempontok miatt továbbfejleszti, kibővíti akár azzal a következménnyel, hogy korábbi értelmezésének újabb, modernebb, másabb értelmet ad. Ebben az esetben a Bíróság értelmezésével a változó társadalmi, gazdasági, politikai és egyéb helyzetekre reagál. A Bíróságra jellemző ugyanis, hogy az Egyezményt *fejlesztő és dinamikus módon értelmezi (dynamic and evolutive approach)*.²³⁴ A Bíróság ezt úgy fogalmazta meg, hogy „*az Egyezmény élő instrumentum, amelyet napjaink változó körülményeinek fényében kell értelmezni*”.²³⁵ Ez a fejlődő, fejlesztő értelmezés (*evolutive interpretation*) a Bíróság egyik legfontosabb, az esetjogában újra és újra megerősített értelmezési alapelvévé vált.²³⁶ A Bíróság akkor alkalmazza a fejlődő szemléletű jogértelmezés technikáját, amikor a tagállamokban adott esetekben új joggyakorlat alakult ki, és ez a változás a tagállamok nagy részében érzékelhető.²³⁷ A Bíróság ennél fogva figyelemmel van a tagállami gyakorlatok változására a közös európai standardok alakítása során. A jogfejlesztő értelmezési technika tehát maga is összehasonlító vizsgálaton és az abból levont következtetéseken alapul. Az Egyezmény jogfejlesztő értelmezése az európai érték közösségből fakadó jogok továbbfejlesztését jelenti a változó körülményeknek megfelelően.²³⁸ A jogfejlesztő értelmezés ettől függetlenül természetesen nem korlátlanul érvényesülő módszer a Bíróság gyakorlatában. Azokban az esetekben, amikor nincs a bírák között konszenzus az összehasonlító vizsgálatot követően, és az előttük lévő kérdés megítélése továbbra is vitatott, a Bíróság visszatér az államok széles mérlegelési jogkörére vonatkozó elv alkalmazásához, elismerve a megközelítések sokféleségét.²³⁹

Az Egyezmény célja, hogy általános elveket állítson fel az államok számára. Amennyiben ezt elfogadjuk, a jogvédelem egyéni mechanizmusára úgy kell tekintenünk, mint amely érzékeli a nemzeti jogbeli hiányosságokat és általános elvek felállításával igyekszik az emberi jogi védelmet korrigálni.²⁴⁰ Az Egyezmény azonban

²³⁴ *Christine Goodwin v. United Kingdom*, Judgment of 11 July 2002, Reports of Judgments and Decisions 2002-VI, p. 21. § 74.

²³⁵ „*living instrument which must be interpreted in the light of present-day conditions*” Lásd többek között *Tyrer v. United Kingdom*, Judgment of 25 April 1978, Series A, no. 26, p. 12. § 31.; *Soering v. United Kingdom*, *Ibid.* p. 33. § 102.; *Selmouni v. France*, Judgment of 28 July 1999, Reports of Judgments and Decisions 1999-V, p. 31. § 101.

²³⁶ *LETASAS i.m.* 65.

²³⁷ *POLGÁRI, A strasbourgi...i.m.* 6.

²³⁸ *POLGÁRI, A tagállami... i.m.* 47.

²³⁹ *WHITE – OVEY (eds.) i.m.* 73.

²⁴⁰ *WILDHABER, A Constitutional...i.m.* 162-163.

nem jelöli ki a Bíróság számára azt, hogy milyen értelmezési keretben mozoghat, illetve, hogy milyen értelmezési módszereket alkalmazhat. Mivel az Egyezmény nemzetközi szerződés, vonatkozik rá az 1969-es Bécsi Egyezmény²⁴¹ 31–33. cikke a szerződések értelmezéséről.²⁴² Ezen túlmenően azonban a Bíróságnak kell az értelmezés eszközeit kialakítani, mely elengedhetetlenül az Egyezmény kiterjesztő értelmezésével jár többek között annak érdekében, hogy az Egyezmény hézagos rendelkezéseit is meg tudja oldani, illetve tartalommal kitölteni.²⁴³ Ennek során a Bíróság az Egyezmény sajátos rendszerében alkalmazható értelmezési technikákat alakított ki.

Maga a Bíróság úgy értelmezi saját funkcióját, hogy nemcsak az a feladata, hogy az adott esetben döntést hozzon, hanem az is, hogy magyarázza, védelmezze és fejlessze az Egyezmény szövegét annak érdekében, hogy a Szerződő Államokat segítse az általuk az Egyezményben vállalt kötelezettség betartásában.²⁴⁴ Ez egy fajta teleologikus értelmezés, mivel az Egyezmény célja az emberi jogok védelme, így a Bíróságnak úgy kell azt értelmezni, hogy ez hatékonyan megvalósuljon.²⁴⁵ Ezt az értelmezési technikát a szakirodalomban meta–teleologikus értelmezésnek is nevezik. Ez azt jelenti, hogy a Bíróság az Egyezmény értelmezése során nem egy bizonyos rendelkezés konkrét céljára hivatkozva végzi értelmező tevékenységét, hanem az Egyezmény egészét átható, annak alapjául szolgáló – mint például a jogállamiság, demokrácia, pluralizmus, egyéni autonómia, arányosság – elvekkel összhangban.²⁴⁶ Ez szükségképpen morális értelmezés. Ezzel az autonóm értelmezéssel a Bíróság megadja az Egyezményben garantált jogoknak az európai szintű tartalmát erősítve ezzel azok hatékony érvényesülését.²⁴⁷ A Bíróság tehát elsősorban az Egyezmény céljait tartja szem előtt az értelmezés során, azonban figyelemmel van az államok folyamatos fejlődésére, a változó életkörülményekre és az újabb és újabb szituációkra.

²⁴¹ Bécsi Egyezmény a szerződések jogáról, Bécs, 1969. május 23.

²⁴² E szerint a szerződést jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelme szerint valamint tárgya és célja figyelembevételével kell értelmezni. (31. cikk) A Bécsi Egyezmény a szerződés értelmezésének kiegészítő eszközeként lehetőséget biztosít a *travaux préparatoires* figyelembe vételére a szerződés félreérthető vagy homályos rendelkezéseinek tisztázása érdekében, illetve a nyilvánvalóan képtelen vagy ésszerűtlen értelmezés elkerülése végett. (32. cikk) Emellett a két vagy több nyelven hitelesített szerződésekkel kapcsolatban a Bécsi Egyezmény úgy rendelkezik, hogy a szerződés mindegyik nyelven egyaránt hiteles, amennyiben a szerződés másképpen nem rendelkezik, vagy a felek nem állapodnak meg abban, hogy eltérés esetén egy meghatározott szöveg lesz az irányadó. (33. cikk)

²⁴³ SARTORI, Daria, *Gap-Filling and Judicial Activism in the Case-Law of the European Court of Human Rights*, Tulane European and Civil Law Forum, Vol. 29. (2014) 3, 18.

²⁴⁴ *Ireland v. United Kingdom*, Judgment of 18 January 1978, Series A, no. 25, p. 54. § 154.

²⁴⁵ BERNHARDT *i.m.* 306.

²⁴⁶ GERARDS, Janneke, *The European Court of Human Rights*, In: JAKAB, András – DYEYRE, Arthur – ITZCOVICH, Giulio (eds.), *Comparative Constitutional Reasoning*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, 256, 270-273.

²⁴⁷ ALBARINO – GALERA *i.m.* 186-187.

A Bíróság ezen attitűdje szintén kettős megítélést von maga után. Vannak, akik pozitívumnak tekintik ezt a fajta értelmezési hozzáállást. Ennek igazolásaként különböző érvek hozhatók fel. Ilyen például, hogy az Egyezményben számos olyan terminus található – például a magán – és családi élet tisztelete, az egyesülési szabadság –, melyek magukban hordozzák, hogy a változó körülményekkel változó értelmezést kell kapniuk. Másik ilyen érv lehet, hogy az Egyezmény rendelkezései nem részletekbe menő szabályok, melyek köbe akarnák vésni az 1950-ben létezett értelmüket. Sokkal inkább tágabb értelmű standardok, melyeket a bírói értelmezés tesz világossá, amely az idők folyamán változik.²⁴⁸ Mások túlzott aktivizmussal vádolják az EJEB-et, és ezt a fejlesztő értelmezést a textualista és az originalista értelmezési módszerekkel állítják szembe. Amellett érvelnek, hogy a Bíróság feladata az Egyezmény szövegének értelmezése, nem pedig a szöveg kiterjesztése.²⁴⁹ A szándékkutató felfogást képviselők pedig az Egyezmény megalkotóinak eredeti akaratát jelölik ki az értelmezési módszer alapjául, és az attól való eltérést nehezményezik.²⁵⁰ A gyakorlatban bizonyosan sérelmezi ezt a fajta értelmezési technikát például annak az államnak a kormánya, amelyet a jogfejlesztő értelmezés eredményeképpen adott esetben az EJEB elmarasztal. A bírák között sincs mindig egyetértés abban, hogy mennyire kell a Bíróságnak önkorlátozást gyakorolni. Az figyelhető meg, hogy korábban a különvélemények élesen hangot adtak ez irányú kifogásaiknak, mára azonban ezek száma jelentősen lecsökkent.²⁵¹

IV. 2. 5. Precedensalapú esetjog

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogában is felfedezhetők a precedensbíráskodás bizonyos jegyei.²⁵² Az EJEB-nél de jure precedenskövetés, azaz

²⁴⁸ PREBENSEN, Soren C., *Evolutive interpretation of the European Convention on Human Rights*, In: MAHONEY – MATSCHER – PETZOLD – WILDHABER (eds.) *i.m.* 1124-1127.

²⁴⁹ A hazai szakirodalomban Pokol Béla képviseli határozottan azt az álláspontot, hogy a strasbourgi bírák az Egyezmény kitérítő értelmezését végzik, melynek során végül olyan tartalmat adnak az egyes alapjogoknak, amely távol áll a Szerződő Államok eredeti kötelezettségvállalásától, és ez által az állami akaratképzés fölé helyezkednek. POKOL Béla, *A jurisztokrácia és a demokrácia határvonala*, Jogelméleti Szemle, 2015/4, 10-13.

²⁵⁰ E felfogások érveinek összefoglalását, illetve a velük szemben megfogalmazott ellenérveket lásd részletesen: LETSAS *i.m.* 58-79.

²⁵¹ SARTORI *i.m.* 16.

²⁵² Ezt részletesen elemeztem általánosan és a közszereplők különböző személyi kategóriáihoz tartozók túrési kötelezettségének a Bíróság által kialakított fokozatossága kapcsán kimutattam a Bíróság gyakorlatában. Lásd: BALOGH Éva, *A precedens jellegű bíráskodás elemei az Emberi Jogok Európai*

hogy a korábbi döntéseit köteles figyelembe venni, nem áll fenn. Ettől függetlenül gyakran felmerül a Bíróságon a korábbi döntések követésének kérdése, és a bírák között különféle vélemények vannak. Vita tárgya, hogy mi számít egyáltalán precedensnek – önmagában egy döntés, döntések sorozata vagy esetleg az esetjognak csak az a része, amely szokásjogot rögzít –, állandó diskurzus van arról is, hogy hogyan lehet definiálni, és megtalálni a *ratio decidendi*-t.²⁵³

A Bíróság esetjogából az rajzolódik ki általánosságban, hogy – bár formálisan nincs erre jogi kötelezettsége – saját korábbi döntéseit magára kötelezőnek tekinti a jogbiztonság, az előreláthatóság, a törvény előtti egyenlőség és az Egyezmény koherens fejlődése érdekében.²⁵⁴ Ezt a szakirodalomban *de facto precedenskövetésnek*²⁵⁵ is nevezik. A Bíróság esetjogában tehát az ügyek egymásra épülnek, és a hasonló ügyekben a döntések kimenetele is hasonló.²⁵⁶ Korábbi döntéseitől akkor tér el a Bíróság, ha arra nyomós oka van, így például ha felismeri annak téves voltát, vagy az eltérés a társadalmi változások miatt szükséges ahhoz, hogy az Egyezményt a mindenkori aktuális körülményekhez mértén értelmezze.²⁵⁷ Ezekben az esetekben az EJEB is alkalmazza a *precedens felülvizsgálatának (overruling)* módszerét. Azokban az esetekben pedig amikor az előtte lévő ügyben a tények nyilvánvalóan a korábbiakhoz képest újak vagy eltérőek, a Bíróság a „*megkülönböztetés technikáját*”²⁵⁸ (*distinguishing*) alkalmazza.

Meghatározó jellemzője az EJEB-nek, hogy vannak olyan döntései, amelyek kiemelt jelentőséget kapnak, mert olyan alkotmányos elveket fejt ki bennük, amelyeket aztán a hasonló esetekben mindig alkalmaz (*leading case*). Ezzel az európai jogi gondolkodás és bíráskodás részévé teszi azokat.²⁵⁹ Ilyen meghatározó döntés az Egyezmény 10. cikkének esetjogában a közszereplőkkel kapcsolatos közlések

Bírósága gyakorlatában: A közszereplők tűrési kötelezettségének fokozatossága, Közjogi Szemle, 2018/3. (Megjelenés alatt).

²⁵³ WILDHABER, Luzius, *Precedent in the European Court of Human Rights*, In: MAHONEY – MATSCHER – PETZOLD – WILDHABER (eds.) *i.m.* 1531.

²⁵⁴ *Cossey v. United Kingdom*, Judgment of 27 September 1990, Series A, no. 187, p. 10. § 35.; *Christine Goodwin v. United Kingdom*, *Ibid.* p. 21. § 74.; *Mamatkulov and Askarov v. Turkey*, Judgment of 4 February 2005, Reports of Judgments and Decisions 2005-I p., 35. § 121.; *Vilho Eskelinen and Others v. Finland*, Judgment of 19 April 2007, Reports of Judgments and Decisions 2007-II, p. 17. § 56.; *Micallef v. Malta*, Judgment of 15 October 2009, Reports of Judgments and Decisions 2009, p. 19. § 81.

²⁵⁵ BRONAUGH, Richard, *Persuasive Precedent*, In: GLODSTEIN, Laurence (ed.), *Precedent in Law*, Oxford University Press, Oxford, 1991, 217-247.

²⁵⁶ „*Irányt...*” *i.m.* 41.

²⁵⁷ A korábbi esetjogtól való eltérések összefoglaló elemzését lásd: MOWBRAY, Alastair, *An Examination of the European Court of Human Rights' Approach to Overruling its Previous Case-law*, Human Rights Law Review Vol. 9. No. 2. (2009) 179-201.; WILDHABER, *Precedent...* *i.m.* 1532-1533.

²⁵⁸ WILDHABER, *Precedent...* *i.m.* 1538-1545.

²⁵⁹ ALBARINO–GALERA *i.m.* 189.

megítélésére vonatkozóan például a politikai vezetők bírálatával kapcsolatban a *Lingens kontra Ausztria*²⁶⁰ ügyben hozott ítélet.

V. A szólás és a sajtó szabadsága

Az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti kölcsönhatást elősegítő folyamatok, illetve a kölcsönhatás elemzéséhez szükséges fogalmak tisztázása, az intézmények és a közöttük lévő kölcsönhatást megalapozó és előmozdító sajátosságainak bemutatása után az alapjogi vizsgálatot végzem el. Ennek célja az általam vizsgált bíróságok közötti hatások feltárása a közszereplőkkel kapcsolatos közlések esetén felmerülő alapjogi konfliktus megítélése kapcsán. Elsőként a kifejezés szabadságának jellemzőit járom körül, majd a szólás- és sajtószabadság elméleti, eszmetörténeti igazolásait mutatom be, melyek segítségével e jogok demokratikus államokban való jelentőségét is szemléltetem. Az igazolások bírói gyakorlatban való együttes megjelenése kapcsán is rámutatok a közöttük lévő hatások irányaira. Ezt követően ezeknek a jogoknak a korlátozási lehetőségeit veszem sorra, majd a közszereplők bírálatával kapcsolatos alapjogi kollíziót mutatom be a vonatkozó bírósági felfogások segítségével. A bíróságok közötti hatásokat azon szempontok mentén vizsgálom, amelyeket a bíróságok az ilyen esetek eldöntése során mérlegelnek. Ez által kaphatunk átfogó képet a bíróságok közötti hatások irányairól.

V. 1. A kifejezés szabadsága

A *kifejezés szabadsága* azt hivatott biztosítani, hogy az egyének nézetei, a különböző álláspontok és vélemények a nyilvánosság előtt megjelenhessenek. Ez a jog és a belőle eredő többi kommunikációs jog tehát elsősorban a *nyilvános kommunikációt védik*. Ennek sokféle, különböző módon való megnyilvánulása a kifejezés szabadságának védelmi körébe tartozik.²⁶¹ Így a szólásszabadsághoz való jogával vagy a szabad sajtó eszközével él az, aki azzal a céllal, hogy másokhoz is eljusson a közlendője nyelvi eszközökkel – azaz szóban vagy írásban – fejezi ki magát, és az is, aki cselekedetével, magatartásával vagy valamilyen szimbolikus vagy nonverbális

²⁶⁰ *Lingens v. Austria*, Judgment of 8 July 1986, Series A, no. 103, p. 1-19.

²⁶¹ RAZ, Joseph, *Free Expression and Personal Identification*, In: RAZ, Joseph, *Ethics in the Public Domain – Essays in the Morality of Law and Politics*, Clarendon Press, Oxford, 1995, 146.

kifejezőmódot – például jelképek, mozdulatok, képek, ábrák, transzparenszek, rajz, zene, performansz, öltözék – alkalmazva vagy ezeket kombinálva nyilvánul meg. Ez nem azt jelenti, hogy bármiféle kifejezőeszközre, magatartásra vagy viselkedésre kiterjed a kifejezés szabadsága. Mindezek a kifejezőmódok akkor tartoznak e jogok terjedelmi körébe, amikor valamilyen kommunikációs céllal jutnak kifejezésre, azaz amikor valamit közvetíteni akar a közlő fél a társadalom többi tagja felé. Fontos lehet az is, hogy a címzettek között legyen olyan, aki ennek a közlésnek a jelentését meg is érti.²⁶² Az pedig, hogy azt a kifejezőmódot megilleti-e az alapjogi védelem, több tényező – így annak tartalma vagy a közlés kontextusa, a körülményei, illetve hatása a befogadókra – együttes hatásának megítélésén múlik. Ezzel kapcsolatban *Frederick Schauer* a szólásszabadság abszolút védelmét képviselő álláspontokkal szemben amellet érvel, hogy különbség van a között, hogy mi az, amit *lefed* a szólásszabadság, és hogy *mire terjed ki* e jog védelme akkor, amikor a szólas más értékekkel vagy jogokkal ütközik. Ezen túlmenően úgy véli, hogy a szólásszabadság védelme alá tartozó közlések tovább kategorizálhatók, melyeket a védelem szempontjából különbözőképpen, eltérő teszteket alkalmazva kell kezelni.²⁶³ Ennek a kérdésnek a pontos, elméleti határait a természetéből fakadóan nem lehet megadni, így arról, hogy az adott közlést mindezen szempontok alapján védi-e véleménynyilvánítás vagy a sajtó szabadsága, esetről esetre a szabályokat értelmező bíróságok döntenek. A kifejezés szabadsága tehát klasszikusan olyan jog, amely lehetőséget biztosít a nyilvános társadalmi és kulturális életben való részvételre. Ugyanakkor arra is, hogy az egyének ebből kimaradjanak. E jog tehát magában foglal – összefüggésben az emberi méltósággal és a lelkiismereti szabadsággal²⁶⁴ – egy fajta negatív véleménynyilvánítási szabadságot, jogot a „csendben maradáshoz”. Azaz, ha valaki nem akar véleményt kifejezni vagy nem akar részt venni a nyilvános vitában, ez a jog azt is védelemben részesíti. Így e jogból következik, hogy az állam senkit sem kényszeríthet arra, hogy véleményét nyilvánosan kifejtse, illetve arra sem, hogy olyan álláspontot képviseljen vagy közvetítsen mások felé, amely meggyőződésével ellentétes, illetve amivel nem ért

²⁶² SUNSTEIN, Cass R., *Low Value Speech Revisited*, Northwestern University Law Review, Vol. 83. No. 3. (1989) 556, 559.

²⁶³ SCHAUER, Frederick, *Kategóriák és az Első Alkotmánykiegészítés, Dráma három felvonásban*, In: SCHAUER, Frederick, *A demokrácia és a szólásszabadság határai – Válogatott tanulmányok*, Complex, Budapest, 2014, 145-168. (Mezősi Miklós fordítása).

²⁶⁴ BARENDT, Eric, *Freedom of Speech*, Oxford University Press, Oxford, 2007, 93-95.

egyét.²⁶⁵ Emellett fontos eleme ennek a jognak, hogy arra sem lehet kényszeríteni valakit, hogy mások személyes álláspontjának kifejezésére odafigyeljen.²⁶⁶

A sajtószabadság a kifejezés szabadságához és annak értékeihez szorosan kapcsolódó, abból eredő, de önálló alapjog, amely kiterjed a nyomtatott sajtóra, a rádióra, a televízióra és egyéb elektronikus médiumokra, illetve az internetes médiára. A sajtószabadság a sajtótermékek alapítására, a tartalmuk összeállítására és a terjesztésükre vonatkozik.²⁶⁷ A sajtószabadság által védett közlések sajátossága, hogy azok szakmai munkával, intézményi keretek között elkészített, szerkesztett tartalmak. A sajtószabadság alanyai tehát azok – az egyes médiumok tulajdonosai, a szerkesztők, újságírók és más tartalomelőállítók, a tartalom közvetítők és a terjesztők –, akiknek a tevékenysége a sajtó funkcióinak ellátásához hozzájárul.²⁶⁸ A sajtó²⁶⁹ a véleménynyilvánítás, a tájékoztatás és az információszerzés legfőbb eszköze, feladata a társadalom számára a közérdeklődés körébe tartozó témakörökről és az azokra vonatkozó különböző álláspontokról, eseményekről, személyekről való beszámolás, tudósítás. A demokratikus államokban a sajtó egyik legfontosabb feladata, hogy hatalmi ellensúlyként ellenőrizze a kormányzatot, és beszámoljon annak tevékenységéről. Kiemelt jelentősége van annak, hogy a sajtó feltárja és a nyilvánosság elé tárja az esetleges kormányzati visszaéléseket. E funkciója miatt a sajtóra vonatkozó elterjedt kifejezés a „nyilvánosság őrkutyája” (*public watchdog*).²⁷⁰ A magyar Alkotmánybíróság megfogalmazása szerint: „A sajtó ezen minőségében ellenőrzi a közélet szereplőinek, intézményeinek tevékenységét, a döntéshozatal folyamatát, tájékoztatja arról a politikai közösséget, a demokratikus nyilvánosságot (a „házőrző kutya” szerepe).”²⁷¹ Az EJEB több esetben is kimondta, hogy ez olyan kiemelt funkciója a sajtónak, amely a

²⁶⁵ HALMAI, *A véleményszabadság... i.m.* 117.

²⁶⁶ Ehhez kapcsolódik a „foglyul ejtett közönség” (*captive audience*) problémája. Eszerint azokat a közléseket nem védi a kifejezés szabadsága, amelyek a közönség tagjainak egyenlő emberi méltóságát kérdőjelezik meg a megfélemlítés szándékával, és a közlések elől a közönség nem tud kitérni, és nincs lehetősége arra, hogy ne figyeljen oda arra, azaz rá van kényszerítve, hogy végighallgassa. Lásd részletesebben: KOVÁCS Kriszta, *Közös kincseink, Két jogelv: a „foglyul ejtett közönség” és a „tájékozott beleegyezés”*, In: CHRONOWSKI Nóra – POZSÁR–SZENTMIKLÓSY Zoltán – SMUK Péter – SZABÓ Zsolt (szerk.), *A szabadságszerető embernek, Liber Amicorum István Kukorelli*, Gondolat, Budapest, 2017, 527-531.

²⁶⁷ GÁLIK Mihály – POLYÁK Gábor, *Médiaszabályozás*, KJK-Kerszöv, Budapest, 2005, 66.

²⁶⁸ GÁLIK–POLYÁK *i.m.* 73-74.

²⁶⁹ A dolgozatban a sajtó és a média fogalmát szinonimaként, felváltva használom.

²⁷⁰ BARENDT, *Freedom of Speech i.m.* 417-419.

²⁷¹ 165/2011. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás IV, 1.1., ABH 2011. december, 1293.

demokratikus társadalomban létfontosságú, így a tagállami mérlegelési jogkört a sajtószabadsággal kapcsolatos esetekben korlátozza.²⁷²

Mindezek által a médiának a közvélemény kialakulásában és formálódásában is kiemelt szerepe van, a közéleti vita legfőbb nyilvános fórumait biztosítja, illetve bizonyos mértékben lehetővé teszi a közhatalmat gyakorlók és a politikai közösség tagjai közötti kommunikációt. Emellett a kultúra alakulásában és a szórakoztatásban is meghatározó jelentősége van. Éppen ezért a médiában érvényesülnie kell a pluralizmus követelményének, azaz, hogy az egyes témakörökben a legkülönbélebb nézetek és vitás álláspontok a nyilvánosság előtt megjelenjenek.²⁷³ Az EJEB gyakorlatában ez a következőképpen jelenik meg: „*Bár bizonyos – többek között mások jó hírneve védelmére – lefektetett határokat nem léphet túl, a sajtó kötelessége, hogy feladatainak és felelősségének megfelelően politikai kérdésekről és más közérdekű kérdésekről információkat és eszméket terjesszen. Az ilyen információk és eszmék terjesztése nem csupán a sajtó feladata, hanem egyúttal a nyilvánosság joga is.*”²⁷⁴ A közérdekű ügyekkel kapcsolatos tevékenysége során a médiával szemben fennálló követelmény a közönség fair és kiegyensúlyozott tájékoztatása.²⁷⁵ Mindennek megvalósításához elengedhetetlen a sajtónak az államtól való függetlensége, amelyet törvényi garanciák védenek. Ahhoz, hogy a média ezeket a feladatait el tudja látni, intézményes védelemre, illetve bizonyos esetekben kedvezményekre és a szabályok alóli mentességre van szükség. Ennek rendkívül fontos eleme a megjelenés előtti hatósági ellenőrzés, engedélyeztetés és korlátozás, azaz a cenzúra tilalma.²⁷⁶ Ide sorolható a szerkesztői autonómia, az újságírói szabadság, a különleges belépési jogosultságok, az információforrások védelme és a sajtó számára biztosított adókedvezmények is.²⁷⁷ Az EJEB következetesen alkalmazza azt az elvet, hogy az újságírói szabadságba – illetve

²⁷² *Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*, Judgment of 20 May 1999, p. 30. § 59.; *Chauvy and Others v. France*, Judgment of 29 June 2004, Reports of Judgments and Decisions 2004-VI, p. 20. § 67. Az EJEB megállapította, hogy a demokratikus társadalmakban „házőrző kutya” szerepe van a sajtó mellett a civil szervezeteknek is. *Társaság A Szabadságjogokért v. Hungary*, Judgment of 14 April 2009, p. 8, 9-10. § 27, 36.; *Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary*, Judgment of 8 November 2016, p. 51-53. § 164-168.

²⁷³ Lásd részletesen: POLYÁK Gábor, *Pluralizmus és médiaszabályozás*, Jogtudományi Közlöny, 2009/5, 208-219.

²⁷⁴ Lásd például *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, Judgment of 25 June 1992, Series A, no. 239, p. 24. § 63.; *Lingens v. Austria*, *Ibid.* p. 13. § 41.; *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, Judgment of 3 December 2013, p. 11. § 41.

²⁷⁵ HALMAI, *A véleményszabadság... i.m.* 80-81, 87-92.; Lásd részletesebben: POLYÁK Gábor, *Közérdek és kiegyensúlyozottság a médiaszabályozásban*, JURA, 2002/2. 87-101.

²⁷⁶ Az, hogy milyen jogszabályok és hatósági intézkedések valósítják meg ezt az előzetes korlátozást, a gyakorlatban nem mindig egyértelműen eldönthető. Lásd részletesen: BARENDT, *Freedom of Speech i.m.* 118-129.

²⁷⁷ Lásd részletesen: BARENDT, *Freedom of Speech i.m.* 425-441.

bárkinek a közügyek terén való megnyilvánulási szabadságába²⁷⁸ – beletartozik bizonyos fokú túlzás, illetve akár a provokáció alkalmazása is.²⁷⁹ Mindezek mellett a kiemelt befolyása és funkciója miatt a sajtó felelőssége is nagy, emiatt vannak bizonyos többlet kötelezettségei is, mint például a felelős újságírásra vonatkozó követelmények, illetve a sajtóetikai kódexek szabályainak betartása.

Napjainkban a technológia fejlődésének – így az internet, a műholdas és a digitális eszközök létrejöttének – köszönhetően új dimenziók nyíltak meg e jogok gyakorlása kapcsán.²⁸⁰ Az internet a kommunikációs technológia legnagyobb fejlődése a könyvnyomtatás óta. Megjelenése és elterjedése azt eredményezte, hogy ma már szinte bárki publikálhat a nyilvánosság előtt, és közlendője azonnal eljuthat – akár anonim módon is – a világ szinte bármely pontjára. Az internet tehát a korábbiakhoz képest példátlan, más médiumokhoz képest sokkal inkább egyenlő lehetőséget biztosít a szabad szólásra és kommunikációra, illetve a tájékozódásra világszerte. A közlések villámgyorsan eljuthatnak az országhatárokat átívelve, így a világháló egyfajta kozmopolita közlési formát tesz lehetővé. Az internet jellemzőire tekintettel az EJEB is kimondta általánosságban, hogy az elérhetőségét és a hatalmas mennyiségű információ tárolására és közzétételére való kapacitását tekintve az internet kiemelkedő szerepet játszik a híreknek a nyilvánossághoz való eljutásának fejlesztésében, és általánosságban megkönnyíti az információk terjesztését.²⁸¹ Ez által a nyilvánosság is átalakul. Az internetes hírportálok és egyéb professzionális internetes médiumok mellett az egyéni közlési formákra is sokféle online eszköz áll rendelkezésre. Az emberek megoszthatják egymással a nézeteiket egy weboldal létrehozásával, különböző csoportos beszélgetésekben való részvétellel, e-mailben, illetve az egyes tartalmakhoz fűzött kommentekkel. Különösen népszerű lett a közösségi média használata, illetve a blogolás.²⁸² Ennek eredményeképpen az tapasztalható, hogy elmosódnak a határok az újságírók és a civilek közlései között, a professzionális újságírás háttérbe szorul. Az internetes egyéni közlések azonban nem szerkesztett tartalmak, így a közlések színvonala és stílusa rendkívül sokféle lehet.

²⁷⁸ *Mamère v. France*, Judgment of 7 November 2006, p. 14. § 25.

²⁷⁹ *Prager and Oberschlick v. Austria*, Judgment of 26 April 1995, Series A, no. 313, p. 14. § 38.; *Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, Judgment of 28 September 2000, p. 10. § 34.

²⁸⁰ Lásd részletesebben ASH *i.m.* 7-72.

²⁸¹ *Times Newspapers Ltd (nos. 1 and 2) v. the United Kingdom*, Judgment of 10 March 2009, Reports of Judgments and Decisions 2009, p. 9. § 27.

²⁸² POLYÁK Gábor, *Médiaszabályozás, médiapolitika, Technikai, gazdasági és társadalomtudományi összefüggések*, Gondolat, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest, Pécs, 2015, 113.

Ezek az eszközök a sokféle előny mellett veszélyekkel is járnak. Így például a szélsőséges nézetek, a szándékos hazugságuk és híresztelések is rendkívüli gyorsasággal terjednek, sokakhoz eljutnak, így súlyos következményeik lehetnek és valódi károkat okozhatnak. A közelmúltban világszerte komoly politikai és társadalmi következményeket eredményezett az álhírek, illetve alternatív tények nagy sebességű terjedése és milliókhoz való eljutása az interneten. Az álhírek közösségi médiában való generálása és terjesztése bizonyítottan befolyásolta a 2017-es amerikai elnökválasztás eredményét,²⁸³ és kimutathatóan befolyásoló hatása volt ugyanebben az évben a francia elnökválasztás során is.²⁸⁴ Az álhírek ilyen mértékű terjedése azért is lehet veszélyes, mert az emberek előítéleteire hatnak, amellyel a közéleti és társadalmi kérdésekben zajló demokratikus vitát egyaránt torzítják, előmozdítva a mögöttük álló érdekcsoportok befolyását a közös ügyek alakulására. Bár az álhírek felismerésére és megállítására már kezdeti lépésekkel reagáltak egyes közösségi oldalak, azok eddig nem bizonyultak hatékonyak.²⁸⁵ Kérdés, hogy a szűrőprogramok és egyéb technikai megoldások mellett hogyan lehet ezekben a folyamatokban jogi eszközökkel beavatkozni.

Ezzel együtt megjelent az emberek információkhoz való hozzájutásának, illetve saját közléseik országhatárokon túlra való eljuttatásának az állam általi korlátozása is. A tartalomszűrés, illetve a hozzáférések korlátozása demokratikus és nem demokratikus államokban egyaránt létező eszköz és gyakorlat. Előbbire példaként említhetőek a kiskorúak védelmét szolgáló korlátozások. Emellett súlyos problémát okoz mindenhol az álhírek mellett a gyűlöletbeszéd – elsősorban az uszítás – és más jogsértő tartalmak nagy számú megjelenése a közösségi platformokon, melyre egyes államokban – például Németországban²⁸⁶ – korlátozó jogszabályok alkotásával reagálnak. Az utóbbiak esetében más jellegű korlátozások valósulnak meg, melyek célja az információknak a társadalom tagjaihoz való eljuttatásának korlátozása, illetve a politikai hatalom által preferált tartalmak terjesztése. Így egyes államokban – például Kínában és Oroszországban – nem érhető el a Facebook, hanem egy helyi, alternatív közösségi

²⁸³ BEDŐ Iván, *Van sok rossz hírünk, Véleményformáló robotok, álhírek a Facebookon, mellbimbó és gyűlölet*, HVG, 2016/48. 34-35.; NÉMETH András, *Hír, érték nélkül, Álhírek és hitek, közösségi oldalak, demokráciadeficit*, HVG, 2017/16. 32-35.

²⁸⁴ FAZEKAS Dániel, *Így működött az alternatív média a francia elnökválasztási kampányban*, PC blog, 2017. szeptember 22., <https://pcblog.atlatszo.hu/2017/09/22/igy-mukodott-az-alternativ-media-a-francia-elnokvasztasi-kampanyban/> (2018. január 3.)

²⁸⁵ BEDŐ Iván *i.m.* 35.; NÉMETH András *i.m.* 35.

²⁸⁶ POLYÁK Gábor, *Facebook-szabályozás Németországban: kockázatok és mellékhatások*, Mérték Blog, 2017. szeptember 21. <https://mertek.atlatszo.hu/facebook-szabalyozas-nemetorszagban-kockazatok-es-mellekhatasok/> (2017. szeptember 22.)

oldalt használhatnak az ott élő emberek. Arra is van példa – Kína és Oroszország mellett például Iránban és Törökországban –, hogy a Google-beli keresések, a youtube videók elérése és a blogolás egyaránt korlátozottak.²⁸⁷

Az új technológia tehát új – jogalkotási, jogpolitikai és jogalkalmazási – kihívásokat hozott magával. Külön nehézséget okoz az internetnek az a sajátossága, hogy a kommunikáció nem áll meg az államhatároknál, viszont a globális szabályozás kivitelezhetetlen. Az eltérő jellegű állami szabályozások pedig különféle gyakorlati problémákhoz vezetnek. Viták övezik a kérdést, hogy célszerű-e az internetre a klasszikus állami szabályozást alkalmazni, vagy esetleg hatékonyabb és világosabb lenne-e az önszabályozás.²⁸⁸

A szólásszabadság és a sajtószabadság a *demokrácia alapvető értékei*. Demokratikus rendszer, demokratikus társadalom nem működhet a szabad véleménynyilvánítás, illetve a szabad, befolyásmentes sajtó és média nélkül. E jogok gyakorlása az állam önkényes hatalomgyakorlásának a nép általi korlátozását, a hatalom aktusainak ellenőrzését, a közügyekről való vitában való egyéni részvételt és a közvélemény alakítását, illetve az egyéniség szabad kibontakozását segíti elő. Így egyrészt biztosítják az egyéneknek a nyilvános közéleti diskurzusban való részvételt, másrészt védelmet nyújtanak az egyének kifejezési szabadságába való állami beavatkozásával szemben, azaz részvételi és védelmi jogosultságok egyaránt.²⁸⁹ E jogok érvényesülése kapcsán az állam feladata egyrészt az, hogy ne avatkozzon be az egyének joggyakorlásába, azaz maradjon passzív, és hagyja, hogy a közösség tagjai éljenek ezekkel a jogaikkal. Másrészt az államnak az is kötelessége, hogy pozitív intézkedésekkel biztosítsa a lehetőséget a gyakorlásukra jogalkotással, jogalkalmazással, illetve különböző jogvédő intézmények létrehozásával. A sajtószabadság esetében az állam objektiiv kötelezettsége, hogy olyan szabályozást alakítson ki, amely lehetővé teszi a sajtó demokratikus társadalomban betöltött funkciójának a megvalósulását, a demokratikus közéleti vita létrejöttéhez és működéséhez, a közvélemény formálásához szükséges teljeskörű és tárgyilagos tájékoztatást. Azaz az államnak olyan médiaszabályozást kell kialakítania, amely

²⁸⁷ ASH *i.m.* 185-189.

²⁸⁸ BARENDT, *Freedom of Speech i.m.* 451-458.; KOLTAY András, *A szólásszabadság alapvonalai – magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*, Századvég, Budapest, 2009, 357-365.

²⁸⁹ HALMAI, *A vélemény szabadság... i.m.* 121-129.

lehetővé teszi egy plurális médiarendszer működését.²⁹⁰ A véleménynyilvánítás szabadsága és a sajtószabadság alapjogokhoz tehát negatív és pozitív jellegű jogosultságok egyaránt kapcsolódnak.²⁹¹ Ezek az alapvető jogok a demokratikus államokban a többi alapjoghoz képest is *kiemelt védelmet* élveznek.

V. 2. A szólásszabadság és a sajtószabadság igazolásai

Azokra a kérdésekre, hogy mi indokolja a szólás és a sajtó lehető legszélesebb körű szabadságát és kiemelt védelmét, és hogy mi az oka annak, hogy ezeket a jogokat a politikai közösség minden tagja számára biztosítani kell, az elméleti, eszmetörténeti igazolások adhatnak választ. Az igazolásoknak két klasszikus – az *instrumentális* és a *konstitutív* – csoportja határolható el, amelyek meghatározzák a fő irányvonalakat, ezeken belül azonban kialakultak különböző, közös alapokon nyugvó, de bizonyos elemekben eltérő igazolási felfogások is. *Eric Barendt* a szólásszabadság igazolásának négy érvét említi, a klasszikus igazság keresése és az egyén önkiteljesedése mellett az állampolgárok demokráciában való részvétele és a kormányzat ellenőrzése is a véleményszabadság indokául szolgálhat.²⁹² *Tóth Gábor Attila* haszonelvű és alapjogi igazolásokat kategorizál.²⁹³ *Koltay András* a szólásszabadság igazolásainak irányait az igazság keresése, a demokrácia szolgálata és az individualista megalapozások szerint összegzi.²⁹⁴ *Timothy Garton Ash* szintén négy érvcsoportra osztja az igazolásokat: az emberi egyéniségre, az igazság keresésére, a jó kormányzáshoz való szükségességre és a sokszínűségre alapozó érvekre.²⁹⁵ Példaként említhető *Kis János* is, aki három modellt határol el a szólásszabadság instrumentális igazolásain belül: A „preferencia-feltáró modellt, „a normatív viták modelljének” agregatív értelmezését és „a normatív viták modelljének” disztributív értelmezését.²⁹⁶

A különböző igazolási koncepciók a szólás–és sajtószabadság egy vagy néhány aspektusát emelik ki, így e jogok megalapozása nem önmagában egy-egy

²⁹⁰ POLYÁK Gábor, *A médiarendszer kialakítása, A piacra lépés és a hozzáférés alkotmányjogi, közösségi jogi és összehasonlító jogi elemzése*, HVG-Orac, Budapest, 2008, 25-30.

²⁹¹ Az, hogy negatív vagy pozitív jellegű jogoknak tekinthetők-e, elméleti viták tárgya. Lásd: BARENDT, *Freedom of Speech i.m.* 100-108.; KOLTAY, *A szólásszabadság... i.m.* 136-144.

²⁹² BARENDT, *Freedom of Speech i.m.* 6-23.

²⁹³ TÓTH Gábor Attila, *A jogok törvénye, Értekezések az alkotmányos szabadságról*, Gondolat, Budapest, 2014, 201-205.

²⁹⁴ KOLTAY, *A szólásszabadság... i.m.* 25-43.

²⁹⁵ ASH *i.m.* 73-79.

²⁹⁶ KIS János, *Szólásszabadság és náci beszéd*, In: KIS János, *Az állam semlegessége*, Kalligram, Pozsony, 2015, 347-353.

megközelítésben, hanem azok összességében rejlik. Az elméleti, eszmetörténeti igazolások elvi megfontolásainak ismerete és értelmezése egyaránt segítségére lehet a jogalkotónak és a jogalkalmazóknak. A jogalkotás során a politikai filozófiai érvek a parlamenti vita részévé válhatnak, és ez által sokféle megközelítés és szempont megjelenik a diskurzusban. Így az igazolások hatással lehetnek a szabályozás tartalmára. A bíróságok a mérlegelés során megfontolják a különböző igazolások érveit, és a döntés indokolásában, a döntést alátámasztó érvelés részévé teszik azokat. Bár a bíróságok feladata elsősorban az alkotmány és a törvények szövegének értelmezése és nem a filozófiai érvelés, az alapjogi ítékezés esetében e kettő elválasztása csaknem lehetetlen. Az igazolások a szólás- és sajtószabadsággal kapcsolatos esetek természetének megértésben is segítenek, különösen relevánsak lehetnek annak eldöntése során, hogy a különböző közlések e jogok védelmi körébe tartoznak-e. Nehéz lenne pusztán a jog szövegéhez kapcsolódva döntést hozni, és az alapjogok elméleti megalapozásait figyelmen kívül hagyni.²⁹⁷ Az alapjogok ugyanis morális elveken alapuló jogok, így értelmezésük során a bíróságoknak figyelemmel kell lenniük ezekre a morális elvi, igazoló szempontokra.²⁹⁸

V. 2. 1. A közösségi eszköz alapú igazolások

Az eszköz alapú, instrumentális megközelítések jelentek meg elsőként. Az ebbe a csoportba sorolható felfogások *valaminek az eszközeként* tekintenek a szólásszabadságra, amely a társadalom egészének érdekeit szolgálja.²⁹⁹ Az instrumentális igazolások tovább differenciálhatók a tekintetben, hogy minek az eszközeinek tekintik a szólás- és sajtószabadságot. Egyrészt léteznek azok a megközelítések, amelyek szerint ezek az alapjogok az igazság keresésének, illetve kiderítésének eszközei. Másrészt, vannak olyan álláspontok, amelyek a demokrácia megvalósulásában betöltött nélkülözhetetlen szerepüket helyezik a középpontba, és a közügyek megvitatásának, és ez által a politikai közösség problémáira a legjobb megoldás megtalálásának, illetve a közérdekű ügyekben való döntéshozatalnak az eszközeként határozzák meg ezeket a jogokat. Az instrumentális igazolások megközelítésében tehát *a közösségi elem* a meghatározó. Ezek mindegyike olyan

²⁹⁷ BARENDT, *Freedom of Speech* i.m. 2-6.

²⁹⁸ DWORKIN, *Taking... i.m.* 132-137.

²⁹⁹ HALMAI, *A vélemény szabadság... i.m.* 307.

alátámasztás, amely szerint elsősorban azért alapvető jog a szólás- és a sajtószabadság, mert a közösség az által tud előrehaladni. A következőkben kiemelek néhány olyan meghatározó gondolkodót, akik klasszikus instrumentális igazolásokat dolgoztak ki, hozzájárulva ezzel a szólás- és sajtószabadságról folyó diskurzus alapvető kérdéseinek megértéséhez.

V. 2. 1. 1. Az igazság keresésével kapcsolatos elméletek

John Milton elsősorban az igazság kiderülése eszközének tekintette a szólásszabadságot. Számára az igazság volt az egyik legalapvetőbb érték. Állítása az, hogy az igaz és a hamis állítások közötti nyílt összecsapásban kizárólag az igazság győzedelmeskedhet. Ahhoz, hogy ez megtörténjen, szükség van az igazság és hazugság küzdelmére, a nyilvános vitára. Éppen ezért nyomatékosan érvel a cenzúra ellen, mivel szerinte az „*igazsággal való cáfolás a legjobb és legbiztosabb elnémitás*”. Arra buzdít, hogy az új eszmék és gondolatok feltérképezése érdekében minél többen írjanak, vagy fejezzék ki más módon véleményüket. Ez szükségszerűen magával hozza a vitát, amely az igazság keresésének legfőbb színtere. A legfontosabb szabadságnak azt tartja, hogy bizonyos tudást meg lehessen szerezni, amely alapján szabadon lehessen beszélni és vitatkozni.³⁰⁰

John Stuart Mill elmélete napjainkban is a szólásszabadság megalapozásának kiemelkedő forrása. Ő szintén az igazság keresésének eszközeként tekint a szólás- és sajtószabadságra, amely kizárólag a szabad vitában valósulhat meg. Az igaz és hamis nézeteknek egyaránt szükségük van arra, hogy részt vegyenek a vitában, és az ellenük felhozható érvekkel megmérettessenek. Ha ugyanis egy vélemény helyes, akkor a vitában a bírálatokra a helyességét alátámasztó, jelentését magyarázó érvekkel lehet válaszolni. A mások véleményével való egybevetés által válik erősebbé egy igaz nézet. A hamis nézeteknek pedig azért van szükségük a megvitatásra, mert ez által kiderülhetnek a tévedések, és lehetővé válik azok korrekciója. Amikor pedig az igazság megoszlik a különböző nézetek között, azok egymást kiegészítve válnak helyessé. Ez által folyamatosan kiszorulnak a helytelen vélekedések és rossz gyakorlatok. Mill álláspontja, hogy egy vélemény igazsága elválaszthatatlan annak hasznosságától, azaz az igazság megismerésével valósulhat meg a társadalom fejlődése. A vitának

³⁰⁰ MILTON, John, *Areopagitica*, In: MILTON, John, *Az angol forradalom tükré*, Gondolat, Budapest, 1975, 71-86.

kulcsfontosságú szerepe van abban is, hogy az egyén véleménye kialakulhasson és megerősödhessen, hiszen ezáltal meghallgat más érveket, más elgondolásokat, melyek a segítségére lehetnek. Így fejlődhet az egyén jelleme, és ez a társadalom számára is hasznos. A szabad vita hiánya oda vezetne, hogy a különböző felfogásoknak nem kellene megmérkőzniük egymással, így azok élő igazság helyett frázisokká, holt dogmákká válnának, így értelmük is homályossá válna. Mill szerint a kormányzat nem korlátozhatja a vélemények kinyilvánításának szabadságát olyan indokkal, hogy a közvélemény intoleranciája ezt kívánja meg, illetve akkor sem, ha annak hamisságában bizonyos. Ha ugyanis így lenne, saját tévedhetetlenségét tételezné fel, és nem engedné a nézetnek a szabad vitában való megméréttetését. Mindaddig nem korlátozható az egyén szabadsága – így a szólásszabadság sem –, amíg nem sérti mások jogait, illetve nem okoz kárt másoknak. Emellett Mill is kategorikusan elutasítja a sajtó cenzúráját.³⁰¹

Mill elmélete alapul szolgált *Oliver Wendell Holmes* amerikai főbíró szólásszabadsággal kapcsolatos felfogásához. Az USA Legfelső Bírósága *Abrams v. United States* ügyben hozott döntéséhez fűzött különvéleményét – melyhez Brandeis bíró is csatlakozott – szintén az instrumentális igazolások klasszikusaként tartjuk számon. Holmes bíró szerint a gondolatok szabad áramlása kívánatos, mivel az igazság legnagyobb próbája az, ha megmérkőzik más nézetekkel a vélemények piacán, és ez által válik elfogadottá. A „*vélemények szabad piacán*” versengő nézetek közül ugyanis az igazság kiemelkedik. Éppen ezért csakis a bűncselekmény bekövetkezésének nyilvánvaló és közvetlen veszélye vagy az erre irányuló szándék lehet a szólásszabadság korlátozásának alapja.³⁰² A nyilvánvaló és közvetlen veszély tesztjét a Legfelső Bíróság évtizedeken keresztül a felmerülő esetekben pontosította, majd a *Brandenburg v. Ohio*³⁰³ döntésében kialakította a végleges formáját.³⁰⁴

Az igazság keresésével kapcsolatos igazolások napjainkban már kevésbé hagsúlyosak, ugyanakkor bizonyos esetekben megjelennek a bírói gyakorlatban. Az EJEB például következetesen alkalmazza azt az érvet, miszerint „*a történelmi igazság keresése a véleménynyilvánítási szabadság integráns része*”.³⁰⁵

³⁰¹ MILL, John Stuart, *A szabadságról*, Európa, Budapest, Kiterion, Bukarest, 1983, 65-130. (Pap Mária fordítása).

³⁰² *Abrams v. United States* 250 U.S. 616 (1919), Justice Holmes, Dissenting Opinion, P. 629-631.

³⁰³ *Brandenburg v. Ohio*, 395 U.S. 444 (1969)

³⁰⁴ Ezt a folyamatot lásd részletesen: SOTNE, Geoffrey R. – SEIDMAN, Louis Michael – SUNSTEIN, Cass R. – TUSHNET, Mark V. – KARLAN, Pamela S., *Constitutional Law, Seventh Edition*, Wolters Kluwer Law & Business, New York, 2013, 1070-1076.

³⁰⁵ *Chauvy and Others v. France*, *Ibid.* p. 20. § 69., *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, *Ibid.* p. 16. § 63.

V. 2. 1. 2. A demokrácia működéséhez kapcsolódó elméletek

Alexander Meiklejohn olyan eszközként tekint a szólásszabadságra, amely a *politikai közösség önkormányzásához nélkülözhetetlen*, mivel a szabad közéleti vitát segíti elő. A cél az, hogy a politikai közösség minden szavazópolgárának a lehető legszélesebb körben biztosítsa a lehetőséget arra, hogy megértsék azokat a problémákat, amelyeket az önmagát kormányzó társadalomnak meg kell oldania. A szólásszabadság egyúttal lehetővé teszi, hogy a közösség tagjai részt vegyenek a közös ügyek megvitatásában, eleget téve ez által az önmagukat kormányzó közösség tagjaiként állampolgári kötelezettségeiknek. Ez által valósulhat meg a közösség általi döntéshozatal és cselekvés. Meiklejohn szerint mindehhez azonban nem szükséges, hogy minden alkalommal a közösség minden tagja részt vegyen a nyilvános vitában, hanem az szükséges, hogy az összes létező álláspont megjelenjen. A közléseket nem lehet gátolni azért, mert azokat hamisnak vagy veszélyesnek tekintik mások. A nézetek ezen egyenlőségének elve mélyen gyökerezik az önkormányzás eljárásában. Ha ugyanis az önkormányzás megvalósul, akkor az önmagukat kormányzó emberek – és csakis ők – dönthetnek arról, hogy mi értéktelen, igazságtalan vagy veszélyes. Ha azoknak az embereknek, akiknek dönteniük kell valamilyen ügyben, a döntéshozatal során nem volt lehetőségük arra, hogy az azzal kapcsolatos minden releváns információ, vélemény, kétely vagy kritika eljusson hozzájuk, akkor az ilyen módon meghozott döntést nem lehet jól megfontoltnak vagy megalapozottnak tekinteni.³⁰⁶ Ebben a szellemben érvelt Brennan bíró a *Garrison v. Louisiana* ügyben a következőképpen: „*A közügyekben való megszólalás több mint önkifejezés; ez az önkormányzás lényege.*”³⁰⁷

Meiklejohn elmélete tehát elsősorban a közügyekben való megnyilvánulás által a közös ügyek eldöntésének és rendezésének, azaz a demokratikus társadalom működésének eszközeként tekint a szólásszabadságra. Következésképpen a politikai vitán kívül eső, sokféle, más témájú közlés az ő elmélete alapján sokkal inkább korlátozható. Később azonban a közlések szélesebb körét tekintette a szólásszabadság hatókörébe tartozónak. Azt fogalmazta meg, hogy sokféle forrása van az emberi kommunikációnak, ahonnan a szavazó egyén a tudását, intelligenciáját és értelmét meríti. Ezek által tud ésszerű és

³⁰⁶ MEIKLEJOHN, Alexander, *Free Speech And Its Relation to Self-Government*, In: MEIKLEJOHN, Alexander, *Political Freedom, The Constitutional Powers of the People*, Oxford University Press, New York, 1965, 16-28, 54-60, 70-89.

³⁰⁷ *Garrison v. Louisiana*, 379 U.S. 64 (1964) P. 74-75.

objektív döntés alapján szavazni az önmagát kormányzó közösség ügyeiben. Mindezeket a közléseket, amelyek hozzásegítik az egyént az ilyen módon való szavazáshoz, védi a szólásszabadság. Ide tartozik az oktatás, a filozófiai és a tudományos közlések, az irodalmi és művészeti alkotások és a közügyek nyilvános megvitatása.³⁰⁸

Joseph Raz az igazolásokat a liberalizmus egyfajta rejtvényének nevezi. Kiindulópontja az, hogy nem lehet egy jogot – így a kifejezés szabadságát sem – azzal igazolni, hogy az egyfajta közjó, mivel ez ellentmond egy jogosultság természetének. Egy jog akkor igazolható ugyanis, ha az a jogosult érdekeit védi. A jog fontossága is azon múlik, hogy a jogosultnak mennyire jelentős érdekeit védi, illetve bizonyos mértékben azon is, hogy az a jogosulton kívül másoknak is a javára szolgál-e. Ebben az értelemben lehet tehát az igazolása összefüggésben a közjóval, és nem a közjóval mint elvont társadalmi értékkel. Raz szerint, ha a demokrácia-érv felől közelítjük meg a kérdést, azzal is azért igazolható a kifejezés szabadsága, mert az egyéni jogosultnak azt az érdekét védi, hogy részt vehessen a demokratikus folyamatokban. Ez a jog tehát létfeltétele annak, hogy a demokrácia fennmaradjon. Mindazonáltal a jogosultakon túl, azoknak is érdeke, hogy a demokrácia működjön, akiknek nincs vagy valamilyen okból nem tudják gyakorolni a véleménynyilvánítási jogukat. Ebből viszont az a következtetés vonható le, hogy a kifejezés szabadsága mégiscsak vitathatatlanul közjó, amely nemcsak a jogosultaknak, hanem az egész társadalomnak a javát szolgálja. Ez pedig igazolja annak kiemelt védelmét. Emellett a kifejezés szabadságával a különböző életformák, gondolkodásmódok, viselkedésformák közvetítésre kerülnek a társadalom felé, amely a közösség számára kiemelkedően fontos érdek, és amely a társadalmi jólétet szolgálja.³⁰⁹

Szintén a demokrácia érve jelenik meg a Lordok Háza híres *Reynolds* döntésében. Lord Nicholls úgy fogalmaz, hogy politikai kérdésekben az információk terjesztése és az azokhoz való hozzájutás a parlamentáris demokrácia helyes működésének lényegi eleme. Ez a szabadság teszi lehetővé, hogy azok, akik parlamenti képviselőket választanak, tájékozottan tehessék ezt meg mind a személyek, mind a

³⁰⁸ MEIKLEJOHN, Alexander, *The First Amendment is an Absolute*, *The Supreme Court Law Review* (1961) 256-257.

³⁰⁹ RAZ, *Free... i.m.* 149-155.

politikák tekintetében, illetve, hogy azok, akiket megválasztanak tájékozott döntéseket hozzanak.³¹⁰

Az instrumentális igazolások tehát megkövetelnek valamiféle *hasznosságot* abban az értelemben, hogy ha mindenki szabadon elmondhatja véleményét, akkor az az egész társadalomnak hasznos, mivel így derülhet ki az igazság, illetve így jöhet létre a közérdekű ügyekben való közös döntéshozatal, így valósulhat meg a politikai közösség önkormányzása. Így a védelem a kifejezés hasznosságával áll kapcsolatban, azaz, elsősorban azok a vélemények védettek, amelyek a közösség ügyeinek elrendezésének, illetve megoldásának előmozdításához hozzájárulnak.³¹¹ Az instrumentális igazolások mindegyike kapcsolódik tehát valamilyen módon a demokratikus döntéshozatali eljárások megvalósulásához. Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni *Frederick Schauer* álláspontját. A szerző a „demokrácia érvét” az „igazság érve” egy változatának tekinti abban az értelemben, hogy a gondolatok piacán a demokratikus társadalom számára nagyobb eséllyel kiderülhet az igazság, mintha annak feltárását a kormányzat szelektív kiválasztására bízna. A nyílt vita ugyanis alkalmas arra, hogy a legkevésbé állandósítsa a tévedést.³¹²

V. 2. 2. Az egyéni autonómia alapú igazolások

Azok a megközelítések, amelyek a konstitutív igazolások közé sorolhatók, az *egyén autonómiáját*, illetve ebből következően az egyénnek az önkifejezéshez és önkiteljesedéshez való morális jogát helyezik a középpontba. Az egyéneknek azt a képességét, hogy alkossanak, és választásuk szerint szűkebb vagy szélesebb körű nyilvánosság előtt kifejezzenek valamit olyan formában ahogyan ők akarják, akár beszéd, írás, szimbólumok vagy a művészet által. Ez hozzájárul az egyén kiteljesedéséhez, céljainak eléréséhez, önbecsülésének fejlődéséhez és önmeghatározásához,³¹³ előmozdítja az egyén önmegvalósítását. Az, hogy az egyén szabadon fejezhesse ki gondolait, szükséges az ember személyiségének fejlődéséhez, az emberek személyes boldogságához.³¹⁴ Az által ugyanis, hogy az egyén a nyilvános kommunikációban részt vesz, véleményt mond, nemcsak az önkifejezést valósítja meg,

³¹⁰ *Reynolds v. Times Newspapers Ltd and Others*, [2001] 2 AC 127, House of Lords.

³¹¹ HALMAI, *A véleményszabadság... i.m.* 307.

³¹² SCHAUER, Frederick, *A szólásszabadság és a „demokrácia érve”*, In: SCHAUER, *A demokrácia... i.m.* 14-15. (Molnár Péter fordítása).

³¹³ SOTNE – SEIDMAN – SUNSTEIN – TUSHNET – KARLAN *i.m.* 1035-1036.

³¹⁴ BARENDT, *Freedom of Speech i.m.* 13.

hanem a személyisége, jelleme is formálódik, azaz mindez hozzájárul az egyén önmegvalósításához.³¹⁵ Eszerint a személyiség szabad kibontakozása olyan érték, amely önmagában igazolja a véleménynyilvánítás szabadságát.³¹⁶ Mindezek az emberi méltóságból fakadó értékek, azaz a konstitutív igazolások ebből a jogból eredeztetik a véleménynyilvánítás szabadságát. A közösségi szempontokat előtérbe helyező instrumentális igazolásokkal szemben a konstitutív felfogások *az egyén oldaláról* közelítik meg a kérdést, és azért tartják kiemelkedően fontos jogoknak a szólás- és sajtószabadságot, mert az egyén ezek által teljesebb életet élhet. Azaz, konstitutív érvelés alapján akkor is védelemben részesül egy közlés, ha az nem hasznos, vagy esetleg kifejezetten káros hatása lehet mások vagy a társadalom számára. A konstitutív igazoláshoz tartozó álláspontok szintén tovább differenciálhatók. A különbség abban nyilvánul meg, hogy az egyéni autonómiából kiindulva az egyén önkifejezési szabadságát tekintik a legfőbb igazoló érveknek, vagy azt alapul véve további megfontolásokkal – így a demokrácia megvalósulásával és a legitimitással – kiegészítve tartják leginkább igazolhatónak a szólásszabadságot mint univerzális emberi jogot.³¹⁷ A következőkben a konstitutív igazolás e két ágát képviselő gondolkodókat veszem sorra.

V. 2. 2. 1. Egyéni autonómia és önkifejezés

Thomas Scanlon szerint az autonóm egyén maga dönt arról, hogy miben hisz, mit fogad el, mérlegelve a versengő érveket. Az államnak teret kell engednie az egyéneknek abban, hogy maguk ítélhessék meg, mi helyes és mi nem. Az egyén így a saját racionális megfontolásai alapján kialakított véleményét ki is fejezheti és meg is védheti, mivel az autonóm egyén maga dönt arról is, hogyan cselekedjen. Ehhez azonban szükség van arra, hogy az egyénekhez az információk eljussanak, mivel csak úgy tudnak megalapozott döntést hozni, illetve véleményt kialakítani, ha rendelkeznek a megfelelő információkkal. Éppen ezért az állam nem korlátozhatja előzetesen az

³¹⁵ SAJÓ András, *A szólásszabadság kézikönyve*, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005, 21-22.

³¹⁶ Koltay András szerint a konstitutív igazolások is eszközként határozzák meg a szólásszabadságot, az egyéniség szabad kibontakozásának eszközeként. KOLTAY, *A szólásszabadság... i.m.* 38. E tekintetben a dogmatikai álláspontok közötti ellentmondás kiküszöbölésére alkalmas lehet Tóth Gábor Attila haszonelvű és alapjogi igazolásokat megkülönböztető megközelítése. TÓTH, *A jogok... i.m.* 201-205.

³¹⁷ Hasonlóan differenciál a konstitutív igazolások között Jeremy Waldron, és veti össze Baker autonómia és önkifejezés érvét, illetve Dworkin autonómia és demokratikus legitimitás érvét a gyűlöletbeszéd korlátozhatóságának kérdésével. WALDRON, Jeremy, *The Harm in Hate Speech*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2012, 144-203.

információk eljutását az egyénekhez, azaz bizonyos nézetek kifejezését pusztán azért, mert meg akar előzni az azok által bekövetkező bizonyos sérelmeket.³¹⁸

Edwin Baker a „vélemények piaca” elméletekkel szemben dolgozta ki az ún. *szabadság-modellt*.³¹⁹ Amellett érvel, hogy a szabadság alapú elmélet biztosítja a szólásszabadság legkoherensebb értelmezését. A szólásszabadság két legfontosabb értéke szerinte az önkiteljesedés és az egyén döntési szabadságán alapuló részvétele a társadalmi ügyek eldöntésében, melyek lehetővé teszik az egyén önmeghatározását és önmegvalósítását. Éppen ezért Baker szerint a szólásszabadság az egyén szabadságának egy különleges, kiemelten fontos része. Az állam akkor tartja tiszteletben az egyén autonómiáját, ha lehetővé teszi számára a saját életéről és integritásáról való döntéshozatalt, és ennek megnyilvánulásaként az általa vallott értékek, illetve nézeteinek kifejezését. Így az egyének egymással is interakcióba lépnek, és ez által a társadalom és a kultúra is folyamatosan változik. A demokratikus vitában az emberek szabad és egyenlő részvételét kell biztosítani, azaz e mechanizmus során is az államnak tiszteletben kell tartania az egyének autonómiáját és egyenlőségét. Ezek ugyanis olyan alapvető értékek, melyek nélkül nem működhet a demokrácia.³²⁰ Baker felfogásában tehát azért kell biztosítani mindenki számára a politikai vitában való részvételt, mert az egyéneknek erre autonómiájukból és szabadságukból adódóan van joga. Baker szerint nem élvez kiemelkedő védelmet a demokrácia működéséhez szükséges politikai beszéd más témájú közlésekkel szemben. Meiklejohn megállapításával szemben úgy fogalmaz, hogy nem az a prioritás, hogy az összes létező álláspont megjelenjen, ami releváns lehet a közösségi ügyek eldöntésében, hanem az a fontosabb, hogy a társadalom nem tagadhatja meg senkitől a szólásszabadsághoz való jogát.³²¹ Azaz, eszerint nem a közlés tartalma a lényeges, hanem a közlés forrása, az egyén és az ő kifejezési szabadsága a hangsúlyosabb. Ennek az egyéni autonómián alapuló közlési szabadságnak korlátja a közlő fél kényszerítő magatartása a hallgatóság felé. Így az a szólás, amelynek kifejezője fenyegetést, kényszerítést vagy erőszakot alkalmaz annak érdekében, hogy az általa kifejezendő közlést mások befogadják, nem részesül alkotmányos védelemben e felfogás érvelése alapján. A korlátozás szempontjából a közlő célja és az a mód, ahogyan hatást akar gyakorolni másokra, meghatározó szempont. A szabadság-modell

³¹⁸ SCANLON, Thomas, *A Theory of Freedom of Expression*, Philosophy and Public Affairs, Vol. 1. No. 2. (1972) 215-216.

³¹⁹ BAKER, Edwin C., *Human Liberty and Freedom of Speech*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1989.

³²⁰ BAKER *i.m.* 47-54.

³²¹ BAKER *i.m.* 24.

alapján ugyanis a szólásszabadság az egyénnek azt a jogát védi, hogy a saját szubjektív értékeit kifejezze, nem pedig azt, hogy mások felett hatalmat gyakoroljon beavatkozva ezzel mások autonómiájába, és megsértve ezzel a döntési szabadságukat.³²²

V. 2. 2. 2. Egyéni autonómia, demokrácia és legitimitás

Ronald Dworkin szintén a szólás- és sajtószabadság konstitutív igazolása mellett elkötelezett. Kiindulópontja, hogy a liberális társadalom elkötelezett az egyén morális felelőssége iránt. Az államnak az a feladata, hogy az egyéneket egyenlőként kezelje. Ez azt jelenti, hogy tiszteletben tartja a társadalom tagjainak a döntési szabadságát, amely alapján az egyének saját maguk dönthetnek jó és rossz, igaz és hamis, illetve igazságosság vagy hit kérdésében. Emellett azt is jelenti, hogy az egyénnek nemcsak ahhoz van joga, hogy a saját meggyőződését kialakítsa, hanem ahhoz is, hogy azt másoknak kifejezze. Éppen ezért ezzel a felfogással a tartalom alapú korlátozás összeegyeztethetetlen. Így mindenkinek megvan az esélye arra, hogy hatással legyen a közvélemény, illetve a morális környezet alakulására. Ebben senkit sem lehet megakadályozni előzetesen magánjogi vagy büntetőjogi szabályokkal pusztán azért, mert az ő ízlése vagy véleménye másoknak nem tetszik, felháborít egyeseket vagy esetleg mások számára undorító. Az instrumentális igazolások ennél korlátozottabb kifejezési szabadságot részesítenek védelemben, és a kiemelt védelmet elsősorban a politikai beszédre vonatkoztatják.³²³ Dworkin szerint az az érv, hogy a közösség mint egész számára hasznos az, ha az egyéneknek joga van a szólásszabadsághoz, még ha igaz is, teljesen irreleváns az individuális jog védelme szempontjából. Az egyéneknek akkor is joguk van a szólásszabadsághoz, ha az a közösség számára nem jelent előnyt.³²⁴

Dworkin szerint az egyén szólásszabadsághoz való individuális joga a legitim kormányzás feltétele. A törvények és a politikák ugyanis csak akkor lehetnek legitimek, ha demokratikus eljárásban fogadják el őket, és az eljárás nem lehet demokratikus, ha a kormányzat megakadályozott bárkit abban, hogy kifejezze meggyőződését azokról.³²⁵ A

³²² BAKER *i.m.* 54-65.

³²³ DWORKIN, Ronald, *Freedom's Law, The Moral Reading of the American Constitution*, Oxford University Press, New York-Oxford, 1996, 195-213, 237-238.

³²⁴ DWORKIN, *Taking... i.m.* 271-273, 277.

³²⁵ DWORKIN, Ronald, *The Right to Ridicule*, New York Review of Books, Vol. 53. No. 5. March 23, 2006.

döntéshoztal tehát akkor lehet demokratikus, ha annak során tiszteletben tartották a közösség szabad és egyenlő tagjaként minden egyén státuszát. Egy fair demokráciában ugyanis a többségi döntés is csak abban az esetben lesz fair, ha mindenkinek megvolt a lehetősége arra, hogy kifejezze a saját hozzáállását, véleményét, félelmeit, ízlését, előfeltevéseit, előítéleteit vagy elképzeléseit, nemcsak abban a reményben, hogy másokat befolyásoljon ez által, hanem csupán azért is, hogy megerősítse a saját álláspontját a kollektív cselekvés aktív és felelős résztvevőjeként. Azaz, Dworkin álláspontja szerint akkor lesz legitim egy törvény a demokráciában, tehát akkor várható el mindenkitől, hogy annak engedelmeskedjen, ha a döntéshozatal előtt mindenki elmondhatta a véleményét még akkor is, ha a közlést formálisan nem a politikai diskurzushoz való hozzászólásként fogalmazzák meg.³²⁶ Dworkin szerint tehát a szólásszabadság mint az egyén autonómiájából fakadó univerzális emberi jog teszi lehetővé a demokrácia működését, és ez a politikai legitimitás előfeltétele.

A konstitutív típusú igazolások tehát nem várják el a hasznosságot, vagy ahhoz hasonló követelmény teljesülését, hanem attól függetlenül, *az egyének szabadságának kiemelkedő értéke* miatt tartják alapvető jognak a szólásszabadságot.³²⁷ Azaz, olyan alapvető jognak tartják, amit az állam nem tagadhat meg az egyénektől azzal az indokkal, hogy a korlátozó intézkedés közösségi célokat szolgál.³²⁸ A konstitutív igazolások olyan alátámasztást adnak a kifejezés szabadságának, melyből következik a liberális demokráciák egy kiemelkedő alapeleme, a világnézeti pluralizmus érvényesülése.

V. 3. A szólásszabadság és a sajtószabadság jelentősége a demokratikus társadalmakban

A kétféle igazolás típus tehát a kifejezés szabadságának más és más értékeire fókuszál. Azt gondolom, hogy e jognak a demokratikus társadalomban betöltött szerepének megértése akkor lehet a leginkább eredményes, ha elfogadjuk, hogy a két típusú igazolási felfogások *együttesen, egymást kiegészítve* támasztják alá a

³²⁶ DWORKIN, Ronald, *Foreward*, In: HARE, Ivan – WEINSTEIN, James (eds.), *Extreme Speech and Democracy*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2009, V-IX.

³²⁷ Vö. Frederick Schauer álláspontjával. A szerző szerint a konstitutív típusú igazolások nem képesek alátámasztani a szólásszabadság különleges védelmét, mivel érvelésük nem alapul más, mint az általános személyes szabadságon. Azaz nem igazolják, hogy miért különleges a szólás más emberi tevékenységekhez képest. SCHAUER, Frederick, *Különleges legyen-e a szólás?*, In: SCHAUER, A *demokrácia... i.m.* 23-30. (Kató Eszter fordítása).

³²⁸ TÓTH, A *jogok... i.m.* 203.

szólásszabadság és a sajtószabadság kiemelt jelentőségét és erős védelmét. Kétféle értéket vagy érdeket védenek ugyanis ezek a jogok, melyek egymással kölcsönösen összefüggnek. Egyrészt azt, hogy a demokrácia működéséhez elengedhetetlen nyilvános közvita megvalósulhasson, és abban az adott közösség tagjainak egyenlő joga legyen részt venni és elmondani álláspontját. Ennek célja, hogy az adott ügy eldöntése során minden lényeges körülmény, információ és a közösségben kialakult vélemények megjelenjenek, és az arra feljogosítottak ezek mérlegelésével hozzák meg a mindenki számára kötelező döntést. Másrészt azt, hogy a politikai közösség tagjai kifejezhessék nézeteiket, ezáltal kibontakoztatva önmagukat és egyúttal fejlesztve személyiségüket. Az ilyen módon fejlődni képes egyének tudnak a demokratikus vitában és a társadalom egyéb közös ügyeiben is kompetensen részt venni, és a társadalom teljes értékű tagjaivá válni.

Az egyes esetekben előtérbe kerülnek az egyik vagy másik igazolási felfogások érvei, illetve az általuk hangsúlyozott elemei ezeknek a jogoknak. Összességében azonban együttesen, egymással kölcsönösen összekapcsolódva alapozzák meg azt, hogy e kommunikációs jogok a demokratikus társadalom fenntarthatóságához járulnak hozzá. Ennek azért van jelentősége, mert az igazolások fontos szerepet játszanak a szólásszabadság védelmi szintjének kialakításában, és a különböző kifejezések védelmét az egyes igazolások eltérő mértékben támasztják alá.³²⁹ A két típusú igazolás együttes elfogadása teszi lehetővé a legszélesebb szabadságot, és így a lehető legkevesebb indok szolgálhat alapul a szólás- és sajtószabadság korlátozásához.³³⁰

Az igazolásoknak a szólás- és sajtószabadságot együttesen alátámasztó jellege a *bírósági gyakorlatban* is megjelent, és ennek kapcsán is felfedezhető a bírói fórumok közötti *kölcsönhatás*.

Az amerikai Legfelső Bíróságon az elsők között fogalmazódott meg ez a gondolatmenet egy párhuzamos indokolásban. Brandeis bíró a *Whitney v. California* esethez fűzött párhuzamos véleményében – melyhez Holmes bíró is csatlakozott – az amerikai függetlenséget kivívók akaratára hivatkozva kifejtette, hogy az a cél, hogy az emberek szabadon fejleszthessék képességeiket, és hogy az ország kormányzása során a deliberáció valósuljon meg az önkényes döntések helyett. A politikai igazság felfedezésének és terjedésének nélkülözhetetlen eszköze az a szabadság, hogy mindenki úgy gondolkozzon, ahogy akar és saját gondolatai alapján fejezze ki magát. Ez vezethet

³²⁹ SAJÓ, *A szólásszabadság... i.m.* 15-19.

³³⁰ Vö. KOLTAY, *A szólásszabadság... i.m.* 38-47.

oda, hogy szabadon, a megtorlástól való félelem nélkül, érvekkel alátámasztva meg lehessen vitatni a sérelmeket és azok megoldási lehetőségeit. Mindezek miatt kell a szólás és a gyülekezés szabadságát garantálni. Brandeis bíró szerint a nyilvános vitában való részvétel politikai kötelesség, és a legnagyobb veszélyt a szabadságra a közömbösség jelenti.³³¹

A német Szövetségi Alkotmánybíróság több szempontból is meghatározóvá vált *Lüth ítéletében* a véleménynyilvánítás szabadságát az egyik legfontosabb emberi jogként aposztrofálta. A testület szerint a véleménynyilvánítás szabadsága az emberi személyiség legközvetlenebb kifejezését jelenti a társadalom felé. Emellett egy szabad, demokratikus állami rendszernek a folyamatos intellektuális vita, a vélemények ütközése olyan létfontosságú eleme, amely a működését teszi lehetővé.³³²

Ehhez tartalmilag hasonló érvelés az *Emberi Jogok Európai Bírósága esetjogában* is visszatérően megjelenik, ez által a véleménynyilvánítás szabadságával összefüggésben a Bíróság által kidolgozott általános elvvé vált. A Bíróság a véleménynyilvánítás szabadságát a demokratikus társadalom esszenciális elemeként és egyben az egyéniség kibontakozásának elengedhetetlen részeként értelmezi. A Bíróság álláspontja szerint a véleménynyilvánítás szabadsága a demokratikus társadalomnak és fejlődésének egyik alappillére, és emellett az egyének önkiteljesedésének alapfeltétele. Ezt a megállapítást a szólásszabadsággal kapcsolatos esetekben a Bíróság érvelésében újra és újra megerősíti, általános elvként, precedens jelleggel alkalmazza.³³³

A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában is megjelenik a két igazolás együttes alkalmazása. Az AB szerint a véleménynyilvánítás szabadsága és az abból eredő jogegyüttes egyrészt lehetővé teszi az egyén részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban, másrészt a közvélemény kialakulásának és szabad alakításának nélkülözhetetlen eszköze, mely a demokrácia szempontjából kiemelt érdek. Mindebből következik, hogy az állam kötelezettsége az egyéni véleménynyilvánítási szabadság biztosítása mellett a demokratikus közvélemény kialakulása feltételeinek megteremtése, illetve a közvélemény alakítására vonatkozóan a szabad vita működésének és a fenntartásának a biztosítása.³³⁴ Az EJEB-hez hasonlóan a magyar AB gyakorlatába is

³³¹ *Whitney v. California*, 274 U.S. 357 (1927), Justice Brandeis, Concurring Opinion, P. 376-378.

³³² BVerfGE 7, 198 (1958).

³³³ *Handyside v. United Kingdom*, Judgment of 7 December 1976, Series A, no. 27, p. 18. § 49.; *Lingens v. Austria*, *Ibid.* p. 13. § 41.; *Animal Defenders International v. United Kingdom*, Judgment of 22 April 2013, Reports of Judgments and Decisions 2013, p. 35. § 100.; *Delfi AS v. Estonia*, Judgment of 16 June 2015, Reports of Judgments and Decisions 2015, p. 50. § 131.

³³⁴ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, Uo. 171-172.

elvi megállapításként épült be ez a felfogás a normakontroll eljárásban, és a szólás– és sajtószabadsággal kapcsolatos ügyekben továbbra is következetesen alkalmazza és tovább cizellálja.³³⁵ Ennek során az AB kifejtette, hogy a kétféle alátámasztás nem egymással versengő, és nem egymást gyengítő érvelések, hanem olyan alkotmányos szempontok, amelyek egymást kölcsönösen kiegészítik és támogatják.³³⁶ A magyar AB azt is megállapította, hogy a közszereplők bírálatával kapcsolatos ügyekben mindkét igazolási felfogásnak jelentős hatása van az alkotmányértelmezésre, ezekben az esetekben a közügyek lehető leghabzóabb megvitatásához fűződő alapvető érdekek érvényesülése a két igazolási felfogás találkozási pontjának tekinthető. Az egyéni önkifejezéshez is hozzátartozik ugyanis a közösségi ügyekben való megnyilvánulás, az igazság keresése és a demokratikus akaratképzés érve pedig leginkább a lehető leghabzóabb közéleti vitát kívánja meg.³³⁷

Szintén a két igazolás együttes alátámasztása mellett érvel a *cseh Alkotmánybíróság* az Emberi Jogok Európai Bíróságával egyetértését kifejezve egy, a közszereplők bírálatával kapcsolatos döntésében. Ez a bírói testület is megállapította, hogy a kifejezés szabadsága a demokratikus társadalom egyik alapja, és az egyik legfontosabb feltétele minden egyén fejlődésének és előrehaladásának.³³⁸ Ezt fejezi ki a *lengyel Alkotmánybíróság* azon megfogalmazása is, mely szerint a kifejezés szabadsága a demokratikus társadalom egyik alapja, amely az ilyen típusú társadalom fejlődésének és az egyén önmegvalósításának a követelménye.³³⁹ Szintén az EJEB gyakorlatát alapul véve csaknem szó szerinti egyezéssel ezt fejezte ki a *török Alkotmánybíróság* is.³⁴⁰

³³⁵ 37/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH 1992, 229.; 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 222.; 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás II. 2., Uo. 488.; 18/2004. (V. 25.) AB határozat Uo. 305.; 165/2011. (XII. 20.) AB határozat, Indokolás IV, 1.1., Uo. 1292-1293.; 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [14]-[15], [39]-[41], Uo. 232-233, 237.

³³⁶ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [41], Uo. 237.

³³⁷ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [13], Uo. 232.

³³⁸ 15/03/2005 - I. ÚS 367/03. <https://www.usoud.cz/en/decisions/20050315-i-us-36703-public-persons-1/> (2017. szeptember 24.)

³³⁹ Constitutional Tribunal of Poland, No. K 4/06, 23/03/2006, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2006-1-006?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield.E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$g=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2006-1-006?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield.E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$g=server$3.0#LPHit1) (2017. október 2.); Constitutional Tribunal of Poland, No. P 10/06, 30/10/2006, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2007-2-003?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield.E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$g=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2007-2-003?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield.E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$g=server$3.0#LPHit1), (2017. október 2.)

³⁴⁰ Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, 23/01/2014, p. 12-13, § 41-42, <http://www.constitutionalcourt.gov.tr/inlinepages/leadingjudgements/IndividualApplication/judgment/2013-2602.pdf>, (2017. november 1.)

Ez alapján megállapítható, hogy a szólás- és sajtószabadság igazolásainak együttes alátámasztó jellegének elismerése, illetve azok alapján e jogoknak a demokratikus társadalomban betöltött szerepe tekintetében a bíróságok figyelemmel voltak egymás gyakorlatára, és hasonló következtetésre jutottak. E tekintetben tehát *kimutatható a bíróságok gyakorlatában az egymás érvelésére való odafigyelés, és ez által a gyakorlatban megnyilvánuló egymásra hatás*. Látható, hogy az amerikai Legfelső Bíróságon megfogalmazódott elvi megállapítást a német szövetségi Alkotmánybíróság is a gyakorlata részévé tette. Mindezeket a megállapításokat az EJEB is a gyakorlatába építette, és ezt követően láthattunk példát a kelet-közép-európai államok általi befogadásra is.

E tekintetben tehát megállapítható, hogy a bíróságok közötti hatás több irányú, hiszen az elsők között az USA-ban kialakult álláspont Európában először a nemzeti szinten, egy állam alkotmánybíróságának a gyakorlatában jelent meg, és került be az európai alapjogi gondolkodásba. Ezt követően az EJEB is a gyakorlatába építette ezt a felfogást, majd annak következetes gyakorlata szintén hatással volt más európai államok alkotmánybíróságaira.

V. 4. A szabad szólás és a szabad sajtó korlátai

A szabad vitában azonban sokféle közlés megjelenik. Nemcsak a közügyek megvitatására szolgáló véleménynyilvánítások vagy az egyén szabad önkifejezésére vonatkozó pozitív kifejezőeszközök, hanem sokszor szándékosan sértő, előítéltre és gyűlöletre ösztönző, alkalomadtán értéktelen, támadó vagy káros megnyilvánulások, kizárólag profitorientált, valamint meggyőzésre irányuló közlések, illetve pornográf és obscén kifejezőmódok is. Az ilyen hangvételű közlések jellemzője, hogy sérthetnek olyan alkotmányos értékeket, amelyek a demokratikus politikai közösség sajátjai. Így például mások méltóságát, jó hírnevét, magánéletét, sérülékeny kisebbségi csoportok jogait, illetve más emberi jogokat, de ugyanígy ártalmasak lehetnek a gyermekek fejlődésére, a közösségre, az államra, a jogrendszerre és így tovább. Ezek azonban önmagukban nem alapozzák meg minden esetben a szólásszabadság korlátozását. Az ugyanis, hogy valaki számára sérelmes egy közlés, a legtöbb hatásos és erőteljes kritika vagy érdemi kommentár esetében megvalósul. De ugyanúgy sérelmes lehet mások számára egy politikai vélemény, vallási meggyőződés kifejezése, egy vicc, egy ironikus vagy szarkasztikus vélemény vagy bármilyen egyéb témájú közlés. Aligha lehet olyan

véleményt közzétenni, amelyet senki sem érez magára nézve valamilyen módon sértőnek. A véleménynyilvánítás és a sajtó szabadsága azonban nem csupán a társadalom által értékesnek vagy izlésestől tartott közlésekre terjed ki. Ha ez nem így lenne, és csupán a közösség kisebb vagy nagyobb csoportjai által értékesnek, jónak vagy hasznosnak talált vélemények vehetnének részt a közéleti vitában vagy jelenhetnének meg a nyilvánosság előtt, nem beszélhetnénk szabadságjogról, és mindenkit megillető emberi jogról sem. Ez az ára annak, hogy a sokféle és egymással rivális nézetek közlése által a világnézeti pluralizmus érvényesülhessen, és hogy teret kaphassanak azok a közlések is, amelyek a közösségi ügyek demokratikus intézéséhez szükségesek, és azok is, amelyek az egyén számára jelentősek. Egy liberális, plurális társadalomban elvárható, hogy az egymással konfliktusba kerülő nézetek és meggyőződések kifejezése elfogadott legyen, és a társadalom többi tagja ezen közléseket tolerálja.³⁴¹ Azért pedig, hogy ennek olykor vannak negatív velejárói, nem a szabadságot kell hibáztatni. Az EJEB is ezt az álláspontot képviseli, több döntésében is kifejezte, hogy a 10. cikk *„nem csak azokat az „információkat” és „eszméket” védi, amelyek kedvezően fogadottak, ártalmatlanok vagy semlegesek, hanem azokat is, amelyek támadóak, sokkolóak vagy zavaróak. Ezek a pluralizmus, a tolerancia és a nyitottság követelményei, amelyek nélkül nem létezik demokratikus társadalom.”*³⁴²

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy mindenféle sértő, lealacsonyító, netán megalázó, ellenségeskedésre buzdító, illetve konkrét veszélyeket – például másokkal szembeni erőszakos magatartást vagy más bűncselekmény elkövetését – előidéző, vagy másoknak kárt okozó közlésnek teret kellene engedni. A szólás és a sajtó szabadságának is *vannak tehát korlátai*, más alapvető jogok, bizonyos alkotmányos értékek és érdekek védelme alapul szolgálhat az állam általi korlátozásnak. *Halmai Gábor* ezeket legitim védendő érdekeknek nevezi és négy csoportra osztotta őket, melyek közötti kapcsolatot hierarchikus viszonyként értelmezi. Az állam érdekei – ideértve az állam alkotmányos értékeit, a nemzetbiztonsági kérdéseket, illetve az állami szimbólumokat – képezik az első csoportot. A társadalom egészének érdekei – például a közrend – tartoznak a második kategóriába. A harmadik csoportot az egyes társadalmi csoportok érdekeinek védelme alkotja, a negyedik csoport pedig az egyén magánszférájának – beleértve a

³⁴¹ RAZ, *Free... i.m.* 167.

³⁴² Lásd például *Handyside v. United Kingdom*, *Ibid.* p. 23. § 49.; *Lingens v. Austria*, *Ibid.* p. 13. § 41.; *Oberschlick v. Austria (No. 1.)*, Judgment of 23 May 1991, Series A, no. 204, p. 20. § 58.

személyiségi jogokat, becsületet és a jó hírnevet is – védelme. Természetesen egy konkrét közlés esetében egyszerre több védendő érdek is felmerülhet.³⁴³

Arról azonban, hogy hol húzódnak a korlátok határai, és pontosan milyen indokok szolgálhatnak alapul a szólás állami szabályozása és az állami szervek jogalkalmazása általi – előzetes vagy utólagos – korlátozására, folyamatos, intenzív vita van, és az erre vonatkozó szabályok államonként eltérőek. Abban, hogy egy állam hogyan, milyen eszközökkel korlátozza a kifejezés szabadságát, több tényező is szerepet játszik. Így az adott társadalom hagyományai és szokásai, az államszervezet és az intézmények sajátosságai, illetve mindezek változásai.³⁴⁴ Amikor a szólásszabadság és valamely másik alapjog vagy más alkotmányos érték kerül egymással szembe, akkor a versengő értékek, érdekek vagy jogok között mérlegelni kell. A korlátozások jellegének és intenzitásának meghatározó jelentősége van. Demokratikus államokban a korlátozások indokainak és módjainak igazolása alapvető követelmény, a korlátozás csak szigorú formai és tartalmi kritériumnak megfelelően lehetséges. Amikor az állam a szólás vagy a sajtó szabadságát korlátozza, akkor az igazolási kötelezettsége különösen jelentős. Ezeknek a jogoknak a korlátozása ugyanis a demokratikus társadalomban betöltött funkciójuk miatt csak szűk körben lehet indokolt, és csak hasonlóan fontos, kiemelt értékkel szemben kell engedniük. Eltérően alakulhat a korlátozás a közlés tartalma és kontextusa alapján. Jelentősége lehet annak, hogy ki, mikor, hol, milyen módon, milyen tartalommal, milyen közvetítő közegen keresztül fejezte ki magát. Könnyen lehet, hogy ugyanaz a közlés egy bizonyos élethelyzetben a kifejezés szabadsága által védett, míg egy másik szituációban kívül esik e jogok védelmi körén. Arról, hogy az állam által alkalmazott korlátozás megfelel-e ezeknek a követelményeknek, a bíróságok döntenek.

A sajtóban közzétett tényállításokkal, idézetekkel, tudósításokkal és véleményekkel kapcsolatos közlési szabadság gyakorlásával összefüggésben érdemes megvizsgálni azt a problémát, amely a sajtószabadság gyakorlásának korlátját képező válaszadás jogának kérdése vet fel. A sajtószabadságba ugyanis beletartozik a szerkesztői szabadság, azaz a szerkesztőnek az az alkotmányos joga, hogy meghatározza az általa szerkesztett médium tartalmát (*right of editorial judgment or control*). Így az olyan szabályozás, amely egy személyes támadásra való válaszadás jogának érvényesítését – azaz az érintett személyes véleményének válaszkénti

³⁴³ HALMAI, *A vélemény szabadság... i.m.* 266-267.

³⁴⁴ RAZ, *Free... i.m.* 148-149.

közzétételét – követeli meg a sajtótól, a szerkesztői szabadsággal összeegyeztethetetlen lenne. Ugyanakkor ezzel szemben megfogalmazódtak olyan érvek, amelyek szerint egy ilyen típusú szabályozás elősegíti az információkhoz és nézetekhez való hozzáférést, amely segítené a sajtót a „nyilvánosság örökutya” feladatának ellátásában. Ennek az álláspontnak a képviselői szerint a szólásszabadság igazolhatja a válaszadás jogának vagy a hozzáférés jogának elismerését. Ez a probléma azzal a kérdéssel áll szoros összefüggésben, hogy ki az, akit megillet a szólásszabadság joga a médiában: az újságírókat, a szerkesztőket, a médium tulajdonosait vagy esetleg mindenki mást is?³⁴⁵

A magyar jogirodalomban elsősorban az Alkotmánybíróság 2001-es határozata³⁴⁶ nyomán a válaszadás jogával kapcsolatban a következő felfogás terjedt el. A válaszadás joga lehetővé teszi a sajtóban megjelent közlésekre adott válaszként hatósági úton kikényszeríthető beavatkozást a sajtóközlemények tartalmába. Ennek célja, hogy a személyhez fűződő jogokat védje az esetleges sajtóbeli visszaélésektől, illetve, hogy csökkentse a hamis vagy torz hírek terjedését és a közvélemény alakulására való káros hatásaikat. Ezen belül megkülönböztethető *a szűkebb értelemben vett válaszadás joga*, amely a sajtóban megjelent meglátásokkal, véleményekkel szembeni sajtóhoz fordulást, azaz adott témában az érintett álláspontjának sajtó általi közlését jelenti, illetve a *helyreigazítás jogát*, amely a sajtóban közölt valótlan tények kijavítására, és a valós tények közlésére szolgál.³⁴⁷ Mások azonban a válaszadás joga alatt kizárólag a helyreigazítást értik.³⁴⁸ A legtöbb demokratikus állam a tényállítások helyreigazítására vonatkozó jogintézményt szabályozza, a véleményekkel kapcsolatos válaszadás jogának jogintézménye nem jellemző,³⁴⁹ és a technológia fejlődésével, a nyilvánosság átalakulásával létjogosultsága csaknem teljes mértékben megkérdőjelezhető.³⁵⁰ A magyar jogrendszerben a sajtó–helyreigazítás létezik.³⁵¹

Látható, hogy a válaszadás nem csak a közszereplőkre vonatkozik, ám a gyakorlatban az esetek túlnyomó többsége mégis velük kapcsolatos, hiszen ők a közérdeklődés

³⁴⁵ BARENDT, *Freedom of Speech i.m.* 418, 425-427.

³⁴⁶ 57/2001. AB határozat (XII. 5.) Uo. 484-526.

³⁴⁷ PRIBULA László, *A sajtó-helyreigazítás bírósági gyakorlata*, HVG-ORAC, Budapest, 2012, 21-23.

³⁴⁸ ASH *i.m.* 302.

³⁴⁹ A többségi döntésben a tág értelemben vett válaszadási jog külföldi szabályozásainak megvizsgálását követően tévesen levont következtetésekkel szemben erre jutott Kukorelli István az 57/2001. (XII. 5.) AB határozathoz fűzött különvéleményében. 57/2005. (XII. 5.) AB határozat, Kukorelli István különvéleménye, Uo. 525.

³⁵⁰ POLYÁK Gábor, *Haladék a sajtószabadságnak*, Fundamentum, 2002/1, 107.

³⁵¹ 2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól 12. §. Magyarországon ezt a jogintézményt korábban a Polgári Törvénykönyv szabályozta a jelenlegi szabályozáshoz hasonlóan. 1959. évi IV. törvény 79. §.

középpontjában vannak, így a média figyelme is kiemelten rájuk irányul. Így a dolgozat további részeiben az ezzel kapcsolatos magyar szabályozásra és AB gyakorlatra is utalni fogok a vonatkozó részeknél.

VI. A közszereplők bírálata

A demokratikus jogrendszereknek tehát lényegi eleme a közügyek minél szélesebb körű megvitatása, melyben a szólásszabadság és a szabad, befolyásmentes sajtó szerepe nélkülözhetetlen. Ennek a szabad vitának fontos részévé vált az a sok évtizedes bírói gyakorlat által kialakított alkotmányos alapelv, hogy *a közszereplőknek többet kell elviselniük* az őket érintő nyilvános bírálatokkal szemben, mint a magánszemélyeknek. Ugyanakkor a közéleti személyiségek a nyilvános diskurzusban megfogalmazódó olykor valótlan állítások, illetve kíméletlen vélemények állandó kereszttüzeiben vannak, melyek valós sérelmeket és károkat is okozhatnak számunkra. A szólás és a sajtó szabadsága fontos szerepet játszik a közéleti szereplők társadalom általi megítélésében is. A személyüket érintő sértő közlések hatására elveszíthetik a társadalmi megbecsülést és tiszteletet, melynek következtében további, morális és anyagi káruk is keletkezhet.³⁵²

Ezekben az esetekben *alapvető jogok ütköznek egymással*. Az egyik oldalon a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság van, a másik oldalon pedig a közszereplő emberi méltósága, illetve az abból levezethető jó hírneve, becsülete, illetve egyéb személyiségi jogai, melyek az egyén önmaga, illetve a társadalom általi megítéléséhez, tiszteletéhez kapcsolódnak. Emellett a közszereplők magánélethez való joga és a társadalom többi tagjának információszabadsága között is kialakulhat alapjogi kollízió. A dolgozat vizsgálati tárgyát kizárólag az előbbi képezi.

A szakirodalomban *Robert Post* elemzése alapján elterjedt az a megközelítés, hogy a jó hírnévnek (*reputation*) három meghatározó fogalma (*concept*) van: a jó hírnév mint tulajdon, a jó hírnév mint tisztelet és a jó hírnév mint méltóság. Post szerint a jó hírnévnek ez a három fogalma nagyban meghatározta a common law rágalmazási jog fejlődését.

³⁵² Éppen ezért a közszereplők részéről a velük szembeni nyílt és olykor éles kritika elviseléséhez nagyfokú önmérséklet és tolerancia szükséges abban az értelemben, hogy ne használják fel hatalmukat és ismertségüket a velük szembeni bírálatok elfojtására. MOLNÁR Péter, *Gondolatbátorság, Szólásszabadság és közbeszélgetés az Egyesült Államokban és Magyarországon*, Új Mandátum, Budapest, 2002, 15-21.

Az első megközelítés szerint a jó hírnév az embernek egy fajta láthatatlan *tulajdona*, amit ő maga ért el a tehetségével, a képességeivel és a munkájával. Ha valaki ezt megsérti, azzal anyagi károkat okozhat, mivel a piacon a jó hírnév elvesztése, éppen olyan, mint a tulajdoni javak elvesztése. Ez alapján azért kell kártérítést fizetni a jó hírnevében sértett személynek, mert az az egyén munkájának eredményét sérti. Ez a jó hírnév fogalom a piaci társadalomban képzelhető el, ahol az emberek a piac intézményén keresztül kapcsolódnak egymáshoz.

A második fogalom alapján a jó hírnév a tiszteletnek az a formája, melyet az egyén a társadalomban betöltött szerepe miatt kap. Ez tehát az egyén társadalmi karaktere alapján járó *tisztelet*, melyről társadalmi egyetértés van. Az egyén nem maga éri el ezt a fajta tiszteletet az erőfeszítéseivel vagy a munkájával, hanem a státusza alapján erre joga van, és ez által a társadalom elismeri a szociális szerepét. Ez a fogalom feltételezi az emberek közötti egyenlőtlenséget, mivel a társadalmi szerepek hierarchikusan rendeződtek. Ez egy olyan típusú társadalomban lehetséges, ahol a társadalmi szerepeknek tulajdonított jó hírnév átható és jól megalapozott, és amelyben ezek a társadalmi szerepek hivatkozási pontot biztosítanak mind az egyén státuszát, mind az ehhez kapcsolódó elvárt magatartást tekintve. Ebben a rendszerben az állami tisztviselők jó hírneve nagyra értékelt, így a rágalalmazási jog őket védelemben részesíti.

A harmadik nézőpont szerint a jó hírnév fogalma az *emberi méltósággal* kapcsolódik össze, az egyén személyiségének, identitásának része, minden emberi lény belső lényege. Ez alapvetően az emberi személyiségéhez kapcsolódik, de van egy közösségi aspektusa is, amely másoknak az egyénről alkotott képét jelenti, és amely szintén igazolja a jó hírnév védelmét. A rágalalmazási jognak ebben a megközelítésben két funkciója van: védelemben részesíti az emberi méltóságot, illetve az egymás tiszteletére vonatkozó társadalmi szabályok betartását kikényszeríti, azaz védi a közösség identitását is. Ez a kommunikatív társadalmakban képzelhető el, amelyekben minden embernek egyenlő joga van arra, hogy a közösség tagjává váljon.³⁵³

Abban a kérdésben, hogy e három felfogás közül melyik a leginkább meghatározó, a szakirodalmi álláspontok eltérőek. A méltóságalapú megközelítés határozza meg leginkább a kontinentális rágalalmazási jogi felfogást. Jelen dolgozat azt az álláspontot képviseli, hogy a jó hírnév és a becsület védelme az emberi méltóságból vezethető le, amely minden ember emberi mivoltából fakadó alapvető joga. A jó hírnév és a becsület

³⁵³ POST, Robert C., *The Social Foundations of Defamation Law: Reputation and the Constitution*, California Law Review, Vol. 74. No. 3. (1986) 691-719.

védelmének mértéke azonban – különösen akkor, ha az más alapvető joggal kerül összeütközésbe – kizárólag az adott eset összes körülményeinek mérlegelésével és értékelésével állapítható meg.

Ennek az alapjogi kollízióknak *alkotmányos szintű megnyilvánulása* államonként eltérő lehet, de az alapvető konfliktus a jogforrási szinttől függetlenül mindenhol ugyanaz. Például az *Egyesült Államok* alkotmánya nem tartalmaz emberi méltóságra, jó hírnév vagy becsület védelmére vonatkozó rendelkezést, hanem a rágalmozási jog részesíti védelemben ezeket, míg a szólás- és sajtószabadság olyan kiemelt alapjog, hogy az 1. alkotmánykiegészítés³⁵⁴ védi. Ezzel szemben *Németországban* a csaknem teljes személyiségvédelem a német alaptörvény emberi méltósághoz való jogot és a személyiség szabad kibontakozásához való jogot deklaráló cikkein alapul,³⁵⁵ de szintén az alkotmányban biztosított alapvető jog a véleménynyilvánítás szabadsága és a sajtószabadság is. A *magyar Alkotmánybíróság* a '89-es Alkotmányt értelmezve az emberi méltósághoz való jogból vezette le a jó hírnévhez való jogot, illetve a becsület védelmét, mely a közszereplők bírálata esetén ütközik a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadságával.³⁵⁶ Ez az Alaptörvény után annyiban módosult, hogy az emberi méltósághoz való jogot biztosító II. cikk mellett többek között a magánélet és a jó hírnév védelmét biztosító VI. cikkel is összeveti a kifejezés szabadságát biztosító jogokat.³⁵⁷ Ehhez hasonló a *lengyel Alkotmánybíróság* álláspontja, mely szerint az Alkotmány 30. cikkében biztosított emberi méltósághoz való jog, illetve a 47. cikkében – a magán- és családi élethez való joggal egy cikkben – deklarált, az emberi méltósághoz való jogból eredő jó hírnév és a becsület védelme áll szemben a kifejezés szabadságával.³⁵⁸ A *cseh Alkotmánybíróság* szintén a Chartában deklarált emberi méltóság, a becsület és a jó hírnév védelme, illetve a kifejezés szabadságának konfliktusként értelmezi ezt a jogi helyzetet.³⁵⁹ A *török Alkotmánybíróság* gyakorlata szerint is a török Alkotmány 17. cikkében deklarált becsület és jó hírnévhez való jog áll

³⁵⁴ „A Kongresszus nem alkothat olyan törvényt, amely vallást alapít vagy vallás szabad gyakorlását tiltja, amely korlátozza a szólás és a sajtószabadságot, a nép jogát a békés gyülekezéshez, amely akadályozza, hogy a nép panaszainak orvoslása érdekében kérvényeket juttasson el a Kormányhoz.”

³⁵⁵ HALMAI – TÓTH (szerk.) *i.m.* 272.

³⁵⁶ 36/1994. (VI.24.) AB határozat, Uo. 229-230.; 34/2004. (IX. 28.) AB határozat, ABH 2004, 499.

³⁵⁷ Lásd például: 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [55], Uo. 240.; 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [69]-[71], ABH 2017. december 8., 1950-1951.

³⁵⁸ Constitutional Tribunal of Poland, No. P 10/06, 30/10/2006, *Ibid.*

³⁵⁹ 2005/03/15 - I. ÚS 367/03. *Ibid.*; 08/02/2000 - I. US 156/99, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2000-1-005?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield,E%20Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$%x=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2000-1-005?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield,E%20Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$%x=server$3.0#LPHit1) (2017. szeptember 25.)

szemben a 26–27. cikkben biztosított kifejezés szabadságához való joggal, illetve a 28. cikkben biztosított sajtószabadsággal.³⁶⁰

Az *Emberi Jogok Európai Egyezményében* ez az alapjogi konfliktus a következőképpen jelenik meg. Az Egyezményben az emberi méltósághoz való jog nem külön nevesített alapjog, így abból közvetlenül nem lehet levezetni a jó hírnév, illetve a becsület védelmét. Az Egyezmény egyéb rendelkezései alapján azonban kimutatható, hogy a jó hírnév és a becsület az Egyezmény által védett értékek. Az egyik ilyen rendelkezés a kifejezés szabadságát biztosító 10. cikk 2. bekezdése, amely kimondja, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozható mások jó hírnevének védelme érdekében. A másik pedig a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot biztosító 8. cikk, melyről a Bíróság több esetben is kimondta, hogy annak része a jó hírnévhez való jog.³⁶¹ Ennek oka, hogy egy személy hírneve az egyén személyes identitásának és pszichológiai integritásának a része, így a magánéletének körébe tartozik.³⁶² A Bíróság szerint ahhoz, hogy a 8. cikk számításba jöhessen, az egyén becsülete és jó hírneve sérelmének el kell érnie egy bizonyos súlyos szintet, és olyan módon kell előítéletet okoznia, amely sérti a magánélet tiszteletben tartásához való jog személyes élvezetét.³⁶³ A Bíróság azt is kimondta, hogy azokban az esetekben, amikor a 8. cikk sérelmére hivatkozik egy kérelmező, és a beavatkozás egy közlés által valósul meg, az állami védelmet úgy kell értelmezni, hogy figyelembe kell venni a 10. cikk alapján fennálló kötelezettséget is.³⁶⁴ Ezekben az esetekben fontos szempont, hogy a közlés a közérdekű vitához járult-e hozzá, illetve az érintett személy státusza, azaz, hogy a közléssel érintett személy mennyire ismert. Az EJEB ugyanis megállapította, hogy a nyilvánosság számára ismeretlen magánszemélyek magánélethez való joga különleges védelmet élvezhet, ugyanez azonban a közszereplőkre nem igaz. Alapvető különbséget kell ugyanis tenni az olyan tényállítások között, amelyek hozzájárulhatnak a demokratikus vitához, mint például egy politikus hivatali tevékenységével kapcsolatos közlés, és

³⁶⁰ Lásd például: Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, 23/01/2014, p. 15-16, § 52-53. *Ibid.*; Constitutional Court of Turkey, No. 2013/8598, 2/07/2015, p. 14, § 37-39, <http://www.constitutionalcourt.gov.tr/inlinepages/leadingjudgements/IndividualApplication/judgment/2013-8598.pdf>, (2017. november 3.)

³⁶¹ Lásd például: *Chauvy and Others v. France*, *Ibid.* p. 21. § 70.; *White v. Sweden*, Judgment of 19 September 2006, p. 9-10. § 26.; *Pfeifer v. Austria*, Judgment of 15 November 2007, p. 8. §. 35.; *Braun v. Poland*, Judgment of 4 November 2014, p. 10. § 44.

³⁶² *Pfeifer v. Austria*, *Ibid.* p 8. § 35.

³⁶³ *A. v. Norway*, Judgment of 9 April 2009, p. 19. § 64.; *Pauliukienė and Pauliukas v. Lithuania*, Judgment of 5 November 2013, p. 15. §. 44.

³⁶⁴ *Karakó v. Hungary*, Judgment of April 28 2009, p. 5-6. §. 20.; *Fürst Pfeifer v. Austria*, Judgment of May 17 2016, p. 9. § 37.

olyan személyek magánéletéről való tudósítás között, akik nem látnak el ilyen funkciót.³⁶⁵ A Bíróság szerint ugyanis végzetes lenne a közéleti vitára az, ha a közéleti szereplők személyiségi jogaikra hivatkozva cenzúrázhatnák a sajtót és a nyilvános vitát arra hivatkozva, hogy a közügyekkel kapcsolatos tevékenységük személyüket érinti, ezért magánjellegűnek minősül, és így nem ismerhető meg.³⁶⁶

Ezekben az esetekben az EJEB gyakorlata alapján további mérlegelési szempontok³⁶⁷ a közlés témája és az, hogy mennyire ismert a közléssel érintett személy, a közléssel érintett személy korábbi magatartása, az információ megszerzésének módja és annak hitelessége, a közzététel tartalma, formája és következményei, illetve a kiszabott szankció súlyossága.³⁶⁸ Fontos, hogy a Bíróság következetesen alkalmazza azt az alapelvet, hogy a közszereplőkkel kapcsolatos közlések büntetőjogi szankcionálása csak kivételesen lehet a 10. cikkben biztosított jogok arányos korlátozása, és így az Egyezménynek megfelelő.³⁶⁹ Különösen nagy a dermesztő hatása a szabadságvesztés büntetésnek, így a Bíróság álláspontja az, hogy az csak kivételes körülmények között lehet az Egyezmények megfelelő korlátozás. Különösen akkor, amikor más alapvető jogok súlyos sérelme valósul meg, mint például a gyűlöletbeszéd, illetve az erőszakra való uszítás esetében.³⁷⁰ Ez az érvelés megjelenik a *török Alkotmánybíróság* gyakorlatában is.³⁷¹

Az *Egyesült Királyságban* a jó hírnév hosszú idő óta kiemelt és szigorú törvényi – elsősorban rágalmazási jogi – védelmet élvez, melyhez erőteljes bírói jogvédelem társul. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a jó hírnév védelme automatikusan megelőzné

³⁶⁵ *Pauliukienė and Pauliukas v. Lithuania*, *Ibid.* p. 19. § 56.

³⁶⁶ *Társaság A Szabadságjogokért v. Hungary*, *Ibid.* p. 10. § 37.

³⁶⁷ Az EJEB által kialakított mérlegelési szempontok alkalmazása megjelenik a török Alkotmánybíróság gyakorlatában is. Lásd: Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, 23/01/2014, p. 14, 17, § 48, 57. *Ibid.*

³⁶⁸ *Axel Springer AG v. Germany*, Judgment of 7 February 2012, p. 27-30. § 89-95.; *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, *Ibid.* p. 11. § 45.; *Egill Einarsson v. Iceland*, Judgment of 7 November 2017, p. 11. § 42.

³⁶⁹ *Raichinov v. Bulgaria*, Judgment of 20 April 2006, p. 11. § 50.

³⁷⁰ *Cumpănă and Mazăre v. Romania*, Judgment of 17 December 2004, Reports of Judgments and Decisions 2004-XI, p. 27. § 115. Hasonló álláspontot képviselt a döntés meghozatala előtt az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága. Lásd: *Declaration on freedom of political debate in the media* (Adopted by the Committee of Ministers on 12 February 2004 at the 872nd meeting of the Ministers' Deputies), p. 4. VIII.; Ezen az állásponton van az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése is. Lásd például: Recommendation 1814 (2007) of 4 October 2007 Towards Decriminalisation of Defamation; Resolution 1920 (2013) on the state of media freedom in Europe. Szitén ezt képviseli a Velencei Bizottság is. Lásd például: CDL-AD(2013)038-e, *Ibid.* p. 13, 17, § 55, 79.

³⁷¹ Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, *Ibid.*; Constitutional Court of Turkey, No. 2014/2983, 15/02/2017, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis%20ongoing/eng/eur/tur/tur-2017-1-003?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$x=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis%20ongoing/eng/eur/tur/tur-2017-1-003?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$x=server$3.0#LPHit1), (2017. november 1.)

a szólásszabadsághoz való jogot, amelyet a bírósági gyakorlat néhány évtizede már a common law-t értelmezve is alkotmányos jognak tekintett.³⁷² Az 1998-ban elfogadott Human Rights Act pedig az Egyezményt inkorporálta az angol jogrendszerbe, így az abban szereplő alapjogok az Egyesült Királyságban is törvényben nevesített alapjogok lettek. Az alapjogi konfliktus a common law-nak az Egyezménnyel összhangban való értelmezésének eredményeképpen, illetve később a Human Rights Act értelmezése során az EJEB gyakorlatához hasonlóan jelenik meg a Lordok Háza döntéseiben is, mindkét fent bemutatott felfogás alkalmazására van példa a testület döntéseiben. A meghatározó felfogás a Lordok Házában az, hogy a jó hírnév és a becsület védelme a magánélethez való jog részét képezi.³⁷³ Ettől függetlenül a kifejezés szabadságának a szűk értelemben vett magánélet tiszteletben tartásával, illetve a jó hírnév és a becsület védelmével kapcsolatos alapjogi konfliktusa két különböző természetű jogi probléma.

Az államok szabályozásában sokféle – polgári jogi, médiajogi, büntetőjogi, esetleg szabálysértési jogi – megoldás létezik arra vonatkozóan, hogyan kell kezelni a közszereplők emberi méltósága – jó hírnévhez való joga, illetve a becsületvédelme – és az őket sértő vélemény közlőjének szólásszabadsága, illetve – miután ezeknek megnyilvánulásoknak legfőbb színtere a média – a sajtószabadság közötti alapjogi konfliktust. E szabályozások azonban nem átfogóak, az egyes jogágak között nem fedezhető fel egy irányba mutató jogszemlélet.

Kérdés tehát, hogy meddig terjedhet a kifejezés szabadsága, illetve mennyit kell túrnie egy közszereplőnek a nyilvánosság előtt vele kapcsolatban megfogalmazott közlésekkel szemben. Nyilvánvaló, hogy a jogok érvényesülésének van határa. Így például a közszereplőknek sem kell türelemmel lenniük a súlyosan sértő, esetleg megalázó vagy az igazságtalanul vádaskodó, szándékosan félrevezető közlésekkel szemben. További kérdés, hogy a sajtószabadság és az emberi méltósághoz való jog közötti egyensúly megköveteli-e, hogy egy közszereplőnek joga legyen arra, hogy az őt ért bírálatokra a sajtóban válaszoljon. Erre vonatkozóan szintén többféle szabályozási megoldás létezik az államokban.³⁷⁴

³⁷² MILO, Dario, *Defamation and Freedom of Speech*, Oxford University Press, Oxford, 2008, 45-46. Lord Keith a Derbyshire esetben úgy fogalmaz, hogy a kifejezés szabadsága olyan alapvető jog, amely alapvető elve az íratlan Brit Alkotmánynak, és amely védelemben részesül a common law által. *Derbyshire County Council v. Times Newspaper Ltd.*, [1993] AC 534, House of Lords.

³⁷³ MILO *i.m.* 21-23.

³⁷⁴ BARENDT, *Freedom of expression... i.m.* 898-899.

Arról azonban, hogy hol húzódik ez a határ, a szabályok értelmezői, a bíróságok döntenek. A bíróságok ítélező tevékenységük során az eset összes körülményeit figyelembe véve döntenek.

Az ilyen típusú ügyek eldöntésekor a bíróságoknak számos, egymással szoros összefüggésben álló körülményt kell vizsgálnia, melyek együttesen más–más eredményre vezethetnek. Fontos szempont, hogy kiket tekintünk közszereplőknek, és milyen körülmények alapozzák meg ezt a státuszt. Ehhez szorosan kapcsolódik, hogy milyen érvek alapján igazolhatóak a velük kapcsolatban kialakult alkotmányos alapelvek. Ezen alapkérdések tisztázásán túl további, a döntés kimenetelét befolyásoló szempontok merülhetnek fel a közlések jellege, kontextusa, módja, igazságtartalma és a közlő szándékai és magatartása kapcsán.

A bírói mérlegelés során ezekben az esetekben kiemelt jelentősége van annak, hogy milyen személyi kategóriába sorolja a bíróság a közlést magára sérelmesnek tartó személyt, és annak, hogy a közlések melyik csoportjába tartozónak ítéli meg a rá vonatkozó kifejezést, illetve, hogy hogyan értékeli a további szempontokat mindezekre tekintettel. Azaz különösen fontos az egyes személyi kategóriák és közlési típusok közötti megfelelő különbségtétel, és a további körülmények ezek alapján való együttes értékelése annak érdekében, hogy a megfelelő alkotmányos elvekkel összhangban kerüljön sor jogszabályok alkalmazására az adott esetben.³⁷⁵

A dolgozat további részében a bíróságok közötti kölcsönhatást az említett szempontok mentén vizsgálom. Az elemzés célja tehát a bírói gyakorlat átfogó megvizsgálása. A módszertan a következő: az ilyen esetekben felmerülő részkérdéseket veszem sorra, és azok megítélésével, illetve az említett szempontokkal való együttes értékelésükkel kapcsolatosan vizsgálom a bíróságok közötti kölcsönhatás megvalósulásának módját és irányait. Így elsőként a bírói gyakorlat alapján a közszereplők definíciójához igyekszem támpontokat adni, majd azokat az érveket rendszerezem, amelyek igazolják az e személyi státuszhoz kötődő többlettűrési alkotmányos elvárást. Ezt követően a közszereplőkkel kapcsolatos közlések kategóriái és az azokhoz kapcsolódó különböző jogkövetkezmények és egyéb vizsgálati szempontok alapján tárom fel a bírói gyakorlatot.

³⁷⁵ A bírói mérlegelésnek e szempontjait a bírói gyakorlat alapján részletesen elemeztem. Lásd: BALOGH Éva, *A megkülönböztetés művészete: bírói mérlegelés a közszereplőkkel kapcsolatos közlések szabadsága kapcsán*, Fundamentum, 2016/1, 22-38. A magyar Alkotmánybíróság vonatkozó gyakorlatának legújabb fejleményeit egy másik tanulmányban részletesen elemeztem. Lásd: BALOGH Éva, *Alkotmánybíróság útvesztőben, Szélgjegyzetek a magyar Alkotmánybíróság közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó legutóbbi döntéseihez*, Fundamentum, 2018/2. (Megjelenés alatt).

VI. 1. Kik a közszereplők?

Az ilyen esetekben az első és legfontosabb kérdés, hogy a vélemény által érintett személy közszereplő-e vagy sem. Ezen az előkérdésen múlik ugyanis, hogy a bíróságok milyen alkotmányos elveket fontolnak meg a döntéshozatal során. A kérdés triviálisnak tűnhet, ám korántsem az. Praktikus lenne, ha a közszereplők definíciója teljesen egyértelműen meghatározható volna, vagy azokról a foglalkozásokról, amelyekkel a közszereplő státusz együtt jár, egy taxatív felsorolás állna rendelkezésünkre. Nem lehetséges azonban ilyen lista összeállítása, hiszen az élethelyzetek rendkívül sokfélék, és egy-egy körülmény változásának is jelentősége lehet az egyes esetek közötti különbségtétel során. Ez az oka annak, hogy a legtöbb államban nincs erre vonatkozó, kimerítő jogszabályi rendelkezés.

Ennek ellenére ismerünk olyan szempontokat, amelyek alapján beazonosítható a közszereplők személyi köre. Vannak olyan esetek, személyi pozíciók, amelyeknél egyértelműen meg tudjuk mondani, hogy az illető közszereplő. A körülmények azonban, amelyek által annak tekintjük őket, eltérőek. Így a hosszú évekre visszanyúló bírói gyakorlat alapján lehetővé válik a közszereplők csoportosítása bizonyos mértékig. A következőkben ezeket a kategóriákat veszem sorra.

VI. 1. 1. Közfunkcióval rendelkezők

Az egyik csoportot alkotják azok a személyek, akik *köztisztséget töltenek be*, és ez által részt vesznek a közügyek intézésében. Legtöbbjük esetében ez azzal együtt jár, hogy közhatalmat gyakorolnak, illetve valamilyen közszolgálatot teljesítenek. Ezek a személyek jelentős hatással vannak a társadalmi és közéleti viszonyok alakulására. A nyilvánosság figyelme elsősorban rájuk irányul, mivel ők azok, akik a politikai közösség közös ügyeiben mindenkire kötelező döntést hozhatnak, illetve akik a közös ügyekben eljárnak. Éppen ezért a közszereplők tűrési kötelezettségére vonatkozó alkotmányos alapelvet is egy ebbe a kategóriába tartozó személlyel kapcsolatban mondta ki először az USA Legfelső Bírósága, és ahogy látni fogjuk, az esetjog is ebben a kategóriában a legnagyobb és legsokszínűbb.

VI. 1. 1. 1. Az amerikai gyakorlat

Ez a kategória volt az első, amelyre vonatkozóan a megkülönböztetett tūrés kötelezettséget az amerikai Legfelső Bíróság a híres *New York Times v. Sullivan*³⁷⁶ ügyben – egy korábbi választott állami tisztségviselővel, egy nyugalmazott rendőrbiztossal kapcsolatban, akit a korábbi hivatali tevékenységével összefüggésben ért kritika – kimondta. A Bíróság megállapította, hogy a szabad politikai vita arra ad lehetőséget, hogy a közösség tagjai közvetítsék véleményüket a közügyek terén a kormányzat felé. Éppen ezért az *állami tisztségviselőknak (public official)* számolniuk kell azzal, hogy a hivatali tevékenységüket kritika éri a politikai közösség tagjai felől. Későbbi döntésében a Legfelső Bíróság támpontokat adott arra vonatkozóan, hogyan lehet dönteni arról, hogy kik tartoznak e személyi kategóriába. Megállapította, hogy ezt a személyi kategóriát a közügyek megvitatásának a fényében kell értelmezni, amely nyomós közérdek. Azok, akik olyan pozícióban vannak, hogy ezeknek a közérdekű ügyeknek a megoldásában részt vesznek, ide sorolhatók. Ebbe a kategóriába tartoznak az olyan kormányzati alkalmazottak, akik a kormányzati tevékenységért, illetve annak ellenőrzéséért felelősséggel tartoznak, és e minőségükben jelennek meg a nyilvánosság előtt.³⁷⁷ Ez azt jelenti, hogy a választott tisztségviselőkön kívül is ide tartoznak azok, akik ilyen módon gyakorolnak közhatalmat.

Az USA Legfelső Bírósága által kimondott alapelv azonban nem teljesen előzmény nélküli. Ehhez hasonló felfogás már a XIX. századi angol jogban is megjelent. A *közhatalmat gyakorlókkal szembeni jóhiszemű hozzászólásokat (honest comment)* megkülönböztették a magánszemélyeket érintőektől a rágalmazási jogban. A *Parmiter v. Coupland* ügyben megállapította a bíróság, hogy mindenkinek joga van nyilvánosan hozzászólni a közügyek intézésében részt vevők tevékenységéhez, amelyek őt a birodalom tagjaként érintik.³⁷⁸ Később azonban a közhatalmat gyakorlók személyi státusza alapján való bírálat elismerése nem meghatározó az angol bírói esetjogban. 1993-ban a Lordok Háza a *Derbyshire*³⁷⁹ esetben kimondta, hogy az állami helyi hatóságok nem perelhetnek rágalmazásért, mert ha egy választott közintézmény ezt megtehené, az szükségtelenül korlátozná a szólás- és sajtószabadságot, és ellentétes lenne a közérdekkel, mivel a kormányzattal kapcsolatos kritikákra elrettentő hatása

³⁷⁶ *New York Times v. Sullivan, Ibid.*

³⁷⁷ *Rosenblatt v. Baer*, 383 U.S. 75, 86 (1966) P. 84-86.

³⁷⁸ *MILO i.m.* 101.

³⁷⁹ *Derbyshire County Council v. Times Newspaper Ltd., Ibid.*

lenne. Lord Keith érvelése – melynek során az EJEB esetjogát is alapul vette – szerint a központi és helyi állami szervezetek egyaránt túrniük kell a tevékenységükkel kapcsolatos kritikát. Ez a döntés a common law rágalmazási jogban óriási jelentőségű változást hozott, azonban látható, hogy az állami szervekre, és nem a közhatalmat gyakorló személyre vonatkozik. Az angol rágalmazási jog változásainak szempontjából szintén kimagasló jelentőségű *Reynolds* esetben a közléssel érintett személy egy miniszter volt, aki lemondott tisztségéről. Ebben az esetben azonban a Lordok Háza nem a közléssel érintett személyi státuszát tekintette kiemelt mérlegelési szempontnak, hanem azt, hogy a közlés a közérdekű ügyekhez kapcsolódott-e.³⁸⁰ Ezt tükrözi a 2013-ban elfogadott új rágalmazási törvény is,³⁸¹ amely által az addigi, a közérdekű közlések magasabb szintű védelme kapcsán a bírói gyakorlat által kialakított mércét törvényi szintű védelem váltotta fel.

VI. 1. 1. 2. A strasbourgi megközelítés

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a közfunkcióval rendelkezők között is differenciál, és e csoportosítás alapján a velük szembeni kritika megengedhetőségét is eltérően ítéli meg.

Az egyik csoport a *politikusok (politicians)*, akikkel szemben a legszélesebb a megengedhető nyilvános kritika. Az EJEB egy közhatalmat gyakorló politikussal, egy kormányfővel, az akkori osztrák kancellárral kapcsolatos esetben mondta ki először a közszereplők magasabb tűrésű kötelezettségét a közérdekű vita folyamán. A Bíróság álláspontja szerint a sajtószabadság az egyik legjobb eszköz arra, hogy a nyilvánosság megismerje a politikai vezetők nézeteit és magatartását, melyek alapján a közösség tagjai véleményt tudnak alkotni róluk. Az ilyen típusú politikai vita a demokrácia lényegi eleme. Mindezekből következik, hogy a megengedhető kritika határai szélesebbek egy politikussal szemben, mint egy magánszemély esetén. Ennek indoka, hogy a politikusok elkerülhetetlenül és tudatosan teszik ki a közléseiket és tetteiket az újságírók és a nyilvánosság mint egész alapos vizsgálatának. Ezt az érvelést alkalmazta egy, a politikusokat erőteljes hangnemben kritizáló újságíró elmarasztaló bírói döntés

³⁸⁰ *Reynolds v. Times Newspapers Ltd and Others, Ibid.*

³⁸¹ Defamation Act 2013 (c. 26.) 4.
http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2013/26/pdfs/ukpga_20130026_en.pdf (2018. július 9.)

alkotmányos felülvizsgálata során a *török Alkotmánybíróság* is, megállapítva a döntés alkotmányellenességét.³⁸²

A strasbourgi bíróság elismerte, hogy a politikusokra is kiterjed a 10. cikk 2. bekezdésében foglalt jó hírnév védelme abban az esetben is, amikor nem magánszemélyként járnak el, ezt a védelmet azonban az ő esetükben a nyilvános politikai vita érdekével kell összevetni.³⁸³ Később a Bíróság gyakorlatában ez az érvelés kiegészült azzal, hogy különösen akkor kell magasabb toleranciát tanúsítaniuk a politikusoknak, amikor ők maguk is olyan kijelentéseket tesznek a nyilvánosság előtt, amelyek kritizálhatóak.³⁸⁴ A Bíróság álláspontja szerint a 10. cikk 2. bekezdése csak szűk körben engedi a politikai beszéd, illetve a közérdekű kérdésekben folytatott viták korlátozását. A szabad politikai vita előmozdítása a demokratikus társadalom fontos jellemzője. A véleménynyilvánítás szabadságának pedig kiemelt jelentősége van a politikai vitában, így a politikai beszéd korlátozásának igazolásához nagyon erős érvek szükségesek.³⁸⁵

Mindezek alapján ebbe a csoportba tartoznak a strasbourgi gyakorlatban az államfők, így konkrét esetekből például a marokkói király,³⁸⁶ a spanyol király,³⁸⁷ a francia köztársasági elnök.³⁸⁸ Ezzel szemben például a *lengyel Alkotmánybíróság* nem tekinti az államfőt olyan közszereplőnek, akinek a vele szemben megfogalmazott nyilvános bírálatokat fokozottan tűrnie kell. Nem találta ugyanis alkotmányellenesnek, és az Egyezményvel is összeegyeztethetőnek vélte a lengyel büntető törvénykönyvnek az államfő megsértését pönalizáló rendelkezését – mely vonatkozott a fizikai támadásra és a nyilvános közlésekkel való megsértésre egyaránt, de a vizsgálat a szólásszabadság kapcsán az utóbbira terjedt ki a döntésben –, melynek a büntetési tétele akár 3 év szabadságvesztés is lehet. A testület szerint ez esetben mivel az államfő személyéről van szó, nemcsak az államfő emberi méltósága és jó hírnévhez való joga védendő érték, hanem az államfői tisztség autoritása és a kötelezettségeinek zavartalan ellátása, a

³⁸² Constitutional Court of Turkey, No. 2014/12151, 04/06/2015, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/tur/tur-2015-3-005?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/tur/tur-2015-3-005?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1), (2017. október 31.)

³⁸³ *Lingens v. Austria*, *Ibid.* p. 13-14. § 42.

³⁸⁴ *Oberschlick v. Austria* (No. 2.), Judgment of 1 July 1997, Reports 1997-IV, p. 8. § 29.

³⁸⁵ *Feldek v. Slovakia*, Judgment of 12 July 2001, Reports of Judgments and Decisions 2001-VIII, p. 16. § 74.; p. 18. § 83.; *Dichand and Others v. Austria*, Judgment of 26 February 2002, p. 11. § 39.

³⁸⁶ *Colombani and Others v. France*, Judgment of 25 June 2002, p. 12. § 56.

³⁸⁷ *Otegi Mondragon v. Spain*, Judgment of 15 March 2011, Reports of Judgments and Decisions 2011, p. 19. § 56.

³⁸⁸ *Eon v. France*, Judgment of 14 March 2013 (Extracts), p. 13. § 59.

közrend és bizonyos esetekben a Lengyel Köztársaság biztonsága. Az államfő nyilvános megsértése egyértelműen megzavarná a közrendet és a békét, illetve gyengítheti az ország pozícióját a nemzetközi kapcsolatokban. A testület nézőpontja az, hogy az államfőnek az állam működésében kiemelt szerepe van, és olyan eszközök állnak a rendelkezésére, amelyek alkalmasak Lengyelország szuverenitásának, biztonságának és területi integritásának a védelmére. Éppen ezért az államfő különleges tisztelettel való bánásmódra jogosult. A testület szerint a lengyel alkotmányos hagyományban szoros kapcsolat van az államfő megsértése és az állam elleni támadás között. Így az államfő megsértésének önálló vizsgálásával nemcsak a legfőbb állami tisztviselőt, hanem magát az államot is védi a jogalkotó, ami minden polgár közös érdeke.³⁸⁹ Ez által a testület az államfő személyét kiemelte a közhatlamat gyakorló közszerplők közül, és a vele kapcsolatos bírálatokra vonatkozóan egy szigorú szólásszabadság korlátozást talált az alkotmánnyal összeegyeztethetőnek. Ehhez hasonló büntetőjogi szabályozás azonban – annak ellenére, hogy az utóbbi évtizedekben ezek háttérbe szorulására vagy teljes eltávolítására vonatkozó tendencia is mutatkozik –, más tagállamokban is van, így például Olaszországban, Belgiumban, Görögországban, Spanyolországban, Portugáliában, Törökországban, Azerbajdzsánban, illetve Hollandiában a király és a királyi család bizonyos tagjaira vonatkozóan.³⁹⁰ Az államfő számára ilyen típusú kiemelt védelmet a Velencei Bizottság – többek között az EJEB vonatkozó esetjogát alapul véve – problémásnak találja.³⁹¹

Az EJE esetjoga alapján szintén a közfunkcióval rendelkező közszerplők körébe tartoznak a kormányfők, például a török miniszterelnök.³⁹² A fenti indokok alapján az EJE esetjogában ebbe a csoportba sorolható például egy miniszter,³⁹³ egy tartományi kormányzó,³⁹⁴ egy parlamenti képviselő,³⁹⁵ a lengyel szejm alsóházának elnöke,³⁹⁶ egy polgármester,³⁹⁷ egy helyi önkormányzati képviselő.³⁹⁸

³⁸⁹ Constitutional Tribunal of Poland, No. P 12/09, 6/07/2011, 4.1, p. 9-13, http://trybunal.gov.pl/fileadmin/content/omowienia/P_12_09_en.pdf, (2017. október 6.)

³⁹⁰ CDL-AD(2016)002-e, Opinion on articles 216, 299, 301 and 314 of the Penal Code of Turkey, adopted by the Venice Commission at its 106th plenary session (Venice, 11-12 March 2016), p. 14. § 55-56.

³⁹¹ CDL-AD(2013)038-e, *Ibid.* p. 11-12, § 45-46.; CDL-AD(2013)024-e, Opinion on the Legislation pertaining to the Protection against Defamation of the Republic of Azerbaijan, adopted by the Venice Commission, at its 96th Plenary Session, (Venice, 11-13 June 2013), p. 12-13. § 50-51.; Különösen problémás a helyzet e tekintetben Törökországban. Lásd: CDL-AD(2016)002-e, *Ibid.* p. 13-20. § 49-75.

³⁹² *Tuşalp v. Turkey*, Judgment of 21 February 2012, p. 13. § 45.

³⁹³ *Feldek v. Slovakia*, *Ibid.* p. 16-17. § 74., 85.

³⁹⁴ *Oberschlick v. Austria (No. 2.)*, *Ibid.* p. 8. § 29.; *Grinberg v. Russia*, Judgment of 21 July 2005, p. 6. § 25.; *Krasulya v. Russia*, Judgment of 22 February 2007, p. 8. § 37.

A második csoportot képezik az EJEB gyakorlatában azok a közhatalmat gyakorló *állami tisztviselők*, akik nem politikusok (*civil servants*). Az EJEB szerint a hatalmukat gyakorló köztisztviselőkkel szemben is tágabb a megengedhető kritika határa, mint a magánszemélyek esetében. Ugyanakkor róluk az nem mondható el, hogy ugyanolyan tudatosan teszik ki minden megnyilvánulásukat és tetteiket a nyilvánosság alapos vizsgálatának és kritikájának, mint a politikusok. Ezen túlmenően a köztisztviselőknek élvezniük kell a köz bizalmát annak érdekében, hogy feladataikat megfelelően láthassák el. Ennek érdekében meg kell védeni őket a támadó és sértő közlésekkel szemben.³⁹⁹ Ezt a megközelítést a *török Alkotmánybíróság* is alkalmazza.⁴⁰⁰ Az EJEB álláspontja szerint azt, hogy ez a védelem szükséges-e, az adott ügy körülményei alapján lehet megítélni.⁴⁰¹ Túlságosan széleskörű lenne azonban a kritikákkal kapcsolatos magasabb tolerancia elvének a kiterjesztése mindenkire, aki valamilyen minőségben az állam alkalmazottja. Így az állami tisztviselők védelmét minden esetben a sajtószabadság és a közügyek megvitatásának érdekében összevetve kell mérlegelni.⁴⁰² Ezeket a szempontokat mérlegelte az EJEB például egy szolgálatot teljesítő közterület-felügyelőket,⁴⁰³ erdőgazdálkodással foglalkozó köztisztviselőket,⁴⁰⁴ egy szolgálatot teljesítő rendőrt,⁴⁰⁵ egy nyomozást vezető magas rangú rendőr felügyelőt,⁴⁰⁶ egy városi tanács vezetőjét,⁴⁰⁷ egy adóellenőrt,⁴⁰⁸ egy bírósági eljárásokban alkalmazott pszichológiai szakértőt,⁴⁰⁹ egy törvényelőkészítő bizottság tagjait,⁴¹⁰ egy városi közkórház igazgatóját⁴¹¹ ért bírálatok esetében.

³⁹⁵ *Dichand and Others v. Austria*, *Ibid.* p. 11. § 39.; *Társaság A Szabadságjogokért v. Hungary*, *Ibid.* p. 10. § 37.; *Mladina D.D. Ljubljana v. Slovenia*, Judgment of 17 April 2014, p. 10. § 40.

³⁹⁶ *Malisiewicz-Gasior v. Poland*, Judgment of 6 April 2006, p. 15. § 66.

³⁹⁷ *Dąbrowski v. Poland*, Judgment of 19 December 2006, p. 12. § 35.; *Lepojić v. Serbia*, Judgment of 6 November 2007, p. 16-17. §. 74, 77.

³⁹⁸ *Sokolowski v. Poland*, Judgment of 29 March 2005, p. 10. § 45.

³⁹⁹ *Janowski v. Poland*, Judgment of 21 January 1999, Reports of Judgments and Decisions 1999-I, p. 11. § 33.

⁴⁰⁰ Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, 23/01/2014, p. 14-15, 17, § 49, 59. *Ibid.*

⁴⁰¹ *Zakharov v. Russia*, Judgment of 5 October 2006, p. 5. § 23.

⁴⁰² *Mamère v. France*, *Ibid.* p. 14-15. § 27.

⁴⁰³ *Janowski v. Poland*, *Ibid.* p. 11. § 33.

⁴⁰⁴ *Thoma v. Luxembourg*, Judgment of 29 March 2001, Reports of Judgments and Decisions 2001-III, p. 13. § 47.

⁴⁰⁵ *Savitchi v. Moldova*, Judgment of 11 October 2005, p. 10. § 52.

⁴⁰⁶ *Pedersen and Baadsgaard v. Denmark*, Judgment of 17 December 2004, Reports of Judgments and Decisions 2004-XI, p. 30. § 80.

⁴⁰⁷ *Zakharov v. Russia*, *Ibid.* p. 6. § 27.

⁴⁰⁸ *Mariapori v. Finland*, Judgment of 6 July 2010, p. 11. § 56.

⁴⁰⁹ *Fürst Pfeifer v. Austria*, *Ibid.* p. 12. § 46-47.

⁴¹⁰ *Mengi v. Turkey*, Judgment of 27 November 2012, p. 11. § 55.

⁴¹¹ *Bugan v. Romania*, Judgment of 12 February 2013, p. 6. § 26.

Ide tartoznak az ügyészek⁴¹² is, akik olyan állami tisztviselők, akik hozzájárulnak az igazságszolgáltatás megfelelő működéséhez. Mivel tágabb értelemben a bírósági szervezetrendszer részei, közérdek, hogy a bírósági tisztviselőkhez hasonlóan élvezzék a közbizalmat. Ezért szükséges megvédeni őket a megalapozatlan vádaktól.⁴¹³ Ugyanakkor a Bíróság azt is megállapította, hogy a szükséges védelem terjedelme a konkrét eset körülményeitől függ.⁴¹⁴ Így például egy, a bolgár helyettes legfőbb ügyészt egy zárt ajtó mögötti ülésen bíráló igazságügyi minisztériumi osztályvezető véleménynyilvánításával kapcsolatos esetben a Bíróság kimondta, hogy ez a védelem csak akkor szükséges, ha az érintett személlyel szembeni közbizalom nyilvánosság előtti, valós veszélyeztetése áll fenn.⁴¹⁵ Ezzel szemben a *lengyel Alkotmánybíróság* nem találta alkotmányellenesnek a lengyel büntető törvénykönyvnek azt a rendelkezését, mely büntetni rendeli a köztisztviselőt, illetve annak eljárását segítő személyt az eljárásuk során és azzal kapcsolatban nem nyilvánosan való megsértését. A testület általánosságban elismerte, hogy bizonyos esetekben a véleménynyilvánítás szabadságnak védelmét élvezhetik a sértő kifejezések is, azonban a büntető törvénykönyv ezen rendelkezését a véleménynyilvánítás szabadságának arányos korlátozásaként ítélte meg, amelyet a közrend és az állami szervek helyes és hatékony működése, illetve azok tisztelete indokol. E tekintetben a testület szerint bár egyértelműen a sértett személy emberi méltósága is sérül, a kivételes védelmet nem ez, hanem az állami tisztviselők és kötelezettségeik ellátásának tisztelete indokolja. A testület annak ellenére, hogy nem alkalmazta a strasbourgi bíróság által kialakított fent említett gyakorlatot, kifejtette, hogy az ilyen esetek vizsgálatakor a strasbourgi bíróság által kialakított körülmények vizsgálata – így a közlő fél, illetve a sértett státusza, a közlés természete, formája és indokai – alapján kell dönteni.⁴¹⁶

A harmadik csoportot pedig a *birák (judges)* alkotják a strasbourgi gyakorlatban. Az EJEB elismerte, hogy az igazságszolgáltató hatalom működésével kapcsolatos kérdések

⁴¹² *Perna v. Italy*, Judgment of 6 May 2003, Reports of Judgments and Decisions 2003-V, p. 19. § 40.; *Aleksandr Krutov v. Russia*, Judgment of 3 December 2009, p. 7. § 27.

⁴¹³ *Lesnik v. Slovakia*, Judgment of 11 March 2003, Reports of Judgments and Decisions 2003-IV, p. 10-11. § 54.; *Blaja News Sp. Z O. O. v. Poland*, Judgment of 26 November 2013, p. 14. § 60.; *Lavric v. Romania*, Judgment of 14 January 2014, p. 7-8. § 34-35.

⁴¹⁴ *Marian Maciejewski v. Poland*, Judgment of 13 January 2015, p. 25. § 80.

⁴¹⁵ *Raichinov v. Bulgaria*, *Ibid.* p. 10. § 48.

⁴¹⁶ Constitutional Tribunal of Poland, No. SK 70/13, 12/02/2015, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2015-1-002?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$g=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/pol/pol-2015-1-002?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$g=server$3.0#LPHit1), (2017. október 9.)

a demokratikus közvita tárgyát képezik, és hogy a sajtónak az is a feladatai közé tartozik, hogy ezekről tájékoztasson. A sajtó útján valósulhat meg ugyanis a bírák közvélemény és politikusok általi ellenőrzése abból a szempontból, hogy megfelelően látják-e el a nagy felelősséggel járó feladataikat. Ugyanakkor figyelemmel kell lenni a bírának a társadalomban betöltött különleges szerepére is. Az EJEB megállapította, hogy a bírákat meg kell védeni az őket ért megalapozatlan, romboló hatású támadásoktól. Ennek indoka, hogy ők egy, a jogállamiság elvein alapuló államban alapvető fontosságú szerepet töltenek be, hiszen az igazságszolgáltatás garatórei. Emiatt kiemelkedően fontos, hogy a bírák élvezzék a köz bizalmát.⁴¹⁷ Ezt a kissé magasabb védelmet a Bíróság szerint különösen alátámasztja az, hogy a bírák hivatásuk szabályai miatt eleve el vannak zárva attól, hogy az őket ért kritikákra nyilvánosan válaszolhassanak. A fokozottabb védelem egy angolszász jogintézmény, a bíróság megsértése (*contempt of court*) hagyományán alapul, mely mára valamilyen formában szinte minden államban megjelent. Az Egyezményben a 10. cikk 2. bekezdésében jelenik meg, mely szerint a „*bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából*” korlátozható a véleménynyilvánítás szabadsága. Ez a jogintézmény a bíróság megsértését az eljárás során, a tárgyalásokon, az ítélethozatal folyamatában szankcionálja, azaz nem a bíró személyének védelmét hivatott biztosítani. Ennek indoka, hogy ez szükséges az igazságszolgáltatás – politikai és társadalmi nyomástól való – zavartalan működéséhez, amely fontos közérdek.⁴¹⁸ Ez a jogintézmény tehát az ítélet meghozataláig részesíti védelemben a bírósági eljárást, illetve a bírákat. A döntés meghozatalát követően már nem korlátozza a velük kapcsolatos kritikát. Ez természetesen nem zárja ki a folyamatban lévő eljárások történéseinek a sajtó általi tudósítását, ami szintén fontos közérdek. A strasbourgi gyakorlatban⁴¹⁹ elsősorban azt kell alatta érteni, hogy akkor korlátozható a bíróságokkal kapcsolatos közlés, ha az a bíróság előtt folyamatban lévő ügy időtartama alatt a bíróság kompetenciáját kérdőjelezi meg, vagy veszélyezteti az ügy pártatlan eldöntését.⁴²⁰ Ezt támasztja alá az is, hogy a Bíróság a *Barfod kontra Dánia* esetben egy bírói tanács laikus tagjaival kapcsolatos esetben is hasonlóan érvelt, mivel az eljárás során a laikusok is bírói funkciót töltenek

⁴¹⁷ *Prager and Oberschlick v. Austria, Ibid.* p. 13. § 34.; *De Haes and Gijssels v. Belgium*, Judgment of February 24 1997, Reports 1997-I, p. 38. § 37.; *Skalka v. Poland*, Judgment of 27 May 2003, p. 7. § 34.; *Falter Zeitschriften GmbH v. Austria (No. 2.)*, Judgment of 18 September 2012, p. 13-14. § 38-39.

⁴¹⁸ BARENDT, *Freedom of Speech i.m.* 315-317.

⁴¹⁹ Lásd például: *Sunday Times v. United Kingdom (No. 1.)*, *Ibid.* p. 27. § 54-55.; *Zugic v. Croatia*, Judgment of 31 May 2011, p. 9, 10-11. § 41, 45-47.

⁴²⁰ TÓTH Gábor Attila, *Életfogytig szabadláb, Alkotmányjogi Karcolatok*, Élet és Irodalom, Budapest, 2012, 92-93.

be. A Bíróság hangsúlyozta, hogy a vitatott közlések nem a bírósági döntés érvelését kritizálták, hanem a bírói tanács laikus tagjainak személyét becsmérelték, amivel – anélkül, hogy az állításokat a közlő fél bizonyította volna – valószínűleg a velük szembeni köztisztélet csökkent. A Bíróság döntése alapján az ilyen jellegű közlést nem védi az Egyezmény 10. cikke.⁴²¹

Mindez azonban semmiképpen sem azt jelenti, hogy a bírakkal szemben az indokolt kritika sem lehetséges. Ennek indoka, hogy a bírák is olyan állami tisztviselők, akiknek a hivatali tevékenységükkel kapcsolatos kritikával szemben magasabb a tűrési kötelezettségük.⁴²² Így a sajtószabadság védelmi körébe tartozónak tekintett a Bíróság egy olyan újságcikket, amely egy homoszexuálisok ügyében eljáró bírót kritizált az ítélet indokolásában megfogalmazott homofób, sértő kijelentései miatt.⁴²³ Az EJEB azt is megállapította, hogy a bíróságok, éppen úgy, ahogy az összes többi közintézmény, nem mentesülnek a kritika és az alapos vizsgálat alól.⁴²⁴ Így például egy romániai bírónő korrupciós ügyeivel kapcsolatos bíráló cikk megítélése során az EJEB úgy érvelt, hogy bár gyakran meg kell védeni a bírákat a megalapozatlan, súlyos támadásokkal szemben, ugyanakkor bírói tevékenységükön kívül sem kerülhetik el a sajtó figyelmét, főként, ha bírói minőségük felhasználásával cselekednek. Ezek ugyanis közérdeklődésre számot tartó esetek. Az ezekről való tájékoztatással a sajtó hozzájárul az igazságszolgáltatás működésével kapcsolatos közvitához.⁴²⁵ Ennél is szélesebb a kritika lehetősége akkor, amikor egy bíró korábban – bírói tevékenysége előtt – a politikai életben részt vett, és a nyilvánosság elé tárta politikai nézeteit.⁴²⁶ A bírakkal kapcsolatos kritikára is érvényes a strasbourgi gyakorlatban az az elv, hogy a magasabb védelem akkor illeti meg őket, ha a velük kapcsolatos közlést a nyilvánosság előtt tették. Így a véleménynyilvánítás szabadságába való aránytalan beavatkozásnak tekintette annak a lengyel férfinak a 8 hónapos szabadságvesztésre ítéletét, aki a bíróság elnökének írt levelében – amely soha nem került a nyilvánosság elé – sértegette az adott bíróság tagjait.⁴²⁷

Az EJEB mindezeket az elveket az alkotmánybírákkal szembeni kritikával kapcsolatban is irányadónak tekinti. Azaz, őket is az igazságszolgáltatás résztvevőiként megilleti a

⁴²¹ *Barfod v. Denmark*, Judgment of 22 February 1989, Series A, no. 149, p. 10. § 35-36.

⁴²² *July and Sarl Libération v. France*, Judgment of 14 February 2008, Reports of Judgments and Decisions 2008 (Extracts), p. 25-26. § 74.

⁴²³ *Kobenter and Standard Verlags GmbH v. Austria*, Judgment of 2 November 2006.

⁴²⁴ *Skalka v. Poland*, *Ibid.* p. 7. § 34.

⁴²⁵ *Sabou and Pircalab v. Romania*, Judgment of 28 September 2004, p. 11. § 38.

⁴²⁶ *Hrico v. Slovakia*, Judgment of 20 July 2004, p. 14. § 46.

⁴²⁷ *Skalka v. Poland*, *Ibid.* p. 10. § 42.

politikusokhoz képest egy fajta fokozottabb védelem a bírálatokkal szemben, de többet kell elviselniük, mint egy magánszemélynek. Nem mentesülnek a kritika és az alapos vizsgálat alól, hiszen az igazságszolgáltatás működése a demokratikus társadalmakban közérdekű ügy.⁴²⁸ Az *Ungváry és Irodalom Kft. ügyben* a Bíróság egy alkotmánybíró tűrési kötelezettségéről a múltbeli politikai tevékenységére vonatkozó bírálatok kapcsán a következő megállapításokat tette: „[...]a magas hivatalok viselőinek személyes morális integritása demokratikus társadalmakban tüzetes nyilvános vizsgálat alá eső kérdés. A legmagasabb hivatalok politikai folyamatokban megválasztott viselőinek el kell fogadniuk, hogy a múltban tanúsított nyilvános és politikai magatartásuk folyamatos nyilvános vizsgálódás tárgyát képezi.”⁴²⁹

A cseh Alkotmánybíróság egyértelműen az Egyezmény szövegét és az EJEB gyakorlatát alapul véve szintén alkalmazza ezt a bírákra vonatkozó, különleges védelmet. A testület gyakorlatában azonban szintén nem korlátlan a bírák védelme. A bírák szakmai háttérére, illetve a korábbi és az aktuális döntéseikre vonatkozó kritika a cseh Alkotmánybíróság gyakorlatában is élvezzi a kifejezés szabadságának védelmét.⁴³⁰

Egy ehhez hasonlítható közérdekű bizalmi viszony – az egyéneknek az egészségügyi rendszerbe vetett bizalmának a fenntartása – igazolja Lengyelországban az orvosok egymás tevékenységére vonatkozó nyilvános kritikájának korlátozottságát. A lengyel Alkotmánybíróságnak egy döntésében az orvosi kamaráról szóló törvénynek azon részét kellett vizsgálnia, amelynek értelmében az orvosoknak tiszteletben kell tartaniuk a szakmai etika elveit, aminek az elmulasztása szankciókkal járhat. Az orvosi etikai kódexnek az ún. hűség elvére vonatkozó rendelkezése szerint egy orvosnak különös gondossággal kell eljárnia egy másik orvos tevékenységét érintő véleményének kifejezésekor, és egy másik orvos bírálata a nyilvánosság előtt tilos. Ezt a rendelkezést az orvosi bíróságok úgy értelmezték, hogy mindenféle nyilvános kritika tilos az orvosok számára tekintet nélkül a közlés motivációjára, jellegére és igazságtartalmára. A lengyel AB elismerte, hogy az orvosok egymás általi nyilvános kirtikája korlátozható az emberek egészségügyi rendszerbe vetett bizalma védelmének érdekében, azonban szükséges lehet egy másik orvos általi nyilvános bírálat a közölt állítás igazságának korlátain belül, és a beteg egészségének és életének védelme érdekében. Így a testület

⁴²⁸ *Mustafa Erdoğan and Others v. Turkey*, Judgment of 27 May 2014, p. 13-14. § 41-42, 44.

⁴²⁹ *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, *Ibid.* p. 16-17. § 64.

⁴³⁰ 17/07/2007 - IV. US 23/05, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2007-2-009?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$g=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2007-2-009?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$g=server$3.0#LPHit1), (2017. szeptember 24.)

megállapította, hogy egy olyan rendelkezés, amely a másik orvos tevékenységére vonatkozó, a közérdekű és igaz nyilvános bírálatot is tiltja, alkotmányellenes. Az orvosi etikai kódex rendelkezését tehát nem úgy kell értelmezni, hogy az teljes tiltást ír elő.⁴³¹ Látható, hogy bár a teljes tilalmat alkotmányellenesnek találta az AB, a betegeknek az orvosokba, illetve az egészségügyi rendszerbe vetett bizalma érdekében mégis szigorú szóláskorlátozás valósul meg, hiszen értékítéleteket egyáltalán nem, tényállításokat pedig csak az említett körülmények fennállása esetén tehetnek az orvosok kollégáik tevékenysége kapcsán.

Hasonlóan szigorú szóláskorlátozás valósul meg a *közbizalomra hivatkozva* Oroszországban egy másik személyi kör, az *állami tisztviselők szólásszabadságával* kapcsolatban. Az *orosz Alkotmánybíróság* az állami tisztviselők, illetve az állami szervek illegális működésével kapcsolatos állításokat egy olyan ügyben vizsgálta, amelyben a közlő felek elbocsátott állami tisztviselők voltak. A kérelmezők azzal a szabállyal szemben fordultak az Alkotmánybírósághoz, amely az állami tisztviselők számára megtiltotta, hogy nyilvánosan olyan értékeléseket, illetve állításokat tegyenek, amelyek meghaladják a szakmai kompetenciájukat. Az orosz AB megállapította, hogy a köztisztviselői munka egy speciális foglalkozás, és ennek a szabálynak az a célja, hogy fenntartsa a politikai stabilitást. Azonban ez a korlátozás sem lehet határtalan. Mindezek alapján a testület megállapította, hogy az állami tisztviselőknek joguk van az ilyen közérdekű ügyekben a véleményüket kifejteni abban az esetben, ha az valós tényekkel alátámasztható, és közérdekű célból történik, és nem más személyes motiváció van mögötte. Az álláspontjukat pedig meg kell tudniuk védeni egy erre a célra létrejött szakmai bizottság, illetve bíróság előtt. Bizonyos esetekben ugyanis a közérdekű információk nyilvánosságra kerülése elsőbbséget élvezhet a köztisztviselők titoktartási kötelezettségével szemben. Ennek eldöntése során meg kell fontolni a közlés tartalmát, a társadalmi jelentőségét, azt, hogy mekkora károkat okozhat az államnak, illetve a közérdeknek, és össze kell hasonlítani az okozott kár mértékét az elkerült kár mértékével.⁴³² Látható tehát, hogy az orosz Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az állami tisztviselők szólásszabadsága a közhatalmat gyakorlókkal szemben nagy mértékben korlátozott. Az AB döntése alapján az állami tisztviselők értékítéleteket

⁴³¹ Constitutional Tribunal of Poland, No. SK 16/07, 23/04/2008. *Ibid.*

⁴³² *Russian Constitutional Court No. 14/2011.*
[http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/rus/rus-2011-2-005?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield,E%20Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/rus/rus-2011-2-005?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield,E%20Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1), (2017. szeptember 29.)

egyáltalán nem, tényállításokat pedig szigorú korlátokkal tehetnek a nyilvánosság előtt. A tényállítások esetében is csak a bizonyított, igaz állítások élvezik a szólásszabadság védelmét, a bizonyítási teher a közlő félen van. A testület az állami tisztviselők szólásszabadsága esetén gondossági mércét egyáltalán nem alkalmaz.

VI. 1. 1. 3. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata

A magyar Alkotmánybíróság elsőként 1994-ben foglalkozott a közszereplők bírálhatóságának problémájával, büntetőjogi szabályozás vonatkozásában. A demokratikus jogállam Magyarországon ekkor még rendkívül fiatal volt, és ebben az időszakban az Alkotmánybíróság az Alkotmány – különösen az alapjogok – értéktartalmának értelmezésével a formális alkotmányosságon túl a tartalmi alkotmányosság kiépítésén munkálkodott.⁴³³ Az új, demokratikus jogállam kialakulása után, a demokratikus állami működés elősegítése szempontjából kiemelt jelentősége volt annak, hogy kimondásra kerüljön az az alapvető elv, hogy a közszereplők nyílt bírálata valóban széleskörű, alapjogi védelmet élvez.⁴³⁴

A 36/1994. AB határozat kiindulópontja a büntető törvénykönyv „Hatóság vagy hivatalos személy megsértése”⁴³⁵ című tényállása volt. Ez alapján a hivatalos személyek becsületének csorbítása büntetőjogi szankciót vont maga után. Ez által az a fordított helyzet állt elő, hogy nemhogy azt írta volna elő a jogszabály, hogy többet kell elviselniük a kritikával szemben, mint a magányszemélyeknek, hanem magasabb védelemben részesítette őket a sértő közlésekkel szemben. Az AB megsemmisítette ezt a tényállást. Megállapította, hogy ezek a személyek közszereplők, és a magyar alkotmányos gyakorlat részévé tette azt az elvet, mely szerint: „A szabad véleménynyilvánításhoz való jog által védett, alkotmányosan nem büntethető véleménynyilvánítás köre azonban a közhatalmat gyakorló személyekkel, valamint a közszereplő politikusokkal kapcsolatos véleménynyilvánítást tekintve tágabb, mint más személyeknél.”⁴³⁶ Ennek oka az AB szerint, hogy a demokratikus társadalom létezésének és fejlődésének nélkülözhetetlen eleme a közügyek szabad megvitatása, amelynek része a közhatalom bírálata is. Az ugyanis, hogy az állami és helyi

⁴³³ SÓLYOM, *Az alkotmánybíráskodás... i.m.* 141-143.

⁴³⁴ MOLNÁR, *Gondolatbátorság... i.m.* 16.

⁴³⁵ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 232. §.

⁴³⁶ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 219., Ugyanezt a személyi kört nevezi közszereplőknek egy későbbi, az országgyűlési képviselők szólásszabadságával kapcsolatos döntésében is a testület. Lásd: 34/2004. (IX. 28.) AB határozat, Uo. 490, 499-503.

önkormányzati feladatokat ellátó szerveket és személyeket lehessen nyilvánosan bírálni, és „a polgárok bizonytalanság, megalkuvás és félelem nélkül vehessenek részt a politikai és társadalmi folyamatokban, a közéletben”, kiemelkedő alkotmányos érdek.⁴³⁷ Ennek az alkotmányos alapelvnek a kidolgozásában a magyar Alkotmánybíróságra egyértelműen hatással volt a *strasbourgi gyakorlat*,⁴³⁸ illetve a *New York Times v. Sullivan* döntés. Fontos megemlíteni, hogy az AB a döntésben hosszan hivatkozott a vonatkozó strasbourgi esetjogra a szólásszabadság és a sajtószabadság demokratikus társadalomban való jelentőségével, illetve konkrétan a közszereplők szélesebb körű bírálatával kapcsolatban. Sólyom László egyenesen úgy utal a közszereplőkkel kapcsolatos alkotmányos elv kimondására, hogy a magyar AB átültette, illetve bevezette az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában kialakult mércét.⁴³⁹ Ennek alapjai pedig természetesen az amerikai Legfelső Bíróság által kialakított *New York Times*–szabályhoz nyúlnak vissza. Ez a magyar alkotmánybírósági döntés abban a tekintetben is rokon a *New York Times v. Sullivan* döntéssel, hogy egy, a szólásszabadságot sértő szabályozást és joggyakorlatot megfordított: azt a téves gyakorlatot, amely fokozott védelmet biztosított a közszereplőknek a becsületsértéssel szemben.

Ezek a hatások a *cseh Alkotmánybíróság* gyakorlatában is tapasztalhatók. Az elv alkalmazása során a testület támaszkodik mind az USA Legfelső Bírósága, mind az EJEB vonatkozó gyakorlatára. A testület amellett, hogy kimondta, hogy a közéletben aktív személyeknek többet kell elviselniük a kritikákkal szemben, azt is megállapította, hogy a kifejezés szabadságának korlátozása mások jó hírnevének védelme érdekében olyan szubszidiárius eszköz, amelyet az állam akkor alkalmazhat, ha az okozott sérelem más módon nem orvosolható.⁴⁴⁰

A magyar Alkotmánybíróság 1994-es döntése alapján a közfunkcióval rendelkező közszereplők körébe tartoznak például az országgyűlési képviselők, a köztársasági elnök, a miniszterelnök, a kormány tagjai, a politikai államtitkárok, az alkotmánybírák, a bírák és az ügyészek, az ombudsmanok, a helyi önkormányzati képviselő testület tagjai, a közjegyzők, illetve ezek és egyéb államigazgatási és

⁴³⁷ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 228-229.

⁴³⁸ 36/1994. (VI.24.) AB határozat, Uo. 228, 229.

⁴³⁹ SÓLYOM, *Az alkotmánybíráskodás... i.m.* 220, 481.

⁴⁴⁰ 2005/03/15 - I. ÚS 367/03. *Ibid.*

önkormányzati szervek hivatalánál dolgozó azon személyek, akiknek a tevékenysége e szervek rendeltetészerű működéséhez szükséges, illetve közhatalmat gyakorolnak.⁴⁴¹

Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény hatályba lépése és a közjogi rendszer átalakítása után normakontroll eljárásban a 7/2014. AB határozatában⁴⁴² foglalkozott a közszereplők bírálatával, ezúttal polgári jogi szabályozás kapcsán. 2014-ben az új Polgári Törvénykönyv közszereplők személyiségi jogait védő rendelkezésének alkotmányos felülvizsgálatát az alapvető jogok biztosa kérte az Alkotmánybíróságtól. A biztos indítványa szerint az új szabály⁴⁴³ alapján három, konjunktív feltételnek kell teljesülnie ahhoz, hogy erőteljesebb bírálatot lehessen megfogalmazni a közszereplőkkel szemben: a közlés nem sértheti az emberi méltóságot; az szükséges és arányos mértékben történik; és igazolható a méltányolható közérdek fennállása. A biztos indítványában kifejtette, hogy e feltételrendszer egyik eleme, a „méltányolható közérdek” igazolásának követelménye aránytalanul korlátozta a véleménynyilvánítás szabadságát és a sajtószabadságot. E feltétel igazolásának követelménye – a kifejezés bizonytalan jelentése miatt is – ugyanis nem biztosítja megfelelően a közügyek megvitatását és a közhatalom tevékenységének bírálatát. Az AB 7/2014. AB határozatában a méltányolható közérdek szövegrészt megsemmisítette, így az új Polgári Törvénykönyv anélkül lépett hatályba.

Ebben a döntésben a közszereplők körét, a korábbi, 1994-es döntéshez hasonlóan határozta meg a testület, szintén közszereplőnek tekintette a közhatalom gyakorlóit, illetve a hivatásszerűen közszereplést vállaló személyeket.⁴⁴⁴ Az AB kifejtette, hogy a közéleti szereplőkkel kapcsolatos közlések a politikai véleménynyilvánítás központi alkotóelemét képezik, és a közügyek megvitatásának lényegi részét képezik a közügyek alakítóinak tevékenységére, nézeteire, hitelességére vonatkozó nyilvános közlések.⁴⁴⁵ Ennek azért van kiemelkedő jelentősége, mert az absztrakt normakontroll eljárás keretében a testület megerősítette korábbi gyakorlatát, és az abban megfogalmazott alkotmányos elvet a megváltozott alkotmányos körülmények között is, illetve a büntetőjog mellett a polgári jogi felelősségre vonás kapcsán is irányadónak tekintette.⁴⁴⁶ Emellett ezzel a döntéssel a testület egyértelműen *az EJEB hatására új szempontokat is*

⁴⁴¹ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 220-221.

⁴⁴² A határozat részletes elemzését lásd még: BALOGH Éva, *Az Alkotmánybíróság határozata a közéleti szereplők bírálatóságáról, A véleménynyilvánítás szabadsága, a demokratikus vita és az emberi méltóság*, Jogesetek Magyarázata, 2014/3, 3-11.

⁴⁴³ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 2:44. §

⁴⁴⁴ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [47], Uo. 238.

⁴⁴⁵ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [48], Uo. 238.

⁴⁴⁶ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [48], [61], Uo. 238-239, 241.

beemelt a magyar alkotmánybírósági gyakorlatba. Az egyik ilyen szempont az, hogy a magyar AB is kifejtette, hogy az érintett személyi státusza önmagában nem elegendő a közlésre vonatkozó alkotmányos szempontok alkalmazásáról való döntéshez, hanem azzal együtt kell értékelni, hogy az adott közlés a társadalmi, politikai vitában való véleménynyilvánítás volt-e.⁴⁴⁷ Azaz a magyar Alkotmánybíróság is kiemelt jelentőséget tulajdonított annak, hogy a közlés a közügyekhez kapcsolódik-e. Hozzátette azonban azt is, hogy annak ellenére, hogy a közéleti véleménynyilvánítás középpontjában elsősorban a közügyek és nem a közszereplők állnak, a közügyeket alakító személyekkel kapcsolatos véleménynyilvánítás nagy része szükségszerűen és elkerülhetetlenül része a védett politikai véleménynyilvánításnak.⁴⁴⁸ A másik, a korábbi gyakorlathoz képest új álláspont, hogy a magyar AB is megállapította, hogy a *bírákkal kapcsolatos kritika* határai szűkebbek, mint a más közszereplőkre vonatkozó szólásoké. Érvelésében a strasbourgi bíróság indokait tette magáévá az AB. Azzal indokolta a bírák magasabb védelmét, hogy ők a szolgálati viszonyuknál fogva rájuk vonatkozó szabályok miatt kevésbé tudják megvédeni magukat a nyilvánosság előtt,⁴⁴⁹ így az ítéletek széles körű nyilvánosság előtti megvitatásán kívül a bírák személyére vonatkozó alaptalan, szélsőséges támadásoktól meg kell védeni őket, mivel ők a jogállami működéséhez elengedhetetlen közbizalmat kell, hogy élvezzék.⁴⁵⁰ A testület a korábbi vonatkozó döntéseiben ilyen megkülönböztetést – bár a kapcsolódó strasbourgi gyakorlatot idézte⁴⁵¹ – nem tett,⁴⁵² így e tekintetben a strasbourgi hatás teljesen egyértelmű. Az Alkotmánybíróság ebben a döntésében is konkrétan hivatkozik az EJEB

⁴⁴⁷ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [47], Uo. 238., Ezt később is megerősítette. Lásd például: 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [32]-[33], [42], [71], Uo. 1946.

⁴⁴⁸ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [48], Uo. 238.

⁴⁴⁹ Magyarországon azonban erre többször is volt ellenpélda. 2016-ban a magyar legfelső bírói fórum elnöke talált módot arra, hogy a bíróságokat és a bírákat ért kritikákra a nyilvánosság eszközével élve, sajtóközleményben válaszoljon: <http://lb.hu/hu/sajto/kuria-elnokenek-kozlemenye> (2016. február 1.) Korábban is előfordult, hogy a legfőbb bírói fórum elnöke a nyilvánosság előtt szót emelt a bíróságok ítélkezési tevékenységének védelmében. Lásd: TÓTH, *Életfogytig... i.m.* 92.

Lomnici Zoltán 2006-ban az Alkotmánybírósághoz is fordult absztrakt alkotmányértelmezést kérve többek között abban a kérdésben, hogy alkotmányosan mennyivel tágabb a véleménynyilvánítás szabadsága a közhatalom gyakorlóival – köztük a bíróságokkal – szemben. Az indítvány szövegét lásd: LOMNICI Zoltán, *A Legfelsőbb Bíróság elnökének alkotmánybírósági indítványa*, Fundamentum, 2006/3, 94-98. Az indítvány kritikáját lásd: FLECK Zoltán, *Egy indítvány szándékai*, Fundamentum, 2006/3, 99-104. Az AB az indítványt visszautasította, mivel az nem felelt meg az absztrakt alkotmányértelmezésre vonatkozó indítvány „konkrét alkotmányjogi kérdés” megléte követelménynek. 538/B/2006. AB végzés, ABH 2009, 2876-2890.

⁴⁵⁰ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [58], [61], Uo. 240, 241.

⁴⁵¹ 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Indokolás 7. a), Uo. 493.

⁴⁵² Ezzel kapcsolatban Sólyom László úgy fogalmazott, hogy a döntés e tekintetben védtelenül hagyta a bíróságokat. Ennek indokaként a szerző az absztrakt normakontroll hatáskör korlátait jelölte meg, amit úgy igyekezett kiküszöbölni az AB, hogy a bíróságokat a konkrét eset sajátosságainak figyelembevételére orientálta. SÓLYOM, *Az alkotmánybíráskodás... i.m.* 482.

esetjogára e tekintetben, és átveszi a bírakkal kapcsolatos eltérő mérlegelési szempontot.

A közhatalmat gyakorló közszereplők köre a német Szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatában is hasonlóan alakul. A testület döntései alapján szintén e kategóriába sorolható például a német szövetségi kancellár,⁴⁵³ egy tartományi miniszterelnök,⁴⁵⁴ egy tartományi parlamenti képviselő,⁴⁵⁵ egy menekült ügyekkel foglalkozó városi tisztviselő.⁴⁵⁶

VI. 1. 2. A közéleti vita egyéb résztvevői

Ebbe a csoportba olyan személyek tartoznak, akik nem gyakorolnak közhatalmat, nem az állam tisztviselői és nem végeznek közszolgálatot, de valamilyen ismert módon részt vesznek a nyilvános közéleti vitában, illetve arra hatással vannak. Emiatt a közfigyelem tartósan rájuk irányul, a társadalom tagjai érdeklődnek irántuk. Ez által az ő magatartásuk, viselkedésformáik, illetve megnyilvánulásaik hatással vannak a közösség tagjainak vélekedéseire, illetve arra, hogyan ítélnék meg bizonyos ügyeket.⁴⁵⁷

Az amerikai Legfelső Bíróság *Associted Press v. Walker* ügyben hozott döntése alapján ide sorolható egy nyugalmazott katonatiszt, aki nagy ívű karriert futott be a hadseregben, és azóta is a nemzeti kiválóság egyik alakja, és a közéleti eseményekben továbbra is aktívan részt vesz.⁴⁵⁸ A *Hustler v. Falwell* ügyben hozott döntés alapján ebbe a csoportba tartozik egy, a közéleti vitában aktívan résztvevő, a médiában gyakran szereplő tiszteletes.⁴⁵⁹ E személyi kategóriába tehát azok sorolhatók, akik *a közösségi ügyek megvitatásában a nyilvánosság előtt részt vesznek (public figure)*. Erre utal a Legfelső Bíróság egy másik döntése is, melyben megállapította, hogy pusztán az által

⁴⁵³ I BvR 2243/02, 26/08/2003, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2003-3-022?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield.E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$g=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2003-3-022?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield.E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$g=server$3.0#LPHit1) (2017. július 28.)

⁴⁵⁴ I BvR 1696/98, 25/10/2005, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2005-3-003?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield.E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$g=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2005-3-003?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield.E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$g=server$3.0#LPHit1) (2017. július 28.)

⁴⁵⁵ I BvR 194/13, 11/12/2013, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2014-1-001?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield.E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$g=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2014-1-001?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield.E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$g=server$3.0#LPHit1) (2017. július 27.)

⁴⁵⁶ I BvR 444/13, I BvR 527/13, 24/07/2013, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2013-2-018?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield.E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$g=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2013-2-018?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield.E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$g=server$3.0#LPHit1) (2017. július 27.)

⁴⁵⁷ KIS János, *Illusztráció az ügynökügyhöz, Egy másik olvasat*, In: KIS János, *Az összetorlódott idő, Politikai írások, 1992-2013*, Kalligram, Pozsony, 2013, 381.

⁴⁵⁸ *Associted Press v. Walker*, 388 U.S. 130 (1967).

⁴⁵⁹ *Hustler Magazine, Inc. v. Falwell*, 485 U.S. 46 (1988).

nem válik valaki közszereplővé, hogy egy helyi közösség előkelő tagja, ha nem vesz részt a közéleti vitában, és így nincs hatással a közös ügyek eldöntésére és megoldásaira sem. Ezen érvelés alapján a Bíróság nem tekintette közszereplőnek egy amerikai mágnás exfeleségét.⁴⁶⁰ A Legfelső Bíróság gyakorlata alapján ugyanígy nem sorolható ide az a személy, aki annál fogva lett ismert, hogy bűncselekményt követett el, de egyáltalán nem vett részt a közéleti vitában és nem kísérelte meg befolyásolni a közös ügyek megoldását.⁴⁶¹

Ide tartozik a *német szövetségi Alkotmánybíróság* nagy jelentőségű *Lüth ítéletében*⁴⁶² a sértő közlés által érintett Veit Harlan, aki egy, a náci rendszerben a zsidókkal szembeni fellépést ösztönző kampányfilm rendezése révén vált híressé. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint mindenkinek, aki ilyen módon a nyilvánosság elé lép, el kell bírnia a nyilvánosság előtt megjelenő kritikákkal. Erich Lüth az ötvenes évek elején Harlan legújabb filmjével szemben bojkottra szólította fel a német mozikat a film játszása, illetve a német társadalom egészét a film megnézése kapcsán. A közléssel érintett Harlan mellett azonban maga a bojkottra felszólító Lüth is a közéleti vitában részt vevő közszereplő volt. Ahogy az AB döntéséből kiderül, az által vált közismertté, hogy a társadalomban a zsidók és a németek közötti belső béke helyreállításáért dolgozott. Vezető pozíciót töltött be a „Társaság a Keresztény–Zsidó Együttműködésért” nevű szervezetben, illetve részt vett a „Béke Izraellel” című rádiós és sajtó kampányban, amely mind a német, mind a nemzetközi közéleti vita témája volt. Ebben az esetben Harlan személye és az azzal kapcsolatos események azért voltak hatással a közvélemény alakulására, mert Németországban a náci múlt feldolgozása akkor különösen érzékeny közös ügy volt, de a mai napig fontos közéleti kérdés.⁴⁶³

Az *EJEB esetjoga* alapján ide tartoznak például azok a politikusok (*politician*), akik nem gyakorolnak közhatalmat, nem állami tisztviselők. Így ebbe a csoportba tartozik például egy olyan pártnak a főtitkára, amely a kormányzó koalíció egyik tagja,⁴⁶⁴ egy újság főszerkesztője, aki a politikai életben aktívan részt vesz,⁴⁶⁵ illetve egy

⁴⁶⁰ *Time, Inc. v. Firestone*, 424 U.S. 448 (1976) P. 453-455.

⁴⁶¹ *Wolston v. Reader's Digest Association*, 433 U.S. 157 (1979) P. 165-169.

⁴⁶² BVerfGE 7, 198 (1958).

⁴⁶³ Az akkori német társadalomban a közéleti vita különböző álláspontjairól és ezek megjelenéséről a német AB gyakorlatában lásd részletesen: QUINT, Peter E., *A Return to Lüth*, Roger Williams University Law Review, Vol. 16. No. 73. (2011) 73-85.

⁴⁶⁴ *Oberschlick v. Austria (No. 1.)*, *Ibid.* p. 3. § 11.

⁴⁶⁵ *Karman v. Russia*, Judgment of 14 December 2006, p. 8. § 35.

politikában aktív újságíró.⁴⁶⁶ Ebbe a csoportba sorolhatók azok is, akik még nem gyakorolnak közhatalmat, viszont erre törekednek, azaz valamilyen választáson jelöltként indulnak és a megválasztásuk érdekében kampányolnak. Így például egy elnökválasztás során a jelöltek,⁴⁶⁷ egy párt helyhatósági választáson induló jelöltje,⁴⁶⁸ egy orosz területi törvényhozó testület jelöltje.⁴⁶⁹ Az EJEB gyakorlata szerint a politikai vitára vonatkozó elveket a választási kampány során folyó közéleti vitára is alkalmazni kell. Ez az elv mind az országos, mind a helyi választásokra vonatkozik.⁴⁷⁰ Az EJEB gyakorlatában a politikusok, illetve az aktuális politikával nyilvánosan foglalkozók mellett a közéleti vitában a nyilvánosság előtt megszólaló személyek is ide sorolhatók. Ilyen például egy közéleti kérdésekben publikáló újságíró–történész, aki állást foglal egy heves közéleti vitában,⁴⁷¹ egy történész–egyetemi tanár, aki egy történész egyesület elnöke,⁴⁷² egy elnökjelölt politikai tanácsadója.⁴⁷³ Ide tartozhatnak a gazdasági élet ismert, a közéleti vitában résztvevő szereplői is.⁴⁷⁴ Az EJEB gyakorlatában ide tartoznak például azok a brit üzletemberek, akik nagy közvállalatok ügyeiben aktívan részt vállaltak,⁴⁷⁵ illetve az a norvég üzletember, aki Norvégia egyik legnagyobb ipari vállalatának az ügyvezető igazgatója volt, és ez által lett ismert a társadalom számára.⁴⁷⁶ Fontos megjegyezni, hogy a strasbourgi gyakorlatban ezeknek a közszereplőként megjelenő politikusoknak, illetve a közéleti vitában részt vevő közszereplőknek az őket ért kritikával szembeni tűrési kötelezettsége ugyanolyan magas, mint a közhatalmat gyakorló politikusoké.⁴⁷⁷ Emellett mindegyiküknél ugyanilyen fontos vizsgálati szempont, hogy az adott közlés hozzájárul-e a közérdekű ügyek megvitatásához.

A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatából az tűnik ki, hogy ebbe a kategóriába tartoznak a közszereplő politikusok, akik nem gyakorolnak közhatalmat, illetve a

⁴⁶⁶ *I Avgi Publishing and Press Agency S. A. & Karis v. Greece*, Judgment of 5 June 2008, p. 9-10, 11. § 28, 34.

⁴⁶⁷ *Ukrainian Media Group v. Ukraine*, Judgment of 29 March 2005, p. 25. § 67.

⁴⁶⁸ *Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, *Ibid.* p. 8. § 30.

⁴⁶⁹ *Andrushko v. Russia*, Judgment of 14 October 2010, p. 11-12. § 46.

⁴⁷⁰ *Salov v. Ukraine*, Judgment of 6 September 2005, Reports of Judgments and Decisions 2005-VIII (Extracts), p. 35. § 111.; *Filatenko v. Russia*, Judgment of 6 December 2007, p. 15. § 48.

⁴⁷¹ *Karsai v. Hungary*, Judgment of 1 December 2009, p. 8. § 35. Ebben az esetben az ügyben érintett mindkét fél Karsai László közéleti kérdésekben is publikáló történész és Török Bálint újságíró, történész – egyaránt ebbe a kategóriába tartozik.

⁴⁷² *Petrenco v. Moldova*, Judgment of 30 March 2010, p. 16. § 60.

⁴⁷³ *Morar v. Romania*, Judgment of 7 July 2015, § 55., 57.

⁴⁷⁴ Erről és az ezzel kapcsolatos változásokról lásd részletesen: BAYER Judit, *A közélet és közszereplés fogalmának változásai a webes társadalomban, Vállalati rágalmas vagy fogyasztói kritika?* Médiakutató, 2005/3.

⁴⁷⁵ *Fayed v. United Kingdom*, Judgment of 21 September 1990, Series A, no. 294-B, p. 29. § 75.

⁴⁷⁶ *Tonsbergs Blad AS and Haukom v. Norway*, Judgment of 1 March 2007, p. 29. § 87.

⁴⁷⁷ *Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, *Ibid.* p. 8. § 30.; *Petrenco v. Moldova*, *Ibid.* p. 14. § 55.

közéletben szerepet vállaló személyek,⁴⁷⁸ a közvitában résztvevők.⁴⁷⁹ A magyar AB gyakorlatában is megfigyelhető a közszereplők tűrési kötelezettségében a fokozatosság. A testület azt az álláspontot képviseli, hogy a közhatalmat gyakorlóknak és a közszereplő politikusoknak a legszélesebb a tűrési kötelezettsége, és kevesebbet kell tűrniük azoknak, akik például csak egy konkrét társadalmi vita erejéig vesznek részt a közéleti vitában.⁴⁸⁰ Az alkotmányjogi panasz eljárásokban – a strasbourgi gyakorlathoz hasonlóan – a magyar AB is közszereplőnek tekintette a közéleti vitában résztvevő történészeket,⁴⁸¹ illetve a választásokon induló jelölteket.⁴⁸² Az AB utóbbiakra vonatkozó gyakorlata egy döntés kivételével⁴⁸³ következetes. Megállapította, hogy a választási kampány a közügyek szabad megvitatásának a választójoggal kapcsolatos megnyilvánulása. A választási kampány nélkül a választó polgárok nem, vagy csak komoly nehézségek árán tudnának megalapozott döntést hozni arról, hogy kire szavazzanak, azaz, hogy kit hatalmazzanak fel a közhatalom gyakorlásával. A testület álláspontja szerint a választási kampány során tipikusan közszereplők egymás közötti kontextusában kell értelmezni a véleménynyilvánítási szabadságot, illetve annak korlátairól döntést hozni. Ennek során társadalmi érdek, hogy ne csak a közügyeket, hanem az egyes jelöltek alkalmasságát, illetve a jelölő szervezet programját is megvitassák. Ennek a vitának része lehet az olykor erős, túlzó kemény kommunikációs csata, amelyet azonban a véleménynyilvánítás szabadsága védelemben részesít.⁴⁸⁴

⁴⁷⁸ Bár az 1994-es döntés rendelkező részében a testület csak a közhatalmat gyakorló személyeket és a közszereplő politikusokat emeli ki, az indokolásban pontosítja a közszereplők körét: a közügyeket és a közhatalom gyakorlását, a közfeladatot ellátó, illetve a közéletben szerepet vállaló személyeket tekinti közszereplőnek. A közszereplők pontosabb körének meghatározását a testület a bírói gyakorlatra bízta. Lásd: 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 228.; 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [48], Uo. 238.

⁴⁷⁹ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [48], Uo. 238.

⁴⁸⁰ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [57], Uo. 240.

⁴⁸¹ 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, ABH 2018. január 10., 14-25.

⁴⁸² 5/2015. (II. 25.) AB határozat, ABH 2015. március 2., 308-312.; 9/2015. (IV. 23.) AB határozat, ABH 2015. május 8., 548-553.

⁴⁸³ 3122/2014. (IV. 24.) AB határozat, ABH 2014. április 24., 610-612. Nem tekintette a testület a véleménynyilvánítás szabadsága által védettnek azt a közlést, mely a választási kampány során egy politikai reklámfilmben az akkori és a korábbi miniszterelnök hangján szólaltatott meg egy katonai egyenruhát viselő majomnak öltözött embert. A testület álláspontja szerint az állattal való azonosítás dehumanizálja az érintett személyt, így sérti az emberi méltóságát. Figyelmen kívül hagyta azonban az eset többi körülményét: az érintett személyek fokozott tűrési kötelezettségét a kritikával szemben, illetve azt, hogy a reklámfilm a választási kampány idején, a humor eszközével élve fogalmazott meg éles bírálatot.

⁴⁸⁴ 31/2014. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [26], [28], ABH 2014. október 14., 1376.; 5/2015. (II. 25.) AB határozat, Indokolás [24], [26], Uo. 311.; 9/2015. (IV. 23.) AB határozat, Indokolás [31], [33]-[37], Uo. 551-552.

A közelmúltban két közszereplő nyilvánosság előtti összetűzése kapcsán kialakult jogvitát követő alkotmányjogi panasz eljárásban⁴⁸⁵ a testület az e kategóriába tartozó közszereplőkre vonatkozó álláspontját pontosította. Úgy találta ugyanis, hogy annak ellenére, hogy korábbi gyakorlatában a közszereplők tág személyi körét határozta meg, és ennek a kérdésnek a konkrét esetekben való megítélését a jogalkalmazói gyakorlatra bízta, nem alakult ki a közszereplői minőség megállapítására vonatkozó egyértelmű szempontrendszer. Egy közismert médiaszemélyiség ugyanis többek között azon az alapon támodott meg egy rendesbírói döntést – amely az őt ért bírálatokat olyan értékítéleteknek minősítette, amelyeket neki közszereplőként tűrnie kell –, hogy az őt tévesen tekintette olyan közszereplőnek, akiknek a tevékenységével kapcsolatos bírálatokkal szemben fokozott tűrés kötelezettsége van. Az AB a saját korábbi gyakorlatából és az EJEB esetjogából kiindulva megállapította, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának fokozott védelme a közügyek megvitatására, a közhatalom gyakorlására, a közfeladatot ellátók, illetve a közéletben szerepet vállalók tevékenységére egyaránt vonatkozik. Ez alapján a politikai jellegű közéleti közlések a véleménynyilvánítás szabadságának legbensőbb védelmi körébe tartoznak, és korlátozásuk csak nagyon szűk körben lehetséges.⁴⁸⁶ A közéleti kérdések köre azonban nem merül ki a politikai szólásokban és a közhatalmat gyakorlók tevékenységének bírálatában, hanem attól sokkal tágabb. A közéleti vitának nemcsak a közhatalmi szervek működése lehet a tárgya, hanem bármilyen, a társadalmat érintő – így például az üzleti élettel, a környezetvédelemmel stb. kapcsolatos – kérdés. A testület az EJEB gyakorlatában megjelenő szempontokra nagy mértékben támaszkodva megállapította, hogy mindezekben a kérdésekben való megnyilvánulás beletartozhat a véleménynyilvánítás szabadságának kiemelt védelmébe.⁴⁸⁷ Az AB álláspontja szerint a közéleti vita jelentős részét a közélet alakítóira vonatkozó, illetve a közéleti szereplők és a közvitában résztvevők egymás nézeteinek és tevékenységének bírálatát kifejező megnyilvánulások alkotják. Ez az egyik indoka annak, hogy nekik az ilyen típusú közlésekkel szemben másokhoz képest többet kell elviselniük. Az ilyen esetekben a testületnek azt követően, hogy a közlés közérdekű vitához tartozik-e, azt kell megvizsgálnia, hogy az nyilvános közszereplésre vonatkozik-e. Ennek keretében nem az érintett személy státuszából kell kiindulni, hanem abból, hogy a közlés a közügyek

⁴⁸⁵ 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, ABH 2018. május 7., 745-761.

⁴⁸⁶ 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [27]–[31], Uo. 748-749.

⁴⁸⁷ 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [32]–[35], Uo. 749-750.

megvitatására vonatkozott-e. A konkrét helyzet alapján lehet eldönteni, hogy a közléssel érintett személy abban a vonatkozásban közszereplőnek tekinthető-e. Ennek egyik legfőbb ismérve a testület szerint az adott közéleti vitában véleményformáló szerep betöltése.⁴⁸⁸ E tekintetben a testület kiindulópontja az volt, hogy napjaink változó társadalmi viszonyaiban, a kommunikációs eszközök átalakulásával a közszereplői kör szélesedése tapasztalható. Ez által olyan személyek is a közéleti vita alakítóivá válhatnak, akik a személyi státuszuk alapján nem közszereplők. Őket a testület a közhatalmat gyakorlókhoz és a közszereplő politikusokhoz – akiket ebben a döntésben kiemelt közszereplőknek nevez – képest kivételes közszereplőknek nevezi. Ebbe a körbe sorolja azokat a médiaszereplőket, akik a közéleti vitában véleményformáló szerepet töltenek be. A testület hangsúlyozta, hogy a közszereplői minőségről mindig az egyedi eset körülményeinek, különösen a konkrét közéleti vita jellegének mérlegelésével lehet dönteni. Az első mérlegelési szempont tehát az, hogy a közlő fél megnyilvánulása valamilyen közéleti kérdéshez kapcsolódott-e. A második szempont arra vonatkozik, hogy a közléssel érintett személy önkéntes elhatározása alapján vált-e a közélet alakítójává. További vizsgálandó tényező a testület szerint, hogy a közléssel érintett személynek milyen lehetőségei vannak arra, hogy az őt ért nyilvános bírálatokra reagálhasson.⁴⁸⁹

A konkrét ügyben elutasította a panaszt a testület, mivel két közszereplő közötti, széleskörű közérdeklődésre számot tartó vitáról volt szó, és a sérelmezett közlések az indítványozó széles körben ismert médiatevékenységével voltak kapcsolatosak, amely az általa készített médiatartalmak közéleti jellege miatt a társadalomban jelentős mértékben véleményformáló hatású. Így az erre vonatkozó bírálatnak szintén közéletalakító, véleményformáló hatása van. A rendesbírószakok tehát helyesen mérlegelték az alkotmányos szempontokat.⁴⁹⁰

Ezeknek a kritériumoknak a strasbourgi mércéket alapul vevő megerősítése előremutató, különösen azért, mert Magyarországon az utóbbi években tendenciává vált, hogy azok a közszereplők, akik nem gyakorolnak közhatalmat, de a közéleti, társadalmi vita résztvevői és alakítói, közszereplői minőségüket tagadva indítanak pert a velük kapcsolatos nyilvános kritikákat sérelmezve.⁴⁹¹ Ugyanakkor fontos megjegyezni,

⁴⁸⁸ 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [36]–[43], Uo. 750-751.

⁴⁸⁹ 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [44]–[51], Uo. 751-752.

⁴⁹⁰ 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [72]–[79], [80]–[84], Uo. 755-756.

⁴⁹¹ Lásd például: <https://mno.hu/belfold/andy-vajna-a-polgari-pert-is-bukta-schiffer-ellen-1388197> (2018. május 22.); http://hvg.hu/itthon/20170920_Megint_kimondta_a_birosag_hogy_Habony_kozszereplo

hogy a közéletben szerepet vállaló személyek – így az ügy indítványozója is – mind az AB korábbi gyakorlata, mind az EJEB vonatkozó esetjoga alapján, a meglévő szempontok alapján eddig is közszereplőnek minősültek. Ezt mutatja az is, hogy a konkrét ügyben eljáró rendesbíróságok mindkét fokon e szempontrendszer alapján hozták meg a döntésüket.⁴⁹² Az ebben a döntésben felsorolt szempontok tehát semmilyen újdonságot nem hoznak a közszereplői minőség megítélésében. Ennek a döntésnek a jelentősége abban áll, hogy ezeket a szempontokat a testület rendszerezte, és alkalmazásuk módját a joggyakorlat számára kifejtette. Kérdés, hogy mi lehet a következménye a későbbi gyakorlatban a kiemelt közszereplő és a kivételes, egyedi közszereplő közötti különbségtételnek. A határozat alapján úgy tűnik, hogy ez az új fogalomhasználat csak elnevezésbeli különbséget jelent a korábbiakhoz képest. Ugyanakkor nem szerencsés, sőt félrevezető is lehet a közéleti vita alakítóit kivételes közszereplőknek nevezni, hiszen a közéleti kérdésekkel kapcsolatos nyilvános tevékenységük révén ők a közügyek megvitatásának állandó résztvevői, és közszereplésük mindennapos, nem pedig kivételes.

A közéleti vitában résztvevő közszereplők körét tekintve azonban bizonytalanságot mutat egy ezt követően meghozott döntés⁴⁹³ két szempontból is. Egyrészt azért, mert az Alkotmánybíróság elméletben a bírákéhoz hasonló kivételt látott lehetségesnek a vallási tisztviselők vallási közösségük életéhez kapcsolódó tevékenysége kapcsán azok államtól különváltan való működésére tekintettel. Ez a rövid utalás azonban önmagában keveset mond arról, hogy milyen esetekben kellene az egyházi tisztségviselőknek kevesebbet túrniuk a tevékenységükkel kapcsolatos bírálatokkal szemben és ezt milyen érvek igazolnák, hiszen a vallási feladataik elvégzése is lehet a közéleti, társadalmi vita tárgyát képező közügy. További kérdés, hogy ha lenne ilyen, akkor mi lenne az e tevékenységükkel kapcsolatos eltérő mérce. Ezek a kérdések mindenképpen pontosításra szorulnak. Másrészt azért, mert bár a konkrét ügy körülményei alapján a testület többsége a fentiekkel összhangban, és az ebben a döntésben megfogalmazott elméleti kivételtől helyesen megkülönböztetve, közszereplőnek talált egy, a közéletben és a politikában a nyilvánosság előtt aktívan

(2018. május 22.); <https://444.hu/2018/04/25/van-egy-rossz-hirunk-m-lorincnek-az-egyszeru-embernek>
(2018. május 22.)

⁴⁹² Ezt az AB is elismerte a döntésben. 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, Indokolás [79], Uo. 756.

⁴⁹³ 8/2018. (VII. 5.) AB határozat, ABH 2018. július 27., 1577-1584.

résztevő püspököt,⁴⁹⁴ azonban e tekintetben nem volt egyetértés az alkotmánybírák között.⁴⁹⁵

VI. 1. 3. Hírességek

Ebbe a körbe azok tartoznak, akik *társadalmi ismertséggel, hírnévvel* rendelkeznek, és ennek következtében élvezik a nyilvánosság előnyeit. Ők maguk választják ezt az életformát, azaz saját döntésükön múlik, hogy a nyilvánosság elé lépnek. Hírnevük révén válnak a nyilvános közélet mindennapos szereplőivé, és emiatt irányul rájuk folyamatosan a közérdeklődés. Ezek a személyek hatással vannak a kultúra és a közösségi élet alakulására is. A *magyar Alkotmánybíróság* gyakorlatában ők szintén a közéletben szerepet vállaló személyek kategóriájába sorolhatók.⁴⁹⁶ Az előző két csoporthoz képest lényeges különbség, hogy ezek a személyek a politikai közösség közös ügyeinek érdemi megvitatásában jellemzően nem vesznek részt. Ettől függetlenül a társadalom kulturális, közösségi életének alakítói.

E csoporton belül is lehetséges további differenciálás. Az egyik személyi kört azok a körülmények teszik közszereplővé, hogy valamilyen *személyes teljesítményük* alapján híresek lettek. Ide tartoznak a filmsztárok, színészek,⁴⁹⁷ énekesek, bizonyos médiaszemélyiségek,⁴⁹⁸ szupermodellek,⁴⁹⁹ sportolók,⁵⁰⁰ népszerű fitness edzők és életmód tanácsadók. Az *amerikai Legfelső Bíróság* döntése alapján – melyet a Walker ügyel együttesen bírált el – ebbe a kategóriába sorolható egy egyetem atlétikai szervezetének vezetője, aki korábban az egyetemi futballcsapat edzője volt, mellyel társadalmi ismertséget szerzett. A Bíróság – mindkét esetre vonatkozóan – azzal érvelt, hogy az állami szféra és a magánszféra közötti határvonalak egyre inkább elhomályosodnak, így amellet foglalt állást, hogy azok az egyének, akik nem viselnek állami tisztséget, de közvetlenül részesei bizonyos fontos közösségi ügyeknek, vagy a

⁴⁹⁴ 8/2018. (VII. 5.) AB határozat, Indokolás [21]-[24], Uo. 1580-1581.

⁴⁹⁵ 3 alkotmánybíró párhuzamos indokolásában fejtette ki, hogy a püspök közszereplői minőségének megállapításával nem ért egyet. 8/2018. (VII. 5.) AB határozat, Horváth Attila párhuzamos indokolása, melyhez Varga Zs. András is csatlakozott [38]-[39], Uo. 1583.; Szívós Mária párhuzamos indokolása, melyhez Pokol Béla és Varga Zs. András is csatlakozott [44], 1583-1584.

⁴⁹⁶ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 228.; 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [48], Uo. 238.

⁴⁹⁷ *Axel Springer AG v. Germany*, *Ibid.* p. 31. § 99.

⁴⁹⁸ *Egill Einarsson v. Iceland*, *Ibid.* p. 11. § 43.

⁴⁹⁹ *MGN Limited v. United Kingdom*, Judgment of 18 January 2011, p. 39, 40. § 143, 147.

⁵⁰⁰ *McVicar v. United Kingdom*, Judgment of 7 May 2002, Reports of Judgments and Decisions 2002-III, p. 22. § 85.; *Nikowitz and Verlagsgruppe News GmbH v. Austria*, Judgment of 22 February 2007, p. 8. § 25.

hírnevük okán képesek a társadalmi véleményt széles körben formálni, közszereplőnek (*public figure*) számítanak, és rájuk is vonatkozik a magasabb tűrési kötelezettség.⁵⁰¹ A német szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlatából ide sorolhatóak például egy híres német színésznő gyermekei, aki maguk is színészek és énekesek, és jól ismertek Németországban.⁵⁰²

Ebbe a csoportba sorolható az *EJEB* gyakorlatából Caroline von Hannover, monacoi hercegnő is, aki bár a monacoi uralkodó család tagjaként számos nyilvános eseményen részt vesz, és tagja néhány civil szervezetnek, semmilyen közhatalommal bíró funkciót nem tölt be Monacóban, illetve sohasem jár el az állam nevében a nemzetközi ügyek intézése kapcsán.⁵⁰³ A hercegnő a közéleti vitában sem vesz részt, így a Bíróság – férjével együtt⁵⁰⁴ – a társadalmi ismertsége miatt tekintette közszereplőnek.⁵⁰⁵ A hercegnő és férje abból a szempontból mégis kivételt képeznek, hogy ők nem teljesen önként léptek a nyilvánosság elé, hanem a hercegi családhoz tartozásuk miatt váltak híressé. A Bíróság gyakorlatában a hírességeknek csak azokat a személyükkel kapcsolatos nyilvános közléseket kell a magánszemélyeknél nagyobb türelemmel viselniük, amelyek a közéleti vitához valamilyen módon – akár szatirikus vagy túlzó formában⁵⁰⁶ – hozzájárulnak.⁵⁰⁷

Egy másik személyi kört alkotnak azok, akik pusztán az által lettek híresek, hogy saját elhatározásukból a nyilvánosság figyelmét valamilyen módon magukra vonták, és a *nyilvánosság előtt élik mindennapi életüket*. Ők az ún. celebek.

A *cseh Alkotmánybíróság* egy döntésében példalózó felsorolással média sztárokként utal erre a kategóriára.⁵⁰⁸

A hírességekre különös figyelmet fordít a bulvársajtó, amely elsősorban bevételorientáltan működik, így leginkább a botrányokra, pletykákra koncentrál a minél nagyobb eladott példányszám érdekében. Éppen ezért a bulvársajtóval való konfliktusok

⁵⁰¹ *Curtis Publishing Company v. Butts*, 388 U.S. 130 (1967) P. 165.

⁵⁰² 1 BvR 2499/09, 1 BvR 2503/09, 25/01/2012, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2012-1-006?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield,E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$х=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2012-1-006?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield,E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$х=server$3.0#LPHit1) (2017. július 28.)

⁵⁰³ *Von Hannover v. Germany* (No. 1.), Judgment of 24 June 2004, p. 24. § 62; *Von Hannover v. Germany* (No. 2.), Judgment of 7 February 2012, p. 38. § 120.

⁵⁰⁴ *Von Hannover v. Germany* (No. 2.), *Ibid.* p. 38. § 120.

⁵⁰⁵ BIEBER Ivóna, *Von Hannover Németország elleni ügye* (2), *Fundamentum*, 2012/3, 118.

⁵⁰⁶ *Nikowitz & Verlagsgruppe News GmbH v. Austria*, *Ibid.* p. § 25-26.

⁵⁰⁷ *Von Hannover v. Germany* (No. 1.), *Ibid.* p. 24. § 63-64. *Tønsbergs Blad AS and Haukom v. Norway*, *Ibid.* p. 28. § 87.; *MGN Limited v. United Kingdom*, *Ibid.* p. 39. § 142-143.

⁵⁰⁸ 15/03/2005 - I. ÚS 367/03. *Ibid.*

elsősorban a magánélethez való joggal kapcsolatosak, és kevésbé a hírességek emberi méltóságával és jó hírnevével.

VI. 1. 4. Nehéz esetek

A fenti kategóriák mindenképpen segítik a közszereplői státuszról való állásfoglalást. Ez a csoportosítás azonban nem kimerítő jellegű, és az életkörülmények sokszínűsége miatt előállhat olyan helyzet, amikor csak kis mértékben tudnak hozzájárulni a bírói mérlegeléshez.

Előfordulnak olyan esetek, amikor bizonytalanság merül fel a tekintetben, hogy *besorolható-e az adott személy valamelyik csoportba.*

Egy ilyen helyzetben nem tekintette közszereplőnek az *amerikai Legfelső Bíróság* azt a chicagói ügyvédet, akinek ismertsége abból fakadt, hogy egy polgári perben ő volt a jogi képviselője annak a családnak, akinek a gyereket lelőtte egy chicagói rendőr. A Bíróság elismerve a közügyekkel kapcsolatos vita rendkívül fontos voltát, azt állapította meg, hogy az ügyvéd magánszemély, tehát nem vonatkozik rá a magasabb tūrés kötelezettség. A többségi döntést megfogalmazó Powell bíró úgy érvelt, hogy az ügyvéd annak ellenére, hogy bizonyos civil csoportok munkájában pozíciót vállalt, és a szakmai életben aktívan részt vett – több jogi témájú tanulmányt és könyvet is írt –, nem szerzett általános társadalmi ismertséget vagy hírnevet, így nem tekinthető közszereplőnek. A szerepe minimálisnak tekinthető a gyilkossággal vádolt rendőr ügyében, hiszen a családot egy polgári perben képviselte, és nem foglalt állást a nyilvánosság előtt a büntetőügygel kapcsolatban. Nem keltette tehát azt a látszatot, hogy ebben a közéleti kérdésben a közvélemény befolyásolására alkalmas lenne.⁵⁰⁹ Ehhez hasonló következtetésre jutott a *magyar Alkotmánybíróság* is az ügyvédi hivatást gyakorlókkal kapcsolatban egy alkotmányjogi panasz elbírálása során. A testület álláspontja szerint az ügyvédként eljáró személy önmagában ügyvédi minősége miatt nem tekinthető közhatalmat gyakorlónak. Elismerte, hogy a bírósági vagy más hatósági eljárásban a védőként vagy jogi képviselőként eljáró személy közfeladatot lát el, de arra a következtetésre jutott, hogy az ügyvédként bejegyzett személy ettől függetlenül az igazságszolgáltatás más jogi végzettségű résztvevőivel – így a bíróval és az ügyésszel – nem tartozik azonos személyi kategóriába, nem minősül közszereplőnek.⁵¹⁰ Ez fontos

⁵⁰⁹ *Gertz v. Robert Welch, Inc.*, 418 U.S. 323 (1974) P. 352-353.

⁵¹⁰ 1/2015. (I.16.) AB határozat, Indokolás [38]-[40], ABH 2015. január 27, 81.

elhatárolás, azonban az ilyen kategorikus kijelentés az ügyvédekre vonatkozóan nem biztos, hogy minden esetben igazolható. Nem lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni, hogy a konkrét élethelyzetekben a körülmények összességének értékelésével akár ettől eltérő következtetésre is lehet jutni. Erre jó példa az *EJEB* egy döntése, melyben közszereplőnek tekintett – egyetértve a nemzeti bíróságok döntésével – egy szerb ügyvédet, akit egy helyi hetilapban egy cikkben erőteljesen, egy másikban pedig humorosan kritizáltak. A Bíróság indokolása szerint egy magánszemély, aki a nyilvánosság arénájába lép, kiteszi magát a nyilvánosság ellenőrzésének, így nagyobb fokú toleranciát kell tanúsítania a rá vonatkozó kritikával szemben. Az ügyvéd közszereplőnek tekinthető, mivel az által, hogy a város egy gyárának nagy horderejű fizetésképtelenségi ügyében képviselte a vezetőséget, jól ismert személlyé vált a városban.⁵¹¹ Mivel az ügyvéd által sérelmezett közlések a helyi lapban jelentek meg, így a közszereplői státuszát csak az adott városban vizsgálta a Bíróság, nem országosan.

Az *EJEB* általában azokban az esetekben, amikor nem egyértelműen megállapítható az adott személy státusza – azaz, hogy közszereplő-e vagy sem –, kétféle megoldást alkalmaz. A leggyakoribb az, hogy a Bíróság más vizsgálati szempont alapján dönti el az ügyet. Azt vizsgálja, hogy az adott közlés a közérdekű ügyekhez kapcsolódik-e, olyan, a közéleti vitában való megnyilvánulás-e, amely a társadalmi érdeklődés tárgya. Ilyen volt például egy Lengyelországgal szembeni eset, amelyben arról kellett döntenie a Bíróságnak, hogy védi-e a 10. cikk egy történész-újságírónak egy lusztrációval kapcsolatos rádiós vitában elhangzott kijelentését, mely szerint egy jól ismert nyelvész professzor a kommunista rendszerben a titkos politikai rendőrség informátora volt. Annak ellenére, hogy a kérelmező egyik érve az volt, hogy a professzor közszereplő, akiről ő egy közérdekű információt közölt, az *EJEB* nem foglalt állást ebben a kérdésben. Az esetet az alapján döntötte el, hogy a közlés a közügyek megvitatásának része volt, így azt védi a 10. cikk.⁵¹² Arra is van azonban példa – így a fenti ügyvéddel kapcsolatos eset is –, hogy e szempont mellett az érintett személy személyi státuszáról való nemzeti döntést értékeli az *EJEB*. Egy román egyetemi tanár 19 évvel korábbi szexuális visszaéléseit állító cikket a nemzeti bíróságok a sajtószabadság védelmi körébe tartozónak ítélték arra hivatkozva, hogy az egyetemi tanár közszereplő, így ezt a kritikát el kell tűrnie. Az *EJEB* azonban megállapította a 8. cikk sérelmét azon az alapon, hogy nem volt meggyőződve arról, hogy a nemzeti

⁵¹¹ *Bodrožić and Vujin v. Serbia*, Judgment of 23 June 2009, p. 8. § 34.

⁵¹² *Braun v. Poland*, *Ibid.* p. 11. § 50.

bíróságok megfelelően mérlegelték a közlés közérdekű vitához való hozzájárulását, illetve az érintett személy státuszát. Az érintett professzor ugyanis nem volt a nyilvánosság által ismert személy, a nemzeti bíróságok pedig vizsgálat nélkül, az egyetemi tanári pozíciója miatt közszereplőnek tekintették.⁵¹³

A másik ilyen esetkör az, amikor az a kérdés, hogy egy személy az adott körülmények miatt, kizárólag *bizonyos vonatkozásban és időtartamban* tekinthető-e közszereplőnek.

Egy ilyen kérdésről kellett döntést hoznia a közelmúltban a magyar Alkotmánybíróságnak a rendőr képmásának közzétételével kapcsolatos alkotmányjogi panasz eljárásokban. Ebben a problémakörben a rendesbírósági és az alkotmánybírósági joggyakorlat között kialakult konfliktus is mutatja, hogy az, hogy valaki melyik alkotmányjogilag releváns személyi kategóriába tartozik, nem minden esetben dönthető el egyértelműen, és a bíróságok mérlegelése eltérő eredményre vezethet. A vita kiindulópontja a következő eset volt: egy internetes hírportál egy nyilvános rendezvényről számolt be cikkében, és a képgalériában a rendezvényt biztosító rendőrök arcát nem takarta ki, akik személyiségi jogaik megsértésére hivatkozva polgári pert nyertek első- és másodfokon a hírportállal szemben. A rendesbíróságok fő érve az volt, hogy a rendőrök nem közszereplők, így a polgári jogi képmásvédelem főszabályát – azaz, hogy a képmásuk nyilvánosságra hozatalához az érintett személy hozzájárulása szükséges – kell alkalmazni velük kapcsolatban.⁵¹⁴ Ezen ítéleteket támadta meg a hírportál alkotmányjogi panasszal arra hivatkozva, hogy azok sértik a véleménynyilvánítási és a sajtószabadságot, hiszen a rendezvényen feladatot ellátó rendőrök közhatalmat gyakorolnak, így az arról való beszámolót túrni kötelesek. Az AB alaptörvény-ellenesnek találta a bírósági ítéleteket, így megsemmisítette azokat. Nem foglalt állást egyértelműen abban a kérdésben, hogy a nyilvános rendezvényen szolgálatot teljesítő rendőr általánosságban közszereplőnek minősül-e. Érvelését a *konkrét helyzet körülményeire* alapozta. Azt állapította meg, hogy a jelenkor eseményeiről szóló, illetve a közhatalom gyakorlása szempontjából közérdeklődésre

⁵¹³ *Ion Cârstea v. Romania*, Judgment of 28 October 2014, p. 8- 10. § 34-39.

⁵¹⁴ Ez az érvelés nem idegen a magyar joggyakorlatban, hiszen a legfelső bírói fórum 2012-ben jogegységi határozatot adott ki a következő tartalommal: „A nyilvános helyen vagy közterületen szolgálati kötelezettséget teljesítő vagy munkát végző személy e tevékenységének ellátása során nem minősül közszereplőnek, ezért a személyt beazonosítható módon, egyediesítetten ábrázoló képmás vagy hangfelvétel nyilvánosságra hozatalához szükséges a hozzájárulása.” 1/2012. számú BKMPJE határozat, <http://www.lb.hu/hu/joghat/12012-szamu-bkmpje-hatarozat>, (2016. február 3.) Tekintve, hogy ez a jogforrás a bíróságok ítélkezési tevékenységének egységességét célozza, és a bíróságokra kötelező, nem meglepő a rendesbírósági döntés a rendőrök képmásával kapcsolatosan.

számot tartó tájékoztatás kiemelt védelme indokolt. Ilyen esetben pedig amennyiben a tájékoztatás nem visszaélés a sajtószabadsággal, a személyiségi jogok érvényesülése csak kivételes esetben lehet a sajtószabadság korlátja. Mindezek alapján az eseményekről való képek nyilvánosságra hozatalához nem tartotta szükségesnek a szolgálatot teljesítő rendőrök hozzájárulását. Az olyan képfelvétel tehát, amely a rendőr emberi méltóságát nem sérti, pusztán tájékoztatás a célja, a rendőr hozzájárulása nélkül is élvezzi a sajtószabadság alkotmányos védelmét.⁵¹⁵ Ennek indoka, hogy a nyilvános helyen szolgálatot teljesítő rendőr közhatalmat gyakorol, az állam nevében jár el, képviselve ez által az egész politikai közösséget, így ebben a *meghatározott szituációban* nem lehet magánemberként tekinteni rá. Amikor nem szolgálatot teljesít, hanem magánemberként jár el, ugyanazok a magánszférát védő jogosultságok illetik meg, mint más magánszemélyeket.⁵¹⁶

Az AB döntése következtében a rendesbíróságok számára megnyílt a lehetőség egy nyitottabb, a szólást kevésbé korlátozó gyakorlat irányába való elmozdulásra. E lehetőséggel azonban 4 évig nem éltek.⁵¹⁷ Az AB döntését követően ugyanis a bíróságok ismét marasztaló ítéleteket hoztak a hírportállal szemben. A felülvizsgálati kérelem elbírálása során pedig a jogerős ítéletet a Kúria hatályában fenntartotta. Érvelésében kifejtette, hogy az Alkotmánybíróság döntésének nincs olyan következménye, hogy az abban megfogalmazott szempontok mérlegelése után a rendesbíróság ne juthatna ugyanarra a következtetésre, mint az AB döntése előtt.⁵¹⁸ Az Alkotmánybíróság ezeket a döntéseket is megsemmisítette.⁵¹⁹ Ezt követően a bíróságok közötti konfliktus nem zárult le, ugyanis a rendőrök képmásával kapcsolatos ügyekben a rendesbírósági döntések ezt a gyakorlatot továbbra is fenntartották. Az AB azonban következetesen alkalmazta az első döntésben kialakított szempontrendszert, és a

⁵¹⁵ 28/2014. (IX. 29.) AB határozat, ABH 2014. október 3., 1288-1296.

⁵¹⁶ HEGYI Szabolcs, *A személy alkotmányjogi fogalma és felfogásai*, In: MENYHÁRD Attila – GÁRDOS-ORORSZ Fruzsina, *Személy és személyiség a jogban*, Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 124, 132-134.

⁵¹⁷ Előrelépés annyiban mutatkozott, hogy a Kúria az AB döntésének következtében az 1/2012. számú BKMPJE határozatot hatályon kívül helyezte az 1/2015. BKMPJE határozattal. 1/2015. számú BKMPJE határozat, <http://www.kuria-birosag.hu/hu/joghat/12015-szamu-bkmpje-hatarozat>. (2017. július 25.) Ez rendkívül fontos lépés volt, hiszen nem kötelezte tovább a rendesbíróságokat az abban kifejtettek alkalmazására, a bírósági gyakorlat mégsem változott ennek következtében, és a rendőr képmásának hozzájárulása nélküli közzétételét továbbra is jogellenesnek tekintették a rendesbíróságok.

⁵¹⁸ <http://www.kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-pfviv2012120163-szamu-szolgalatot-teljesito-rendor-kepmanak-hozzajarulas-nelkul> (2016. május 7.)

⁵¹⁹ 3/2017. (II. 25.) AB határozat, ABH 2017. március 7., 190-204. Lásd részletesen: SOMODY Bernadette, *A rendőrarcképmás-ügy mint az alapjogi ítélkezés próbája*, Fundamentum, 2016/1, 103-112.

további, hasonló tárgykörű rendesbírósági döntéseket is megsemmisítette.⁵²⁰ A bíróságok közötti vita 2018-ban zárult le, amikor az újabb felülvizsgálati eljárásban a Kúria végül elfogadta az AB által kialakított alkotmányos szempontokat.⁵²¹ A bíróságok közötti ilyen típusú értelmezési konfliktus azonban nem segíti a bírói gyakorlat következetességének előrehaladását, és súlyos aggályokat vet fel a jogbiztonság érvényesülésével kapcsolatban.

VI. 1. 5. A bíróságok közötti hatások

Mindezek alapján megállapítható, hogy a közszereplők köre viszonylag tág,⁵²² és az élethelyzetek sokasága alapozhatja meg e személyi körbe való besorolást. Egyes szerzők mellett érvelnek, hogy azzal, hogy a közszereplők körébe csaknem mindenkit besorolnak a bíróságok, aki a nyilvánosság előtt szerepel, túlságosan széleskörű szólást engednek meg olykor olyanokkal szemben is, akik a közéleti vitára egyáltalán nincsenek hatással, míg a közügyeket a háttérből befolyásolók magánszemélyként élvezik a privát szféra teljeskörű védelmét.⁵²³ Ez valóban létező probléma, úgy vélem azonban, hogy nem a közszereplők körének vagy a velük kapcsolatos szélesebb körű szólásszabadság szűkítése lehet a megoldás. Sokkal inkább az, ha egy államban a közügyek terén az átláthatóságot biztosítják, és azt, hogy a közérdekű információk hozzáférhetőek legyenek, így azon személyek kilétére, akiknek a nyilvánosság előtt rejtett módon van befolyása a közügyek alakulására, nagyobb eséllyel derülhet fény.

A bemutatott esetek alapján úgy tűnik, hogy abban a kérdésben, hogy kik a közszereplők, a személyi státuszoknak egy nagy halmazát tekintve a bíróságok között egy fajta egyetértés alakult ki. Ezt mutatja, hogy bár a vizsgált bíróságok többféle kifejezést alkalmaznak e személyi körökre, mégis az általam kialakított csoportosítás valamelyik kategóriájába mindegyik beilleszthető, tehát nagyrészt ugyanazokat a személyi köröket tekintik közszereplőknek. A Velencei Bizottság egy véleményében ezt a következőképpen összegezte: „Nyilvánvalóan a közszereplők körébe tartoznak a

⁵²⁰ 16/2016. (X. 20.) AB határozat, ABH 2016. október 26., 1204-1211.; 17/2016. (X. 20.) AB határozat, ABH 2016. október 26., 1212-1218.

⁵²¹ <http://www.kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-kuria-pfviv219532017-szamu-un-rendor-kepmas-ugyben-hozott-donteserol> (2018. július 12.)

⁵²² Az általam kialakított csoportosítást vö. SZABÓ Máté Dániel, *Nyilvános magánszféra – Hol a határ?* In: DEZSŐ Márta – KUKORELLI István (szerk.), *Ünnepi kötet Sári János egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére*, Rejtjel, Budapest, 2008, 331-337.

⁵²³ Frederick Schauer nyomán, de az övéhez képest erőteljesebb állítással Koltay András érvel így. KOLTAY, *A szólásszabadság... i.m.* 381.

*politikusok, a kiemelkedő üzletemberek, a magas rangú közszoigák, a királyi családok tagjai, a híres sportolók és a hírességek.*⁵²⁴ A bemutatott kategóriák azonban nem fedik le az összes élethelyzetet, ami alapján valakit közszereplőnek lehet tekinteni. Ezt példázzák az általam bemutatott „nehéz estek”. Azok a megfontolások, amelyeket az erről való döntésben figyelembe vesznek, szintén közös elemei a bíróságok döntési mechanizmusának. Abban viszont, hogy hogyan kategorizálják ezt a személyi kört és az egyes csoportokhoz tartozók tőrési kötelezettségének mértékét, – ahogy a fentiekből is kiderült – sokféle megoldás létezik.

E tekintetben a bíróságok közötti kölcsönhatás a következőképpen értékelhető. Az USA-ban vált alkotmányos alapelvvé, hogy a közhatalmat gyakorló állami tisztviselőknek több kritikát kell elviselniük a nyilvánosság előtt a tevékenységükkel összefüggésben. Az amerikai Legfelső Bíróság ezt a magasabb tőrési kötelezettséget a közéletben ismert és a nyilvánosság előtt szereplő személyekre is kiterjesztette. Ennek kiemelt indoka a robosztus közéleti vitának a lehető legszélesebb mértékben való érvényesülése. A közszereplőkre vonatkozó alkotmányos alapelv az európai bíróságok számára is kiindulópontot jelentett, így az USA Legfelső Bíróságának hatása az európai alapjogi bírászkodásra egyértelmű. Fontos azonban, hogy Európában az alapjogi bírászkodást végző bírói szervek nem az USA-ban kialakult gyakorlat szolgálai követői, hanem az ott kialakult gyakorlatból merítve a saját jogi hagyományait szem előtt tartva alakították tovább azokat a személyi köröket, amelyekre az alkotmányos alapelv alkalmazását irányadónak tekintették, illetve a tőrési kötelezettségüknek az eltérő mértékét.

Az EJEB érveléséből látható, hogy a magasabb szintű tolerancia kötelezettségét a közszereplők széles körére alkalmazza, hiszen a politikus (*politician*) és a közszereplő (*public figure*), illetve az állami tisztviselő (*civil servant*) kifejezéseket az elv meghatározásakor egyaránt használja, olykor szinonimaként is. Megfigyelhető azonban a gyakorlatában egy fajta fokozatosság e személyi státuszok tőrési kötelezettségét tekintve, de az egyes esetekben a konkrét személyek státuszát részletesen megvizsgálja, és a döntést annak – és az egyéb körülmények – értékelésével hozza meg. Fontos, hogy a személy státusza mellett az EJEB gyakorlatában is ügydöntő szempont, hogy a rá vonatkozó közlés a közügyek megvitatásához kapcsolódik-e. Látható, hogy a vizsgált bíróságok közül az EJEB megközelítése a legcizelláltabb. Ennek indoka, hogy a

⁵²⁴ CDL-AD(2013)024-e, *Ibid.* p. 18. § 78.

tagállamok sokaságából érkező egyedi ügyekben jár el, így rengeteg különféle helyzetet kell értékelnie. A fentiekből az is megállapítható, hogy az EJEB gyakorlata hatással van az európai alkotmánybíróságokra, hiszen az EJEB által kialakított részletes szempontrendszert az alkotmánybíróságok is elkezdték alkalmazni. Abban azonban, hogy a vizsgált szempontok mentén egy adott személyt melyik kategóriába sorolnak, illetve az ő személyéhez milyen fokú tűrési kötelezettséget tekintenek alkotmányosnak, eltérések mutatkoznak meg. Ez is mutatja, hogy e tekintetben sem mintakövetésről van szó, hanem arról, hogy bár több alkotmánybíróság gyakorlatában is kimutatható, hogy az EJEB által esetről esetre kialakított szempontrendszert alkalmazza, döntéseiket saját megfontolásaik alapján hozzák.

A bíróságok közötti kölcsönhatás iránya Európában a bírakkal kapcsolatos védelmi szint kialakulásában rekonstruálható. A contempt of court hagyománya egy angolszász jogintézmény, amely alapul szolgált a strasbourgi bíróság számára, hogy a közszereplők tűrési kötelezettségének fokozatosságát tovább alakítsa. Ennek eredményeként az EJEB gyakorlatában meghatározó vált, hogy a bírácoknak alacsonyabb fokú a tűrési kötelezettsége, mint más közfunkcióval rendelkezőknek. Ezt követően strasbourgi hatásra került be ez az elv a kontinensen más nemzeti alkotmánybíróságok, így a magyar és a cseh Alkotmánybíróság gyakorlatába is.

Az összes vizsgált bíróság gyakorlatában kimutatható, hogy minden esetben a személy státuszáról való döntés összefüggésben van az adott eset egyéb körülményeivel, különösen a közlés közügyekhez tartozásával, illetve a közéleti vitához való hozzájárulásával. Ebben a kérdésben nehéz volna az egymásra hatás irányát az előbbihez hasonlóan kimutatni. Úgy tűnik, hogy a közszereplőkkel kapcsolatos közlésekről való gondolkodás során a bíróságok gyakorlatában az ilyen esetek természetéből adódó következtetés, melynek során bizonyára figyelemmel vannak egymás gyakorlatára is. Ebből a szempontból a common law rágalmasági jogban a hangsúlyok némiképp eltérőek, mivel ott egy közlés magasabb szintű védelmét a közléssel érintett személy közszereplői státusza kevésbé alapozza meg, mint a közlés közérdekűsége.

VI. 2. A közszereplők szélesebb körű bírálhatóságának igazolása

Az előző részben a bírósági esetjog alapján bemutattam, hogy milyen szempontok mérlegelése után lehet dönteni arról, hogy egy személy közszereplő-e. Ez

ugyanis annak az előkérdése, hogy a bíróságok milyen alkotmányos mércéket alkalmazzanak a velük kapcsolatos közlések megítélése során. Az, hogy ezeknek a személyeknek több kritikát kell elviselni, illetve, hogy magasabb szinten kell tolerálniuk a velük kapcsolatos közléseket, nem magától értetődik. Ezen alkotmányos alapelv tehát igazolásra szorul. Ebben a kérdésben szintén a kifejezés szabadságának elméleti igazolásai szolgálhatnak kiindulópontként. Segítségükkel arra vonatkozóan lehet megállapításokat tenni, hogy mi az indoka annak, hogy a közszereplőket ebből a szempontból megkülönböztetjük más állampolgároktól. Az alábbiakban arra törekszem, hogy azokat az érveket vegyem sorra, amelyek alátámasztják a közszereplők bírálatának szélesebb körű szabadságát. Nem emeltem érveket tehát, hogy a közéleti szereplőkkel kapcsolatos véleménynyilvánítási szabadság korlátlan kell, hogy legyen, hanem emeltem, hogy az ilyen típusú szólásokra vonatkozóan a közszereplőknek magasabb szintű toleranciát kell tanúsítani. A közszereplők különböző kategóriái esetében az egyes indokok eltérő mértékben támasztják ezt alá.⁵²⁵ Mindezeket az érveket az egyes esetekben a bíróságok az adott eset sajátos, egyedi körülményeivel vetik össze.

Az egyik ilyen érv a *népszuverenitás* elvének érvényesüléséhez és a *politikai közösség önkormányzásához* kapcsolódik. Az alkotmányos demokráciák működésének egyik meghatározó elve a népszuverenitás. Ez azt jelenti, hogy a közhatalom gyakorlása a politikai közösség egészét – a népet – illeti meg, a közhatalom eredője a nép. Ezen alapelv mentén tud megvalósulni egy közösség önkormányzása. A nép azonban legtöbbször nem közvetlenül, hanem közvetett módon gyakorolja a hatalmát. A nép felhatalmazása alapján kerülnek bizonyos személyek legitim döntéshozói pozícióba. Ezek a személyek kivétel nélkül közszereplők. A politikai közösség tagjai arra hatalmazzák fel őket, hogy a nevükben gyakorolják a közhatalmat. Ez nem csak azokra igaz, akiket a nép közvetlenül választ meg, hiszen a népszuverenitás elve megköveteli, hogy minden állami hatalmat a nép delegáljon alulról felfelé, azaz minden hatalom visszavezethető legyen a népre, mint végső felhatalmazóra.⁵²⁶

Mivel a választott képviselők, illetve más, a népre visszavezethetően felhatalmazott tisztségviselők a nép által bizonyos időtartamig nem hívhatók vissza, illetve nem

⁵²⁵ Azon gondolatmenet alapján, hogy a szólásszabadság különböző igazolásai közül a konkrét esetekben nem mindegyik – vagy leginkább egy – alkalmazható, Frederick Schauer úgy foglal állást, hogy azokkal a közszereplőkkel kapcsolatos vélemények, akik nem gyakorolnak közhatalmat, kevésbé védetteknek kellene lenniük, mint a közhatalmat gyakorlókkal kapcsolatos közlések. A szerző bírálja az amerikai gyakorlatot, amely a New York Times-szabályt alkalmazza egy közhatalmat gyakorlóra és egy színészre egyaránt. SCHAUER, Frederick, *Public Figures*, William & Mary Law Review, Vol. 25. No. 5. (1984) 930-934.

⁵²⁶ KIS János, *Népszuverenitás*, Fundamentum, 2006/2, 21-22.

mozdíthatók el, a közösség tagjainak egyetlen eszköze marad arra, hogy az általa közhatalommal felruházott egyénekre hatással legyenek: a véleményük kinyilvánítása. A politikai közösség tagjai és a közhatalmat gyakorló tisztségviselők közötti bizalmi viszony alakításának eszköze a velük szembeni szélesebb körű véleménynyilvánítási szabadság. A közösség tagjai ezzel tudnak valamelyest kontrollt gyakorolni a közfunkcióval rendelkező személyekkel szemben, és jelezni esetleges elégedetlenségüket. *Vincent Blasi* szerint a szólásszabadság és a sajtószabadság egyik fontos értéke, hogy a közhatalmat gyakorlók visszaéléseinek ellenőrzésére szolgáljanak. Az ugyanis, ha a köztisztviselők visszaélnék a hatalmukkal, súlyosabb következményekkel járhat, mint a magánszektorbeli visszaélések. Emiatt szükséges, hogy a közhatalmat gyakorlók tevékenységére vonatkozóan folyamatos és a nyilvánosság számára publikált alapos vizsgálat valósuljon meg a szólás- és a sajtószabadság által. Azaz, a kormányzat és tisztviselői ellenőrzésének előfeltétele a tevékenységükkel kapcsolatban az igazság felderítése. Az ellenőrzéshez szükséges, hogy a szakzerű kritika megjelenjen a nyilvánosság előtt. Ebben a folyamatban kiemelkedő szerepe van a professzionális sajtónak. Ennek következtében – mindezen információk birtokában – a társadalom tagjai is megalapozott véleményt tudnak kialakítani és kinyilvánítani e személyek hivatalos magatartásával kapcsolatban, így ők lehetnek a köztisztviselők tevékenységének végső bírói. A politikai közösség tagjainak az az igénye, hogy tudomást szerezzenek a közhivatali viselők tevékenységéről, nem más, mint a politikai döntéshozatalban való részvételük iránti igény megnyilvánulása.⁵²⁷ Az ilyen típusú megközelítés más igazolási szempontokkal összevetve negatív érvelés, mivel a kormányzattal és az állami szabályozással kapcsolatos gyanú és bizalmatlanság a kiemelt szempont, és nem a szólás- és sajtószabadság pozitív értékei.⁵²⁸ Ehhez hasonló érv megjelenik a *Velencei Bizottság* egyik *véleményében* is. Eszerint a kifejezés szabadsága és az információszabadság a nyilvánosságot arra jogosítja fel, hogy a lehető legszélesebb értelemben vett hatóságok elszámoltathatóak legyenek, elismerve az átláthatóság elvét, illetve a széleskörű, nyitott és robusztus közéleti vitát.⁵²⁹ *Alexander Meiklejohn* szerint akkor képes a politikai közösség önmagát kormányozni a saját intézményei útján, ha az intézményeik mellett és

⁵²⁷ BLASI, Vincent, *The Checking Value in First Amendment Theory*, American Bar Foundation Research Journal, Vol. 2. No. 3. (1977) 538-543, 564.

⁵²⁸ BARENDT, *Freedom of Speech i.m.* 21-23.

⁵²⁹ CDL-AD(2014)040-e, Amicus Curiae Brief for the Constitutional Court of Georgia on the question of the defamation of the deceased adopted by the Venice Commission at its 101st plenary session (Venice, 12-13 December 2014), p. 6. 21. §

ellen szót emelő közlésekkel egyaránt szembenéz.⁵³⁰ Ez a megállapítás vonatkoztható azokra a tisztviselőkre is, akik ezen, az emberek önkormányzását szolgáló intézmények munkájában részt vesznek, illetve közhatalmat gyakorolnak. E tevékenységük nyilvánvalóan rájuk irányítja a közfigyelmet, és indokolja, hogy a közösség tagjainak bírálatát tolerálják. Emellett a közfunkciójuk miatt elengedhetetlen, hogy a politikai közösség többi tagjának bizalmát élvezzék. Egy személlyel kapcsolatban akkor tud kialakulni mások bizalma, ha az kész meghallgatni és elfogadni mások véleményét, illetve az ő viselkedésére vonatkozó bírálatokat.⁵³¹

Mindezek az érvek a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában is megjelennek: „*A sajtó olyan fórumot kínál a szólás szabadságához és a közügyek szabad vitathatóságához, amely kulcsfontosságú szerepet játszik abban, hogy a közvélemény és a politikusok számára ellenőrizhetővé válhassanak a közhatalmat gyakorlók, illetve a köztisztviselők. A polgárok kizárólag ilyen információk birtokában alkothatnak szabadon véleményt a közhatalmat gyakorlók teljesítményéről, munkájának hatékonyságáról és minőségéről. Az állami szervek ellenőrizhetősége pedig a polgárok demokratikus önkormányzásának lehetőségét biztosítja, így a polgároknak alapvető joguk van ahhoz, hogy a közügyeket érintő kérdésekről információhoz juthassanak. Mindezekből fakad, hogy az alkotmányos demokráciák a közügyekben való megszólalást fokozott védelemben részesítik.*”⁵³²

A demokrácia működése és annak nélkülözhetetlen része, a szabad és nyilvános közéleti vita szintén ide vonatkozó érveket hordoznak magukban. Ahhoz, hogy a nép általi önkormányzás megvalósuljon, az általunk ismert legjobb eszköz a demokrácia. A demokrácia nélkülözhetetlen feltétele a közéleti vita folyamatos megléte. Az, hogy a politikai közösség tagjai részt vehessenek a mindenkit érintő ügyekkel kapcsolatos nyilvános diskurzusban, a demokratikus államokban az egyik legfontosabb érték. Ennek indoka, hogy így lehetséges az, hogy olyan döntések szülessenek a közösség egészét érintő ügyekben, amelyek meghozatala előtt mindenki képviselhette az érdekeit, és elmondhatta érveit.⁵³³ Azaz, mindenkinek lehetősége volt arra, hogy meggyőzze a közösség többi tagját, alakítva ezzel azt a diskurzust, melynek végeredménye egy

⁵³⁰ MEIKLEJOHN *i.m.* 91.

⁵³¹ MILL *i.m.* 71.

⁵³² 13/2014. (IV.18.) AB határozat, Indokolás [25], Uo. 592.

⁵³³ DWORKIN, Ronald, *Sovereign Virtue, The Theory and Practice of Equality*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2002, 364-365.

mindenkire kötelező döntés. Ha ez nem így lenne, a demokrácia pusztán a többség uralmát jelentené a kisebbségben lévők felett.

A közszereplők ennek a közéleti vitának meghatározó résztvevői. Ezen túlmenően a közhatalmat gyakorlók és azok a közszereplők, akik nem gyakorolnak közhatalmat, de közszereplőként vesznek részt a diskurzusban, a vita alakítói is. Elkerülhetetlen ugyanis, hogy bizonyos személyek nagyobb hatással legyenek a közéletre, illetve a közéleti vitára, hiszen olykor ők mondják ki a közösséget érintő ügyekben a végső szót, vagy a társadalomban nagy tisztelet és elismerés övezi őket, netán a politikának és a közszolgálatának szentelték életüket, esetleg az újságírói karrierjük teszi őket ismertté.⁵³⁴ Végső soron a közhatalmat gyakorlók lesznek a döntéshozók. Mindezek a körülmények szintén igazolják, hogy ezeknek a személyeknek, akik a szabad vitában többször fel tudnak szólalni, így hatásuk – sőt, befolyásuk – van annak alakulására, illetve a döntés kimenetelére, a velük szembeni olykor túlzó véleményeket is el kell viselniük. Mindez a hírességekre igaz a legkevésbé, hiszen ők a közügyek elrendezésére vonatkozó demokratikus vitát nem alakítják, a legtöbb esetben ahhoz nem szólnak hozzá.

A *szabad egyéni önkifejezés* szintén az igazoló érveket gyarapítja. A demokratikus államok jellemzője, hogy az államot alkotó politikai közösség sokféle meggyőződésű egyének összessége, akiket az állam egyenlő méltóságú személyekként kezel. Elfogadott és fontos érték az emberi méltóságból eredően az egyének autonómiája, és az, hogy az egyének változatos nézeteiket sokféleképpen bontakoztathatják ki, azaz a *világnézeti pluralizmus*.⁵³⁵ A szólásszabadság tehát kiemelkedő jelentőséggel bír az egyének önmegvalósítása, szabad kibontakoztatása tekintetében is.⁵³⁶ Ehhez az is hozzátartozik, hogy az egyének úgy érezhessék, hogy megvan a lehetőségük arra, hogy a társadalom ügyeiben aktívan részt vehessenek, és állást foglalhassanak.⁵³⁷ A vitának kulcsfontosságú szerepe van abban is, hogy az egyén véleménye kialakulhasson és megerősödhessen, hiszen ezáltal meghallgat más érveket, más elgondolásokat, melyek a segítségére lehetnek.⁵³⁸ Ez ugyanannak az éremnek a másik oldala. Az egyének szempontjából is fontos a közéleti vita szabadsága, hiszen akkor érezhetik magukat a társadalom teljes jogú tagjának, ha úgy érzik, bármikor elmondhatják a véleményüket, hozzászólhatnak a közös ügyekhez, és szabadon

⁵³⁴ DWORKIN, *Sovereign... i.m.* 364.

⁵³⁵ KIS János, *Jelképekről, demokráciáról*, In: KIS János, *Az állam semlegessége*, Atlantisz, Budapest, 1997, 370.

⁵³⁶ BAKER *i.m.* 50-51.; DWORKIN, *Justice... i.m.* 336.

⁵³⁷ DWORKIN, *Freedom's... i.m.* 200.

⁵³⁸ MILL *i.m.* 94.

bírálnak annak közismert résztvevőit. Ez a fajta egyéni szabadság szükséges az emberek kibontakozásához, és egyúttal nagy mértékben hozzájárul a demokratikus társadalom fenntarthatóságához.

Ennél azonban többet is igazol az egyéni önkifejezés szabadsága. A hírességekkel kapcsolatos bírálatok megengedhetősége azt gondolom, az eddig említett érvek közül leginkább az egyéni önkifejezéssel támasztható alá. Ők ugyanis a társadalom mindennapi és kulturális életében, különféle hagyományainak alakulásában meghatározó személyiségek. Az ő megnyilvánulásaik egy-egy témakörben az arra vonatkozó társadalmi véleményt és hozzáállást nagymértékben befolyásolják, hiszen ezek – akár a sajtón, akár az interneten, a közösségi oldalakon vagy blogjukon keresztül – rövid időn belül sokakhoz eljutnak. Ha például csatlakoznak valamilyen mozgalomhoz, javasolnak valamilyen utazást, kezelést, eszközt, életmódváltást, tudatában kell lenniük annak, hogy ez által rengeteg embert készítenek ugyanerre vagy válhatnak ki ellenérzéseket másokból. Ezek pedig olyan kérdések, amelyek mindenki számára mást jelentenek, és az egyének személyiségének szerves részét képezi, hogy ezekről a témákról – és az ahhoz kapcsolódó vagy abban a nyilvánosság előtt megnyilvánuló híres személyekről – a véleményüket kifejezzék.

A közszereplők oldaláról pedig fontos igazolások az *önkéntesség* a közéleti tevékenység választásakor és az ez által szerzett előny a *nyilvános eszközök* használatára. A legtöbb esetben igaz a közszereplőkre, hogy ők önként vállalják, hogy a nyilvánosság elé lépnek, és a társadalomban a fent említett szerepek valamelyikét betöltik, és a nyilvános szerepléseik révén a közélet meghatározó személyiségeivé, illetve a közvélemény formálóivá is válnak. Aki ugyanis a nyilvános közéleti vitában megszólal, az mindenképpen hatással lesz mások véleményének alakulására, és ez által akár a cselekedeteiket is befolyásolhatja. A legtöbb esetben az ilyen megszólalások célzottan arra irányulnak, hogy az adott politikai közösség tagjaira valamilyen módon hatást gyakoroljanak. Ezzel önként vállalják azt is, hogy nagyobb figyelmet kapnak, és a megnyilvánulások középpontjába kerülnek, amelyek olykor túlzóak is lehetnek. Ezzel szorosan összekapcsolódik, hogy a közszereplőknek folyamatosan rendelkezésre állnak a nyilvánosság eszközei, melyekkel lehetővé válik számukra, hogy az ilyen jellegű, sértő közlésekre a nagyközönség előtt reagáljanak. Ez a lehetőség mások számára korlátozottabban áll rendelkezésre, hiszen bár a sajtószabadság alapvető jog, így mindenkit megillet, a gyakorlatban azonban lehetetlen lenne megvalósítani, hogy a

politikai közösség minden tagjának lehetősége legyen a médiában szerepelni. Hasonlóan érvel *a magyar és a cseh Alkotmánybíróság* is.⁵³⁹

Míndezek az igazolások együttesen – a közszereplők különböző csoportjainál más–más mértékben – támasztják alá, hogy a közszereplők esetében a nyilvános kritikák által okozott jogsérelem szűkebb körben állapítható meg. A bemutatott igazolási szempontok arra engednek következtetni, hogy bár minden közszereplőnek többet kell elviselnie a vele kapcsolatban megfogalmazott bírálatokkal szemben, mint a magánszemélyeknek, az egyes közszereplők tūrési kötelezettségének mértékében fokozatosság figyelhető meg az alapján, hogy melyik közszereplői személyi kategóriába tartoznak. A velük kapcsolatban közölt bírálatokkal szemben a legszélesebb körű tūrési kötelezettsége a közhatalmat gyakorlóknak van, velük szemben kaphat a legnagyobb teret a szólás– és sajtószabadság. Ettől gyengébb védelem vonatkozik a közéleti vitában résztvevő, de közhatalmat nem gyakorló személyeket érő bírálatokra, és a leggyengébb a védelem a hírességekre irányuló kritikák közlésére vonatkozóan. Azokban az esetekben, amikor valakit egy bizonyos szituációban, meghatározott időben tekintünk közszereplőnek, a tūrési kötelezettségének mértékét az alapján lehet mérlegelni, hogy milyen körülmények alapozzák meg az adott helyzetben a közszereplői mivoltát. Míndezekből következik, hogy a közszereplők magasabb tūrési kötelezettsége nagy mértékben kapcsolódik a közügyek szabad megvitatásához. Ez tükröződik a bemutatott bírósági esetjogból is, így az amerikai Legfelső Bíróság, az Emberi Jogok Európai Bírósága és az európai alkotmánybíróságok döntései is egyértelműen ezt juttatják kifejezésre. Brennan bíró a *New York Times v. Sullivan* esetben méltán híressé vált érvelésében ezt a következőképpen fogalmazta meg: „[...] ebben az országban mély elkötelezettség van amellett, hogy a közügyek megvitatása zavartalan, robosztus és nyílt legyen, amellyel olykor együtt jár a kormányzattal és az állami tisztviselőkkel szembeni heves, maró és kellemetlenül éles bírálat.”⁵⁴⁰

VI. 3. A közlések típusai és eltérő jogi következményei

A közszereplőket ért nyilvános bírálatokról való döntéshozatal során a közléssel érintett személy státuszának besorolásán túl szintén kiemelt jelentősége van annak, hogy

⁵³⁹ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [57], Uo. 240.; 15/03/2005 - I. ÚS 367/03. *Ibid.*

⁵⁴⁰ *New York Times v. Sullivan, Ibid.* 376.

az adott közlést a bíróság hogyan értékeli, és ahhoz a közlés igazságtartalma, a közlő szándéka és a közlés további körülményei alapján milyen mércéket alkalmaz.

A cél az volna, hogy a közéleti vitában részt venni kívánó, vagy a nyilvánosság előtt szólni akaró egyének szólásszabadsága, illetve a média örkutya szerepe nyomán a sajtószabadság és a közszereplők emberi méltósága között egyensúly legyen. Bármennyire is szükséges a demokratikus társadalom megvalósulásához és működéséhez a közös ügyekben való minél szélesebb körű vita folyamatos fenntartása, illetve az egyének önkifejezésének a lehető legszélesebb szabadsága, nem volna kívánatos minden közlést a szólás- vagy sajtószabadság védelme alá vonni, és az azok célkeresztjében álló személyek reputációját, illetve becsületét figyelmen kívül hagyni. Ez ugyanis azon túl, hogy az emberi méltóság sérül, egyéb negatív hatásokkal járhat. Elképzelhető az, hogy a szólásszabadság korlátlan érvényesülése egyeseket visszatartana attól, hogy a közéletben valamilyen pozíciót betöltsenek, hiszen attól tartanának, hogy az őket ért támadó közlésekkel szemben nem állna rendelkezésükre eszköz a védekezésre. Szintén negatív következményei is lehetnének, ha a média jogi korlátozások nélkül szabadon közölhetne bármit a közszereplőkről. Ennek eredményeként a botrányok kerülnének előtérbe, háttérbe szorítva a komoly közéleti diskurzust. Hosszú távon pedig a média szavahihetősége kérdőjeleződne meg.⁵⁴¹

A jogok közötti egyensúly megteremtésében lehet szerepe a közlések tipizálásának. A közszereplőkkel kapcsolatos véleménynyilvánításról való döntéshozatalkor tehát fontos szempont az adott közlés jellege, illetve az, hogy milyen kontextusban fejezték ki, és a közlő szándéka, tudatállapota is. Az ezekről való döntés nagy mértékben meghatározza az alapjogok közötti konfliktus feloldását, illetve közöttük az egyensúly megteremtését.

A továbbiakban a bírósági esetjogot és a bíróságok közötti hatásokat ezek alapján elemzem.

VI. 3. 1. Tényállítás

Tényeknek azokat az adatokat, ismeretanyagokat tekintjük, amelyek olyan információt tartalmaznak, melyek bizonyíthatók. A tényállítás olyan közlés, amely nem egyéni értékrend alapján kialakított véleményt fejez ki, hanem valamilyen, a közlő fél

⁵⁴¹ BARENDT, *Freedom of Speech i.m.* 202.

személyétől függetlenül létező tényt.⁵⁴² Mindezek alapján elmondható, hogy a tényállítások esetében vizsgálható azok igazságtartalma, hiszen egy tényként közölt információ lehet igaz vagy hamis.

VI. 3. 1. 1. A New York Times–szabály és következményei

A tényállítások bírói megítélésének elemzéséhez szintén az amerikai Legfelső Bíróságnak a téma szempontjából legalapvetőbb döntésének vonatkozó részét, és az abban felállított, azóta sok európai állam számára alapul szolgáló szabályt kell megvizsgálni. Az ügy alapja egy 1960 márciusában, a New York Times hasábjain megjelent egész oldalas fizetett politikai hirdetés volt. A hirdetés a déli államokban zajló, az afroamerikaiak jogaiért küzdő békés tüntetésekre, illetve az állami szervek ezekre adott, gyakran megalázó és erőszakos reakciójára hívta fel a figyelmet, és kérte a feketék jogaiért küzdő mozgalom támogatását. A hirdetés – amely az USA egyik legrangosabb napilapjában jelent meg – tehát korának egyik legégetőbb társadalmi visszásságát sérelmezte és tiltakozott az ellen. Ebben az időszakban általános jelenség volt, hogy a déli állami tisztviselők a rágalmazási pereket arra használták, hogy elhallgattassák a velük szembeni kritikát, illetve, hogy megfékezzék a polgárjogi mozgalomról való médiabeli tudósításokat.⁵⁴³ Ennek indoka, hogy a déliek tudták, hogy a polgárjogi mozgalom akkor lehet sikeres, ha az amerikai közvélemény tudomást szerez az erőszakmentes ellenállókkal szembeni brutalitásról. Ennek pedig legfőbb eszköze a sajtó volt, így a déli állami tisztviselők rágalmazási perekkel igyekeztek ellehetetleníteni a sajtót.⁵⁴⁴ Mindez veszélyt jelentett a sajtószabadságra, a mozgalmat támogató lapok pedig komoly anyagi kockázatot vállaltak a velük szemben folyamatban lévő perek ugyanis óriási összegű kártérítésekkel járhattak.⁵⁴⁵ Ebbe a tendenciába illeszkedik, hogy az Alabama állambeli Montgomery városának egyik nyugdíjazott, korábbi választott tisztviselője, L. B. Sullivan az említett hirdetéssel kapcsolatban magánjogi keresetet indított rágalmazás miatt a hirdetők és az újság ellen. Sullivan arra hivatkozott, hogy bár név vagy tisztség szerint nem említették őt a hirdetésben, de a

⁵⁴² KOVÁCS Kriszta, *Méltóságon alul, Szélgjegyzetek a Polt Péter kontra Kis János perhez*, In: KOVÁCS Kriszta – TÓTH Gábor Attila (szerk.), *Lehetséges, Kis Jánosnak tanítványaitól*, Kalligram, Pozsony, 2013, 302.

⁵⁴³ Lásd részletesen: EDMONDSON, Aimee, *In Sullivan's Shadow: The Use and Abuse of Libel Law Arising from the Civil Rights Movement 1960-89*, *Journalism History*, Vol. 37. No. 1. (2011) 27-38.

⁵⁴⁴ LEWIS, Anthony, *Make no law, The Sullivan case and the First Amendment*, Vintage Books, New York, 1991, 34-37.

⁵⁴⁵ MOLNÁR, *Gondolatbátorság... i.m.* 46.

rendőrség eljárására vonatkozó állítások egyértelműen az ő személyére vonatkoztak, mivel a rendőrség az ő felügyelete alá tartozott abban az időszakban, így a közlés rá nézve jogsértő. Kérelmében előadta, hogy a hirdetés néhány állítása pontatlanul, nem a valóságnak megfelelően írta le a Montgomeryben történeteket.

A tagállami bíróságok – alkalmazva a hatályos rágalalmazási törvényt és hagyatkozva a kialakult bírói gyakorlatra – úgy ítéleték meg, hogy az állítások megvalósítják a rágalalmazást, és az ilyen közléseket nem védi az alkotmány első kiegészítése akkor sem, ha azokat jóhiszeműen közölték. Éppen ezért az újság és a hirdetők vétkességét bizonyítás nélkül vélelmezték. Ebben az időszakban a rágalalmazási perekben a felperesnek csak annyit kellett bizonyítania, hogy az alperes egy rágalalmazó állítást publikált róla. Ezt követően a bíróságok a rágalalmazó állítás hamisságát, illetve az azzal okozott kár bekövetkeztét vélelmezték.⁵⁴⁶ Az alabamai törvény értelmében tehát az alpereseknek kellett volna bizonyítani állításaik igazságát. Sulivannek nem kellett bizonyítania azt sem, hogy a közléssel összefüggésben kára keletkezett. A jogsérelem tehát a tagállami bíróságok szerint bekövetkezett annál a ténynél fogva, hogy a hirdetés megjelent, így 500 000 dollár kártérítést ítétek meg Sullivan számára. A bíróságok tehát nem tettek különbséget a büntető jellegű és a kompenzációs kártérítés között. Ezt követően az újság és a hirdetők a szövetségi Legfelső Bírósághoz fordultak arra hivatkozva, hogy az alabamai törvény, amelyet az ügyben a bíróságok alkalmaztak, az alkotmány első kiegészítésében foglalt véleménynyilvánítási szabadságot alkotmányellenesen korlátozza. A jogtalan szegregáció, és a feketék polgári jogi mozgalmával szembeni erőszakos fellépések igazságtalanságai miatti társadalmi felháborodás, illetve a szövetségi Legfelső Bíróság szegregációval kapcsolatos megnyilvánulása⁵⁴⁷ alapján a Sullivan elleni döntés volt várható. Kérdéses volt azonban, hogy milyen jogi megoldást választ a testület.

Az USA-ban a rágalalmazási jog elsősorban a common law hagyományokon alapult ebben az időszakban. Ennek három fő alapvető elve – ahogy a tagállami bíróságok eljárásának bemutatásából is kiderült – a hazugság vélelme, a szigorú felelősség és a károkozás vélelme volt.⁵⁴⁸ Ezen elvek alkalmazása azt eredményezte, hogy ha valaki hamis, rágalalmazó állítást tett közzé, akkor hiába volt az önhibáján kívüli téves

⁵⁴⁶ LEWIS *i.m.* 28, 32.

⁵⁴⁷ Például a nagy jelentőségű Brown döntés, melyben a Legfelső Bíróság kimondta, hogy a közoktatásban az elkülönítés diszkriminatív és sérti az egyenlőség elvét. *Brown v. Board of Education of Topeka*, 347 U.S. 483 (1954).

⁵⁴⁸ MILO, *Defamation... i.m.* 12.

tényállítás, kártérítést kellett fizetnie az érintett személy részére. Ez által a szólás- és sajtószabadság szigorú korlátozása valósult meg, mivel a joggyakorlatban a rágalmazó közléseket az első alkotmánykiegészítés hatályán kívül eső megnyilvánulásoknak tekintették.⁵⁴⁹ 1964-ben, történelmi jelentőségű döntésében a szövetségi Legfelső Bíróság egyhangúlag a hirdető és az újság javára döntött, az USA-beli rágalmazási jogot alkotmányos szempontok alkalmazásával teljesen átformálva, szakítva a magánjogi rágalmazási jogi peres eljárás common law hagyományaival – felhagyva mindhárom említett alapelvvel –, megfogalmazott egy új szabályt, amelyet az ilyen esetekben alkalmazni kell.

A *New York Times*-szabály azt mondja ki, hogy az állami tisztviselőknek el kell tűrniük a hivatali tevékenységükkel kapcsolatos kritikákat, még ha abban téves állítások is vannak, kivéve, ha a tisztviselő bizonyítja, hogy azokat szándékosan (*actual malice*) – tehát az állítás valótlanságának tudtával – vagy az állítás igazságtartalmát tekintve súlyos gondatlanságból (*with reckless disregard*) tették.⁵⁵⁰ Ezt a szabályt a Bíróság később a közszereplők más csoportjaira is alkalmazta, általánossá téve azt a közszereplőkkel kapcsolatos amerikai gyakorlatban.

A Bíróság kifejtette, hogy a szabad politikai vitában elkerülhetetlenül megjelennek olyan szólások, amelyek nem mozdítják elő a diskurzust, mégis azt lehet feltételezni, hogy a helyes következtetések akkor vonhatók le, ha több szólás kinyilvánítása lehetséges. Így ebben a vitában helye van az olykor kíméletlen, nyers megfogalmazású, erőteljes véleményeknek is. A téves tényállítások ugyanis elkerülhetetlenül részei a szabad vitának. A Bíróság szerint nem veszíti el egy közlés a szólásszabadság védelmét azért, mert hamis tényállításokat tartalmaz, illetve mert rágalmazást valósít meg. Nem lehet ugyanis úgy értelmezni az első alkotmánykiegészítést, hogy az kivételt enged a védelem alól valamilyen, a közlés igazságát vizsgáló teszt alapján, különösen olyan alapján, amely a bizonyítás terhét a közlő félre helyezi. Ennek óriási jelentősége van, mivel a Sullivan döntés előtt a rágalmazó és becsületsértő közléseket az USA joggyakorlatában nem tekintették a szólásszabadság védelme alá tartozónak.⁵⁵¹ A Bíróság tehát elsősorban a szólás- és sajtószabadság instrumentális igazolásainak érvelését magáévá téve arra a következtetésre jutott, hogy a ténybeli tévedés és a rágalmazó tartalom együttesen sem eredményezhetik kártérítés megítélését mindaddig,

⁵⁴⁹ LEWIS *i.m.* 114.

⁵⁵⁰ *New York Times v. Sullivan, Ibid.* P. 256.

⁵⁵¹ MOLNÁR, *Gondolatbátorság... i.m.* 49.

amíg rosszhiszeműség – azaz a szándékos hazugság vagy a súlyos gondatlanságból való tévedés – be nem bizonyosodik. A téves állítások elemi részei a szabad vitának, így ezeknek is védelemben kell részesülniük, annak érdekében, hogy a szólások szabad tere megvalósulhasson. A Bíróság felhívta a figyelmet arra, hogy ha ez nem így lenne, az emberek nem mernének az állammal szemben kritikát megfogalmazni akkor sem, ha azt igaznak gondolnák, illetve valóban igaz lenne, mert attól félnének, hogy állításaik igazságát nem tudnák bizonyítani. Így a nyilvános vitától inkább tartózkodnának, öncenzúra valósulna meg. Ezen *elrettentő hatás (chilling effect)* megelőzése céljából a Legfelső Bíróság kimondta, hogy a közlést magára nézve sértőnek tekintő közszereplőnek kell bizonyítania, hogy a közlő fél szándékosan hazudott vagy súlyosan gondatlanul járt el. Ezzel a common law hagyományok alapján a peres eljárásban létező elvet – miszerint a közlő félnek kell bizonyítania állítása igazságát – megváltoztatva a *bizonyítási terhet megfordította*.

Ez volt az első döntés, amely a rágalmozási jogot az alkotmányos szempontok figyelembe vételével vizsgálta, és kimondta, hogy az első alkotmánykiegészítés hatálya alá tartoznak ezek a kifejezések. A döntésben megfogalmazott szabály következtében a jogi gondolkodás részévé vált a *jóhiszemű tévedéshez való jog*.⁵⁵² Ez által az USA-ban a common law hagyományokon nyugvó lázító rágalmozásra (*sedition libel*) vonatkozó büntetőjogi szabály – mely alapján akkor is elköveti a közlő fél a becsületsértést, ha igazat mond – alkotmányellenes lett, így nem lehetett tovább alkalmazni.⁵⁵³ A magánjogi rágalmozási jog pedig több tekintetben átalakult. A szabály alapján nem érvényesült sem a hazugság vélelme, sem a szigorú felelősség, sem a károkozás vélelme. Ettől kezdve az, hogy egy közszereplővel kapcsolatos rágalmozó állítást hoztak nyilvánosságra, nem alapozta meg a pernyertességét és számára a kártérítés megítélését. A döntés által tisztázódott, hogy az első alkotmánykiegészítés nemcsak a véleményeket, hanem a tényállításokat is védelemben részesíti. Az igaz állítások mellett védelmet kaptak a jóhiszeműen közölt téves tényállítások. A bizonyítási teher pedig megfordult: ezt követően nem a közlő félnek kellett bizonyítania állítása igazságát, hanem a közlést magára sérelmesnek érző személynek kell bizonyítania, hogy az állítás hamis, illetve, hogy a közlő fél szándékosan vagy súlyosan gondatlanul tette közzé.⁵⁵⁴

⁵⁵² TÓTH Gábor Attila, *A szólás méltósága*, Századvég, 2008/2, 125.

⁵⁵³ MOLNÁR, *Gondolatbátorság... i.m.* 50-51.

⁵⁵⁴ LEWIS *i.m.* 156-163.

Ezzel a döntéssel a Legfelső Bíróság megállította azt a gyakorlatot, melynek során a bíróságok a rágalmazó, becsületsértő közlések miatt nagy összegű kártérítéseket ítéletek meg a közszereplőknek, és amely több liberális lap anyagi csődjét és végső soron felszámolását eredményezhette volna. A döntés amerikai szólás- és sajtószabadságra való hatását nem lehet eléggé hangsúlyozni. A sajtó ezt követően bátrabban tárta fel az kormányzat, illetve az állami tisztviselők visszaéléseit, illetve adott számot a közszereplőkkel kapcsolatos információkról.

A New York Times v. Sullivan eset mérföldkő volt az első alkotmánykiegészítés eszmei igazolása és értelmezése szempontjából. Ilyen, egy egész jogterületet megváltoztató döntésre még a Legfelső Bíróság gyakorlatában is ritkán van példa. Éppen ezért a fogadtatása és a későbbi megítélése során sokféle megközelítés alakult ki helyességével, illetve alkalmazhatóságával kapcsolatban.

A döntés kritikusai szerint ezzel tulajdonképpen teljes szólás- és sajtószabadságot biztosított⁵⁵⁵ a Legfelső Bíróság az állami tisztviselőkkel és – későbbi esetjogában a szabályt egyéb közéletben résztvevő személyekre kiterjesztve – más közszereplőkkel szemben, hiszen azzal, hogy mindezeket nekik kell bizonyítaniuk, tulajdonképpen esélytelen, hogy pernyertesek legyenek egy rágalmazási ügyben.⁵⁵⁶ Ennek eredményeképpen a közszereplőkkel kapcsolatban közölt sok téves állítás büntetlenül marad.⁵⁵⁷ Ez által a sajtó csaknem immunitást élvez az általa vétett hibák következményeinek orvoslása kapcsán, így a szabad vitában a sajtó privilegizált helyzetben van. Ez akár a közéletben való részvételre is visszatartó hatással lehet. Kritikaként megfogalmazódott az is, hogy nem biztos, hogy az így kialakult, bizonyos esetekben a hamis tényállításokra is kiterjedő védelem a közösség hasznát szolgálja. Az is előfordulhat, hogy a gyakori hamis tényállítások közlése miatt a sajtó hitelét veszti. Emellett a sajtónak egyéb hátránya is származhat a szabályból. A bizonyítási eljárás során, mivel a bizonyítási teher megfordulása azt eredményezi, hogy annak kell bizonyítania a sajtó rosszhiszeműségét, aki a közlést magára sérelmesnek tartja, az adott médiumnak hozzáférést kell biztosítania bizonyos dokumentumaiba. Ez pedig

⁵⁵⁵ Frederick Schauer szerint ennek indoka pusztán az, hogy a szólásszabadságnak az alkotmány 1. kiegészítése különleges védelmet deklarál, míg a jóhírnév, illetve a becsület védelme nem szerepel az alkotmány szövegében. SCHAUER, Frederick, *Free speech: a philosophical enquiry*, Cambridge University Press, Cambridge, 1982, 171.

⁵⁵⁶ EPSTEIN, Richard A., *Was New York Times v. Sullivan Wrong?*, University of Chicago Law Review, Vol. 53. No. 782. (1986) 795.

⁵⁵⁷ SCHAUER, *Free... i.m.* 172.

ellentmondásba kerülhet a sajtó azon jogával, hogy információforrásainak kilétét ne fedje fel.⁵⁵⁸

Mások ettől is szélesebb szólást engednék a rágalmazási ügyekben azon – konstitutív felfogáson alapuló – megfontolásból, hogy a szólás- és sajtószabadság mindenféle rágalmazó közlést is védelemben részesít, így azokat nem kellene korlátozni. Black, Douglas és Goldberg bírák döntéshez fűzött különvéleménye a többségi döntésben megfogalmazott szabálynál is tágabb teret engedne a szólásszabadságnak. Véleményük szerint ugyanis az első kiegészítés abszolút védelmet biztosít mindenféle rágalmazó állításnak, és a többségi döntés így is túlságosan korlátozó.⁵⁵⁹

Vannak olyan álláspontok is, amelyek szerint a New York Times-szabályt korrekciókkal lehetne megfelelően alkalmazni. Egy javaslat szerint amikor egy közszereplő sérelmesnek talál egy róla a médiában közzétett publikációt, akkor az érintett és a közlő médium megegyezhetnének valamilyen választott bíraskodási eljárás lefolytatásában, amelynek tárgya kizárólag a közlés igazságtartalma volna. Amennyiben ennek során kiderülne, hogy hamis tényeket közöltek, a médiumnak az egyezésben kikötött módon ezt nyilvánosságra kellene hoznia. Ez sokkal olcsóbb lenne, mint egy peres eljárás, és nem telne annyi időbe, hiszen a közlő jó- vagy rosszhiszeműségét nem kellene vizsgálni. Ez a megoldás bizonyos körülmények között sikeres lehetne, de csak azokban az esetekben, amikor a felek között bizonyos szintű egyetértés alakul ki erről, hiszen ehhez mindkét fél beleegyezésére szükség lenne.

White főbíró többféle javaslatot is kidolgozott. Így például, hogy az eljárás során külön kezeljék a közlés igazságának és a közlő rosszhiszeműségének kérdését, így ha nem is kaphat kártérítést a közszereplő, elégtételt szerezhet, ha bizonyítja a közölt tényállítás hamis voltát, és ezt bírói ítélet deklarálja. Egy másik elgondolása az volt, hogy a közlő fél a közlés következtében keletkezett tényleges anyagi károkért felelősséget vállalhatna, ha büntető jellegű kártérítést a rosszhiszeműség bizonyítatlansága miatt nem is lehet vele szemben megítélni. Egy másik megoldás lehetne az, ha egy médium a sértő hamis közlést követően közzétesz egy olyan közleményt, melyben azt visszavonja, az megalapozhatná a büntető jellegű kártérítéstől való mentesülését. Ha egy ilyen helyreigazító közlemény közzétételét a közlő fél elutasítja, akkor a rágalmazott

⁵⁵⁸ A kritikák összefoglalását lásd: KOLTAY, *A szólásszabadság... i.m.* 381-384.

⁵⁵⁹ *New York Times v. Sullivan*, Justice Black, Douglas Concurring Opinion, Justice Goldberg, Concurring Opinion, *Ibid.* P. 294-305.

közszereplő sikeresen perelhetné. Mindezeket a javaslatokat azonban a bíróságok nem építették be a gyakorlatukba.⁵⁶⁰

Ronald Dworkin álláspontja az, hogy a Sullivan döntésben kialakított mércét az instrumentális szempontokon túl a konstitutív igazolás megfontolásait is figyelembe véve nemcsak a közszereplőket, hanem a magánszemélyeket érintő rágalmazási esetekben is alkalmazni kellene. Azaz, mindenkire vonatkozna az, hogy ha azt állítja, hogy róla szándékosan vagy súlyosan gondatlanul hamis állításokat tettek közzé, a publikáló rosszhiszeműségét neki kellene bizonyítania. Ez megvédené az olyan újságírókat, akik jóhiszeműen közöltek hibás információkat. Ha ugyanis a sajtó kártérítésektől való félelem nélküli működését hivatott szolgálni a New York Times-szabály, akkor nem lenne méltánytalan, ha nem csak a közszereplőknek kellene ezt a nehezebb bizonyítási terhet viselniük, hanem mindenkire ki lehetne terjeszteni.⁵⁶¹ Fontos, hogy 1971-ben úgy tűnt, hogy a Legfelső Bíróság elindult ebbe az irányba. A *Rosenbloom v. Metromedia* ügyben a Bíróság úgy érvelt, hogy a New York Times-szabály *magánszeméllyel* szemben is alkalmazható abban az esetben, amikor a vele kapcsolatos, a nyilvánosság előtt megjelent rágalmazó közlés közösségi érdekhez kapcsolódik.⁵⁶² Ez az irányvonal azonban 1974-ben, a *Gertz v. Robert Welch* döntéssel megszakadt.⁵⁶³ Ebben az esetben a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a New York Times mérce kiterjesztése magánszemélyekre a közlés közérdekűsége miatt sértené azt a legitim állami érdeket, hogy a rágalmazással okozott sérelmekre jogorvoslatot és kompenzációt kell biztosítani. A magánszemélyek ugyanis a közszereplőkkel szemben nem vállaltak állami tisztséget, és nem vesznek részt önkéntesen a nyilvános társadalmi diskurzusban, ebből következően nem is kell annak a kockázatával számolniuk, hogy őket kritika értheti a nyilvánosság fórumain. Emellett számukra a nyilvánosság eszközei nem – vagy csak korlátozottan – elérhetőek, így a velük kapcsolatos téves állításokat nem tudják cáfolni, illetve nem tudnak rá reagálni a médiában. Mindezek miatt a Bíróság álláspontja szerint ők sokkal sérülékenyebbek e tekintetben és sokkal inkább megérdemlik a jó hírnevükön esett sérelem orvoslását. Emellett a szabály kiterjesztése rájuk azzal a nehézséggel is járna, hogy az alsóbb bíróságoknak ad hoc módon kellene minden esetben dönteniük arról, hogy egy-egy

⁵⁶⁰ Ezek összefoglalását lásd DWORKIN, *Freedom's... i.m.* 191-193.

⁵⁶¹ DWORKIN, *Freedom's... i.m.* 193-194, 209-211, 213.

⁵⁶² *Rosenbloom v. Metromedia, Inc.*, 403 U.S. 29 (1971) P. 403.

⁵⁶³ DORSEN, Norman – ROSENFELD, Michel – SAJÓ, András – BAER, Susanne, *Comparative Constitutionalism, Cases and Materials. Second Edition*, West, St. Paul, 2010, 904.; KOLTAY, A *szólásszabadság... i.m.* 378-380.

nyilvános közlés beletarozik–e a közösségi érdekek témakörébe, amely kiszámíthatatlanná és bizonytalanná tenné a joggyakorlatot.

A magánszemélyekkel szembeni rágalalmazási jogra és annak alkalmazására vonatkozóan a testület ebben a döntésében követelményeket és alkalmazási szabályokat fogalmazott meg. Azt állapította meg, hogy a magánszemélyekkel kapcsolatban is túl szigorú az a rágalalmazási szabály, amely szerint a közlő félnek kell bizonyítania állítása igazságát, azokban az esetekben, amikor a közlés *közösségi üggyhöz kapcsolódik*. Ez ugyanis aránytalanul korlátozná a szólásszabadságot. Ezen elvi megállapításon túlmenően a Legfelső Bíróság az államokra hagyta a rágalalmazási jog mércéjének kialakítását a közügyekhez kapcsolódó, a magánszemélyekre irányuló hamis, hírnévsértő közlésekkel kapcsolatban, egy megkötéssel. A szabadságuk határát a következőképpen jelölte ki: olyan állami szabályozást nem hozhatnak létre, amely arra ad lehetőséget, hogy a rágalalmazásért való felelősség megállapítható legyen anélkül, hogy a felperes bizonyítaná a rágalalmazónak valamilyen szintű vétkességét, azaz legalább azt, hogy gondatlanul járt el. Ez a követelmény a rágalmazással okozott tényleges sérelmek megtérítésére irányuló kártérítés megítélésére vonatkozik. A büntető jellegű kártérítést viszont ezekben az esetekben is csak akkor lehet megítélni, ha bizonyítják a közlő rosszhiszeműségét, azaz, hogy szándékosan hazudott vagy a közlése igazsága tekintetében súlyosan gondatlan volt.⁵⁶⁴ Így a közügyekkel kapcsolatos közlések estén a magánszemélyekkel kapcsolatos rágalalmazási jog szabályain is változtatott a testület a személyiségi jogokat szigorúan védő common law hagyományokon. Ezzel szemben a Legfelső Bíróság a magánszemélyekkel kapcsolatos, *nem közügyekre vonatkozó* közlések megítéléséről a *Dun & Bradstreet v. Greenmoss Builders* esetben azt mondta ki, hogy a kompenzációs és büntető jellegű kártérítés is megítélhető anélkül, hogy a szándékos hazugságot vagy a súlyos gondatlanságot bizonyítanák. Azaz, azokban az esetekben amikor a rágalalmazási ügy magánszemélyek közötti, és a tárgya nem kapcsolódik a közügyekhez, a Gertz döntésben kialakított mérce nem alkalmazható. A többségi döntés indokolása szerint az első alkotmánykiegészítés nem minden szólást véd egyformán. Azokat a közléseket, amelyek a közügyekhez kapcsolódnak, a legnagyobb védelemben részesíti, míg azok, amelyek tisztán magántermészetűek, kevesebb védelemben részesülnek.⁵⁶⁵ A magánszemélyek közötti, magánügyekkel

⁵⁶⁴ *Gertz v. Robert Welch, Inc. Ibid.* P. 342-351.

⁵⁶⁵ *Dun & Bradstreet v. Greenmoss Builders*, 472 U.S. 749 (1985) P. 758-761.

kapcsolatos rágalmozás esetén tehát továbbra is a common law szabályokat kell alkalmazni.

Mindezekből megállapítható, hogy az USA-ban a bírói mérlegelés során a rágalmozó közléssel érintett személy státusza – azaz, hogy közszereplő vagy magánszemély – mellett a közlés közügyeket érintő volta a meghatározó annak eldöntésében, hogy meddig terjedhet a szólás- és sajtószabadság az egyének jó hírnevének védelmével szemben.

VI. 3. 1. 2. A strasbourgi gyakorlat

Az Emberi Jogok Európai Bírósága határozott álláspontja az, hogy különbséget kell tenni tényállítások és értékítéletek között. A Bíróság megállapította, hogy a tények igazságtartalma vizsgálható, illetve bizonyítható.⁵⁶⁶

A *valós tényállításokat* védi a kifejezés szabadsága. A Bíróság szerint az Egyezmény által biztosított véleménynyilvánítás szabadságán azonban túlmegy a *bizonyítatlan tények becsületsértő közlése* még akkor is, ha azt közszereplővel kapcsolatban állították.⁵⁶⁷ Ez azokra a bizonyítatlan tényállításokra is igaz, amelyeket *burkolt kérdés formájában* közöltek.⁵⁶⁸ A Bíróság szerint sem részesíti védelemben a szólásszabadság a *tudottan hamis tények állítását*, azok már túlmennek a megengedhető kritika határán.⁵⁶⁹ Emellett a Bíróság álláspontja szerint az olyan tényállítások sem képezik a szólás- és sajtószabadság védelmét, amelyek bizonyítékokkal alá nem támasztott, *puszta spekulációk*.⁵⁷⁰ Ugyanez igaz azokra a *hiányos tényközlésekre*, amelyek a valóságnak nem megfelelő következtetést sugallnak.⁵⁷¹

Az EJEB gyakorlatában – ellentétben az amerikai megközelítéssel – a tényállítások igazságát tekintve a *bizonyítási teher* a közlő félen van.⁵⁷² Azaz, ha az EJEB elé került esetben a vitatott közlés tényállításnak minősül, és a hazai bíróságok előtt a közlő fél azok igazságtartalmát nem tudta bizonyítani, az adott közlést nem védi az Egyezmény 10. cikke.⁵⁷³ Fontos, hogy az EJEB azt is megállapította, hogy a közlő

⁵⁶⁶ *Lingens v. Austria, Ibid.* p. 15. § 46.

⁵⁶⁷ *Keller v. Hungary, Ibid.* p. 11-12.

⁵⁶⁸ *Pedersen and Baadsgard v. Denmark, Ibid.* p. 28-29. § 77-78.

⁵⁶⁹ *Nilsen and Johnsen v. Norway, Ibid.* p. 26. § 49.

⁵⁷⁰ *Jalbă v. Romania, Judgment of 18 February 2014*, p. 11. § 42.

⁵⁷¹ *Shabanov and Tren v. Russia, Judgment of 14 December 2006*, p. 9. § 41.

⁵⁷² *Savitchi v. Moldova, Ibid.* p. 11. § 57.; *Rumyana Ivanova v. Bulgaria, Judgment of 14 February 2008*, p. 24. § 68.; *Europapress Holding D.O.O. v. Croatia, Judgment of 22 October 2009*, p. 29. § 63.

⁵⁷³ *Pedersen and Baadsgard v. Denmark, Ibid.* p. 28. § 76.; *Keller v. Hungary, Ibid.* p. 12, 13.

fél számára jóhiszeműségét és az állításainak igazságát tekintve a bizonyítás lehetőségét biztosítani kell. Amennyiben a hatékony bizonyítás lehetőségét a nemzeti bíróságok nem biztosítják, beavatkozásuk a véleménynyilvánítás, illetve a sajtó szabadságába egyezményesértő.⁵⁷⁴ Szintén a közlő félen van a bizonyítási teher a common law rágalmazási jogban, amit a Reynolds ügyben is megerősített a Lordok Háza, a bizonyítási terhet ugyanis nem fordította meg a közszereplőkkel kapcsolatos közlések vonatkozásában sem.⁵⁷⁵

Ezen túlmenően az EJEB a New York Times–szabályhoz hasonló, minden esetben alkalmazandó, általános érvényű gondossági szabályt nem alakított ki, de *egy fajta gondossági mércét* mégis alkalmaz. Jó példa erre *Lepojic Szerbia elleni ügye*. Ebben az esetben egy párt helyi szervezetének elnöke a választások előtt az akkori polgármesterrel kapcsolatban erőteljes bírálatot fogalmazott meg „A despotikus polgármester” című cikkében. Ebben többek között azt állította, hogy az érintett személy már nem is lehetne polgármester, mivel kizárták a pártjából, és ez által a vonatkozó törvény szerint elveszítette a mandátumát. A cikk szerint ez volt az igazságügyi minisztérium és a helyi önkormányzat hivatalos véleménye is a kérdésben. Emellett a belügyminisztériummal és az ügyészséggel folytatott levelezésből származó információk alapján azt is kifejezte a szerző, hogy a polgármester visszaélt hatalmával, ami miatt büntetőeljárás is indult ellene, és szinte őrült módon költötte az önkormányzat pénzét. A hazai bíróságok becsületsértésért elítélték a cikk szerzőjét, mivel állításai igazságát nem tudta bizonyítani. A polgármester kártérítési igényét a polgári perben pedig többek között azzal az indokolással fogadták el, hogy egy polgármester becsületének védelme fontosabb, mint egy magánszemélyé. Az EJEB megállapította, hogy a hazai bíróságok megsértették az Egyezmény 10. cikkét. A Bíróság megállapította, hogy a kérelmező a választások előtti nyilvános vitában politikusként tette közzé cikkét azzal a céllal, hogy egy másik politikust hivatali működésével összefüggésben kritizáljon. Az őrült kifejezéssel nem az érintett személy elmeállapotára utalt, hanem arra, ahogyan a közpénzeket kezelte. A Bíróság kifejtette, hogy bár a kérelmező a nemzeti bíróságok előtt nem tudta bizonyítani állításai igazságát – még ha azok tényállítások is voltak, amelyeket bizonyítani lehet –, egyértelműen volt rá oka, hogy azt gondolja, hogy azok igazak. A kérelmező cikke, még ha erős nyelvezetű volt

⁵⁷⁴ *Castells v. Spain*, Judgment of 23 April 1992, Series A, no. 236, p. 19-20. §. 48.; *Savitchi v. Moldova*, *Ibid.* p. 11-12. § 59.; *Mamére v. France*, *Ibid.* p. 13. § 23.

⁵⁷⁵ *Reynolds v. Times Newspapers Ltd and Others*, *Ibid.*

is, közérdekű kérdésre vonatkozott és nem a polgármester elleni személyes támadás volt. A polgármester pedig olyan közszereplő politikus, akinek a tevékenységével kapcsolatos kritikával szemben többet kell túrnia, mint egy magánszemélynek. Mindezekre tekintettel a hazai bíróságok döntései a megkérdőjelezhető indokolással megítélt kártérítéssel, illetve büntetőjogi szankcióval aránytalan beavatkozás jelentettek a kérelmező véleménynyilvánítási szabadságába.⁵⁷⁶ Látható tehát, hogy ebben az esetben az EJEB egy fajta gondossági mércét alkalmazott. A fő érve ugyanis az volt, hogy a közlő félnek elegendő indoka volt azt hinni, hogy a polgármester bűncselekmények elkövetésében vett részt, illetve, hogy mandátuma lejárt. Ezekre a következtetésekre pedig a minisztériumok és az ügyészség által szolgáltatott információk alapján jutott. Azaz, az EJEB tulajdonképpen azért értékelte a véleménynyilvánítás szabadsága védelmi körébe tartozónak ezt a közlést, mert a kérelmező állításainak igazságát tekintve megfelelő gondossággal járt el. Ehhez hasonló gondossági mércét alkalmaz a *cseh Alkotmánybíróság* is. Eszerint a nyilvános vitában egy közszereplőre tett rágalmozó tényállítások akkor lehetnek jogszerűek, ha a közlő fél bizonyítja, hogy ésszerűen gondolhatta azt, hogy az állításai igazak, mivel megtette az állításai igazságának ellenőrzését célzó, a számára rendelkezésre álló intézkedéseket, azaz állításai igazságát tekintve megfelelő gondossággal járt el.⁵⁷⁷

A Bíróság az újságírókra vonatkozóan is gondossági mércét alkalmaz. Az újságírókra a magánszemélyekkel ellentétben hivatásuknál fogva vonatkoznak bizonyos szabályok az információik megszerzésével kapcsolatos gondosság tekintetében, azonban nem kell olyan hiteles bizonyítékokkal alátámasztaniuk minden állításukat, ami megállná a helyét egy bírósági eljárásban is bizonyítékként. A Bíróság álláspontja az, hogy a kifejezés szabadságának gyakorlásával járó kötelezettségek és felelősség alapján a 10. cikk védelme az újságírókra akkor terjed ki, ha a közérdekű ügyekről való beszámoláskor jóhiszeműen eljárva pontos és megbízható információkat tesznek közzé az újságírói etika szabályainak megfelelően. Mindazonáltal a Bíróság álláspontja szerint a közérdekű ügyekben publikáló újságírókat és kiadókat a 10. cikk magasabb szintű védelemben részesíti, mint például azokat, akik magánvitákban fejtik ki

⁵⁷⁶ *Lepojić v. Serbia*, *Ibid.* p. 17-18. § 77-78.

⁵⁷⁷ 11/11/2005 - I. ÚS 453/03, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2005-3-015?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield,E%20Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$%x=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2005-3-015?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield,E%20Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$%x=server$3.0#LPHit1), (2017. szeptember 25.)

véleményüket.⁵⁷⁸ A sajtónak, amikor aggodalomra okot adó közérdekű kérdések nyilvános vitájához járul hozzá, jogában áll hivatalos jelentések tartalmára támaszkodni anélkül, hogy további független kutatást kellene végeznie. Ha ez nem így lenne, a média nem tudná betölteni az ellenőrző funkcióját, a kiemelkedően fontos, nyilvánosság őrkutyája szerepét.⁵⁷⁹ Azokban az esetekben azonban, amikor nem ilyen hivatalos dokumentumokra támaszkodik, az újságírónak a közzététel előtt kötelessége ellenőriznie az állításainak igazságát, illetve, hogy azok megbízható forrásból származnak-e. Ettől csak különleges okból térhet el.⁵⁸⁰ Az, hogy fennáll-e ilyen ok, mindig az adott ügyben a rágalmazás természetétől és mértékétől függ, és attól, hogy a sajtó mennyire tekinthette ésszerűen megbízhatónak a forrásait. Utóbbi kapcsán mindig azt kell vizsgálni, hogy abban az időszakban, amikor az újságíróval kapcsolatban volt, mennyire volt ésszerű megbízhatónak tekinteni a forrást, nem pedig a később kiderült információk fényében.⁵⁸¹ Vizsgálni kell továbbá a forrás autoritását, azt, hogy az újság a közzététel előtt ésszerű mennyiségű kutatást végzett-e, hogy az újság a történetet ésszerűen kiegyensúlyozott módon közölte-e, illetve, hogy az újság adott-e lehetőséget a közléssel érintett személy számára, hogy a rá vonatkozó rágalmozó állításokkal szemben megvédje magát. Mindezeket a követelményeket a sajtó feladataival kell összevetni, és értelmezésük nem eredményezheti a sajtó elrettentését a tájékoztató funkciójától.⁵⁸²

A fenti érvelés alapján a sajtószabadság védelmi körébe tartozónak ítélete a Bíróság azt az újságcikket, melynek szerzője egy uniós jelentésre támaszkodva írt bírálatot a marokkói hatóságok és a király kábítószer termeléssel és kereskedelemmel kapcsolatos támogató magatartásáról. A Bíróság szerint az újságíró ésszerűen támaszkodhatott a jelentésben foglaltakra anélkül, hogy ellenőrizte volna a benne szereplő információk helyességét. Emellett a Bíróságnak nem volt oka kételkedni abban, hogy az újságíró jóhiszeműen járt el.⁵⁸³

Ugyanezt az érvelést és a gondossági mércét alkalmazta a bíróság egy litván újságíróval kapcsolatban is, aki cikkében egy városi tisztviselőről és feleségéről azt állította, hogy illegálisan építkeztek a telkükre, amivel más tulajdonosok és az állam telkeinek bizonyos részét is elfoglalták. A Bíróság szerint az újságíró jóhiszeműen járt el.

⁵⁷⁸ *Niskasaari and Otavamedia Oy v. Finland*, *Ibid.* p. 14. § 58.

⁵⁷⁹ *Colombani and Others v. France*, *Ibid.* p. 13-14. § 65.

⁵⁸⁰ *Rumyana Ivanova v. Bulgaria*, *Ibid.* p. 23. § 66.

⁵⁸¹ *Europapress Holding D.O.O. v. Croatia*, *Ibid.* p. 30. § 68.

⁵⁸² *Stankiewicz and Others v. Poland*, Judgment of 14 October 2014, p. 16. § 63.

⁵⁸³ *Colombani and Others v. France*, *Ibid.* p. 13-14. § 65.

Információinak megszerzése során megkérdezte a vitában érintett szomszédokat, és az érintett városi tisztviselőt is. Emellett olyan hivatalos dokumentumokra támaszkodott, amelyeket az állam és az önkormányzat bocsátott ki. Így az újságírónak nem volt oka kételkedni az információk igazságában. Így a fenti mércét alkalmazva a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy az újságíró nem lépte túl az újságírói gondosság határait.⁵⁸⁴ Ezt az érvelést alkalmazta a *török Alkotmánybíróság* is egy tőzsdepiaccal kapcsolatos cikket publikáló internetes oldal főszerkesztő-újságírójának ügyében. Az oldalon híreket tettek közzé két olyan üzletembernek a piac manipulálásával kapcsolatos bűncselekmények miatti elítéléséről, akik amellet, hogy két tőzsdeügynökség tulajdonosai, az isztambuli tőzsdén jegyzett állami részvénytársaságok részvényesei is. A hírek az ellenük felhozott vádak és az általuk megszerzett társaságokat mutatták be, illetve rávilágítottak arra, hogy az üzletemberek luxus körülmények között élnek, ám a vagyonuk forrása nem ismert. Az oldal főszerkesztője ellen az érintettek büntetőeljárás indítottak arra hivatkozva, hogy az oldalon megjelent állítások nem voltak igazak, és hogy a terjesztésük miatt a tőzsdén a jó hírnevük csorbult, és az általuk jegyzett részvénytársaságok értéke csökkent. A főszerkesztőt rágalmazás miatt elítélték. Emiatt fordult az Alkotmánybírósághoz arra hivatkozva, hogy az oldalon közzétett hírek igazak voltak, és a vádak, amiket ismertettek a nemzeti bírósági hálózati rendszertől kapott dokumentumokon alapultak. A kérelmező az AB előtt azzal érvelt, hogy az által, hogy ezt a rendesbíróságok nem vették figyelembe, sérült a tisztességes eljáráshoz való joga, illetve a kifejezés szabadságához való joga, mivel a hírek közérdekű kérdésekhez kapcsolódtak. Az AB kifejtette, hogy mivel a kérelmező hivatalos dokumentumokra támaszkodott a hírek elkészítésekor, nem lehet megállapítani, hogy rosszhiszeműen járt el, vagy tudatosan állított volna hazugságot. A testület azt is megállapította, hogy aránytalan terhet jelentene az újságírók számára, ha azt várnák el tőlük, hogy állításaik igazságát olyan pontossággal bizonyítsák, mint ahogyan az ügyésznek kell a büntetőeljárás során. Éppen ezért megállapította, hogy jelen ügyben az újságíró megfelelő gondossággal járt el, és a főszerkesztő elítélésével a szólás- és sajtószabadságot megsértették.⁵⁸⁵

A strasbourgi bíróság szintén a gondossági mércét alkalmazva az újságírói gondosság elmulasztása miatt állapította meg a véleménynyilvánítás szabadságának túllépését egy román újságíró esetében. Az újságíró két cikkében egy ügyész szakmai tevékenységéről

⁵⁸⁴ *Pauliukienė and Pauliukas v. Lithuania, Ibid.* p. 19-20. § 57-58.

⁵⁸⁵ Constitutional Court of Turkey, No. 2014/2983. *Ibid.*

számolt be, melyben többek között a büntetőeljárás iratainak meghamisításával vádolta. Állításait pusztán az adott büntetőeljárás vádlottjának panaszára alapozta és objektív igazságként közölte azokat. A Bíróság azt állapította meg, hogy az újságíró nem járt el megfelelő szakmai gondossággal állításai igazságának ellenőrzése tekintetében és nem adott lehetőséget a másik félnek, hogy ezekre a vádakra válaszoljon, így közlését a 10. cikk nem részesíti védelemben.⁵⁸⁶ A Bíróság álláspontja a tényállítások vonatkozásában ugyanis az, hogy minél komolyabb egy állítás, annál erősebb ténybeli alapokon kell nyugodnia.⁵⁸⁷

Az EJEB gyakorlatához képest szigorúbb közérdekűségi és gondossági mércét alkalmaz a *Lordok Háza*. A médiában közölt tényállítások megítélése kapcsán a Lordok Háza *Reynolds* ügyben hozott döntése vált meghatározóvá az Egyesült Királyságban. Ebben a döntésben a Lordok Háza elismerte, hogy bizonyos körülmények között a nyilvánosan publikált hamis tényállítások védelemben részesülhetnek. Érvelésében Lord Nicholls megállapította, hogy az igaz tényállítások teljes védelemben részesülnek. A hamis tényállítások esetében azonban több tényezőt kell vizsgálni. Az egyik ilyen a közlő fél szándéka. A rosszhiszeműen közölt hamis tényállítások kívül esnek a védelem körén. A hamis tényállítások akkor részesülhetnek védelemben, ha azokat jóhiszeműen tették, és közérdek indokolja a védelmüket. Ez azt jelenti, hogy olyan közérdekű információnak kell lennie, amelyet a nyilvánosság joga van tudni. Azaz önmagában attól, hogy egy közlés a közérdekű ügyekhez vagy a politikai vitához kapcsolódik, még nem tartozik ebbe a kategóriába. Ezen túlmenően az, hogy védelemben részesül-e az állítás mindig az adott közlés körülményei – így például az állítás komolysága, az információ természete és terjedelme, az információ forrása, az újságíró által tett lépések az információ igazolása kapcsán, a cikk az érintett személy szerepének a lényegét közölte-e, a cikk hangneme – alapján dönthető el. Lord Nicholls tesztje alapján tehát egyrészt azt kell vizsgálni, hogy az adott közlés közérdekű üggyhöz kapcsolódik-e. Amennyiben igen, a közlés körülményei alapján kell eldönteni, hogy a felelős újságírás szabályainak megfelelően járt-e el a közlő fél, és ez által a közlése védelemben részesül-e. Bár a döntés nagy előrelépést jelentett a szólást szigorúan korlátozó angol rágalmazási jogban, továbbra is dermesztő hatása lehet a jóhiszemű tényállítások

⁵⁸⁶ *Lavric v. Romania, Ibid.* p. 9-10. § 47-48.

⁵⁸⁷ *Pedersen and Baadsgard v. Denmark, Ibid.* p. 29. § 78.; *Rumyana Ivanova v. Bulgária, Ibid.* p. 22. § 64.; *Blaja News Sp. Z O. O. v. Poland, Ibid.* p. 13. § 52.

közlésére is.⁵⁸⁸ A Reynolds esetben kialakított teszt azóta a joggyakorlat részévé vált, és a bíróságok továbbfejlesztették, és sok esetben a közérdekűségi tesztet kiterjesztően értelmezték.⁵⁸⁹ Ez által közeledhet a gyakorlat az EJEB gyakorlatához, amely a közlés közérdekhez kapcsolódó mivoltának mérlegelésekor a közérdek fogalmát rendkívül széles értelemben alkalmazza, és a közlés közérdekhez kapcsolódása kiemelt mérlegelési szempont a Bíróság gyakorlatában.

VI. 3. 1. 3. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata

A tényállítások kapcsán a magyar Alkotmánybíróság bizonyos eltérésekkel, hasonló következtetésekre jutott az ezzel a kérdéssel először foglalkozó 36/1994-es döntésében. A testület az alapelvek és a közlések tipizálása, illetve következményeire vonatkozó szabályok kialakítása során mind a *New York Times v. Sullivan* döntésből, mind a strasbourgi bíróság vonatkozó döntéseiből merített.⁵⁹⁰ A testület kiemelte, hogy mind az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlata, mind az európai demokratikus államok joggyakorlata a véleménynyilvánítás korlátozása kapcsán a büntetőjogi eszközök háttérbe szorítása felé mutat. Ez a tendencia nyilvánvalóan hatással volt a magyar Alkotmánybíróságra a döntés meghozatala során.

Az Alkotmánybíróság a közhatalmat gyakorlókat a sértő bírálattól szigorúbb védelemben részesítő büntetőjogi szabályt tehát megsemmisítette. Az alkotmányellenesség indokaként egyrészt azt jelölte meg, hogy a közszereplők bírálatának széles körű büntetőjogi eszközökkel való szankcionálása ellentétes az EJEB gyakorlatában kifejezésre jutó elvekkel. A tényállítások kapcsán emellett azért volt alkotmányellenes a korlátozás, mert a szabályozás nem tett különbséget való és valótlan közlések között, illetve a tudatosan hamis és a foglalkozási szabályok megsértése miatti gondatlan valótlan tényállítások között, hanem egyformán büntetni rendelte azokat.⁵⁹¹ Éppen ezért a testület „Hatóság vagy hivatalos személyek megsértése” tényállás megsemmisítése mellett olyan alkotmányos követelményeket fogalmazott meg a rendesbíróságok számára, amelyeket a Btk.-ban hatályban maradt, mindenkire vonatkozó rágalmozás⁵⁹² és becsületsértés⁵⁹³ tényállások alkalmazása kapcsán a

⁵⁸⁸ BARENDT, *Freedom of Speech i.m.* 22.

⁵⁸⁹ Lásd részletesebben: MILO, *i.m.* 109-113.

⁵⁹⁰ SÓLYOM, *Az alkotmánybíráskodás... i.m.* 221, 481.

⁵⁹¹ 36/1994. (VI.24.) AB határozat, Uo. 228.

⁵⁹² 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 179. §.

közszereplőkkel kapcsolatos közlések értékelésekor kötelezően alkalmazniuk kell. A magyar AB is elismerte, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága a tényállításokra is kiterjed – hiszen önmagában egy tény közlése is minősülhet olykor véleménynek, annak körülményei alapján –, azonban nem korlátlanul. A 36/1994. AB határozatban kifejtett álláspontja szerint a véleménynyilvánítás szabadsága nem terjed ki a közszereplőkkel kapcsolatosan, e tevékenységüket érintő, a becsületsértésre alkalmas valótlan tények közlésére a tudottan hamis közlések esetében, illetve akkor sem, amikor a közlő személytől a foglalkozása, hivatása szabályai szerint elvárható lett volna a tények valóságtartalmának vizsgálata, de ő ezt a gondosságot elmulasztotta. A véleménynyilvánítás szabadsága ugyanis nem vonatkozhat a tények meghamisítására, és ez az alapjog bizonyos mértékű felelősséggel gyakorolható azon személyek esetében, akik hivatásszerűen részt vesznek a közvélemény alakításában. A valós tényeket pedig védelemben részesíti a véleménynyilvánítás szabadsága, melynek külső korlátja lehet az emberi méltóság, a becsület és a jó hírnév védelme.⁵⁹⁴ Az Alkotmánybíróság tehát a New York Times–szabály mentén minden esetben a véleményszabadság védelmi körén kívül esőnek tekinti a szándékos hazugságot. A téves tényállításoknál azonban az enyhe gondatlanság⁵⁹⁵ mércéjét alkalmazza azon személyek esetében, akik a foglalkozásuk miatt rájuk vonatkozó körütekintést elmulasztják. Azokról azonban, akikre foglalkozásukat tekintve nem vonatkozik ilyen típusú körütekintést előíró szabályzat, az AB hallgatott. Ez alapján úgy tűnik, hogy ők kizárólag a tudatos hazugságért felelnek, és a téves állításaik esetében semmilyen gondosságot nem kell tanúsítaniuk. Ez azt jelentené, hogy a magyar AB még a New York Times–szabálynál is szélesebb szólásszabadságot enged, hiszen ott a súlyos gondatlanság mindenkire egyaránt vonatkozik. Fontos azonban, hogy a magyar AB ezt a döntést büntetőjogi szabállyal kapcsolatban hozta, azaz a büntetőjogi szankció alól mentesülhetnek ez alapján az egyének, míg az USA–ban a büntetőjogi szankcionálás a Sullivan döntés következtében fel sem merül. Továbbá az amerikai Legfelső Bírósággal ellentétben a magyar AB a bizonyítási teherről – amellett, hogy a megsemmisített tényállás kapcsán kifejtette, hogy

⁵⁹³ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 180. §

⁵⁹⁴ 36/1994. (VI. 24.) AB határozat, Uo. 231.

⁵⁹⁵ A New York Times–szabályban meghatározott súlyos gondatlanság (*reckless disregard*) mércéjéhez képest nevezem a magyar AB mércéjét enyhe gondatlansági mércének, és nem a magyar büntetőjogban a gondatlanság enyhébb változataként használt hanyagság (*negligentia*) fogalmat értem alatta ebben a megállapításban. Arra utalok, hogy míg az USA Legfelső Bírósága csak akkor tekinti korlátozhatónak a szólást (polgári jogi eszközökkel), ha a közlő fél súlyosan gondatlan volt, a magyar AB már akkor (büntetőjogi eszközökkel), ha ettől enyhébb fokban volt gondatlan a közlő fél, és a foglalkozása alapján tőle elvárható gondosságot elmulasztotta.

a valóság bizonyításának lehetősége nem küszöböli ki az alkotmányellenességet, hanem elrettentő hatása lehet – hallgatott. Ennek következtében a magyar rendesbírósági eljárásban továbbra is akkor mentesülhetett a közlő fél a büntetőjogi felelősség alól, ha bizonyította, hogy állítása igaz volt, amely a közlő fél számára súlyos terhet jelent. A bizonyítás sikertelenségének kockázata pedig dermesztő hatással lehet az ilyen típusú közlésekre. Mégis zavarkeltő az AB határozat e megfogalmazása, hiszen bár valóban büntetőjogi vonatkozásban került a testület elé a probléma, a szólásszabadság gyakorlására vonatkozóan általános, az egész jogrendszerre vonatkozó megállapításokat tett.⁵⁹⁶

Egy személyi kör esetében azonban később a testület világossá tette, hogy ők kizárólag a tudottan valótlan tényállításokért vonhatók felelősségre. A parlamenti szólásszabadság kapcsán hozott határozatában az országgyűlési képviselők mentelmi joga felfüggesztésének alkotmányos követelményeként határozta meg a testület a tudottan valótlan közlést. Azaz, az országgyűlési képviselő mentelmi joga akkor függeszthető fel, ha a képviselő tudta, hogy az általa közszereplő politikusra vonatkozóan kifejezésre juttatott közlése lényegét tekintve valótlan. A képviselők tehát más közszereplő politikusra vonatkozó állításaik miatt kizárólag a tudatosan valótlan tényállítások közlése esetén vonhatók büntetőjogilag felelősségre, gondatlan hamis tényállításaiért nem. Ennek legfőbb indoka a politikai véleménynyilvánítás érvényesülése.⁵⁹⁷ Ebben a döntésben szintén kiindulópontként szolgált a testület számára az EJEB esetjoga, mely szerint a parlamenti képviselők szólásszabadsága különösen fontos a demokratikus államokban.⁵⁹⁸ Az Alaptörvény utáni gyakorlatában azonban már nem volt következetes e tekintetben az AB. A parlamenti szólásszabadság egyes aspektusaival foglalkozó döntéseiben nem erősítette meg ezt az alkotmányos elvet, a vonatkozó döntésekben erről hallgatott.⁵⁹⁹ 2017 végén azonban ismét a büntetőjogi szabályozás kapcsán foglalkozott a testület a közszereplőkkel kapcsolatos tényállítások megítélésével. Ebben a döntésben megerősítette és irányadónak tekintette

⁵⁹⁶ Ezt fejezte ki Sólyom László is, aki a döntés meghozatalakor az Alkotmánybíróság elnöke volt. Lásd: *A „nehéz eseteknél” a bíró erkölcsi felfogása jut szerephez, Sólyom Lászlóval, az Alkotmánybíróság elnökével Tóth Gábor Attila beszélget*, Fundamentum, 1997/1, 41. Erre utal a 34/2004. (IX. 28.) AB határozatnak a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatra visszautaló következő szövegrésze is: „az ABh. rendelkező részében megfogalmazott követelmények ugyanis az adott konkrét ügyön túlmutató megállapításokat tartalmaznak annak érdekében, hogy a közszereplők szabadon bírálhatók, a közügyek pedig kibeszélhetőek legyenek.” Lásd: 34/2004. (IX. 28.) AB határozat, Uo. 500.

⁵⁹⁷ 34/2004. (IX. 28.) AB határozat, Uo. 490, 500-501.

⁵⁹⁸ 34/2004. (IX. 28.) AB határozat, Uo. 494-495.

⁵⁹⁹ 3206/2013. (XI. 18.) AB határozat, ABH 2013. november 18. 1126-1138.; 3207/2013. (XI. 18.) AB határozat, ABH 2013. november 18. 1138-1147.

az országgyűlési képviselőkre vonatkozó, általa 2004-ben kialakított alkotmányos követelményt.⁶⁰⁰

A fent említett bizonytalanság a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában, ami azokkal a személyekkel volt kapcsolatos, akikre nem vonatkoznak bizonyos gondosságot elváró foglalkozási szabályok, és nem is országgyűlési képviselők, a testület egy későbbi, az Alaptörvény hatályba lépése és a közjogi rendszer átalakulása utáni döntésében a polgári jogi szabályokra vonatkozóan tisztázódott. A 7/2014. AB határozatban a testület újra megállapította, hogy a közügyekben megfogalmazott tényállításokra a véleménynyilvánítás fokozott védelme kiterjed, azonban a bizonyíthatóan hamis tények önmagukban nem állnak alkotmányos védelem alatt. Azonban még a később hamisnak bizonyult tényközlésekkel kapcsolatban is a jogi felelősségre vonás során figyelembe kell venni azt a fontos érdeket, hogy a közéleti vita minél szabadabb lehessen.⁶⁰¹ Ezzel a döntéssel az AB a polgári jogra vonatkozóan is az alkotmányos gyakorlat részévé tette a 36/1994-es határozatban megfogalmazott szabályt,⁶⁰² azonban ebben a döntésében már nem él ezzel a foglalkozásbeli megkülönböztetéssel, így arra következtethetünk, hogy a polgári jogi felelősségre vonás tekintetében ez a mérce mindenkire vonatkozik.⁶⁰³

Ebben a döntésben szintén az EJEB és az amerikai Legfelsőbb Bíróság hatása tapasztalható, melyet az AB explicit módon ki is fejezett. A közszereplők bírálatával kapcsolatos alapjogi probléma általános elveinél azt fejezte ki, hogy a magyar alkotmányos mércék kidolgozásakor a jogvédelem minimális követelményeiként érvényesíti az EJEB joggyakorlatának szempontjait.⁶⁰⁴ Emellett az amerikai Legfelső Bíróság által kialakított, az ilyen típusú közlésekre vonatkozó, összetett szempontrendszert is kiemelte és ismertette a testület.⁶⁰⁵ A konkrét jogszabály alkotmányos felülvizsgálata kérdésében pedig döntését „*az EJEB esetjogában megjelenő – és a fejlett demokráciák által közösen vallott – elvi tételeket is figyelembe véve*” hozta meg.⁶⁰⁶

⁶⁰⁰ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [60], Uo. 1949-1950.

⁶⁰¹ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [49]-[50] Uo. 239.

⁶⁰² Ezt az Alkotmánybíróság később is megerősítette. 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Indokolás [34], ABH 2017 december 20., 2065.

⁶⁰³ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [49]-[50], [62] Uo., 239, 241.

⁶⁰⁴ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [25]-[33], Uo. 235.

⁶⁰⁵ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [34]-[37], Uo. 236-237.

⁶⁰⁶ 7/2014. (III. 7.) AB határozat, Indokolás [38], Uo. 237.

2017 végén újabb változás következett be az Alkotmánybíróság tényállításokra vonatkozó gyakorlatában. Egy alkotmányjogi panasz eljárás során⁶⁰⁷ a testület újra mérlegelte a 36/1994. AB határozatban a büntetőjogi rágalmazás⁶⁰⁸ kapcsán kialakított, és – az országgyűlési képviselők szólásszabadságának kivételével – azóta is következetesen fenntartott⁶⁰⁹ alkotmányos követelményeket, és azokat részben felülbírálta. Az alkotmányjogi panasz eljárásban a választási kampány során tett közlések kapcsán hozott bírói döntéseket vizsgálta az AB, de azon túlmenően, a szólásszabadság érvényesülése szempontjából kiemelkedő jelentőségű, általános alkotmányos szempontokat fogalmazott meg.

Az ügy alapját a 2010-es önkormányzati választásokon, egy polgármester-jelölt által, egy választási füzetben közzétett állítások képezték. A kiadványban az akkor hivatalban lévő polgármesterről, aki a választáson újra indult, azt állították, hogy a település közpénzeiből lopott, és más bűncselekményeket követett el. A választási füzetet kiadó polgármester-jelöltet nagy nyilvánosság előtt, aljas indokból elkövetett rágalmazás miatt elítélték, mivel állításai valóságtartalmát nem tudta bizonyítani.

Ezeket a rendesbírói döntéseket helybenhagyó kúriai döntéssel szemben fordult a polgármester-jelölt az AB-hoz arra hivatkozva, hogy sértik a véleménynyilvánítási szabadságát. Előadta, hogy állításait a választási kampány során, a helyi közügyek kapcsán egy közszereplővel kapcsolatban tette közzé. Álláspontja szerint az, hogy a bíróságok tőle ugyanolyan szintű bizonyítást vártak el az állításai igazságtartalmára vonatkozóan, mint az ügyészségtől, aránytalan terhet jelent számára. Véleménye szerint a rendesbírói döntések nem megfelelően alkalmazták az AB által 1994-ben megfogalmazott alkotmányos követelményeket, így indítványa – a támadott döntések megsemmisítésének kérelme mellett – arra is vonatkozott, hogy állapítsa meg az AB, hogy milyen alkotmányos feltételei vannak a rágalmazási eljárásokban elrendelt valóságbizonyításnak.⁶¹⁰

A testület megvizsgálta a saját korábbi, büntetőjogi tárgykörben hozott vonatkozó döntéseiben meghatározott alkotmányos szempontokat és követelményeket. Ezt követően a rágalmazás büntetőjogi szabályozását, majd az arra vonatkozó bírói gyakorlatot tekintette át annak érdekében, hogy megvizsgálja, azok összhangban vannak-e az alkotmányos követelményekkel.

⁶⁰⁷ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Uo. 1942-1955.

⁶⁰⁸ A tényállás az új Btk.-ban változatlan. 2012. évi C. törvény a Büntető törvénykönyvről, 226. §.

⁶⁰⁹ Lásd például: 13/2014. (IV. 8.) AB határozat, Indokolás [41], Uo. 597.

⁶¹⁰ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [10]-[17], Uo. 1943-1944.

E tekintetben a rágalmazás büntetőjogi tényállását tekintette kiindulópontnak az AB. Megállapította, hogy a büntetőjogi szabályozás értelmében az állított tény való vagy valótlan volta nem eleme a rágalmazás tényállásának. Menteseül azonban a felelősség alól a terhelt, ha a tény valóságát kétséget kizáróan bizonyítani tudja. A testület jelen döntésben azt állapította meg, hogy ezzel szemben az Alkotmánybíróság 1994-es döntése szerint a közügyek megvitatásában közölt tényállítások alapján rágalmazás miatt indult büntetőeljárásokban a tényállítás valótlanosságát kell bizonyítani a terhelt bűnösségének megállapításához. Eszerint ugyanis akkor lehet csak büntetőjogi felelősségre vonni a közlő felet, ha a tény bizonyítottan valótlan, és erről a közlő fél tudott, vagy azzal kapcsolatban a foglalkozása szabályainak megfelelő gondosságot elmulasztotta. Így az 1994-es döntésében a testület a rágalmazás tényállásához képest eltérő szempontokat állított fel, amelyeket azonban a bírói gyakorlat nem érvényesített következetesen. A bírói gyakorlat ugyanis továbbra is csak akkor tekintette a bűnösséget kizárhatónak, ha az állított tény valóságát bizonyították.⁶¹¹

Ezt követően a testület saját gyakorlatának pontosítása és a bírói gyakorlat számára egyértelmű szempontrendszer kialakítása érdekében kimondta, hogy mivel a rágalmazás bűncselekmény csak szándékosan követhető el, „*a gondatlansággal is megvalósítható alakzatához kapcsolódó alkotmányos elvárás a továbbiakban nem tartható fenn.*”⁶¹² Ez által az 1994 óta kialakult mércétől is szélesebb körű szólásszabadságot biztosító tesztet alakított ki a rágalmazás büntetőjogi tényállásának alkalmazására vonatkozóan. Az e döntésben korrigált alkotmányos mérce alapján a valótlan tényállításokért rágalmazás körében csak akkor vonható felelősségre a közlő fél, ha szándékosan hazudott, azaz tudta, hogy az állítása valótlan.

Ugyanakkor a testület továbbra is alkalmazhatónak találta a valóság bizonyítására vonatkozó szabályt, mely szerint a terhelt menteseül a felelősség alól, ha állításai igazságát bizonyítja. Ezt azzal egészítette ki, hogy kimondta, a valóság bizonyításának sikertelensége a védett véleménynyilvánítások körében önmagában nem alapozhatja meg a bűnösséget.⁶¹³ Az ugyanis az alkotmányos szempontrendszer alapján a közlő fél valótlanossággal kapcsolatos tudattartalmán múlik. A büntetőjogi felelősségre vonáshoz tehát a meghatározott alkotmányos követelmény alapján arra is szükség van, hogy a büntetőeljárás során bizonyításra kerüljön, hogy a közlő fél tudta, hogy valótlan

⁶¹¹ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [53]-[55],[64]-[68], Uo. 1949.

⁶¹² 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [63], és a döntés további pontjaiban megerősítette: [69], [84], Uo. 1950, 1952-1953.

⁶¹³ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [85], Uo. 1953.

tényállítást tartalmazott a közlése.⁶¹⁴ Az AB azt is kifejtette, hogy a konkrét esetben mindig az eljáró bíróság döntésén múlik, hogy a tény valótlanságának bizonyításával összefüggésben lehetőséget teremt-e a valóság bizonyítására, és annak milyen kereteket szab.⁶¹⁵

A mérce megváltoztatásakor az AB figyelemmel volt arra is, hogy az európai országokban a közügyekben való megnyilvánulások kapcsán a büntetőjogi szabályozás háttérbe szorulása figyelhető meg, és e tekintetben megvizsgálta az Európa Tanács egy vonatkozó határozatát és egy jelentését, illetve az EJEB esetjogát is. Mindezekből azt a következtetést vonta le, hogy nem a büntetőjog, hanem más jogágak eszközeivel kell a méltóság védelmét megvalósítani, szabadabb teret engedve ez által a közügyekben való véleménynyilvánításnak.⁶¹⁶

Mindezekre tekintettel a konkrét ügyben a panaszt elutasította az AB. Kifejtette, hogy helyesen ítéleték meg a rendesbíróságok, hogy a választási kampányban a közügyek megvitatásához kapcsolódó tényállításokra került sor. A bírósági eljárásban azonban az derült ki, hogy a választási füzeteket kiadó polgármester-jelölt tudott arról, hogy állításai valótlank. Az ilyen típusú közlések pedig sem a korábbi, sem az ebben a döntésben kialakított mérce alapján nem tartoznak a szólásszabadság védelmi körébe, így az indítványozó elítélése sem volt alkotmányellenes.⁶¹⁷

Ezzel a döntéssel a magyar Alkotmánybíróság az európai szabályozási tendenciákat és az EJEB gyakorlatát is figyelembe véve felülírt egy korábbi precedensben kialakított mércét, a szólásszabadság érvényesülésének szélesebb teret engedve. Ez a döntés tehát a magyar büntetőjogi gyakorlat szempontjából kiemelkedő fontosságú lehet. Az alkotmányjogi panasz eljárások eddigi hullámzó gyakorlata alapján azonban kérdés, hogy a későbbiekben az új mércét fogja-e alkalmazni a testület. Ezt a bizonytalanságot fokozza, hogy egy néhány hónappal későbbi, büntetőjogi vonatkozású döntésben a testület korábbi gyakorlatából a tényállítások megítélése kapcsán a korábbi, 36/1994-es döntésben kialakított, a gondossági szabályt is magában foglaló mércét hivatkozta és az új, csak a szándékosságra irányuló mércére nem is utalt.⁶¹⁸ Az ezutáni AB gyakorlattól is függő, további kérdés, hogy a rendesbírósági gyakorlat mennyiben lesz tekintettel az új, a szólást kevésbé korlátozó mércére.

⁶¹⁴ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [95]-[96], Uo. 1954

⁶¹⁵ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [86], Uo. 1953.

⁶¹⁶ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [75]-[77], Uo. 1951-1952.

⁶¹⁷ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [93], [97]-[98], Uo. 1953-1954.

⁶¹⁸ 3263/2018. (VII.20.) AB határozat, ABH 2018. július 20., Indokolás [33]-[37], 1416-1417.

A sajtóban közzétett tényállításokkal kapcsolatban fontos megemlíteni a magyar jogrendszerben a sajtó–helyreigazítás jogintézményét, melyre vonatkozóan a sajtószerv felelőssége objektív. Ez azt jelenti, hogy a sajtóban közölt valótlan tények vagy valós tények hamis színben való feltüntetése önmagukban megalapozzák a helyreigazítást, függetlenül a sajtószerv vétkességétől. A sajtó–helyreigazítás jogintézménye és joggyakorlata tehát egyértelműen figyelmen kívül hagyja az Alkotmánybíróság gyakorlatát, mivel a közszereplőkkel kapcsolatos közlésekért való felelősségre vonatkozóan a közlő fél szándékára és gondosságára is kiterjedő mércéket alakított ki a testület. Az így kialakult helyzet a sajtószabadság aránytalan és indokolatlan korlátozásának tekinthető. A közszereplőket érintő közlések esetében ugyanis a sajtó számára biztosítani kellene a tévedés lehetőségét.⁶¹⁹

VI. 3. 1. 4. A német szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlata

A német szövetségi Alkotmánybíróság is megállapította, hogy a tényállítások jellemzője, hogy az állítás és a valóság között objektív kapcsolat van, amely bizonyítékokkal alátámasztható. A testület álláspontja szerint a tényállítások élvezik a véleménynyilvánítás szabadságát, mivel azok hozzájárulnak a vélemények kialakulásához és a közvélemény formálásához.⁶²⁰ A védelem azonban a tényállítás igazságához kapcsolódik. A *valós tényállítások* védettek akkor is, ha az általuk érintett személyt hátrányosan érintik, a *valótlan tényállítások* azonban nem.⁶²¹ A védelem alól kivételt képeznek azok a tényállítások, amelyekről bebizonyosodik, hogy nem igazak, illetve azok a hamis tényállítások, melyeknek a közlője tudta, hogy állítása hamis.⁶²² A hamis tényállításokra vonatkozóan a német AB több döntésében is azt mondta ki, hogy azokat nem védi a véleménynyilvánítás szabadsága.⁶²³ Ennek a szigorúbb mércének az egyik indoka az lehet, hogy Németországban többször szembe kellett nézni bizonyított

⁶¹⁹ HANÁK András, *Meddig nyújtható a magyar szólásszabadság? - Amicus Curiae az Alkotmánybíróság előtt folyamatban lévő ügyben*, Fundamentum, 2001/2, 108.

⁶²⁰ BVerfGE 85, 23 (1991); 1 BvR 2477/08, 18/02/2010, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2010-1-004?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield.E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$X=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2010-1-004?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield.E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$X=server$3.0#LPHit1) (2017. július 28.)

⁶²¹ 1 BvR 1531/96, 10/11/1998, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-1999-1-005?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield.E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$X=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-1999-1-005?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield.E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$X=server$3.0#LPHit1) (2017. július 27.)

⁶²² 1 BvR 901/11, 25/10/2012, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2012-3-024?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield.E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$X=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-2012-3-024?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield.E.Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$X=server$3.0#LPHit1) (2017. július 27.)

⁶²³ 1 BvR 1531/96, 10/11/1998, *Ibid.*

történelmi tényeknek, így a náci ideológia alapjainak, a nácik II. világháborúban játszott szerepének, illetve a holokauszt tagadásával kapcsolatos hamis tényállításokkal, melyekre mind a jogalkotók, mind a jogalkalmazók – köztük az Alkotmánybíróság⁶²⁴ – ezek jogellenessé nyilvánításával reagáltak. Mindemellett a testület érzékeny az élethelyzetek sokszínűségére, ugyanis egy esetben megállapította azt is, hogy az olyan tényállítások, amelyek nem bizonyulnak hamisnak, vagy az igazságuk nem igazolható, a szólásszabadság védelmi körébe tartoznak. Amikor azonban mérlegelni kell az egymással szembenálló érdekeket, ezek kevesebb súlyt kapnak, mivel a véleménynyilvánítás szabadsága szempontjából nincs olyan érdek, amely indokolná az ilyen típusú becsmérő tényállítások védelmét.⁶²⁵ Azokban az esetekben, amikor az igazságot végső soron nem lehet meghatározni, a potenciálisan hamis állítás közlését nem lehet megtiltani, ha a közlő fél megfelelő gondossággal járt el az igazság kiderítése érdekében. Ez a *gondossági mérce* mindig függ attól, hogy az adott eset körülményeinek feltárásával mennyire volt lehetséges az igazság kiderítése. Ez a gondossági mérce a sajtóval szemben szigorúbb, mint a magányszemélyek esetén.⁶²⁶ Abban az esetben azonban, ha az ilyen állítással más személyiségi joga sérül, a szigorú gondossági követelményeket kell alkalmazni.⁶²⁷

Látható tehát, hogy a német AB csak részlegesen vette át a New York Times–mérceét, és az EJEB gyakorlatával is főként a tényállítások definíciója és az igaz tényállítások védelme a közös. A hamis tényállításokat a német AB nem tekinti a szólás– és sajtószabadság által védettnek, a gondatlansági mérceét pedig csak az olyan közléseknél alkalmazza, melyek igazságtartalma nem tárható fel egyértelműen és nem sértik mások személyiségi jogait.

Szintén nem vette át az USA Legfelső Bíróságának gyakorlatából a *bizonyítási teher* megfordítását a német AB, e tekintetben az EJEB gyakorlatához áll közelebb az álláspontja, de azon túlmutató elvet is felállított. A testület szerint ugyanis a közlő félnek kell bizonyítania állítása igazságát vagy legalább azt, hogy az igazság felderítése kapcsán megfelelő gondossággal járt el. Emellett azonban amennyiben a gondossági mérce alapján a közlő fél megfelelő gondossággal járt el, a német AB szerint meg kell

⁶²⁴ Lásd például: 1 BvR 23/94, 13/04/1994, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-1994-1-013?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$x=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/ger/ger-1994-1-013?f=templates$fn=document-frameset.htm$q=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$x=server$3.0#LPHit1) (2017. július 27.)

⁶²⁵ 1 BvR 1531/96, 10/11/1998, *Ibid.*; 1 BvR 2243/02, 26/08/2003, *Ibid.*

⁶²⁶ 1 BvR 2243/02, 26/08/2003, *Ibid.*

⁶²⁷ 1 BvR 1696/98, 25/10/2005, *Ibid.*

adni az esélyt az érintett személynek is, hogy amennyiben tudja, bizonyítsa, hogy a rá vonatkozó állítás hamis. Csak abban az esetben tekinthető az állítás igaznak, ha ő semmilyen bizonyítékot nem tud szolgáltatni az ellenkezőjéről.⁶²⁸

Mindezek alapján látható, hogy a német szövetségi Alkotmánybíróság az emberi méltóságot és az emberi személyiséget mind az USA Legfelső Bíróságánál, mind az EJEB-nél erősebben védi. Ennek indokai azokhoz a történelmi eseményekhez nyúlnak vissza, amelyek során az országban, illetve a németek által irányítva máshol tragikus, tömeges embertelen cselekmények következtek be. Az emberiség történelmének egyik legnagyobb tragédiája köthető ehhez az államhoz, amely napjainkig is hatással van a politikai, jogi és közéleti gondolkodásra.

VI. 3. 2. Idézés és tudósítás

A tényállításokhoz szorosan kapcsolódó kérdés lehet, hogy hogyan kell megítélni a közszereplőket érintő közlések esetén az *idézést és a tudósítást*. Ezek ugyanis olyan közlések, amelyek annak a félnek a részéről, aki valaki más szavait szó szerint idézi, vagy annak tartalmáról a nyilvánosság előtt tudósít, tényállításnak minősülnek, hiszen könnyen bizonyítható, hogy az idézett személy közlése szó szerint vagy tartalmilag azonos volt-e azzal, amit az idéző, illetve a tudósító közölt.

E tekintetben a *német szövetségi Alkotmánybíróság* 1980-ban Heinrich Böll alkotmányjogi panasza alapján tett megállapításokat. A híres írótól ugyanis egy, terroristák által meggyilkolt bíró temetéséről való közvetítést követő kommentárban idézett a televíziós kommentátor, arra utalva, hogy az író a terroristákkal szimpatizál. A kommentár a radikalizmussal kapcsolatos német intellektuális és politikai környezetet, a problémához való német hozzáállást elemezte kritikus hangnemben, név szerint viszont csak Heinrich Böll-t említette. Böll polgári pert indított a kommentátorral és a televíziós csatornával szemben és kártérítést kért a bíróságtól arra hivatkozva, hogy a hiteltelen idézés miatt az ő jó hírneve sérült. A rendesbíróságok eltérően ítélték meg a helyzetet, de végső soron a fellebbezést követően a felsőbbbíróság nem állapította meg Heinrich Böll személyiségi jogainak megsértését, így az író alkotmányjogi panasszal fordult a szövetségi Alkotmánybírósághoz. A testület a döntés során a kontextusnak kiemelt jelentőséget tulajdonított. Az idézetet tényállításnak tekintette, mely az idézett

⁶²⁸1 BvR 1531/96, 10/11/1998, *Ibid.*

személyt köti abban az értelemben, hogy abban a saját szavai jelennek meg, és emiatt annak meggyőző ereje a közéleti vitában nagyobb mértékű, mint más állításoké. Így, ha az idézetet pontatlanul, félreérthetően és eltorzítva közlik, sokkal inkább sérti az idézett személy személyiségi jogait, hiszen ezzel olyan hatást lehet elérni, mintha az önmaga ellen tanúskodna. Jelen esetben ez a körülmény fokozottan igaz volt a testület szerint, ugyanis a televízió útján a közlések a lehető legközvetlenebb módon jutnak el az emberekhez. Az Alkotmánybíróság az ilyen típusú, az igazságot eltúlzó idézést a hamis tényállításokkal rokonította, és kimondta, hogy azokat a véleménynyilvánítás szabadsága nem védi. Megállapította, hogy az a követelmény, hogy pontosan és helyesen közöljék az idézeteket, nem hat dermesztően a sajtónak sem a közvélemény formáló, sem a demokrácia működését ellenőrző funkciójára. Mindezek alapján az alkotmányjogi panaszt megalapozottnak találta, és a felsőbbirósági döntést megsemmisítette. A német AB szerint akkor lett volna a szólásszabadság által védett ez a közlés, ha a kommentátor egyértelművé teszi, hogy az idézetet a saját értelmezésében közli. Ebben az esetben már nem tényállításról, hanem véleménynyilvánításról lett volna szó, amelyet a közönség is felismert volna.⁶²⁹

Az idézés kapcsán – a német Alkotmánybírósághoz hasonlóan – az *EJEB* is meghatározott bizonyos követelményeket. A Bíróság megállapította, hogy az interjúkon alapuló publikációk esetén különbséget kell tenni az alapján, hogy az adott közlés az újságírótól származik vagy másokat idéz.⁶³⁰ Ennek indoka, hogy egy újságíró szankcionálása amiatt, mert hozzájárul mások nyilatkozatainak terjesztéséhez, súlyosan sértené a sajtó közügyek megvitatásához való hozzájárulását, így ilyen szankcióval csak kivételesen erős indokok esetében kell szembenéznie.⁶³¹ A Bíróság gyakorlatában az olyan, jóhiszeműen közzétett, idézeteket tartalmazó közlések, amelyek pontosak és nem félrevezetőek, hiteles információkon alapulnak és nem tévesek, a kifejezés szabadsága védelemben részesíti.⁶³² A Bíróság szerint azokban az esetekben, amikor egy újságíró harmadik féltől idéz, a releváns teszt nem az, hogy tudja-e bizonyítani a közölt állítások igazságát, hanem az, hogy van-e olyan megfelelő és megbízható ténybeli alap, amely

⁶²⁹ BVerfGE 54, 208 (1980).

⁶³⁰ *Dyundin v. Russia*, Judgment of 14 October 2008, p. 8. § 29.; *Romanenko and Others v. Russia*, Judgment of 8 October 2009, p. 12. § 44.

⁶³¹ *Thoma v. Luxembourg*, *Ibid.* p. 16. § 62.; *Dyundin v. Russia*, *Ibid.* p. 8. § 29.; *Romanenko and Others v. Russia*, *Ibid.* p. 12. § 44.; *Gazeta Ukraina-Tsentr v. Ukraine*, Judgment of 15 July 2010, p. 16. § 46. (g).

⁶³² *Selistö v. Finland*, Judgment of 16 November 2004, p. 18, 21. § 60-61, 68-70.; *Gazeta Ukraina-Tsentr v. Ukraine*, *Ibid.* p. 17. § 52.

arányos az állítás természetével és mértékével.⁶³³ A Bíróság által kialakított elv szerint egy, az újságírókra vonatkozó olyan általános követelmény, mely szerint a más személy szavait idéző közlésnél az idézőnek szisztematikusan és formálisan el kell különítenie a saját közlését attól az idézettől, amely másokat sérthet, nem összeegyeztethető a sajtónak a jelenkor eseményeiről, véleményeiről és eszméiről való tájékoztató szerepével.⁶³⁴ Ilyen szigorú elhatárolódást tehát nem vár el az EJEB, de azt igen, hogy egy adott közlésben meg lehessen különböztetni, hogy egy–egy megállapítás idézet vagy a közlő fél sajátja.

Mindezeket az érveket vette figyelembe a Bíróság például a *Thoma kontra Luxembourg* esetben. Az eset alapja az volt, hogy egy luxemburgi újságíró, aki az erdőgazdálkodással összefüggő visszaélésekkel kapcsolatos megnyilvánulásairól volt ismert a közéletben, egy, a témában tartott rádióműsorban idézett egy, az 1990-es viharokat követő erdőtelepítésekről szóló újságcikkből, melyről előre közölte, hogy igen erős megfogalmazással él. Az idézet tartalma az volt, hogy az erdőgazdálkodásban foglalkoztatott közalkalmazottak kivétel nélkül korruptak. A rádióműsort követően a kérelmező ellen 63 erdész és erdőmérnök indított sikeresen keresetet jó hírnevük megsértése miatt a nemzeti bíróságok előtt. Az újságírónak névleges kártérítést és a perköltséget is meg kellett fizetnie. Ezek után fordult a strasbourgi bírósághoz arra hivatkozva, hogy a tagállami bíróságok döntései sértették az Egyezmény 10. cikkét. A Bíróság megjegyezte, hogy figyelembe kell venni az ügyben az országnak egy speciális tulajdonságát: a méretét. Annak ellenére ugyanis, hogy az újságíró név szerint nem említett senkit a rádióban, a hallgatók számára könnyen beazonosíthatók voltak a kritikával érintett személyek, mivel korlátozott számban dolgoznak köztisztviselők a Vízügyi és Erdészeti Bizottságnál Luxemburgban.⁶³⁵ A Bíróság figyelembe vette, hogy a műsorban felvetett témát a luxemburgi médiában széles körben tárgyalták, és egyértelműen a közügyekhez kapcsolódott. Az idézetektől való elhatárolódás kapcsán ebben az esetben elegendőnek találta a Bíróság, hogy az újságíró a bemutatkozása után elmondta, hogy kitől fog idézni, és arra is utalt, hogy az idézet erős megfogalmazású lesz. Emellett egy harmadik felet is megkérdezett arról, mit gondol, hogy az idézett

⁶³³ *Dyundin v. Russia, Ibid.* p. 10. § 35.; *Romanenko and Others v. Russia, Ibid.* p. 13. § 47.

⁶³⁴ *Thoma v. Luvembourg, Ibid.* p. 16-17. § 64.; *Radio France and Others v. France*, Judgment of 30 March 2004, Reports of Judgments and Decisions 2004-II, p. 28. § 37.; *Albert-Engelmann-Gesellschaft mbH v. Austria*, Judgment of 19 January 2006, p. 10. § 32.; *Standard Verlags GmbH v. Austria*, Judgment of 2 November 2006, p. 10. § 53.; *Verlagsgruppe News GmbH v. Austria*, Judgment of 14 December 2006, p. 11. § 33.

⁶³⁵ *Thoma v. Luvembourg, Ibid.* p. 15. § 56.

tartalom igaz lehet–e. Mindezekre tekintettel az EJEB az újságíró megnyilvánulását a 10. cikk védelmi körébe tartozónak ítélte, így megállapította az Egyezmény megsértését.⁶³⁶

Szintén jól elkülönítettnek ítélte a Bíróság egy olyan újságcikket, amely egy művész elleni büntetőeljárásról számolt be. Az ügy alapja az volt, hogy a művész nyílt levélben erőteljesen bírálta az Osztrák Szabadságpárt több tagját, akik rágalmazásért büntetőeljárást indítottak ellene, amelytől végül elálltak. A cikk erről számolt be, és több helyen idézett a művész leveléből. A hazai bíróságok úgy ítélték meg, hogy mivel a cikk azonosult az idézetekkel, az sértő és rágalmazó volt a cikkben fényképpel is kiemelt politikusra. A Bíróság szerint a cikkben jól elkülönítve, idézőjelben, az idézet végét szövegesen is jelezve és dőlt betűvel jelentek meg az idézett szövegrészek, így nem lehetett úgy tekinteni, hogy a cikk szerzője azonosul azokkal, így a közlést az Egyezmény 10. cikke védi.⁶³⁷

Egy másik esetben viszont nem tekintette a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság védelmi körébe tartozónak azt a francia országos rádióműsort, amely hírösszefoglalójában egy hetilap cikkéből idézve a párizsi polgármester helyetteséről azt állította, hogy aktív szerepet játszott a zsidók deportálásában 1942–43-ban. A rádióműsorban ugyanis olyan állítások is elhangzottak, amelyek az újságcikkben nem szerepeltek, illetve nem pontosan úgy szerepeltek, ahogy a műsorban elmondták. Ez pedig a Bíróság értékelése szerint az újságcikkről való helytelen információk terjesztésének minősült. Emellett, azáltal, hogy a 6 oldalas újságcikkből olyan néhány mondatos összefoglalót készítettek, amelyek a legélesebbek voltak a politikusra nézve, az eredeti cikkhez képest egy sokkal élesebb hangnemű közlést adtak le a rádióban. Tekintettel arra, hogy ezt az összefoglalót egy nap többször lejátszották egy olyan rádióban, amit az ország egész területén lehet fogni, a Bíróság a rádióval szembeni büntetőjogi szankciót sem találta aránytalan beavatkozásnak az Egyezmény által biztosított jogokba.⁶³⁸

Ide kapcsolódik a *magyar Alkotmánybíróság* három közelmúltbeli döntése.

Az első esetben⁶³⁹ a jogvita tárgya egy folyamatban lévő büntetőeljárásról való tudósításhoz csatolt kép volt. Két internetes hírportálon is megjelentek tudósítások arról a büntetőeljárásról, amely Hunvald Györggyel – Budapest VII. kerületének korábbi

⁶³⁶ *Thoma v. Luvembourg*, *Ibid.* p. 16-17. § 64-66.

⁶³⁷ *Verlagsgruppe News GmbH v. Austria*, *Ibid.* p. 11. § 34-37.

⁶³⁸ *Radio France and Others v. France*, *Ibid.* p. 28-30. § 38-41.

⁶³⁹ 3313/2017. (XI. 30.) AB határozat, ABH 2017. november 30., 1877-1884.

polgármesterével – és társaival szemben volt folyamatban. Az egyik ilyen tudósítás során a hírportál illusztrációként egy képet is megjelenített a korábbi közszereplőről, melyen Hunvald a bírósági folyosón őr kíséretében, vezető száron és bilincsből látszik. A kép az eljárás egy korábbi szakaszában készült, amikor az előzetes letartóztatás fenntartásáról való döntés miatt vezették bíróság elé. A tudósítás arról szólt, hogy a tárgyaláson a korábbi polgármester nagyrészt tagadta az önkormányzati ingatlanokkal és fiktív megbízási szerződésekkel kapcsolatos vádakat. Hasonló képpel illusztrált tudósítás jelent meg az eljárás egy korábbi szakaszában egy másik hírportálon.

Ezzel a tudósításokkal szemben fordult bírósághoz Hunvald György azt állítva, hogy az által, hogy a képek készítéséhez és közléséhez nem kérték az engedélyét, sérült a képmás védelméhez fűződő joga. Első és másodfokon Hunvald nyert, a bíróságok megállapították a képmás védelméhez való jogának sérelmét, eltiltották a hírportálokat a további jogsértéstől. Másképp döntött azonban a Kúria, amelyhez az egyik hírportál fordult felülvizsgálati kérelemmel. A Kúria álláspontja szerint a vádlott korábban közszereplő volt, és köztudomású volt, hogy a vele szemben indított büntetőeljárás e tevékenységéhez kapcsolódott, és az is, hogy a büntetőeljárás során őt előzetes letartóztatásba helyezték. A Kúria hangsúlyozta, hogy a bírói gyakorlat alapján a sajtószervek objektív módon, a helyreigazítás kötelezettsége nélkül tudósíthatnak a büntetőeljárás aktuális állásáról, az ártatlanság vélelmének tiszteletben tartásával. A Kúria úgy ítélte meg, hogy a konkrét esetben a tudósítás megfelelt azoknak a követelményeknek, amelyek a sajtóra vonatkoznak e tekintetben. A Kúria megállapította, hogy a tudósítás attól a ténytől nem tekinthet el, hogy az eljárás tárgya a vádlott közszereplői tevékenységével kapcsolódott össze, így az arról való tudósítás céljából fénykép készítése és közzététele nem minősül a képmással való visszaélésnek. Ez csak akkor következne be, ha a tudósítás tartalmától függetlenül a kép önmagában is megalázó helyzetben ábrázolná a korábbi polgármestert. Mivel azonban a képen öltönyben látható és a bilincsből és a vezetősárral közvetlen rátekintéssel objektív szemlélő számára nem észlelhető, jelen esetben ez nem valósul meg. A Kúria kiemelte, hogy a közérdekű eseményekről való tudósítás joga elsőbbséget élvez a képmás védelméhez való joggal szemben különös tekintettel arra is, hogy a vitatott tudósítás Hunvald közszereplői tevékenységével összefüggésbe hozható.

Ezzel a kúriai döntéssel szemben fordult alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz Hunvald György arra hivatkozva, hogy a döntés sérti a tisztességes eljáráshoz való jogát, illetve az ártatlanság vélelmét. Állítása szerint a

tudósítás ábrázolása arra bátorította a nyilvánosságot, hogy őt bűnösnek tartsák. Az AB saját korábbi gyakorlatára és az EJEB esetjogára támaszkodva, tulajdonképpen a Kúria érvelését elfogadva a panaszt elutasította.⁶⁴⁰ A testület megállapította, hogy nem sérült az ártatlanság véelme, mivel a sajtószervek rendszeres tudósítása nyomán köztudott volt, hogy Hunvald György előzetes letartóztatásban volt, a képi ábrázoláson pedig az ezzel kapcsolatos fizikai kényszerítő eszközök alkalmazása valósult meg. Ettől függetlenül azonban a büntetőeljárás során megillette az ártatlanság véelme.

Ezzel a döntéssel a testület alkotmányosnak találta és megerősítette azt a bírói gyakorlatot, mely szerint a sajtó a folyamatban lévő büntetőeljárásokról olyan módon tudósíthat, hogy mentesül az objektív felelősség alól, amennyiben a tájékoztatás objektív és az ártatlanság véelmét tiszteletben tartotta. Ezen túlmenően azonban egy további fontos elemmel árnyalta a gyakorlatot nagy mértékben támaszkodva az EJEB ártatlanság véelmevel kapcsolatos gyakorlatára, és elfogadva a Kúria érvelését. Ez alapján ugyanis az is megállapításra került, hogy egy korábbi közszereplőnek az e tevékenységével kapcsolatos közlésekkel szemben is fennáll a magasabb tűrés kötelezettsége. A konkrét esetben ugyanis emiatt minősítette a Kúria – mellyel az AB is egyetértett – olyan közérdeklődésre számot tartó eseménynek Hunvald büntetőperéről való tudósítást, amely esetében nem szükséges az érintett személy hozzájárulása a képmás elkészítéséhez és közzétételéhez. Fontos megjegyezni, hogy ettől függetlenül felmerülhet alapjogsérelem a büntetőeljárás során történő képi ábrázolás kapcsán. A probléma azonban nem a sajtó felelősségének szabályozásával, hanem a magyar büntetőeljárásjogi szabályokkal lehet. Az ugyanis, hogy a magyar büntetőeljárás szabályok megengedik a vádlottnak ilyen jellegű fizikai kényszerítő eszközökkel való ábrázolását, amely nagy hatással van az érintett személy közvélemény általi megítélésére, összetett – az emberi méltóságot, a jó hírnevet és a tisztességes eljáráshoz való jog egyes részeit érintő – alapjogi problémát vethet fel.

A másik két döntés a valótlan tényállítások sajtóbeli tudósítás általi híresztelése esetén a sajtó polgári jogi felelősségével kapcsolatos.

Az egyik esetben⁶⁴¹ egy médiatartalom–szolgáltató fordult alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz az őt elmarasztaló kúriai döntéssel szemben a véleménynyilvánítás szabadsága és a sajtószabadság sérelmére hivatkozva.

⁶⁴⁰ 3313/2017. (XI. 30.) AB határozat, Indokolás [51]-[62] Uo. 1877-1884.

⁶⁴¹ 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Uo. 2058-2079.

Az ügy alapját egy szombathelyi ellenzéki sajtótájékoztatón elhangzott hamis tényállításokról való tudósítás képezte. A sajtótájékoztatón egy ellenzéki párt helyi szervezetének elnökségi tagja az országban abban az időszakban a közéleti vita egyik kiemelt témáját képező dohánykoncessziós pályázatokat „az államosított korrupció iskolapéldájának” nevezte. Azt állította, hogy a pályázatokat a kormánypárt helyi bizottsága véleményezte, a végső döntést pedig a kormánypárti választókerületi elnök hozta meg, akit név szerint említett nyilatkozatában. Erről tudósított az indítványozó az általa szerkesztett internetes oldalon az elhangzottakat már a címben és az alcímben is idézve. Ezt követően a portálon közzétették a kormánypárt válaszcikkét, majd az eredeti tudósítás tartalmát megismétlő cikket a közlő politikusnak azzal a kiegészítéssel, hogy a hatóságok feladata lesz feltárni, hogy valójában mi történt. Ennek a cikknek a végén egy helyreigazítást is közzétettek a valótlan tényekre vonatkozóan.

A név szerint említett politikus azonban polgári pert indított a nyilatkozatot tevő politikussal, a médiatartalom–szolgáltatóval, illetve az ellenzéki párttal szemben jó hírnevének és becsületének megsértése miatt.

A rendesbíróságok egymástól eltérően ítélték meg azt, hogy az indítványozó mentesülhet-e a polgári jogi felelősség alól. A felülvizsgálati eljárás során azonban a Kúria megállapította az indítványozó polgári jogi felelősségét valótlan tény híresztelése miatt, mivel a sajtót az általa közölt vagy híresztelt tényállítások valósága tekintetében objektív felelősség terheli. Ez alól csak a hatósági eljárásokról való tudósítás képez kivételt, mivel a tények vizsgálata ilyen esetben az adott hatóságok feladata.

Az indítványozó alkotmányjogi panaszában kifejtette, hogy a valótlan tényállítás híresztelése és az azért való felelősség ilyen kiterjesztő értelmezése a demokratikus közvéleményhez szükséges szabad tájékoztatás sérelmével jár. Hangsúlyozta, hogy ő a szakmai szabályok betartásával tájékoztatott: a közügyekhez kapcsolódó közlése egy hivatalos sajtótájékoztatón alapult, a tudósítása szöveghű és hiteles volt, és az információ forrása pedig egyértelműen felismerhető volt. Emellett a másik fél nyilatkozatát is közzétette. Álláspontja szerint az ilyen jellegű tudósítás során a sajtó nincs abban a helyzetben, hogy azonnal ellenőrizze az elhangzott állítások valóságtartalmát. A Kúria általi jogértelmezés tehát arra kényszerítené a sajtót, hogy a felelősségre vonás elkerülése miatt bizonyos eseményekről ne tudósítson. Ez a

dermesztő hatás pedig sérti a sajtó szabad tájékoztatási funkcióját és a közönség közérdekű információkhoz való hozzájutását.⁶⁴²

Az AB megállapította, hogy a Kúria döntése szakjogilag helyes és törvényes volt, azonban az alkotmányos szempontokat figyelmen kívül hagyta. A testület kiemelte, hogy az Alkotmánybíróság feladata a rendesbírósági döntések felülvizsgálata során az, hogy az alkotmányossági követelményeket kiemelje és érvényesítse, így arra is lehetősége van, hogy a jogszabályok szakjogi értelmezéséhez alkotmányos követelményeket fogalmazzon meg.⁶⁴³ A konkrét esetre vonatkozóan hangsúlyozta, hogy a sajtó a demokratikus közvélemény alakulásában központi szerepet tölt be, és ennek egyik lényegi eleme a közéleti eseményeknek a nyilvánosság felé közvetítése. A testület a sajtó elsőrendű alkotmányos feladatának jelölte meg a közérdekű információk, így a közéleti szereplők megnyilvánulásainak és álláspontjának terjesztését. Ezt az EJEB érveléséből jól ismert fordulatokkal támasztotta alá.⁶⁴⁴ A testület kifejtette, hogy ettől függetlenül a sajtószabadság nem korlátozhatatlan alapjog, és önmagában a valótlanosságok közzétételére nem terjed ki, sőt az újságírók felelősséggel tartoznak az általuk közölt információk hitelességéért. E tekintetben azonban alkotmányos szempontok mérlegelésére is szükség van. A testület szerint a közéleti szereplők sajtótájékoztatóról való tudósítás alkotmányos megítélése esetén a közügyekre vonatkozó információk áramlásának érdeke és a sajtó viszonya az általa közölt kijelentésekhez különös súllyal bírnak. A tudósítás közérdekű ügyre vonatkozó jellege mellett tehát fontos körülmény, hogy a tudósítás során az újságírók nem saját állításaikat vagy véleményüket hozzák nyilvánosságra, nem saját gondolataikkal próbálnak hatást gyakorolni a közvélemény alakulására.⁶⁴⁵

A testület álláspontja az, hogy *a közéleti szereplők kijelentéseit közvetítő sajtó* valótlan tényállításokért való felelősségét *más mérce* alapján kell megítélni, mint a saját elgondolásaik és döntéseik szerint kialakított médiatartalmakat. Az erre vonatkozó teszt lényege, hogy az újságíró a más személy által tett kijelentéseket hüen, azok beazonosítható forrását egyértelműen megjelölve, saját értékelés nélkül közvetíti–e a nyilvánosság felé, illetve, hogy a jó hírnevét sérelmező személy cáfolatának helyet biztosított–e a médiatartalom–szolgáltató, vagy ennek lehetőségét felkínálta–e az érintett személynek. Az ilyen tudósítások során a sajtó felelőssége korlátozott az AB

⁶⁴² 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Indokolás [9], Uo. 2060.

⁶⁴³ 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Indokolás [17]-[19], Uo. 2062-2063.

⁶⁴⁴ 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Indokolás [41], Uo. 2066.

⁶⁴⁵ 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Indokolás [42], [44], Uo. 2066-2067.

szerint. Ennek indoka, hogy ezekben az esetekben a közszereplők maguk szervezik meg, hogy sajtófigyelmet kapjanak azzal a céllal, hogy közléseik a lehető legnagyobb nyilvánosságot elérjék. Ebben a helyzetben a média sokkal inkább közvetítő szerepet tölt be a testület szerint, minthogy önálló szereplője lenne a közéleti vitának. Nem saját érvekkel járul hozzá a közérdekű ügyek megvitatáshoz, hanem a többi résztvevő megnyilvánulásairól számol be. A sajtó korlátozott felelőssége ezekben az esetekben különösen fennáll az AB álláspontja szerint akkor, amikor a közéleti vitában folyamatosan szereplő politikusok állításairól közvetít. Ennek oka, hogy az őket ért bírálatokat a társadalom a demokratikus vita részeként kezeli, így ezeket a kijelentéseket a különböző politikai érdekek mentén értelmezendőnek tekinti. A politikai vitának a társadalom által megszokott velejárája ugyanis, hogy a politikusokat ért bírálatokat rövid időn belül a nyilvánosság előtti cáfolat követi.

Mindezek alapján az AB arra a következtetésre jutott, hogy a közéleti szereplők sajtótájékoztatójáról való tudósítás a folyamatban lévő büntetőeljárásról és más hatósági eljárásokól való tudósításhoz hasonlóan kivételt képez a sajtó polgári jogi felelőssége körében. Ezekben az esetekben a sajtó mentesül a közzétett tényállítások valóságtartalmának ellenőrzésére vonatkozó kötelezettsége alól abban az esetben, ha a testület által kialakított tesztben meghatározott feltételek fennállnak.

A konkrét esetben a testület értékelése szerint a legszorosabb értelemben vett közügyről való tudósítás történt, és az ügy alapjául szolgáló tudósítás megfelelt az általa kialakított mérce követelményeinek.⁶⁴⁶ Így a Kúria döntését a sajtószabadsággal ellentétesnek találta és megsemmisítette. A testület arra az álláspontra helyezkedett, hogy a polgári jogi híreszteléssel kapcsolatos értelmezési probléma az általa megállapított alkotmányos követelmények rendesbírói alkalmazásával orvosolható.

Ez a döntés a sajtószabadság érvényesülése, és a sajtó demokratikus államban betöltött feladatainak zavartalan teljesítése szempontjából előremutató a korábbi magyarországi bírói gyakorlathoz képest. Ugyanakkor a tudósítással kapcsolatban a sajtószabadság érvényesülése továbbra is széles körben korlátozott. Egyrészt az AB a sajtó valóságű, saját értékelés nélküli, a forrásokat megfelelően beazonosító tudósítása mellett a felelősség alóli mentesülés kritériumává tette, hogy a sajtószerv a cáfolat lehetőségét biztosítsa, vagy legalább felkínálja a válaszadás lehetőségét a közléssel érintett személynek. Ez a sajtótól elvárt többletkövetelmény tulajdonképpen a válaszadás

⁶⁴⁶ 34/2017. (XII. 11.) AB határozat, Indokolás [42]-[48], [50], Uo. 2066-2068.

jogának egy olyan formáját vezeti be, amely a magyar jogban nem szabályozott jogintézmény, és a sajtószabadság gyakorlása során további terhet jelent a sajtó számára. Másrészt az AB döntése a sajtó tudósítási tevékenységi körében csak egy rendkívül szűk kivételt határozott meg az objektív felelősség alól. Ezen értelmezés alapján a sajtószabadság széles körű korlátozása valósul meg, hiszen a sajtót mások valótlán tényállításainak idézése, illetve tudósítása során akkor is polgári jogi felelősség terheli, ha a rá irányadó sajtóetikai és gondossági szabályoknak megfelelően járt el. Ez alól a rendesbírói gyakorlat alapján a hatósági eljárásról való tudósítás⁶⁴⁷, illetve ezen új AB döntés alapján a közéleti szereplők által tartott sajtótájékoztatók általuk elhangzott valótlán tényállításokról való tudósítás képez kivételt. Minden más esetben amikor a sajtó a demokratikus közvélemény alakítása szempontjából kiemelt jelentőségű tájékoztatási feladatát ellátva a közérdekű eseményekről oly módon tudósít, hogy mások állításait idézi, objektív felelősséggel tartozik.⁶⁴⁸

Ezt támasztja alá egy másik eset,⁶⁴⁹ amelyről két héttel ezután döntött az AB. A testület elutasított egy olyan alkotmányjogi panaszt, amelyben egy közérdekű ügygel kapcsolatos valótlán tényállítás tudósításának következtében elmarasztalt hírportál állította a véleménynyilvánítás– és a sajtószabadság megsértését. A tényállítás a következőképpen rekonstruálható. Több internetes hírportál is beszámolt arról, hogy a Románia–Magyarország labdarúgó mérkőzésre tartó magyar szurkolókat szállító busz megállt Konyáron az általános iskola előtt, és a szurkolók egy része a buszról leszállva a romákkal szembeni erődemonstráció és félelemkeltés látszatával, zászlókat feltartva elénekelte a székely és a magyar himnuszt. Néhányan a romákra rasszista kifejezéseket tettek. Az esemény után a helyi nemzetiségi önkormányzat elnöke az ezzel kapcsolatos beszélgetés során a szurkolókat a egy szélsőjobboldali párttal azonosította. Ezt a beszélgetést a youtube-on is közzétették, melyet az indítványozó az eseményről szóló tudósításában közvetlenül hozzáférhetővé tett. Az indítványozó az ügy további

⁶⁴⁷ E tekintetben a testület nemrég egy alkotmányjogi panasz eljárásban elméletben elfogadva azt a bírói jogértelmezést, hogy a sajtócikkekben közölt információkat összességében és összefüggéseikkel együtt kell értékelni, és a lényegtelen tévedések és pontatlanságok nem okozhatnak jogsértést, alkotmányellenesnek talált egy kúriai döntést, mely egy cikket címeivel – mely valótlán állítást tartalmazott – együtt, egészében, e szempontok alapján nem talált jogsértőnek. A testület szerint a cikk címét ettől eltérően kell megítélni, az ugyanis leginkább felkeleti az olvasók figyelmét, így a személyiségi jogok megsértésére is fokozott hatása lehet. Így az írás címében lévő valótlanságot nem ellensúlyozza, ha a cikk egésze azt kiigazítja. 8/2018. (VII. 5.) AB határozat, Indokolás [28]-[34], Uo. 1581-1582. Ez a cikk címe és egésze értelmezésének elválasztására vonatkozó érvelés a sajtószabadság további korlátozása felé mutat.

⁶⁴⁸ Hasonló kritikát fogalmazott meg Sajó András a Legfelsőbb Bíróság gyakorlatával kapcsolatban 2005-ben. Lásd: SAJÓ, *A szólásszabadság... i.m.* 163-164.

⁶⁴⁹ 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, ABH 2018. január 10., 26-38.

fejleményeiről is beszámolt, és az egymásnak ellentmondó információkat is ismertette. Ezekről az eseményekről más hírportálok is hasonlóképpen tudósítottak, közülük egy idézte az indítványozó első cikkét.

A párt által indított polgári peres eljárás során a nemzetiségi önkormányzat elnöke nem tudta bizonyítani állításai igazságát, így a bíróságok megállapították mindhárom fokon, hogy megsértette a politikai párt jó hírnevét valótlan tényállításával. Az ügyben eljáró bíróságok egyaránt arra jutottak, hogy bár a hírportálok a hivatásuk felelős gyakorlása érdekében elvárható gondosság szerint jártak el, polgári jogi felelősségük megállapítható, mivel más személy jogsértő nyilatkozatának továbbadásával a híresztelést megvalósították, amiért objektív felelősséggel tartoznak.

Az indítványozó hírportál álláspontja szerint a rendesbíróági gyakorlat a Ptk. szabályait⁶⁵⁰ olyan tartalommal töltötte meg, mely szerint a sajtó akkor is objektív felelősséggel tartozik az állítások igazságtartalmát tekintve, ha azokat egyértelműen mástól idézi. Azaz akkor is, ha egy vitás kérdéstről a sajtóetikai szabályoknak megfelelően eljárva, pártatlanul és kiegyensúlyozottan tájékoztatott. Az indítványozó álláspontja szerint ez az értelmezés aránytalan terhet ró a sajtóra, hiszen csak olyan állításokat tehet közzé anélkül, hogy felelősségre vonható lenne, amelynek igazságtartalmáról minden kétséget kizáróan meggyőződött. Ez pedig nagy mértékben korlátozza a közéleti vitában felmerülő álláspontok bemutatását, amely a sajtónak alapvető joga és feladata.⁶⁵¹

Az Alkotmánybíróság alapvető alkotmányjogi jelentőségű kérdésnek tekintette, hogy a pártok és más közszereplők közéleti vitáiról és megnyilvánulásairól való tudósítás törvényi követelményei a sajtó polgári jogi felelősségét mennyiben érintik.⁶⁵² E kérdés mérlegelése során az AB kimerítően ismertette saját korábbi gyakorlatában, illetve az EJEB gyakorlatában a sajtószabadságra vonatkozó elvi megállapításokat, és a sajtó demokratikus államokban kiemelt feladatait. Hangsúlyozta, hogy különösen széleskörű a véleménynyilvánítás és a sajtószabadság a közügyekkel kapcsolatban a közhatalmat gyakorlókkal, illetve a közéletben szerepet vállalók tevékenységét érintően.⁶⁵³ Az EJEB gyakorlatából felidézte az arra vonatkozó megállapításokat, melyek szerint a sajtó demokratikus társadalomban betöltött szerepével nem egyeztethető össze az az elvárás az újságírók felé, hogy a mások jó hírnevét sértő közlésekről semmilyen esetben se

⁶⁵⁰ 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről, 78. §, 79. §.

⁶⁵¹ 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [26], Uo. 29.

⁶⁵² 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [40], Uo. 31.

⁶⁵³ 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [42]-[54], Uo. 31-32.

tudósítsanak. Mindezek mellett azt is megállapította az AB, hogy a jó hírnevet sértő közlések továbbadásáért való kivételt nem engedő felelősségre vonás a sajtószabadság érvényesülését korlátozza. A testület megvizsgálta a polgári bíróságok vonatkozó gyakorlatát, majd felidézte az általa a közéleti szereplők sajtótájékoztatóján elhangzottakról való tudósításra kialakított tesztet. A konkrét esetben azonban nem találta alkalmazhatónak ezt a tesztet, mivel ebben az esetben nem sajtótájékoztatóról való tudósítás történt. Emiatt a testület olyan tudósításnak tekintette, amely a sajtó saját értékelését is tartalmazta.⁶⁵⁴ Mivel ez az eset nem tartozik a bírói gyakorlat és az Alkotmánybíróság által megállapított kivételek közé, a testület alkotmányosnak találta a hírportálok polgári jogi felelősségre vonását.⁶⁵⁵

A bemutatott döntések alapján megállapítható, hogy az Alkotmánybíróság a sajtó tudósító tevékenysége körében differenciált felelősségre vonást talál megfelelőnek. Főszabályként elfogadja a valótlan tények tudósítására vonatkozóan a sajtó objektív felelősségét, mely alól csak szűk körben enged kivételt. Álláspontom szerint ez a különbségtétel a tudósítások között a sajtószabadság aránytalan sérelmével jár, és nem felel meg az Alkotmánybíróság által a New York Times-szabályt és az EJEB gyakorlatát alapul véve kimunkált mércének, melyet a testület a polgári jogi felelősségre vonással kapcsolatban is irányadónak tekintett. Eszerint ugyanis a valótlan tényállítások híreszteléséért is csak abban az esetben lehet felelősségre vonni a közlő felet, ha állításainak hamisságát tudta vagy azokkal kapcsolatban gondatlan volt. Ezt figyelembe véve nem következetes az az értelmezés, mely szerint mentesül a sajtó a felelősség alól abban az esetben, amikor a közérdekű ügygel kapcsolatos sajtótájékoztatóról tudósítva idézi mások hamis tényállításait, abban az esetben azonban nem, amikor ugyanezt egy közérdekű eseményről való tudósítás alkalmával teszi meg. Ezekben az esetekben ugyanis az alkotmányos vizsgálódás lényeges szempontjai az ügy közérdekűsége, a sajtó egyértelmű, szöveghű, jóhiszemű tudósítása. Az, hogy az adott esetben egy előre megszervezett sajtótájékoztatóról vagy egy aktuális közéleti eseményről való tudósításról van szó, az ügy megítélése szempontjából teljesen lényegtelen. Az Alkotmánybíróság ezzel ellentétes értelmezése a sajtószabadság aránytalan korlátozásának megvalósítását teszi lehetővé.

Az idézés és tudósítás kapcsán az EJEB döntéseiben kimutatható a német Alkotmánybíróság hatása, mivel az EJEB is a kontextus alapján vizsgálta az idézetek

⁶⁵⁴ 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [75]-[76], Uo. 35-36.

⁶⁵⁵ 3002/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [77], Uo. 36.

megítélését, és fontos szempontnak tekintette a szólás- és sajtószabadság védelmi körébe tartozásról való döntés során az idéző személyétől való megfelelő elhatárolódást, az idézetek eltorzítását, illetve a médium típusát. Ettől függetlenül megállítható, hogy az EJEB az idézőtől való elhatárolódás kapcsán a német Alkotmánybíróságnál enyhébb mércét alkalmaz a sajtó demokratikus államokban betöltött kiemelt szerepére hivatkozva. Az EJEB gyakorlatában ezekben az esetekben is kiemelt szerepe van annak, hogy a közlés a közügyekkel kapcsolatos volt-e.

A fentiekből látható, hogy a magyar AB gyakorlata az idézés és tudósítás kapcsán sajátos és ellenmondásokkal terhelt. A döntésekből egyértelműen kimutatható, hogy a testület az EJEB gyakorlatát részletesen megvizsgálta, azonban az EJEB vonatkozó mércéjénél a sajtószabadságot nagyobb mértékben korlátozó tesztet alakított ki. A sajtószabadság korlátozását fokozza, hogy ezt a tesztet sem minden közérdekű tudósításra alkalmazható alkotmányos követelményként, csupán egy jól körülhatárolt esetben kivételesen alkalmazhatóként fogalmazta meg. Az EJEB gyakorlatában a közérdekű ügyekkel kapcsolatos tudósítások közötti, ilyen típusú különbségtétel elképzelhetetlen lenne.

VI. 3. 3. Értékítélet

Az értékítélet az egyén saját véleménye, amelyet az őt ért hatások, impulzusok, illetve a személyiségjegyei és tulajdonságai szerint, a hatásokhoz és az impulzusokhoz való viszonyulása alapján alakít ki. Az értékítélet tehát teljes mértékben az egyén személyiségéhez kapcsolódik, mondhatni, ízlés dolga. Éppen ezért az értékítéletek igazságtartalma nem vizsgálható ésszerű keretek között. A közszereplőkkel kapcsolatos értékítéletek a szólásszabadság védelemét széles körben élvezik.

VI. 3. 3. 1. Az amerikai megítélés

Az amerikai Legfelső Bíróság a *Gertz döntésben* a hamis tényállításokkal szembeállítva megfogalmazta, hogy az 1. alkotmánykiegészítés értelmében nem létezik olyan, hogy hamis eszme.⁶⁵⁶ Ebből következik, hogy a vélemények, azaz az értékítéletek igazságtartalma nem vizsgálható. A testület azt is hozzátette, hogy

⁶⁵⁶ *Gertz v. Robert Welch, Inc., Ibid.* P. 418.

bármennyire is ártalmasnak tűnhet egy vélemény, annak korrekciója nem a bírák vagy az esküdtek lelkiismeretétől függ, hanem a más nézetekkel való megmérettetésén a vélemények piacán.⁶⁵⁷ Látható tehát, hogy az USA Legfelső Bírósága felfogása szerint az értékítéleteket a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadsága szinte korlátlanul védelemben részesíti.

Ezt jól illusztrálja a Legfelső Bíróság *Hustler v. Falwell* esetben hozott döntése is. A Hustler nevű provokatív pornográf magazin Jerry Falwell-ről, a jól ismert, politikai ambíciókkal rendelkező tiszteletesről egy Campari reklámként ábrázolt satirikus „interjú” közölt. Egyértelmű volt, hogy az interjú valójában nem a tiszteletes részvételével készült, hanem őt figurázza ki. A „Jerry Falwell élete első alkalmáról mesél” című interjúban a tiszteletes az anyjával való vérfertőző közösülésről számolt be, ami egy rozoga kinti árnyékszéken esett meg, melynek során mindketten ittas állapotban voltak. Az interjú mellett egy rajz is ábrázolta az esetet. A lap alján jelezték, hogy paródiáról van szó, nem kell komolyan venni. Az újság kiadója, Larry Flynt elmondása alapján a karikatúra célja az volt, hogy Falwell álszent jellemére hívja fel a figyelmet. Jerry Falwell nem értékelte a humort, így keresetet indított a magazin ellen arra hivatkozva, hogy a közlés rágalmazást valósít meg, a magánélethez való jogot sérti és arra irányul, hogy érzelmi sérelmet okozzon neki. Főként ez utóbbi érve miatt a tagállami bíróságok Falwell javára döntöttek, és kártérítést ítélték meg neki. Fontos, hogy a tagállami bíróságok minden fokon véleménynek minősítették a közlést, hiszen senki sem gondolhatta megalapozottan, hogy az a valóságnak megfelelő tényközlés lenne. Az elmarasztaló döntések indoka inkább az volt, hogy ez a közlés olyan mértékben felháborító és gyalázatos, hogy valóban alkalmas volt arra, hogy Falwell-t érzelmi megpróbáltatásnak tegye ki. Tagállami szinten arra jutottak a bíróságok, hogy az olyan közléseket, amelyek szándékosan érzelmi hátrányt és egy személy hírnevének rontását célozzák, nem védi az első alkotmánykiegészítés.⁶⁵⁸

A szövetségi Legfelső Bíróság azonban másképp döntött. A Bíróság szerint az eszmék és vélemények szabad áramlásának védelme a közügyek megvitatása érdekében és az egyéni szabadság szempontjából is a kiemelkedően fontos. Egy politikai paródia, amelynek állításait senki sem értelmezhetné ésszerűen úgy, hogy azok a valóságnak megfelelő tények volnának, a védett vélemények körébe tartozik. Az, hogy egy

⁶⁵⁷ *Gertz v. Robert Welch, Inc.*, *Ibid.* P. 418.

⁶⁵⁸ A tagállami bíróságok érvelésének pontos rekonstrukcióját lásd: POST, Robert C., *The Constitutional Concept of Public Discourse: Outrageous Opinion, Democratic Deliberation, and Hustler Magazine v. Falwell*, Harvard Law Review, Vol. 103. No. 3. (1990) 605-611.

közszereplőnek ez érzelmileg sértő lehet, illetve, hogy kifejezetten megbotránkoztató, nem elegendő indok arra, hogy kikerüljön a szólásszabadság védelme alól még akkor sem, ha a közlő szándéka kifejezetten ilyen sérelem okozása volt.⁶⁵⁹ A Bíróság tehát éles határvonalat húzott a közszereplőkkel kapcsolatban megfogalmazott tények és vélemények közé ebben a döntésében. Megerősítette, hogy előbbiekre a New York Times–szabályt kell alkalmazni, utóbbiakról pedig azt állapította meg, hogy azok rendkívül széles körben élvezik a véleménynyilvánítás szabadságát.

VI. 3. 3. 2. A német szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlata

1958-ban a német szövetségi Alkotmánybíróság a szólásszabadság szempontjából olyan kiemelkedő jelentőségű döntést hozott, mely Európa–szerte – beleértve az EJEB–et is – hatással volt ennek az alapjognak a bírói értelmezésére. A már említett *Lüth ítéletben* a német AB előtt Erich Lüth arra hivatkozott, hogy az ő bojkott felhívása politikai és morális kritikát fogalmazott meg a náci múlttal rendelkező filmrendezővel szemben, tehát értékítélet volt, így azzal, hogy a polgári bíróságok eltiltották ettől, illetve kártérítés megfizetésére kötelezték, őt alapjogsérelem érte. A testület kifejezte, hogy az egyének joga ahhoz, hogy kifejezzék véleményüket, a személyiség legközvetlenebb kifejezése egy társadalomban, így a véleménynyilvánítás szabadsága az egyik legfontosabb alapjog. Emellett egy szabad demokratikus állam lényegi eleme a vélemények ütközése az intellektuális vitában. Az AB megállapította, hogy Lüth megnyilvánulását annak fényében kell vizsgálni, hogy mi volt az ő általános politikai és kulturális törekvése. Lüth–öt az az aggodalma motiválta, hogy Harlan újbóli feltűnése a német filmiparban arra engedne következtetni – elsősorban külföldön –, hogy semmi sem változott Németországban a nemzetiszocialista időszakhoz képest. Ez az aggodalom pedig a német társadalomban meghatározó kérdés, mivel semmi sem ártott annyit a német nép nemzetközi megítélésének, mint a zsidók kegyetlen üldözése a nemzetiszocialisták által. Lüth bojkott felhívása nem volt egyedülálló, hiszen országszerte demonstrációkat szerveztek a film elleni tiltakozásként. Így ez a bojkott felhívás Lüth hozzájárulása volt ehhez a közügyben zajló vitához. A véleménynyilvánítás éppen attól lesz szabad egy demokráciában, hogy garantálja a közéleti vitát mind az általános fontosságú, mind a komoly tartalmú témakörökben.

⁶⁵⁹ *Hustler Magazine, Inc. v. Falwell, Ibid.*

Ezzel az érdekekkel szemben pedig az egyének gazdasági érdeke a második helyre kerül. Az AB is értékítéletnek tekintette Lüth bojkott felhívását, és megállapította, hogy a tényállításokkal szemben annak igaz vagy hamis volta nem bizonyítható. A testület kifejtette, hogy a szólásszabadság nem pusztán azt részesíti védelemben, hogy az egyén kimondhassa a véleményét mások előtt, és kifejezett véleményének hatására, netán másokat meggyőző erejére már nem terjed ki a védelem. Értelmetlen volna a szólásszabadság védelmi körének ilyen értelmezése. A vélemény célja ugyanis éppen az, hogy másokra intellektuális hatást gyakoroljon, így a véleménynyilvánítás szabadsága az egyén értékítéletét azzal együtt védi, hogy másokra az hatással van. Emellett, ha az emberek úgy érzik, hogy a véleményük nem befolyásolhatja a közügyek megvitatásának alakulását, és nem tudnak részt venni a közvélemény formálásában, akkor a lényegi eleme veszne el a szabad vitának.⁶⁶⁰ Fontos, hogy a német AB hangsúlyozta, hogy az emberi méltóság és a véleménynyilvánítás szabadsága közötti egyensúly megteremtésére mindig az adott eset összes körülményeit tekintve kell törekedni. Mindezekre tekintettel megállapította, hogy a polgári bíróság nem értékelte megfelelően a véleménynyilvánítás szabadságának e kiemelt fontosságát, így a döntése az említett alkotmányos követelmények félreértelmezésén alapult. Ezzel a bíróság megsértette Lüth véleménynyilvánítási szabadságát, így a döntés alkotmányellenes, és a testület megsemmisítette.

Hasonló érveléssel szintén értékítéletnek és a szólásszabadság által védett kifejezésnek találta az AB a bajor miniszterelnöknek a kényszer–demokrata politikus mintapéldányként való bemutatását. Egy 1987-ben megjelent könyv – melynek szerzője a náci múlttal kapcsolatban többször publikált, illetve televíziós műsorban adott interjút a témában – a '80-as évekbeli német politikai életről számolt be, és kifejezte abbéli aggodalmát, hogy sok választott képviselő csak úgy tesz, mintha a demokratikus értékek elkötelezettje lenne, de valójában nem az. Őket nevezte kényszer–demokratáknak. 1987-ben a szerzővel a Stern magazin interjút közölt, melyben – ahogy a könyvében is – Franz Josef Strauss-t írta le a kényszer–demokrata típus tökéletes megszemélyesítőjeként. Hozzátette, hogy az ilyen típusú emberek nagyon veszélyesek lehetnek, és kárt okozhatnak a demokráciának. A polgári bíróságok megállapították Strauss vonatkozásában a személyiségi jogsértést. Ezt az eljárást lezáró, másodfokú döntéssel szemben fordult az író és a magazin alkotmányjogi panasszal az

⁶⁶⁰ BVerfGE 7, 198, (1958).

Alkotmánybírósághoz arra hivatkozva, hogy ezek a döntések sértik a véleménynyilvánításhoz és a sajtószabadsághoz való alapjogaikat. Az AB kifejtette, hogy a közéleti vitában a túlzó és polemikus kritika is megengedhető, különösen a politikai vélemények küzdelmében, mivel ha ez nem így lenne, az megbénítaná vagy szűkítené a véleményformáló folyamatot. A másodfokú rendesbíróági döntést a fenti érvelés alapján, a közléseket olyan értékítéletnek minősítve, amelyet egy közszereplő politikusnak el kell tűrnie, alaptörvény–ellenesnek találta az Alkotmánybíróság.⁶⁶¹ Hangsúlyozni kell azonban, hogy a német AB mindkét esetben figyelemmel volt arra is, hogy az értékítéletek célja nem más méltóságának megsértése volt, hanem hozzájárulás a közügyek terén megvalósuló vitához.

Későbbi döntéseiben a német AB kifejtette, hogy a bizonyítható tényállításokkal szemben az értékítéletek más természetűek. Jellemzőjük, hogy valamilyen nézet, álláspont melletti elköteleződés a részük.⁶⁶²

Az értékítéleteket tehát a német AB álláspontja szerint is széles körben védi a véleménynyilvánítás szabadsága,⁶⁶³ és korlátozásuk csak kivételes körülmények között lehetséges. Abban az esetben például, amikor az értékítélet az emberi méltóságot sérti, illetve célja kizárólag a rágalmozó kritika, nem élvezhet elsőbbséget a szólásszabadság az emberi méltósággal szemben.⁶⁶⁴

VI. 3. 3. 3. A strasbourgi gyakorlat

A strasbourgi bíróság megállapítása az, hogy a tényekkel szemben az értékítéletek igazságtartalma nem vizsgálható, azok bizonyítása lehetetlen elvárás volna, és sértene a véleménynyilvánítás szabadságát.⁶⁶⁵ E tekintetben egyértelműen kimutatható, hogy az EJEB gyakorlatára hatással volt a német Alkotmánybíróság Lüth ítéletében, illetve más korai döntéseiben kifejtett álláspontja az értékítéletekre vonatkozóan. Ezt az álláspontot, ugyanezzel a szöveggel mind a strasbourgi, mind a német gyakorlatra hivatkozva átvette a cseh Alkotmánybíróság is.⁶⁶⁶ A Lordok Háza a tényállításoktól a közérdekű ügyekhez való jóhiszemű hozzászólást különbözteti meg. Ezt tekinti olyan közlésnek, amely a közlő fél jóhiszeműen kifejezett véleménye, mely

⁶⁶¹ BVerGE 82, 272, (1990).

⁶⁶² 1 BvR 901/11, 25/10/2012, *Ibid.*

⁶⁶³ BVerfGE 85, 23, (1991).

⁶⁶⁴ 1 BvR 1531/96, 10/11/1998, *Ibid.*

⁶⁶⁵ *Lingens v. Austria*, *Ibid.* p. 15. § 46.; *Oberschlick v. Austria (No. 1.)*, *Ibid.* p. 22. § 63.

⁶⁶⁶ 15/03/2005 - I. ÚS 367/03. *Ibid.*; 08/02/2000 - I. US 156/99, *Ibid.*

kiemelt védelmet élvez. Lord Nicholls álláspontja szerint ez az értelmezés összhangban van a strasbourgi emberi jogi gyakorlattal.⁶⁶⁷

Az EJEB álláspontja az, hogy *a közéletbeli cselekmények, tényállítások, különböző megnyilvánulások alapján egy egyén által kialakított vélemények* értékítéletnek számítanak, így azokat védi a véleménynyilvánítás szabadsága. Ezekben az esetekben az EJEB azt is külön szempontként veszi figyelembe, hogy az így kialakított értékítélet kinyilvánítása *jóhiszeműen* történt-e. Ez alapján a Bíróság úgy ítélte meg, hogy az Egyezmény 10. cikke védelemben részesíti annak az osztrák újságírónak az erős bírálatait, amelyeket az akkori osztrák kancellárral szemben fogalmazott meg, politikai cselekedeteit értékelve.⁶⁶⁸ Ugyanígy értékelt egy másik újságírónak azokat a kijelentéseit, melyek az Osztrák Szabadságpárt főtitkárának egy nyilatkozata alapján a főtitkárt náci ideológia követésével vádolták.⁶⁶⁹

A Bíróság a közérdekű ügyek megvitatása során *mások indokaira, illetve lehetséges szándékaira vonatkozó feltételezéseket* szintén értékítéletnek tekinti.⁶⁷⁰ Ez alapján a Bíróság a 10. cikk védelmi körébe tartozónak ítélte azt a német újságcikket, amely azt követően keletkezett, hogy Gerhard Schröder német szövetségi kancellár elvesztette az előrehozott választásokat, és nem sokkal azután egy német–orosz gázkonzorcium felügyelőbizottságának elnöke lett. A cikk felvetette azt a kérdést, hogy vajon milyen anyagi előnyökkel járt Schrödernek ez a politikai döntés, amelyet valószínűleg még akkor készített elő, amikor kancellár volt. A cikkben az FDP frakcióvezető–helyettesének azon hozzászólásáról is beszámoltak, mely szerint lehetséges, hogy Schröder azért mondott le a politikai pozíciójáról, és kezdeményezett előrehozott választásokat, mert felajánlottak neki egy jól jövedelmező állást a konzorciumban.

A Bíróság álláspontja szerint az értékítéletek *bizonyos fokú túlzás vagy provokáció* esetén is a kifejezés szabadsága védelmét élvezik. A Bíróság az adott ügy egészét megvizsgálja, tehát mindazokat a körülményeket, amelyek a közléshez kapcsolódnak. Mindezek mérlegelésével jutott arra a következtetésre, hogy egy, az osztrák Szabadságpárt akkori elnökét és osztrák tartományi kormányzót idiótának nevező újságcikk is a 10. cikk védelmét élvezi. Az esetben Jörg Haidernek a II. világháborúban szolgált katonákkal kapcsolatos provokatív beszédére reagált az

⁶⁶⁷ *Reynolds v. Times Newspapers Ltd and Others, Ibid.*

⁶⁶⁸ *Lingens v. Austria, Ibid.* p. 15. § 46.

⁶⁶⁹ *Oberschlick v. Austria (No. 1.), Ibid.* p. 22. § 63.

⁶⁷⁰ *Axel Springer AG v. Germany (No. 2.), Judgment of 10 July 2014, p. 16-17. § 63.*

újságcikk. A szerző a beszéd szövegével együtt tette közzé cikkét, melyben röviden elmagyarázta, hogy e beszéd alapján miért tekinti a politikust idiótának. A Bíróság elismerte, hogy ez a szó polemikus, azonban az objektív magyarázat alapján nem tekinthető személyes sértésnek. Az újságcikket a politikus beszéde által kiprovokált politikai vita részének tekintette a testület, amely olyan véleményt fejezett ki, aminek igazságát nem szükséges bizonyítani. Az ilyen értékítélet bizonyos körülmények között túlzó is lehet, különösen, ha semmilyen tényalappal nem rendelkezik, de ebben az esetben nem erről van szó.⁶⁷¹ Ugyanezen érvelés alapján szintén a kifejezés szabadsága által védett közlésnek tekintette a Bíróság annak a portugál újságírónak a cikkét, melyben egy helyhatósági választásokon induló jelöltet a korábbi nyilatkozatai alapján többek között groteszknek és paprikajancsinak nevezett. A Bíróság hozzátette, hogy a politikai kirohanások gyakran térnek át a személyes szférába. Ez a kockázata a politikák és az eszmék szabad vitájának, amelyek a demokratikus társadalom garanciái.⁶⁷² Hasonló érvelés alapján szintén védett közlésnek tekintette az EJEB azt a cikket, amelyben egy szlovén parlamenti képviselőt az azonos neműek kapcsolatának elismeréséről szóló parlamenti vitában való, a törvényt – és a homoszexuális párokat általánosságban – kategorikusan, gúnyos utánzás kíséretében elutasító megnyilvánulása alapján agyi csődtömegnek nevezett, és kifejtette, hogy egy normális országban, ahol nem ennyire korlátozottak a humán erőforrások, a képviselő még egy áltagos iskolai gondnoki pozíciót se tölthetne be. A Bíróság elismerte, hogy a képviselőre sértő lehetett a közlés, azonban célja a heves vitában a politikus beszédével való egyet nem értés kifejezése volt. A Bíróság szerint a közlés olyan értékítélet volt, amely a képviselő beszédének következtében keletkezett, és nem a képviselő intellektuális képességeinek ténybeli értékelése. Ehhez az értékítélthez pedig elegendő alapot biztosított a képviselő parlamenti beszéde, melyet a cikk szerzője csaknem teljes terjedelemben idézett. A Bíróság azt is kifejtette, hogy a cikk nemcsak a politikus provokatív megjegyzéseire reagált, hanem arra a stílusra is, ahogyan azokat kifejezte. Így maga a cikk is számos túlzó kifejezéssel volt színezve. A Bíróság megállapította, hogy a 10. cikk *a közlés formáját és tartalmát* egyaránt védelemben részesíti. Így a sértő nyelvezet – amelyet nem véd a kifejezés szabadsága, ha annak célja mások megsértése – a 10. cikk védelmi körébe tartozik azokban az esetekben – így a jelen esetben is –, amelyekben az pusztán

⁶⁷¹ *Oberschlick v. Austria (No. 2.)*, *Ibid.* p. 9. § 31-34.

⁶⁷² *Lopes Gomes da Silva v. Portugal*, *Ibid.* p. 9-10. § 34-37.

stilisztikai célokat szolgál.⁶⁷³ A túlzó, polemikus közlések kapcsán a *cseh Alkotmánybíróság* is hasonló álláspontot képvisel. A testület azt mondta ki, hogy az ilyen megnyilvánulások is élvezik a kifejezés szabadságának védelmét, és egy ilyen közlés esetén nem várható el, hogy az abban lévő minden információ pontos legyen.⁶⁷⁴

A Bíróság gyakorlatában – az amerikai példához hasonlóan – a közérdekű ügyekhez kapcsolódó, *szatirikus vagy ironikus hangnemű, illetve a vicces formában megfogalmazott értékítéletek* is élvezik a 10. cikk védelmét. A Bíróság tehát a közszereplőkkel kapcsolatos, ironikus kritikákat az értékítéletek kategóriájába sorolja. A Bíróságnak egy Szlovákia ellen benyújtott kérelem elbírálásakor a fent ismertetett *Hustler v. Falwell* esetet bemutató, *Larry Flynt, a provokátor* című film és annak plakátja kapcsán Szlovákiában kibontakozott vitában kinyilvánított közlésekről kellett eldöntenie, hogy azok a 10. cikk védelme alá tartoznak-e. Az eset iróniája, hogy a szlovák ügyben szereplő felek és a film szereplői – azaz az eredeti, amerikai ügyben félként résztvevő személyek – között párhuzamok vonhatók. Milos Forman filmjének szlovákiai bemutatása és annak a katolikus vallás szimbolikáját provokatív módon használó plakátja ellen ugyanis Jan Sokol, egy közszereplő, katolikus püspök a nyilvánosság előtt szót emelt. Erre válaszul az újságíró és filmkritikus, Martin Klein a püspököt szatirikus módon bíráló újságcikket publikált egy értelmiséget célzó, országos hetilapban, és kifejezte, nem érti, miért nem lépnek ki a katolikusok egy olyan szervezetből, amit ez az ember vezet. A nemzeti bíróságok a vallási közösségek tagjainak megsértése miatt elítélték az újságírót, és büntetőjogi szankciót szabtak ki. Ezt kifogásolva fordult Klein az EJEB-hez arra hivatkozva, hogy a hazai bírósági döntések sértették a 10. cikkben biztosított véleménynyilvánítás szabadságához való jogát. A Bíróság megállapította, hogy a cikk a szlovákiai egyház legfőbb képviselőjének bírálatát valósította meg, az arra vonatkozó véleményét fejezte ki, és nem sértette a vallás gyakorlóit jogaikban.⁶⁷⁵ A Bíróság tehát megállapította, hogy a kérelmező elítélése sértette a kérelmező 10. cikkben biztosított véleménynyilvánítási szabadságát. Látható tehát, hogy a bíráló újságcikket a Bíróság egyértelműen az értékítéletek közé sorolta, és az fel sem merült a Bíróság előtt, hogy egy ilyen típusú, szatirikus megnyilvánulás egy közszereplővel szemben ne lenne a szólásszabadság által védett közlés.

⁶⁷³ *Mladina D.D. Ljubljana v. Slovenia, Ibid*, p. 10-11. § 43-45.

⁶⁷⁴ 10/12/1997 - II. ÚS 357/96. [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-1997-3-012?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$x=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-1997-3-012?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$x=server$3.0#LPHit1) (2017. szeptember 25.)

⁶⁷⁵ *Klein v. Slovakia*, Judgment of 31 October 2006, p. 12-13. § 49-52.

Szintén a véleménynyilvánítás szabadsága és a sajtószabadság által védett közlésnek találta azt az újságcikket, amely egy osztrák síbajnok közúti balesete után – válaszul a balesetet övező eltúlzott országos közéletbeli és médiabeli reakciókra – arról számolt be ironikusan, hogy a sportoló vetélytársa örül a balesetnek, mert így neki is esélye lesz nyerni valamit, illetve annak is örült volna, ha a síelő másik lába is eltörik. A Bíróság szerint a cikk ironikus és szatirikus formában megírt, kritikus hozzájárulás volt egy közérdekű ügyhöz, konkrétan egy sportcsillag társadalom általi megítéléséhez.⁶⁷⁶

A Bíróság az értékítéletek esetében is a magasabb szintű védelem megállapítása során figyelemmel van arra, hogy a közlés a *közügyek terén való megnyilvánulás* volt–e, hiszen ezek élvezik a legkiemeltebb védelmet.⁶⁷⁷ Ezt példázza többek között a *Bergens Tidende kontra Norvégia* ügyben hozott döntés, amelyben az EJEB a 10. cikk védelme alá tartozónak ítélte azokat az újságcikkeket, amelyek riportokat közöltek olyan nőkkal, akik egy plasztikai sebész sikertelen műtétei és azokat követő nem megfelelő kezelések miatt fejezték ki kritikus hangnemben elégedetlenségüket és csalódottságukat. A Bíróság szerint ezek a közlések olyan egészségügyi témát érintettek, amelyek közérdeklődésre tartanak számot, azaz a közügyekkel kapcsolatos közlések.⁶⁷⁸

A Bíróság következetesen alkalmazza azt az elvet, hogy *az indokolatlanul rosszindulatú, a jó hírnév megsértését célzó sértések* már kívül eshetnek a véleménynyilvánítás szabadságának oltalmán.⁶⁷⁹ A Bíróság szerint bármennyire is hevesek a politikai küzdelmek, még a politikai vitában is elvárható, hogy az érintettek bizonyos fokú mértékletességet és illemet tanúsítsanak. Világosan különbséget kell tenni kritika és sértés között. Ha egy közlésnek kizárólag az a célja, hogy egy másik személyt megsértsen, akkor az arra vonatkozó megfelelő szankció alkalmazása nem sérti az Egyezmény 10. cikkét.⁶⁸⁰ Fontos, hogy ezekben az esetekben is a szankciónak meg kell felelnie az arányosság követelményének.

Ezt az érvelést vette alapul, és az EJEB alapjogi tesztjét alkalmazta a *török Alkotmánybíróság* egy döntésében,⁶⁸¹ melynek alapjául egy újságírónak egy helyi lapban megjelent két különböző cikke szolgált. Az egyik cikk vonatkozásában a testület nem tekintette a szólás- és sajtószabadságba való aránytalan beavatkozásnak a szerző

⁶⁷⁶ *Nikowitz and Verlagsgruppe News GmbH v. Austria*, *Ibid.* p. 7. § 25-26.

⁶⁷⁷ *Uj v. Hungary*, Judgment of 19 July 2011, p. 6. § 23-24.

⁶⁷⁸ *Bergens Tidende and Others v. Norway*, Judgment of 2 May 2000, Reports of Judgments and Decisions 2000-IV, p. 26. § 51.

⁶⁷⁹ *Uj v. Hungary*, *Ibid.* p. 5. § 20.

⁶⁸⁰ *Genner v. Austria*, Judgment of 12 January 2016, p. 8-9. § 36.

⁶⁸¹ Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, 23/01/2014, *Ibid.* p. 19-25. § 70-89.

felfüggesztett börtönbüntetésre ítéletét, illetve vele szemben pénzbírság kiszabását. A cikkben az újságíró a kerület helyettes biztonsági vezetőjének hatalmi visszaéléséről írt szatirikus formában. A szerző egy ottomán kori – az „olcsó” anyától „olcsó” gyermek származik – anekdotát átültetve a korabeli társadalmi viszonyokra anélkül, hogy a cikkben név szerint említette volna, megállapította, hogy a helyettes biztonsági vezető valószínűleg az „olcsó” társadalmi osztályba tartozik jellemtelensége, kapzsisága és anyagi ambíciói miatt. Ezt a helyettes hatalommal való visszaélésének példálózó felsorolásával indokolta. Az AB megállapította, hogy a cikk célja egyértelműen az állami tisztviselők kritizálása volt, és a szerző értékítéletét fejezte ki. Ez azonban az egyének eljelentéktelenítésével, illetve szexista módon történt. Bár név szerint nem említette meg a cikkben a helyettest, a szövegből egyértelmű volt, hogy őt célozza az éles kritika. A tesület emlékeztetett arra, hogy bár az újságírói szabadságba beletartozik bizonyos fokú túlzás, illetve provokáció, ez nem azt jelenti, hogy az érintett személy alkotmányos jogait bármilyen módon megsérthetik.

A második cikk arról számolt be, hogy a biztonsági vezető a polgármester kérésére segített eltussolni egy, a pártjukhoz közel álló cégtulajdonos fiának motoros bűncselekményét. Nem sokkal később a biztonsági vezető hatáskörét túllépve bejelentett a körzet területére vonatkozóan egy tilalmat, mely szerint a férfiak nem ülhetnek ki a kávéházak elé, mert amellet, hogy nézik a nőket és a lányokat, szóban inzultálják őket. Ezt a magatartást a cikk szerzője az egész társadalom számára károsnak vélte, és bírálatát fejezte ki azokkal a politikusokkal szemben is, akiket a közérdek képviselőjére választottak meg, és ez ellen egyáltalán nem szólaltak fel. Az AB megállapította, hogy a szerző ennek bemutatásával a politikusok, a magánszektor és a közintézmények közötti viszonyt bírálta, amellyel a körérdekű vitához járult hozzá. Az e cikk miatt felfüggesztett szabadságvesztésre való elítélését és a pénzbüntetés kiszabását aránytalan szankciónak találta az AB, amely alkalmas lehet az újságírók öncenzúrára való ösztönzésére, és ez által dermesztő hatása lehet a közérdekű vitára.

Látható, hogy bár a török AB egyértelműen az EJEB tesztjét alkalmazta, és az EJEB által kialakított mérlegelési szempontokat vette figyelembe, a két eset közötti különbségtétel e szempontok alapján megkérdőjelezhető. Az első esetben ugyanis nem tartotta aránytalannak a büntetőjogi szankciót sem egy olyan közléssel szemben, amely egy újságíró ironikus és provokatív értékítélete volt. A büntetőjogi szankciót csak a kevésbé kihívó megfogalmazású bírálattal szemben tartotta aránytalannak. Az EJEB

gyakorlata alapján azonban a büntetőjogi szankció alkalmazása csak kivételes esetekben lehet az egyezménynek megfelelő korlátozás.

A lengyel Alkotmánybíróság már említett döntésében az EJEB vonatkozó döntéseit felidézve érvel amellett, hogy az államfő nyilvános megsértése alkotmányosan büntethető, és nem sérti a véleménynyilvánítás szabadságát. Bár a lengyel testület hosszasan hivatkozik a strasbourgi gyakorlatra, érvelése mégis eltérő, következtetése pedig a szólás szigorú korlátozását eredményezi. A testület álláspontja ugyanis az, hogy különbséget kell tenni rágalmozás (*defamation*) és sértés (*insult*) között. Rágalmozás esetében „racionalizált vád”-ról van szó, amely bizonyítható, és amely a sértett fél olyan tevékenységére vagy jellemzőjére vonatkozik, amellyel őt megszégyenítik a nyilvánosság előtt, vagy amelynek eredményeképpen a pozíciója betöltéséhez, illetve az ahhoz kapcsolódó tevékenységhez szükséges bizalom csökken. Ezzel szemben a sértés esetén egy irracionális támadó vagy a személyt nevetség tárgyává tevő vádról van szó. Így rágalmozás pönalizálása esetén a becsület és a jó hírnév a védett érték, míg a sértés esetén a sértett fél emberi méltósága, amely az egyén öntudatára van hatással és az érzéseit sérti, nem a jó hírnevét. A legfőbb különbséget azonban abban látja a testület, hogy rágalmozás esetén az elkövető mentesülethet a felelősség alól, ha bizonyítja állításai igazságát, míg sértés esetén erre nincs lehetőség, mert annak igazsága vagy valótlansága nem lehet bizonyítás tárgya. Így az államfő megsértésének bűncselekményét alkotmányosnak találta a testület azzal az indokolással, hogy az olyan megvető, sértő, megalázó kifejezések megjelenése a közéleti vitában, amelyek igazságtartalma nem vizsgálható, nem segíti elő a közintézmények működésének értékelését.⁶⁸² Ez alapján látható, hogy a lengyel Alkotmánybíróság az államfő megsértése kapcsán nem alkalmazza a strasbourgi bíróság gyakorlatát a kifejezések közötti különbségek megítélésére vonatkozó kategóriák tekintetében. A testület ugyanis tényállítások és értékítéletek helyett a rágalmozás és a sértés között differenciál. Ez által azonban kétféle állítást vesz csak figyelembe a kérdés alkotmányos megítélésénél: egyrészt megállapítja, hogy a rágalmozó igaz állítások élvezik a szólásszabadság védelmét, másrészt, hogy az emberi méltóságot sértő, támadó közléseket nem védi a véleménynyilvánítás szabadsága, és büntetőjogi felelősségre vonás lehet a következményük. Nem szól azonban a testület arról, hogy milyen megítélés alá esik egy az államfőt sértő, gondatlan hamis tényállítás, és arról sem, hogy az államfőre

⁶⁸² Constitutional Tribunal of Poland, No. P 12/09, 6/07/2011, 4.3, p. 14-17. *Ibid.*

vonatkozó olyan értékítéletek, amelyek kritikusak, de nem tartoznak a testület által sértésnek definiált közlések közé. Az által, hogy ezekről a kategóriákról az államfővel kapcsolatos közléseket vizsgáló döntésében nem szól a testület, úgy tűnik, hogy a lengyel köztársasági elnök olyan közszereplő, akivel szemben a büntetőjogi felelősségrevonás következménye nélkül csak bizonyítottan igaz tényállítások közölhetők a nyilvánosság előtt.

VI. 3. 3. 4. A magyar Alkotmánybíróság gyakorlata

A magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában is megjelenik a közszereplőkre vonatkozó, értékítéleteket kifejező véleménynyilvánítások széleskörű védelme. A testület is élesen elválasztja az értékítéletek megítélését a tényállításokétól. Az 1994-es határozatában kifejtette, hogy *alkotmányosan nem büntethető* a hatóságra, hivatalos személyre vagy közszereplő politikus becsületének csorbítására alkalmas értékítélet.⁶⁸³ Az abban vizsgált jogszabályhely egyik megsemmisítési oka is az volt, hogy büntetni rendelte az értékítéletet kifejező véleménynyilvánítást, ami pedig ennek az alapjognak szükségtelen és aránytalan korlátozása volt.⁶⁸⁴ Általánosságban az értékítéletekkel kapcsolatban azt fejezte ki az Alkotmánybíróság, hogy azokra minden esetben kiterjed a véleménynyilvánítás szabadsága, azonban az emberi méltóság, a becsület és a jó hírnév külső korlátja lehet ennek. Azok az értékítéletek azonban, amelyek a *közügyekre vonatkozóan* foglalnak állást, fokozott alkotmányos védelemben részesülnek még akkor is, ha *túlzóak vagy felfokozottak*. Az ugyanis, hogy az állampolgárok bírálhassák az állami és önkormányzati szervek működését, tevékenységét, illetve a hivatalos személyeket – akár becsületsértő értékítéletek formájában is –, a demokrácia lényegi eleme. Az AB álláspontja szerint nincs olyan alkotmányos érdek, amely indokolná az ilyen típusú értékítéletek büntetőjogi korlátozását.⁶⁸⁵

Az országgyűlési képviselők szólásszabadságával foglalkozó döntésében is arra a következtetésre jutott a testület, hogy az országgyűlési képviselő képviselőtársát, más közhatalmat gyakorló személyt vagy közszereplő politikust érintő, a közügyek

⁶⁸³ 36/1994. (VI.24.) AB határozat, Uo. 219.

⁶⁸⁴ 36/1994. (VI.24.) AB határozat, Uo. 228.

⁶⁸⁵ 36/1994. (VI.24.) AB határozat, Uo. 230.

megvitatásával kapcsolatos értékítéletet kifejező véleménynyilvánítására a képviselői felelősségmentesség minden esetben kiterjed.⁶⁸⁶

A sajtóban közzétett értékítéletek kapcsán magánjogi vonatkozásban elsőként a *válaszadás jogának alkotmányos vizsgálatát* végezte el a testület 2001-ben. Az azóta Lex Répássy néven elhíresült törvény olyan rendelkezéssel egészítette volna ki a Ptk.-t, mely lehetővé tette volna a személyiségi jogokat sértő véleményekre adott válasz sajtóban való közzétételét. Azzal is kiegészült volna a polgári jogi kódex, hogy amennyiben a sajtó által elkövetett személyiségi jogsértés miatt megítélhető kártérítés összege nem állna arányban a felróható magatartás súlyosságával, a bíróság köteles volna közérdekű bírságot is kiszabni a jogsértőre. Az Országgyűlés által elfogadott, de még ki nem hirdetett törvény alkotmányossági vizsgálatát előzetes normakontroll keretében a köztársasági elnök kérte, mivel a szabályozást ellentétesnek vélte a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadságával. Az AB az indítványt megalapozottnak találta, és a Ptk. módosítására irányuló törvényt megsemmisítette.

Az AB döntését megelőzően tanulmányozta az EJEB gyakorlatát, az európai államok szabályozását, illetve az USA Legfelső Bíróságának néhány kiemelkedően fontos ítéletét. Felidézte saját, korábbi határozataiban tett megállapításait is. Mindezek alapján megállapította, hogy a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadsága a demokratikus társadalomban betöltött kiemelt szerepe ellenére sem korlátozhatatlan alapjog.⁶⁸⁷ A kérdés az volt, hogy a válaszadás joga, illetve az arra vonatkozóan elfogadott törvényi szabályozás alkotmányosan korlátozza-e ezeket az alapjogokat. A testület megállapította, hogy a válaszadási jog a válasz közlésének kötelezettségét jelenti, így a sajtószabadságnak, azon belül is a szerkesztés szabadságának korlátját képezi. Ez azzal a visszatartó hatással járhat, hogy a sajtóorgánumok nem tesznek közzé olyan közleményeket, amelyek esetében feltételezhető a válaszadás.⁶⁸⁸

A válaszadás jogáról azonban általánosságban azt állapította meg a testület, hogy az a vélemény- és sajtószabadság korlátozását valósítja meg, ám más alapvető jogok – főként az emberi méltóság – védelme érdekében. Általában véve tehát a válaszadás joga a testület értelmezése szerint nem alkotmányellenes.⁶⁸⁹ Az alapjog-korlátozás általános követelményeinek vizsgálata alapján az AB úgy ítélte meg, hogy a Ptk. módosítására szánt szabályozás aránytalanul korlátozza a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadságát.

⁶⁸⁶ 34/2004. (IX.28) AB határozat, Uo. 490, 502-503.

⁶⁸⁷ 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Uo. 488-494.

⁶⁸⁸ 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Uo. 495.

⁶⁸⁹ 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Uo. 498.

Ennek oka, hogy a törvényhely nem határozta meg az új jogintézmény alkalmazásának korlátait, és emellett kötelezően kiszabandó közérdekű bírságot is előírt. Az AB szerint ilyen mértékű korlátozást nem indokol az emberi méltóság és a jó hírnév védelme, ezért ez a szabályozási mód alkotmányellenes.⁶⁹⁰

A közszereplőkre is vonatkozó magánjogi jogviszonyok tekintetében az Alkotmánybíróság e határozatában foglalt először állást, azonban a korábbi, 36/1994-es döntésében meghatározott elvet és mércét nem alkalmazta. A határozat pozitívuma, hogy nem engedte az erősen szóláskorlátozó szabályozást hatályba lépni, azonban ennél tovább is mehetett volna. Megállapíthatta volna, hogy a válaszadás joga önmagában sem egyeztethető össze az Alkotmánnyal, mivel szükségtelen korlátozása a vélemény- és sajtószabadságnak.⁶⁹¹ A közéletben résztvevő személyeknek egyébként is sokkal több lehetőségük van véleményüket sajtó útján közölni, a bírálatokra válaszolni, ezért is szükségtelen korlátozás a válaszadás jogának bevezetése.⁶⁹² A testület azonban a szükségességről nem ejtett szót, a rendelkezést csupán aránytalansága miatt tartotta alkotmányellenesnek. A testület nem találta alkotmányellenesnek a közérdekű bírság kiszabásának szempontjai és felső határának törvényi meghatározásának hiányát, holott az előre nem látható összegű bírság erőteljes visszatartó hatást eredményezhet a bíráló véleményt kifejezőkre.⁶⁹³ A jogalkalmazás egységessége céljából még fontosabb lett volna, ha a testület ebben a határozatában explicit módon kimondja, hogy a 36/1994-es döntésében meghatározott alkotmányos elvek – többek között a közszereplők többlettűrési kötelezettsége – és mérce a magánjogban is irányadók.

Erre azonban csak 2014-ben került sor, amikor az AB megállapította, hogy főszabály szerint a közhatalmat gyakorlóakra, illetve a közszereplő politikusokra vonatkozó értékítéletet kifejező véleménynyilvánítás a polgári jogi felelősségre vonást sem alapozhatja meg.⁶⁹⁴ A testület hangsúlyozta a közügyek megvitatásához való érdek fontosságát az értékítéletek ilyen széles védelme tekintetében.⁶⁹⁵ Azt is kifejezte, hogy azok az értékítéletek nem részesülnek védelemben, amelyek *az emberi státuszt alapjaiban tagadják, azaz az emberi méltósághoz való jog korlátozhatatlan aspektusát*

⁶⁹⁰ 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Uo. 498-499.

⁶⁹¹ A határozat részletes elemzését és kritikáját lásd: POLYÁK, *Haladék... i.m.* 98-108.

⁶⁹² HANÁK András, *Szabad és felelős sajtót! - Lehetőségek az új Ptk.-ban*, Fundamentum, 2007/3, 57.

⁶⁹³ E tekintetben fejezi ki aggályait különvéleményében Holló András, Kiss László és Kukorelli István. 57/2001. (XII. 5.) AB határozat, Holló András különvéleménye, Uo. 510-515, Kiss László különvéleménye, Uo. 519-520, Kukorelli István különvéleménye, Uo. 520-526.

⁶⁹⁴ 7/2014. (III.7.) AB határozat, Indokolás [59]-[61] Uo. 241.

⁶⁹⁵ 7/2014. (III.7.) AB határozat, Indokolás [49] Uo. 239.

sértik.⁶⁹⁶ A strasbourgi bíróság bevett fordulatához hasonlóan a magyar AB is megállapította, hogy a vélemények tekintetében a hamisság bizonyítása értelmezhetetlen.

Az, hogy a 36/1994-es AB határozatot büntetőjogi szabállyal kapcsolatban hozta az Alkotmánybíróság, egy további bizonytalansági tényező volt a magyar rendesbírósági gyakorlatban. Az AB ugyanis a döntésben semmilyen módon nem utalt arra, hogy a határozatban megfogalmazott alkotmányos elvek és mércék a büntetőjog mellett más jogterületeken – így elsősorban a polgári jogban – is irányadóak-e. Bár az alkotmánybírósági döntések jellegéből erre lehetett következtetni, ennek konkrét, az Alkotmánybíróság általi kimondásának hiánya komoly gyakorlati problémákhoz vezetett. Az AB határozat után ugyanis a büntető ügyek száma csökkent a közszereplők bírálatával kapcsolatban, a polgári jogi – így a személyiségi jogi és a sajtóhelyreigazítási – perek azonban felértékelődtek. Ennek következtében bizonytalan, és az AB döntésben meghatározott alapelvek tekintetében ellentmondásos, szigorú, a közszereplők számára magas kártérítéseket megítélő bírói gyakorlat alakult ki a polgári peres eljárásokban, és a büntetőjogi ítékezés sem volt következetes, illetve ellentmondásmentes.⁶⁹⁷ Ebben a kérdésben előrelépést szintén a 7/2014. AB határozat hozott, amely a New York Times-szabályon alapuló alapjogi mércét a polgári jogra is kiterjesztette. Ennek ellenére a rendesbírósági gyakorlat továbbra is nehezen kiszámítható a tényállítások és az értékítéletek közötti differenciálás eseti jellege miatt.

Ebben a kérdésben az Alkotmánybíróság új hatáskörében, a teljes alkotmányjogi panasz eljárásban tud a rendesbíróságok számára útmutatást adni. Az új hatáskör első néhány évének tapasztalatai azonban azt mutatják, hogy e tekintetben felemás a testület gyakorlata.

A legtöbb esetben az okozta az alkotmányossági problémát, hogy bár figyelembe vették a vonatkozó alkotmányjogi mércéket, a konkrét közléseket a rendesbíróságok tévesen tényállításoknak tekintették, és az azokkal kapcsolatos szigorúbb szabályokat alkalmazták.

Az AB a választási kampány során közölt bírálatok kapcsán megállapította, hogy ezekben az esetekben a megnyilvánulás jellege a döntő abban a kérdésben, hogy azt a

⁶⁹⁶ 7/2014. (III.7.) AB határozat, Indokolás [62] Uo. 241.

⁶⁹⁷ Lásd részletesebben: HALMAI Gábor, *Közszereplők személyiségvédelme kontra közügyek vitathatósága*, Fundamentum, 2000/2, 17-32.; MOLNÁR, *Gondolatbátorság... i.m.* 79-97.; HALMAI Gábor, *Becsületvédelem és sajtószabadság*, Fundamentum, 2004/4, 81-94.; SARKADY Ildikó, *A közszereplők személyiségvédelme a bírói gyakorlatban*, Médiakutató, 2006/3, 111-122.

közlést védelemben részesíti–e a véleménynyilvánítás szabadsága. Azaz, figyelemmel kell lenni a közlés körülményeire – elsősorban arra, hogy az érintett személy közszereplő–e, és a vele kapcsolatos közlés a közügyek megvitatásához kapcsolódik–e, illetve a közlés módjára és céljára –, illetve arra, hogy az adott megnyilvánulás tényállításnak vagy értékítéletnek tekinthető–e. Azokkal az értékítéletekkel kapcsolatban ugyanis, amelyek a közügyekre vonatkoznak, a véleménynyilvánítás szabadsága fokozottan érvényesül akkor is, ha azok túlzóak és felfokozottak.⁶⁹⁸ Látható, hogy ez az érvelés a strasbourgi bíróság sajátossága, tehát annak ellenére, hogy a testület ezekben az alkotmányjogi panaszokban nem hivatkozik az EJEB döntéseire, az érvelésében annak hatása kimutatható.

A közéleti vitában, a nyilvánosság különböző fórumain közzétett megnyilvánulásokkal kapcsolatban is hasonló következtetésre jutott a testület az alkotmányjogi panasz hatáskör gyakorlásának első két évében. E tekintetben is alkalmazta a normakontroll eljárásban kialakított mércékhez képest új szempontrendszert, amelynek kialakítása és alkalmazása során explicit módon az EJEB esetjogára támaszkodott.⁶⁹⁹ Így megállapította, hogy a közlések megítélése során elsőként azt kell vizsgálni, hogy azt a *közügyekkel összefüggésben* tették–e, azaz meg kell vizsgálni a közlés megjelenésének módját, körülményeit, a közlés tárgyát és a kontextusát. Ezen túlmenően értékelni kell a közlés tartalmát, stílusát, aktualitását és célját is.⁷⁰⁰ Ha mindezek alapján az állapítható meg, hogy a közlés a közügyek szabad megvitatását érinti, akkor a testület szerint automatikusan a véleménynyilvánítás szabadságának magasabb szintű védelmét élvezi.⁷⁰¹ Ezt követően kell döntenie arról, hogy az adott, közügyeket érintő közlés *tényállítás vagy értékítélet*. Az AB megállapította, hogy a konkrét esetekben a tényállítások és az értékítéletek jogalkalmazói elhatárolása döntően befolyásolja a

⁶⁹⁸ 31/2014. (X. 9.) AB határozat, Indokolás [30] Uo. 1377.; 5/2015. (II. 25.) AB határozat, Indokolás [27]-[28] Uo. 311.; 9/2015. (IV. 23.) AB határozat, Indokolás [36]-[37] Uo. 552.

⁶⁹⁹ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [33], [38], Uo. 594, 596.

⁷⁰⁰ Szintén a strasbourgi gyakorlatra hivatkozva a *cseh Alkotmánybíróság* is arra a következtetésre jutott, hogy az arról való döntést, hogy egy adott közlés tényállítás vagy értékítélet, nem lehetséges egy kiragadott mondat alapján meghozni, hanem a közlés kontextusát is figyelembe kell venni. 15/03/2005 - I. ÚS 367/03. *Ibid.*; 08/02/2000 - I. ÚS 156/99. *Ibid.*

Egy alkotmányjogi panasz eljárásban pontosította a mérlegelési szempontokat. Ezek a következők: az állítás természete, tartalma, a kifejezőmód, a kritizált személy státusza, a közlés tárgya a közügyekhez kapcsolódik–e, a kritizált személy magatartása, a bírálatot megfogalmazó személy státusza, illetve a közlés közzétételének ideje. , 03/02/2015 - II. ÚS 2051/14,

[http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2015-1-002?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$x=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2015-1-002?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$x=server$3.0#LPHit1),

(2017. szeptember 24.)

⁷⁰¹ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [39], Uo. 596.

véleményszabadság terjedelmét, gyakorolhatóságát és érvényesülését.⁷⁰² A testület az EJEB által kidolgozott elhatárolási szempontokat alapul véve megállapította, hogy az értékítéletek igazságtartalma nem ellenőrizhető és nem igazolható, így azok bizonyos fokú túlzást, provokációt is tartalmazhatnak, és a véleménynyilvánítás szabadsága széles körben védi azokat. Ennek korlátja az emberi méltóság korlátozhatatlan magjának megsértése, és az olyan öncélú közlések, melyek kizárólag a megalázásra, sértésre irányulnak. Ezzel szemben a tényállítások olyan konkrétumokat tartalmaznak, amelyek valósága bizonyítható és ellenőrizhető. Így a véleményszabadság a valós tényeket korlátlanul védi, a valótlan tényállításokért pedig a 36/1994-es döntésben kialakított mérce szerint lehet felelősségre vonni a közlő felet. Az AB szerint a tényállítások és az értékítéletek közötti különbségtétel akkor is döntő jelentőségű a véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányos korlátai tekintetében, amikor nem a közügyekkel kapcsolatos közlésekről van szó.⁷⁰³ A testület kifejezte, hogy mindezek az alkotmányos szempontok a rendesbírók számára irányadóak.⁷⁰⁴

Látható tehát, hogy az AB a kezdeti időszakban alapul véve a saját korábbi gyakorlatát is, a strasbourgi mércéket az alkotmányjogi panasz eljárásokban átültette a gyakorlatába.⁷⁰⁵

2015-től azonban nem volt ilyen következetes az Alkotmánybíróság. A közszereplők bírálatával kapcsolatos esetekben – mind büntetőjogi, mind polgári jogi ügyekben – az alkotmányjogi panaszok visszautasításának gyakorlata kezdődött el azon az alapon, hogy a közszereplőkkel kapcsolatos közlésekre vonatkozóan a testület már több elvi alkotmányjogi jelentőségű döntést hozott, és ezen túlmenően a bírói mérlegelés körébe tartozó kérdéseket, mint a kifejezés bírói értékelése, illetve a közlés konkrét körülményei, nem vizsgálhatja.⁷⁰⁶ Azaz az Alkotmánybíróság – saját korábbi gyakorlatával ellentétben – arra az álláspontra helyezkedett, hogy ezekben az esetekben az, hogy az adott közlés tényállításnak vagy értékítéletnek tekinthető, illetve a közlés kontextusa, nem olyan alkotmányos szempontok, amelyet az alkotmányjogi panasz eljárás keretében a testület megvizsgálhat. Ez az értelmezés azonban az alapjogi konfliktus lényegét hagyja figyelmen kívül. Az alapjogi kérdés ezekben az esetekben

⁷⁰² 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [31]-[32], [40], Uo. 594.

⁷⁰³ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [40]-[42], Uo. 597.

⁷⁰⁴ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [54], Uo. 599.

⁷⁰⁵ Erre a következtetésre jutott Polgári Eszter is. POLGÁRI, *Az Alkotmánybíróság... i.m.* 12.

⁷⁰⁶ 3187/2015. (X. 7.) AB végzés, Indokolás [10]-[12], ABH 2015. október 7. 1365-1366.; 3147/2016. (VII. 22.) AB végzés, Indokolás [23]-[26], ABH 2016. július 22. 918-919.; 3244/2016. (XI. 28.) AB végzés, Indokolás [29]-[32], ABH 2016. november 28. 1379-1380.; 3121/2017. (V. 30.) AB végzés, Indokolás [13]-[15], ABH 2017. május 30. 737-738.

leggyakrabban az, hogy az adott közlés a kontextusát is figyelembe véve tényállításnak vagy értékítéletnek minősül. Az AB által a normakontroll eljárásban kialakított alkotmányos szempontok is erre utalnak, hiszen ez alapján lehet dönteni arról, hogy milyen mércét kell alkalmazni a közlésre vonatkozóan és végső soron ezen múlik, hogy a kifejezés szabadsága védelmébe beletartozik-e vagy sem. A vitatott közlés alkotmányjogi minősítése tehát ezekben az esetekben a döntő kérdés. Ezt a testület a 2012 és 2015 közötti panaszeljárásokban is megerősítette mind a választási kampány során kifejezett közlésekkel, mind a rendes közéleti vitában való megnyilvánulások kapcsán. Erre az álláspontra helyezkedett Stumpf István alkotmánybíró is, az egyik visszautasított panaszhoz fűzött különvéleményében.⁷⁰⁷ Az által, hogy az AB arra hivatkozva, hogy az ebben való döntés nem alkotmányossági kérdés, visszautasította a panaszokat, az alkotmányjogi panasz jogintézménye – melynek lényege az lenne, hogy a konkrét ügyekben végezzen alkotmányos felülvizsgálatot a testület és döntsön a jogsértésekről – a közszereplőkkel kapcsolatos közlések alkotmányos megítélése vonatkozásában értelmét veszítette. Nem vitás, hogy a rendesbírók feladata, hogy ítélezésük során az AB által meghatározott alkotmányos követelményeket alkalmazzák. Az Alkotmánybíróság feladata azonban éppen az az alkotmányjogi panasz eljárásban, hogy megvizsgálja, hogy ezeket az általános, elvi alkotmányos megállapításokat, szempontokat és mércéket a rendesbírók megfelelően alkalmazták-e az adott esetben, azaz, hogy ítéletük sért-e az Alaptörvényben biztosított valamely jogot.⁷⁰⁸ Különösen igaz ez a közszereplőkkel kapcsolatos közlések bírósági megítélésére. Ezek az esetek ugyanis természetüknél fogva rendkívül különbözőek, így az e tekintetben kialakított általános elvek és mércék alkalmazása az egyes esetekben eltérő kimenetelhez vezethet. Ez indokolja, hogy az alkotmányos követelményeknek való megfelelést esetről esetre meg kell vizsgálni. A panaszok ilyen jellegű visszautasításának gyakorlata a konkrét alapjogi mérlegelés elmulasztása. Mindezeket az eseteket az Alkotmánybíróságnak érdemben kellett volna megvizsgálni, és megállapítani, hogy az adott esetben a bíróság az alkotmányos mércéket helyesen alkalmazta-e. Ez által segítheti a testület a rendesbírói gyakorlatot a közszereplőkkel kapcsolatos esetekben az alapjogokkal összhangban lévő, következetes értelmezés felé

⁷⁰⁷ 3244/2016. (XI. 28.) AB végzés, Stumpf István különvéleménye, Uo. 1380-1381.

⁷⁰⁸ Hasonlóan érvel: SOMODY, *A rendőrarcképmás... i.m.* 108.

haladásban.⁷⁰⁹ Az alkotmánybírósági gyakorlatnak ez a közelmúltbeli változása tehát – a strasbourgi esetjog alapján kialakított alapjogi mércék alkalmazásától való elzárkózás miatt – azzal a következménnyel járt, hogy az európai alapjogi standardoknak tényleges hatása ebben az időszakban a magyar alkotmánybírósági gyakorlatban nem volt érzékelhető.

E tekintetben változást hoztak a 2017-es év végi döntések. A panaszokat ismét érdemben kezdte el vizsgálni a testület. Az Alkotmánybíróság a fent bemutatott, 13/2014. (IV. 18.) AB határozatban kialakított szempontrendszerhez visszatért,⁷¹⁰ annak alkalmazásában azonban a rendesbíróságok számára további mérlegelési támpontokat kevésbé fogalmazott meg, és a panaszok várható eredményeit tekintve leginkább a kiszámíthatatlanság a jellemző.

Ezt példázza, hogy egy esetben⁷¹¹ komoly vita volt az alkotmánybírák között arról, hogy egy történészek közötti nyilvános vitában elhangzott közlések értékítéletnek vagy tényállításnak tekinthetők. Egy új történetkutató intézet vezetője egy interjúban arról beszélt, hogy a magyarországi zsidóságot igazán jelentős veszteség csak a németek bevonulása után érte, és a korábbi, 1941-es első deportálás több történész véleménye szerint is csupán idegenrendészeti eljárásnak tekinthető. Erre reagálva egy másik történész néhány nappal később egy televíziós műsorban tett nyilatkozatában cáfolta ezt az állítást, szélsőjobboldali provokációnak nevezte, és úgy jellemezte, hogy a holokauszt tagadás bűncselekményének megvalósítását súrolja. Kifejtette, hogy az intézetvezető célja a kormányzati politikai ideológiai kiszolgálása, melynek elődje a Horthy-rendszer, így annak pozitív megítélést akar adni. Hozzátette, hogy ezt olyan történészekkel – utalva a kormány által létrehozott, új történetkutató intézet vezetőjére – tudja elérni, akik szakmailag még nem jutottak sokra, szélsőjobboldali irányba nyitottak és a Horthy-rendszer rekonstrukciójában gondolkodnak. Az intézet igazgatója jó hírneve és emberi méltósága megsértése miatt polgári pert indított a nyilatkozatott tevő történésszel szemben. Úgy érvelt, hogy az alperes azt állította, hogy az intézetvezető szerint a holokauszt idegenrendészeti ügy. Szerinte ez valótlan állítás, amit az alperes is tudott. Kifogásolta a szakmai eredményeire és az ideológiai elfogultságára tett kijelentéseket is. Az alperes szerint ő egy történelmi, tudományos kérdésben fejtette ki a

⁷⁰⁹ Hasonlóan érvel Somody Bernadette az alkotmánybírósági döntések rendesbírósági gyakorlatra való hatásáról. Lásd: SOMODY, *A rendőrarcképmás...i.m.* 106.

⁷¹⁰ 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [40], [42], [82]-[83], Uo. 1947., 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [30]-[31], ABH 2017. december 20., 1959.; 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [28], [30]-[39], Uo. 20-22.

⁷¹¹ 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Uo. 14-25.

véleményét. Az, hogy ezt a felperesre nézve negatív értékítélet formájában tette, neki közszereplőként el kell tűrnie abban az esetben is, ha az téves vagy igazságtalan. Kifejtette, hogy a politikai rendszer és a felperes tevékenységének bírálata egyaránt alapvető jog. A rendesbíróságok a közlést a közügyekhez kapcsolódó értékítéletnek minősítették, amely a felperes személyét nem sérti, így a véleménynyilvánítás szabadsága védi. Mindezek alapján a kerestet nem találták alaposnak.

Ezekkel a döntésekkel szemben fordult az intézetigazgató alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz. Indítványában kifogásolta, hogy a rendesbíróságok a történész nyilatkozatát teljes egészében véleménynyilvánításként értékelték, és azt a megállapításukat, hogy az elhangzottak nem az ő személyét, hanem az álláspontját minősítik. Arra hivatkozott, hogy a történész nyilatkozatában róla tudatosan valótlán tényt állított, illetve megsértette emberi és tudósi mivoltában is.⁷¹²

Az AB többsége a panaszt nem találta megalapozottnak. Az általa az EJEB gyakorlatának alapul vételével kialakított szempontrendszert alkalmazva megállapította, hogy a történészek között kialakult vita, és a vitatott közlés a közügyek körébe tartozott. Megjelenési formáját és aktualitását tekintve kifejtette, hogy a vitatott közlést megelőzte az indítványozó nyilatkozata, melyet ő közszereplőként tett, önként kiteve magát a nyilvánosság bírálatának. Ezt követően a testület megállapította, hogy a vitatott közlés annak kontextusát és célját is figyelembe véve, az általánosítás és a túlzás megengedett eszközeit alkalmazó, olykor felfokozott hangnemű kritika, azaz értékítélet volt. Az ilyen típusú, közügyeket érintő véleménynyilvánítást pedig akkor is védi a véleménynyilvánítás szabadsága, ha az túlzó, provokatív vagy polemikus stílusú. Végül azt is megállapította az AB, hogy a közlés az indítványozó emberi státuszát, azaz az emberi méltóság korlátozhatatlan magját nem sértette. Mindezekre tekintettel a testület többsége arra az álláspontra helyezkedett, hogy a rendesbíróságok az alkotmányos szempontok figyelembevételével, és azok helyes értékelésével döntöttek, így a döntésük nem alkotmányellenes.⁷¹³

A döntés azonban 8:7 szavazati aránnyal született meg, így egy szavazaton múlt, hogy a közlést tényállításnak vagy értékítéletnek minősíti a testület. A kisebbségben maradt bírák különvéleményekben fejtették ki, hogy az adott közlés álláspontjuk szerint tényállítás, így a testületnek az arra vonatkozó szigorúbb mércét kellett volna

⁷¹² 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [3]-[10], Uo. 14-17.

⁷¹³ 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Indokolás [29]-[42], Uo. 20-22.

alkalmaznia.⁷¹⁴ A különvéleményen lévő bírák egy része szerint a többségi álláspont azon állítása is helytelen és elfogadhatatlan, mely szerint a közléssel nem sérült az emberi méltóság korlátozhatatlan magja.⁷¹⁵ Ez alapján úgy tűnik, hogy nemhogy a rendesbírók számára nem tud a testület folyamatosan ezeknek a kérdéseknek az eldöntésére vonatkozó alkotmányos szempontokkal szolgálni, hanem a testület tagjai között is éles ellentétek vannak e kérdések kapcsán.

Egy másik döntésben⁷¹⁶ a testület szintén alkalmazta a mércét, és megerősítette, hogy a közügyek megvitatása során kifejezett véleménynyilvánítás határa az emberi méltóság korlátozhatatlan magjának sérelme, az emberi státusz nyilvánvaló és súlyos becsmérése.⁷¹⁷ Az ennek megállapításához további szempontrendszer kidolgozására irányuló indítványt azonban elutasította, a kérdést a bírói gyakorlatra bízva.⁷¹⁸

Az döntés alapjául szolgáló esetben az indítványozó egy település főjegyzőjét és a polgármestert „hazudozó, aljas hitvány ember”-nek nevezte a jegyzőhöz intézett, az önkormányzat működésével kapcsolatos kritikáját megfogalmazó, a weboldalán nyilvánosan is közzétett leveleiben. A jegyzőnek, illetve a polgármesternek írt különböző leveleinek a címzésében mindkettőjükre a „törvénytíró” jelzőt használta. A rendesbírók becsületsértés miatt elítélték. Ezekkel a döntésekkel szemben fordult alkotmányjogi panasszal az Alkotmánybírósághoz azt állítva, hogy sértik a véleménynyilvánításhoz való jogát.

Az ügyben a fő kérdés az volt hogy a közügyekhez kapcsolódó véleménynyilvánítás mikor valósítja meg az AB gyakorlata alapján a védelem alól kivételt képező, az emberi státusz nyilvánvaló és súlyos megsértését.⁷¹⁹ Az indítványozó ugyanis azon az állásponton volt, hogy ez csak akkor valósul meg, ha a közlés a közszereplő emberi és nem közszereplői mivoltában érinti a sértett felet. Így álláspontja szerint abban az esetben – így az ő közlései tekintetében is – amikor közügyekkel kapcsolatban, közszereplői minőségében sértik meg a közszereplőt, nem korlátozható a véleménynyilvánítás szabadsága. Ezen érvelés alapján kérte az AB-t, hogy alkotson meg egy olyan szempontrendszert, amely alapján eldönthető, hogy az emberi státusz

⁷¹⁴ 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Balsai István, Dienes-Oehm Egon, Juhász Imre, Szívós Mária és Varga Zs. András különvéleménye, melyhez Pokol Béla is csatlakozott [50], Salamon László különvéleménye [60], Uo. 24, 25.

⁷¹⁵ 3001/2018. (I. 10.) AB határozat, Balsai István, Dienes-Oehm Egon, Juhász Imre, Szívós Mária és Varga Zs. András különvéleménye, [51]-[52], melyhez Pokol Béla is csatlakozott [57], Uo. 24.

⁷¹⁶ 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Uo. 1956-1961.

⁷¹⁷ 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [33], Uo. 1959.

⁷¹⁸ 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [34]-[36], Uo. 1959-1960.

⁷¹⁹ 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [27], Uo. 1959.

korlátozhatatlan magvának sérelme mikor következik be.⁷²⁰ A testület úgy érvelt, hogy a véleménynyilvánítás szabadságával kapcsolatos alkotmányos szempontrendszer és alapelveket már korábbi döntéseiben meghozta, és ennek az alkotmányos keretnek a tartalommal való megtöltését a rendesbíróági gyakorlat már elvégezte. A testület szerint annak megállapítása, hogy egy adott közlés az emberi méltóság korlátozhatatlan magját sérti-e, az eset összes körülményeinek figyelembe vételével az eljáró rendesbíróság mérlegelési jogkörébe tartozik.⁷²¹ A konkrét esetben a testület arra a következtetésre jutott, hogy mivel a bíróságok az alkotmányos szempontrendszer alapján jutottak arra a következtetésre, hogy az indítványozó közlésével túllépte azt a mértéket, amelyet egy közszereplőnek el kell tőnie, a döntéseket nem találta alkotmányellenesnek, így a panaszt elutasította.

Az emberi méltóság korlátozhatatlan magjának sérelmének értelmezését egy későbbi döntésben azonban némiképp kiegészítette a testület a becsületsértés büntetőjogi értékelése kapcsán. Megállapította, hogy a méltóságnak e korlátozhatatlan részének sérelmét nem az abból fakadó jogok – így a jóhírnév, a becsület – minősített becsmérése jelenti, hanem az, ha a közlés konkrétan ennek a védett szférának a megsértésére irányul. Ilyen például amikor a közlő kétségbe vonja az érintett emberi mivoltát és az abból fakadó, emberként kezelés követelményeit, illetve ha az emberi személyiség legbelsőbb részét, a személyiség és az identitás lényegét támadja.⁷²²

VI. 3. 4. Tényeken alapuló értékítélet

VI. 3. 4. 1. Egy új kategória Strasbourgban

Ahogy az eddigiek is mutatják, bizonyos megnyilvánulások esetén kifejezetten nehéz az arról való döntés, hogy egy adott közlés tényállításnak vagy értékítéletnek tekinthető. E felismerés alapján alakította ki az Emberi Jogok Európai Bírósága a *tényeken alapuló értékítélet* kategóriáját.⁷²³ A Bíróság korábban is figyelemmel volt az értékítéletek és az azok alapjául szolgáló tények kapcsolatára, azonban következetesen a '90-es évek végétől figyelhető meg a tényeken alapuló értékítélet, mint a közlések egyik típusa, alkalmazása. Ez a kategória mutatja, hogy az elhatárolás nem egyszerű,

⁷²⁰ 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [9], [29], Uo. 1957, 1959.

⁷²¹ 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, Indokolás [44], Uo. 1960.

⁷²² 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat, Indokolás [41], Uo. 1417.

⁷²³ VAN DIJK, Pieter – VAN HOOFF, Fried – VAN RIJN, Arjen – ZWAAK, Leo (eds.), *Theory... i.m.* 795.

hiszen az individuális vélemény is a minket körülvevő világból érkező információk – olykor tények, tényadatok – alapján alakul ki. A *jóhiszeműen közölt, közérdekű ügyekhez kapcsolódó tényeken alapuló értékítéletek* a Bíróság gyakorlata alapján általában a véleménynyilvánítás szabadságának védelmét élvezik. A szólásszabadságba való beavatkozás arányosságáról való döntés során a Bíróság esetjogában tehát kiemelt jelentősége van annak, hogy az értékítélet rendelkezett-e ténybeli alappal. A Bíróság megállapította, hogy egy személy politikusi vagy más közszereplői státusza nem semmisíti meg annak szükségességét, hogy elegendő ténybeli alappal rendelkezzenek az olyan közlések, amelyek sértik az egyén jó hírnevét, még akkor is, ha azok értékítéletek és nem tényállítások.⁷²⁴ Az elégséges ténybeli alap nélküli, túlzó értékítéletek ugyanis azzal a következménnyel járhatnak, hogy az állami beavatkozás arányosnak tekinthető velük szemben. Azaz, az értékítéletek akkor minősülnek a véleménynyilvánítás szabadsága, illetve a sajtószabadság által védettnek, ha elegendő tényalappal rendelkeznek. A Bíróság álláspontja ugyanis az, hogy még az értékítélet is lehet túlzó, ha semmilyen tényalap nem támasztja alá.⁷²⁵ A Bíróság az értékítéletek minimális ténybeli alapjaként tekint az általánosan ismert tényekre, a közlések előtti alapvető ellenőrzésre, illetve a független kutatásra.⁷²⁶ Az értékítéletek és az azok alapjául szolgáló tények közötti szükséges kapcsolat azonban esetről esetre eltérő lehet, az egyedi körülmények miatt.⁷²⁷ Elegendő ténybeli alappal rendelkezőnek minősítette például a Bíróság azt az értékítéletet, amely egy bírói döntésen és néhány újságcikken alapult.⁷²⁸ Ugyanígy egy történész levéltári kutatásait, illetve a múltból ismert, nem vitatott tényeket.⁷²⁹ A Bíróság több esetben is az értékítélet kielégítő ténybeli alapjának ítélte, hogy az információ már a közéletben valamilyen formában megjelent, nyilvános volt,⁷³⁰ illetve olyan tényeken, eseményeken és incidenseken alapult, amelyek a nyilvánosság számára ismertek voltak.⁷³¹ Szintén elegendő ténybeli alapnak tekintette a Bíróság egy magyar történelmi személyiséggel kapcsolatos újságcikk hangvételét ahhoz, hogy azok írójának politikai és világnézeti hovatartozásáról véleményt lehessen

⁷²⁴ *Jalbă v. Romania*, *Ibid.* p. 10-11. § 38.

⁷²⁵ *Jerusalem v. Austria*, Judgment of 27 February 2001, Reports of Judgments and Decisions 2001-II, p. 10. § 43.; *Dichand and Others v. Austria*, *Ibid.* p. 12. § 43.; *Karsai v. Hungary*, *Ibid.* p. 7. § 32.

⁷²⁶ *Novaya Gazeta and Borodyanskiy v. Russia*, Judgment of 28 March 2013, p. 10. § 41.

⁷²⁷ *Feldek v. Slovakia*, *Ibid.* p. 19. § 86.

⁷²⁸ *Jerusalem v. Austria*, *Ibid.* § 45.

⁷²⁹ *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, *Ibid.* p. 17. § 66.

⁷³⁰ *Feldek v. Slovakia*, *Ibid.* p. 19. § 86.; *Wirtschaft-Trend Zeitschriften-Verlags GmbH v. Austria*, Judgment of 27 October 2005, p. 9, 10. §. 35, 40.

⁷³¹ *Tuşalp v. Turkey*, *Ibid.* p. 13-14. §. 47.

alkotni.⁷³² Elegendő ténybeli alap volt a Bíróság szerint egy osztrák politikusnő „pincenácinak” – olyan személy, aki a nemzetiszocialista tevékenységet nem nyilvánosan, hanem titokban támogatja – titulálásához az, hogy a politikus a náci pártot betiltó törvényeket nyilvánosan bírálta.⁷³³ Fontos, hogy bár a bírákat bizonyos mértékben erősebb védelem illeti meg a Bíróság gyakorlata alapján, az őket érő kritikák mércéjeként is a megfelelő ténybeli alapot jelölte meg.⁷³⁴ Azaz a velük szemben megfogalmazott túlzó bírálatra vonatkozóan is azt állapította meg, hogy azokat akkor nem részesíti védelemben a véleménynyilvánítás szabadsága, ha semmilyen ténybeli alappal nem rendelkeznek.

Nem találta viszont elegendő ténybeli alappal rendelkezőnek a Bíróság azt az értékítéletet, mely szerint egy osztrák újságíró erőteljes bíráló cikke öngyilkosságba hajszolt egy német professzort.⁷³⁵

Mindezek alapján is belátható, hogy a Bíróság nem azt várja el, hogy az értékítéletek pontos tényalapját, illetve annak igazságát a közlő fél bizonyítsa. A Bíróság álláspontja szerint amikor valaki a közügyek terén fejezi ki véleményét, illetve erkölcsi szempontból értékeli valakinek a politikai vagy a múltbeli⁷³⁶ tevékenységét, akkor közlésének ténybeli alapjára vonatkozóan nem lehet olyan szigorú mércét alkalmazni, mint amelyet egy büntetőeljárás során a meggyőző bizonyításhoz szükséges.⁷³⁷ Az ugyanis aránytalan terhet jelentene az értékítélet jóhiszemű kifejezője számára, ha közlése előtt olyan mértékű utánajárást várnának el tőle a tényalappal kapcsolatban, amelynek eredményeként később egyértelmű bizonyítékot tudna felmutatni közlése ténybeli alapjának igazságáról.

A kategória kialakításának egyik indoka az volt, hogy az EJEB azt tapasztalta, hogy a nemzeti bíróságok nem vagy nem helyesen tesznek különbséget a tényállítások és értékítéletek között, hanem elsősorban az alapján mérlegelnek, hogy az adott közlés alkalmas-e az érintett személy jó hírnevének, illetve becsületének megsértésére. Ez pedig a szólás- és sajtószabadságot aránytalanul korlátozó döntésekhez vezetett. Az elegendő tényalappal rendelkező értékítélet kategóriája tehát egy újabb támpontot ad

⁷³² *Karsai v. Hungary*, *Ibid.* p. 8. § 33-34.

⁷³³ *Scharsach and News Verlagsgesellschaft GmbH v. Austria*, Judgment of 13 November 2003, Reports of Judgments and Decisions 2003-XI, p. 10-11. § 41.

⁷³⁴ *Präger and Oberschlick v. Austria*, *Ibid.* p. 14. § 37.; *DeHaas and Gijssels v. Belgium*, *Ibid.* p. 41. § 47.; *Kobenter and Standard Verlags GmbH v. Austria*, *Ibid.* p. 9. § 30.; *Mustafa Erdoğan and Others v. Turkey*, *Ibid.* p. 14. § 44.

⁷³⁵ *Pfeifer v. Austria*, *Ibid.* p. 11. § 48.

⁷³⁶ *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*, *Ibid.* p. 15. § 56.

⁷³⁷ *Brosa v. Germany*, Judgment of 17 April 2014, p. 10-11. § 48.

ennek a kérdésnek a mérlegeléséhez. Ez az új kategória tehát kifejezetten Európában jelent meg, elsőként az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában, majd a tagállami alkotmánybíróságok is elkezdték alkalmazni, és vizsgálni a hozzá kapcsolódó kritériumokat.

VI. 3. 4. 2. Az új kategória alkalmazása az európai alkotmánybíróságok gyakorlatában

A német Szövetségi Alkotmánybíróság szintén alkalmazza az EJEB által kialakított szempontokat. Általánosságban az olyan közléseket, amelyekben a ténybeli és véleménybeli elemek keverednek, a véleménynyilvánítás szabadsága által védettnek tekinti. A védelem az értékítélet alapjául szolgáló tény igazságtartalmához kapcsolódik.⁷³⁸ Így nem tekintett a szólásszabadság által védettnek egy olyan közlést, amely egy tartományi kormányzót személyében sértett: többek között bolond asszonynak nevezte és arra utalt, hogy csak a hormonjai irányítják. Az AB szerint ez a közlés semmilyen ténybeli alappal nem rendelkezik, és a közlő fél célja pusztán az volt, hogy a személyét sértő módon a képviselő asszonyt hiteltelennek állítsa be. Az ilyen közlést pedig nem védheti a kifejezés szabadsága.⁷³⁹

Egy menekült ügyekkel foglalkozó állami szervet és egy dolgozóját ért bírálattal kapcsolatos döntésében úgy érvelt a testület, hogy az, hogy egy közlést tényállításnak vagy értékítéletnek kell tekinteni, nagy mértékben függ a kontextustól. A testület szerint amennyiben egy esetben nem lehet eldönteni, hogy tényállításról vagy értékítéletéről van szó, azaz nem lehet elválasztani a ténybeli és véleménybeli elemeit a közlésnek, a véleménynyilvánítás szabadságnak hatékony védelme érdekében, értékítéletnek kell tekinteni.⁷⁴⁰ Ez az álláspont is mutatja, hogy a döntés a közlés típusáról nagy mértékben kapcsolódik a kontextushoz. Az adott esetben egy közhatalmat gyakorló szervről és személyről volt szó, mellyel szemben megtörtént eseményeken alapuló véleménynyilvánítás történt. Az AB tehát az állami hatóságok és tisztviselőkkel szembeni szabad bírálat demokratikus államban kiemelt értéke védelmében érvelt így.

⁷³⁸ 1 BvR 901/11, 25/10/2012, *Ibid.*

⁷³⁹ 1 BvR 194/13, 11/12/2013, II. *Ibid.*

⁷⁴⁰ 1 BvR 444/13, 1 BvR 527/13, 24/07/2013, *Ibid.*

A cseh Alkotmánybíróság a strasbourgi bíróság gyakorlatát követve – és idézve – szintén alkalmazza ezt a kategóriát.⁷⁴¹ A testület állásponjta szerint a közügyek megvitatása során tett értékítéletek alkotmányosan védettek még akkor is, ha túlzóak, kivéve, ha minden tényalapot nélkülöznek.⁷⁴² Egy újabb döntésében az olyan közléseket, amelyek rendelkeznek ténybeli alappal és tartalmazznak értékítéletet is, „hibrid közléseknek” nevezte. Az ilyen közlések esetén a cseh AB szerint szükséges megállapítani, hogy milyen fokú a ténybeli alap és hogy ennek fényében mennyire túlzó a közlés. Emellett a testület szerint figyelembe kell venni, hogy kire vonatkozott a közlés, a közlő fél pozícióját, illetve, hogy milyen fórumon és milyen módon valósult meg a közlés.⁷⁴³

A magyar Alkotmánybíróság – bár egy döntésében felidézi az erre vonatkozó strasbourgi gyakorlatot⁷⁴⁴ – ennek a kategóriának az alkalmazását eddig még nem ültette át a gyakorlatába.

Ez a kategória jól példázza azt, hogy az közszereplőkkel kapcsolatos, eredetileg az USA-ból származó alapjogi teszt és az állításokra vonatkozó mérce kiindulópontként szolgált az európai bíróságok számára, azonban azt az európai viszonyoknak és tapasztalatoknak megfelelően tovább alakították.

VI. 3. 5. A bíróságok közötti hatások

A bíróságok egymásra hatása a közlések típusainak megítélése kapcsán a következőképpen alakult.

Az USA Legfelső Bírósága gyakorlatából kiindulva a bíróságok közös felfogásává vált az, hogy annak megítélése során, hogy egy adott megnyilvánulást véde a szólás- vagy a sajtószabadság, különbséget kell tenni a közlések típusai között. A klasszikus elhatárolás a tényállítások és az értékítéletek között alakult ki.

Ebből kiindulva szintén az USA Legfelső Bírósága gyakorlatának hatására a bíróságok értékelésében az is közös állásponttá vált, hogy a *valós tényállításokat* a kifejezés szabadsága védelemben részesíti. A *hamis tényállítások* esetében a bíróságok gyakorlatában az a közös megközelítés, hogy azokról a közlő fél szándéka és a közlés

⁷⁴¹ 15/03/2005 - I. ÚS 367/03. *Ibid.*

⁷⁴² 03/02/2015 - II. ÚS 2051/14, *Ibid.*

⁷⁴³ 19/01/2016 - I. ÚS 750/15, [http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2016-1-001?f=templates\\$fn=document-frameset.htm\\$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20\\$X=server\\$3.0#LPHit1](http://codices.coe.int/NXT/gateway.dll/CODICES/precis/eng/eur/cze/cze-2016-1-001?f=templates$fn=document-frameset.htm$g=%5Bfield,E_Thesaurus%3A05.03.21*%5D%20$X=server$3.0#LPHit1) (2017. július 27.)

⁷⁴⁴ 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [37], Uo. 596.

körülményei alapján lehet dönteni. Ez alapján a *tudatos hazugság* nem tartozik a szólásszabadság védelmi körébe, a szabad szólás tehát nem biztosítja a jogot ahhoz, hogy egy másik egyénről rosszhiszeműen, szándékosan valótlanságot állítsunk, megsértve ezzel jó hírnevét, becsületét. Az ilyen szólások ésszerűen nem volnának igazolhatóak. Egyrészt a közszereplőkre nézve sértő szándékos hazugságok nem mozdítják elő a közéleti diskurzust, vagy netán az igazság kiderülését.⁷⁴⁵ Másrészt az egyén önkifejezésével sem támaszthatóak alá, hiszen az önkifejezés feltétele, hogy az egyén őszintén azonosuljon az állításával, mely egy olyan állítás esetében, amiről tudja, hogy nem igaz, eleve lehetetlen.⁷⁴⁶ E tekintetben tehát az USA Legfelső Bíróságán kialakult gyakorlatot az európai alapjogi bíraskodást végző szervek is elfogadták és a gyakorlatukban alkalmazzák.

Az USA Legfelső Bírósága esetjogából kiindulva az is széles körben elterjedt a bírói gyakorlatban, hogy a *gondatlanul közölt hamis tényállítások* a szándékos hazugságokhoz hasonló megítélés alá esnek, azaz nem védi őket a kifejezés szabadsága. A gondossági mérce azonban a vizsgált bíróságok gyakorlatában rendkívül sokszínű. Abban a kérdésben tehát, hogy milyen fokú gondosságot kell tanúsítani egy közlés igazságát tekintve, a bírói gyakorlat eltérő. Az USA Legfelső Bírósága csak a súlyos gondatlanság esetén nem részesíti védelemben a közlést. Ezt a megközelítést az európai alapjogi bíraskodást végző szervek nem vették át, hanem a gondossági mércét különbözőképpen alakították ki. Az EJEB az adott körülmények között elvárható, ésszerű gondosságot, illetve az újságírói munkához kapcsolódó gondosságot vár el a közlő féltől. Ez a mérce megjelenik az EJEB hatására az alkotmánybíróságok – így például a cseh és a török, illetve végső soron a magyar AB – gyakorlatában is, de ettől sokkal szigorúbb követelmények is megjelennek az alkotmánybíróságok – így például a német szövetségi Alkotmánybíróság – gyakorlatában. Fontos kiemelni, hogy a büntetőjogi szabályozás kapcsán nemrégiben a magyar AB a gondossági mércét kivette az alkotmányos tesztből, nagy előrelépést téve ezzel az EJEB azon felfogása felé, mely szerint a közszereplőkkel kapcsolatos közlések esetén a büntetőjogi szankció csak kivételesen lehet az Egyezménynek megfelelő. Ennek további alkalmazása azonban kérdéses.

⁷⁴⁵ Bár Mill amellet érvel, hogy a szabad vitában az igaz és téves nézeteknek egyformán helye van, mert végül így derülhet ki az igazság. De fontos különbség, hogy az egymással küzdő nézetekre vonatkozóan állítja ezt. Az egyénekre vonatkozó sértő, rosszhiszemű állításokat a szabad vitához nem tartja méltónak, de tisztában van vele, hogy ezek abban mégis megjelennek. Ezek szabályozását azonban Mill még nem a törvények vagy a hatalom keretei között képzelel el, hanem a közvélemény erkölcsi megítélésére bízta. MILL *i.m.* 126-130.

⁷⁴⁶ NIMMER, Melville B., *The Right to Speak from Times to Time: First Amendment Theory Applied to Libel and Misapplied to Privacy*, California Law Review, Vol. 56. No. 4. (1968) 951.

A bizonyítási teher megfordítását viszont az európai bíróságok nem vették át. Mind az EJEB, mind az alkotmánybíróságok gyakorlatából az tűnik ki, hogy a bizonyítási teher a közlő félen van. Ez által az európai alapjogi bíraskodás nem enged olyan széles teret a téves tényállításoknak, mint azt az USA Legfelső Bírósága tette. A bizonyítási kötelezettség ugyanis komoly terhet jelent, így bizonyos mértékig a szólás- és sajtószabadság korlátja.

Az idézés és a tudósítás esetében a német szövetségi Alkotmánybíróság hatása figyelhető meg az EJEB gyakorlatában. A bíróságok nagy hangsúlyt fordítanak e tekintetben is a kontextusra. Kiemelt körülmény az, hogy egyértelműen elválasztható legyen az idéző és az idézett személy közlése, illetve az, hogy kiderüljön a szöveggörnyezetből az is, hogy milyen értelmezésben, minek a szemléltetésére használja az idéző vagy tudósító az idézetet. Ehhez a közérdekű ügyekben való tudósításoknak kiemelt védelmet biztosító gyakorlathoz képest sokkal korlátozóbb a magyar Alkotmánybíróság tudósításokkal kapcsolatos gyakorlata. A testület ugyanis a sajtó objektív felelőssége alól csak szűk kivételt enged, így az azokon túli esetekben akkor is felelősségre vonható a sajtó, ha jóhiszeműen, a sajtóetikai szabályoknak megfelelő gondossággal járt el.

Az értékítéletek kapcsán szintén a bíróságok közös álláspontja, hogy azok széles körben élvezik a véleménynyilvánítás szabadsága, illetve a sajtószabadság védelmét. E tekintetben az európai alkotmánybíróságokra és az EJEB-re nemcsak az amerikai gyakorlat, hanem a német szövetségi Alkotmánybíróság gyakorlata is meghatározó hatással volt. A Lüth ítéletben jelentek meg először azok a megfogalmazások, amelyeket az EJEB is alkalmaz az értékítélet definíciójánál, illetve a közéleti vitában betöltött szerepüknél. Az EJEB az értékítéletek fogalmát további részletekkel egészítette ki esetről esetre, és a korlátozási lehetőségekre vonatkozó kontextus alapú szempontokat dolgozott ki. Ezek a fogalmak később az EJEB hatására más európai alkotmánybíróságok gyakorlatában is megjelentek és alakították a gyakorlatot. Az EJEB gyakorlatában és a vizsgált alkotmánybíróságok – köztük a magyar AB – gyakorlatában is korlátja azonban az értékítéletek kifejezésének az, ha a vélemény a közszereplő emberi méltóságát súlyosan sérti. Ennek megítélésére vonatkozóan azonban további szempontrendszer kialakítása még mind az EJEB-re, mind az alkotmánybíróságokra továbbra is váró feladat. Fontos, hogy az amerikaihoz képest az európai megközelítés az értékítéletek esetén is kevésbé megengedő. Ez a kulturális különbségekből is adódik, hiszen az európai hagyományok sok szempontból konzervatívabbak, így bizonyos

témákban vagy bizonyos tisztséget viselő személyekkel szembeni megszólalások egy-egy állam sajátosságainak megfelelően korlátozottabbak lehetnek. Emellett Európában a különböző történelmi események is korlátozó hatással vannak napjaink szólásszabadság gyakorlatára. Az emberi személyiség védelme Európában erőteljesebb.

Az értékítéletek és tényállítások közötti különbségtétel nehézségeit belátva a strasbourgi bíróság újragondolta az állítások kategorizálását és egy új megközelítéssel kialakította a *tényeken alapuló értékítélet kategóriáját*, amelyet néhány európai alkotmánybíróság – így a cseh és a német – is elkezdett alkalmazni. Ez a kategória segítheti a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélését, jelenleg azonban a strasbourgi gyakorlatban is sok bizonytalanság övezi. Elsősorban az okozza a problémát, hogy a testület arra vonatkozóan még nem alakított ki általános mércét, hogy mi lehet az értékítélet elegendő tényalapja, hanem kizárólag esetről esetre dönt ebben a kérdésben. Az erre vonatkozó teszt kialakításával lehetne ez a kategória igazán nagy hatással az európai alapjogi bíraskodásra. Ez nemcsak az alkotmánybírósági gyakorlatban lenne előremutató, hanem a redessbíróságok számára is konkrét támpontokkal szolgálhatna.

VII. Következtetések

Az egyén kifejezés szabadságához való joga a demokrácia éltető eleme. Éppen ezért e jogok értelmezése, gyakorlásuk módjai és korlátaik meghatározása miatt kiemelkedően fontos a szólás- és sajtószabadsággal kapcsolatos fogalmak, jogintézmények és mércék folyamatos körüljárása, hiszen a változó körülmények újabb kérdéseket és újabb megoldandó problémákat hoznak magukkal. Ebben a folyamatban különös figyelmet érdemel a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó gyakorlat, amely a demokratikus közéleti vita meghatározó részét képezi.

Napjainkban ezeket a kérdéseket a többszintű alkotmányosság keretei között, és az abban végbemenő, a nemzeti és nemzetközi jogrendszerek, illetve intézmények közötti, több irányú és különböző szinteken megvalósuló kommunikációs folyamatok kontextusában lehet vizsgálni. Ennek a kommunikációnak a része az alapjogi bíraskodást végző nemzetközi bíróságok, és a nemzeti alkotmánybíróságok gyakorlatában kimutatható párbeszéd, így a dolgozat témáját képező Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti kölcsönhatás is.

A dolgozat célkitűzése egyrészt az volt, hogy feltérképezze és igazolja a vizsgált bíróságok közötti kölcsönhatás alapjait. Ennek során az egyik kiindulópontom az volt, hogy ennek a kölcsönhatásnak a kialakulását és folyamatos alakulását több, egymással párhuzamosan végbemenő folyamat – így többek között az emberi jogok univerzális felfogásának kialakulása és elterjedése, illetve a globalizáció és a jog egymásra hatása – alapozza meg, amelyek az emberi jogok és más alkotmányos elvek közös, egyetemes értékekké válása felé mutatnak, és a nemzeti szinten túlmenő, sokféle irányú együttműködésekkel járnak. Emellett a dolgozatban bemutattam, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti kölcsönhatást a tevékenységükkel – így elsősorban az ítélezésük tárgyával és az értelmezési módszereikkel – kapcsolatos hasonlóságok is megalapozzák. Ezek a bíróságok olyan alapjogi dokumentumok autentikus értelmezői, melyek az univerzális emberi jogi megközelítés eredményeképpen közös emberi jogi fogalomkészleten alapulnak. Ez által az alapvető jogok tartalmának és a korlátozásukhoz kapcsolódó elvek meghatározása során közös emberi jogi fogalmakból indulnak ki. A nemzeti alkotmányok és az Egyezmény – az alkotmányos demokráciák alapelveit elismerve – egyaránt alapvető emberi jogokat deklarálnak, és azok érvényesülésére normatív igényt támasztanak. Azaz az államokat arra kötelezik, hogy ezeket a jogokat tartsák tiszteletben, illetve az érvényesülésüket biztosítsák. Ez által az állam hatalmát korlátozzák. Mindezekből következik, hogy azoknak a bíróságoknak, amelyeket ezeknek az alapjogi katalógusoknak az értelmezésére hoztak létre, tartalmilag ugyanazokat az alapjogokat kell értelmezniük, magyarázniuk, illetve állást kell foglalniuk a korlátozásuk igazolhatóságáról. Éppen ezért azok az alapjogi problémák, amelyek időről időre e bíróságok elé kerülnek, hasonlóságokat mutatnak. Az alapjogi bíráskodás módszereinek alkalmazásában szintén vannak közös jellemzők az általam vizsgált bíróságok gyakorlatában. Az alapjogi bíráskodás során ezek a bírói szervek a formai szempontok mellett az alapjogkorlátozás célját és mértékét alapul vevő tartalmi teszteket dolgoztak ki, alkalmaznak és fejlesztenek tovább. Szintén közös jellemzőjük, hogy tevékenységük során valamilyen jogi normát vagy gyakorlatot vizsgálnak felül abból a szempontból, hogy egy magasabb rendű normában biztosított alapvető jogokat sértenek-e. Az alapjogok tartalmának meghatározása, illetve a korlátozásuk mércéinek kialakítása során mind az alkotmánybíróságoknak, mind az EJEB-nek – ésszerű korlátok között – értelmezési szabadsága van. Ez lehetőséget biztosít arra, hogy az alapvető jogok gyakorlati megvalósulásával kapcsolatos változó tényezőket figyelembe vegyék, így

megvalósulhat a bíróságok jogfejlesztő értelmezése. Ugyanakkor gyakorlatukban jellemző, hogy a saját korábbi döntéseikre az újabb ügyekben támaszkodnak, és az azokban kifejtett elvi és gyakorlati megállapításokat következetesen alkalmazzák. A korábbi gyakorlattól való eltérést a döntés indokolásában igazoló érvekkel támasztják alá. E tevékenységük során az összehasonlító jogi módszert alkalmazva egymás gyakorlatát megvizsgálják, és ez formálja a jogi gondolkodásukat és érvelésüket, azaz hatással vannak egymás gyakorlatára. Ez a kölcsönhatás igazolható, mivel a közös európai alapjogi gondolkodás és alapjogvédelem fejlődését segítheti elő.

Ez által napjainkban olyan folyamatok zajlanak, melyek eredménye egy fejlett, a sokszínűsége és a változásokra érzékeny európai alapjogi gyakorlat lehet. Ugyanakkor olyan időköt élünk, amikor a demokratikus berendezkedésen Európa több országában a válság jelei mutatkoznak meg, és új típusú autokráciák kialakulásának vagyunk tanúi. Ebben a helyzetben kiemelt jelentősége van annak, hogy az alapjogi bíraskodást végző szervek a politikai hatalom kiszolgálóiként vagy a demokrácia és az alapjogok védelmezőiként lépnek fel.

Napjainkban az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatától való – különböző formákban megnyilvánuló – távolodásra is találunk példákat. Ennek egyik formája az lehet, hogy egy állam felmondja az Egyezményt, így annak rendelkezései, és a Bíróság ítéletei a továbbiakban nem kötik. Ez a lehetőség a brit politikai vitában már többször is felmerült.⁷⁴⁷ A strasbourgi emberi jogi mechanizmus dekonstrukciója azonban más formákban is megvalósulhat. Egy tipikus eset lehet az, hogy az állam egyedi ügyekben nem hajtja végre a strasbourgi bíróság döntését, így például nem fizeti ki a megítélt kártérítést. Az európai konszenzus és együttműködés szempontjából azonban még inkább aggályos az az eset, amikor egy államban a jogalkotó és az alkotmánybíróság kifejezetten a strasbourgi bíróság döntéseinek végrehajtását akadályozó tevékenységet folytat. Erre a közelmúltban Oroszországban volt példa. Mindezek komoly, megoldásra váró problémák az Európa Tanács államai számára az alapjogok közös alapokon nyugvó védelmi szintjének fenntartása és megerősítése érdekében.

Az, hogy a közszereplőkkel szemben – akik a közéleti folyamatok résztvevői, alakítói, és egy részük a közös ügyekben mindenkire kötelező döntések meghozói – milyen keretek között lehet gyakorolni a szólás- és sajtószabadság adta lehetőségeket, a

⁷⁴⁷ Lásd például: <https://www.theguardian.com/politics/2016/apr/25/uk-must-leave-european-convention-on-human-rights-theresa-may-eu-referendum> (2018. január 8.); <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/theresa-may-campaign-leave-european-convention-on-human-rights-2020-general-election-brexit-a7499951.html> (2018. január 8.)

demokratikus berendezkedés szempontjából meghatározó kérdések. A dolgozat másik célkitűzése az volt, hogy a közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó esetjogban kialakult mércékről és a további mérlegelési szempontokról konceptuális keretet adva mutassa ki az Emberi Jogok Európai Bírósága és az alkotmánybíróságok közötti hatások irányait. A dolgozat második részében az alapjogi vizsgálatra került sor.

Elsőként a kifejezés szabadságának jellemzőit, illetve e jogok igazolási elméleteit mutattam be. Ez alapján arra jutottam, hogy akkor érthetjük meg leginkább ezeknek a jogoknak a demokratikus társadalomban betöltött szerepét, ha elfogadjuk, hogy vagy a közösségi, vagy az egyéni szempontokat előtérbe helyező igazolási felfogások együttesen, egymást kiegészítve támasztják alá ezeknek az alapjogoknak a létjogosultságát és magas szintű védelmét. A szólás- és sajtószabadság kiemelt jelentősége abban rejlik, hogy ezek a jogok teszik lehetővé a demokratikus közéleti vita megvalósulását, illetve a társadalmat alkotó egyének személyes önkifejezésének szabadságát és ez általi fejlődését. Ezeknek a szempontoknak az érvényesülésével valósulhat meg a lehető legszélesebb kifejezési szabadság, és lehet a demokratikus társadalom fenntartható. Ebből a kiindulópontból érdemes a közszereplőkkel kapcsolatos közlések szabadságára is tekinteni.

Abból az előfeltevésekből kiindulva, hogy a bíróságok gyakorlata közötti hatások feltárása így lehet hatékony, az esetjogot a bírói mérlegelés során felmerülő főbb szempontok – így a közléssel érintett személy közszereplői státusza, a közlés típusa, a közlő fél szándéka és gondossága, a bizonyítási teher, a közlés módja, kontextusa és hatásai – bírói megítélése mentén vizsgáltam. A bíróságok gyakorlatában az egymás hatása következtében kialakult hasonlóságok mellett az eltéréseket is kimutattam. A vizsgálatnak ezeket az eredményeit az erre vonatkozó fejezetek végén külön cím alatt is bemutattam. Úgy gondolom, hogy az általam alkalmazott vizsgálati módszer további kutatásokban is alkalmazható, így a bíróságok közötti kölcsönhatás vizsgálatára más alapvető jogok kapcsán, illetve alkalmas arra is, hogy egy-egy bíróság alapjogi bíráskodással kapcsolatos gyakorlatának pontos elemzése elvégezhető legyen. Bízom benne, hogy a bírói érvelések így kimutatott irányai a gyakorló jogászok számára is hasznosítható.

Azt a kérdést, hogy kik tekinthetők közszereplőnek a vizsgált bíróságok gyakorlata alapján jártam körül, és a közszereplők körének meghatározásához az esetjog alapján adtam támpontokat, és alakítottam ki olyan csoportokat – közfunkcióval

rendelkezők, a közéleti vita egyéb résztvevői, hírességek és egyéb esetek –, amelyek ezt a személyi kört nagyrészt lefedik. Ennek során kimutattam, hogy a vizsgált bíróságok esetjogában a közszereplők személyi körének egy viszonylag nagy halmazát tekintve egyetértés van. Azt, hogy ezeknek a személyeknek másokhoz képest nagyobb a nyilvános kritikával szembeni tűrés kötelezettségük, az alkotmányos demokráciák közös legitimáló elvei és gyakorlati megfontolások igazolják. A vizsgált bíróságok gyakorlatából az tűnik ki, hogy bár a kifejezés szabadságát az instrumentális és a konstitutív igazolásokkal együttesen alátámaszthatónak tekintik, a közszereplőkkel kapcsolatos szabadabb bírálatok igazolásánál elsősorban instrumentális érvekre támaszkodnak. Ebből a szempontból a magyar AB gyakorlata követi a német és a strasbourgi gyakorlat megfontolásait, és azokat összegezve arra a megállapításra jutott, hogy a közszereplők bírálatának szélesebb szabadsága a két típusú igazolás találkozási pontja. Az is megállapítható, hogy a közszereplők különböző csoportjaiba tartozók tűrés kötelezettsége között fokozatosság van. Abban a kérdésben, hogy a közszereplőkön belül egy-egy személyi körbe tartozó személynek milyen fokú tűrés kötelezettsége van, a bíróságok gyakorlata sokszínű. E tekintetben érdemes kiemelni a strasbourgi bíróság cizellált szempontrendszerét, mely túllépve az USA-ból származó hagyományokon az egyes személyi körökhöz tartozókra vonatkozóan pontosabban határozta meg a tűrés kötelezettség mértékét. Értelmezésében a legmagasabb a tűrés kötelezettsége a politikusoknak. A politikusokhoz képest kisebb mértékben kell a nyilvános kritikát eltűrniük az állami tisztviselőknek, és a bírósági eljárás ideje alatt fokozott védelemben részesülnek a bírák a bírálatokkal szemben. A hírességeknek pedig kizárólag a közéleti vitához kapcsolódó, személyüket ért bírálatokkal szemben kell többet tűrniük a magánszemélyeknél. Ez a dinamikus és jogfejlesztő értelmezés – különösen a bírákra vonatkozó megállapítások – pedig az európai alkotmánybíróságok számára is támpontként szolgált, és az alapjogok közötti egyensúly megteremtésében ezek minél behatóbb megismerése és további alkalmazása is előremutató lehet. A közszereplők személyi köre azonban változik, így bizonytalanságok is vannak a közléssel érintett személy státusza kapcsán, amelyek megítélése során a bíróságoknak érdemes az eset összes körülményeit a demokratikus nyilvánosság lehető legszélesebb körű megvalósulásának érdekével összevetni.

A közszereplők bírálatával kapcsolatos közlések megítélése a bírói gyakorlat számára folyamatos kihívást jelent. Ezek az esetek ugyanis természetüknél fogva nagyon különbözőek, és megalapozott döntés csak a demokratikus közéleti vitában való

megszólalás kiemelt érdekének és a konkrét eset körülményeinek együttes értékelésével hozható. A közszereplők bírálatával kapcsolatos alapjogi probléma megoldása során a szabad közéleti vita és az egyének nyilvános kifejezési szabadsága és a közszereplők emberi méltósága, illetve jó hírneve és becsülete közötti egyensúly megteremtése a legfontosabb cél. Erre kell törekedniük a bíróságoknak az ilyen ügyek eldöntése során. Leginkább a közlések típusai közötti különbségtétel és az azokhoz kapcsolódó körülmények együttes értékelése teszi próbára az alapjogi bíráskodást végző bíróságokat. E tekintetben megállapítható, hogy az amerikai Legfelső Bíróság szólásszabadsággal kapcsolatos esetjoga vitathatatlanul hatással volt az európai értelmezésre. A közszereplők magasabb tűrési kötelezettségére vonatkozó alkotmányos alapelvnek, a közlések típusai közötti különbségtétel fontosságának, és azoknak az eltérő következményeire vonatkozó mércéknek az USA Legfelső Bírósága általi értelmezésének hatásai egyértelműen kimutathatók a vizsgált európai bíróságok gyakorlatában. A döntéshozatal során kiemelt jelentősége van annak, hogy az adott közlést a bíróság hogyan értékeli, és ez alapján azokhoz milyen jogkövetkezmények kapcsolódnak. E tekintetben a bíróságok gyakorlatában közös felfogássá vált, hogy a közlések megítélésekor különbséget kell tenni tényállítások és értékítéletek között. Szintén egyetértés van abban, hogy a valós tényállításokat a kifejezés szabadsága védelemben részesíti, míg a szándékos hazugságok és a gondatlanul közölt hamis tényállítások kívül esnek a védelem körén. A gondossági mérce tekintetében azonban a USA-ból származó súlyos gondatlanságtól eltérő, sokféle, szigorúbb gondossági mércét alkalmaznak az európai bíróságok. A bizonyítási teher kapcsán azonban az európai bíróságok egyáltalán nem vették át az USA Legfelső Bíróságának a kifejezés szabadságának széles teret engedő álláspontját. Az európai alapjogi gyakorlatban a bizonyítási teher a közlő félen van. Az értékítéletek széleskörű védelme szintén a bíróságok közös álláspontjává vált, korlátozásukra az emberi méltóság súlyos sérelme esetén Európában alakítottak ki további pontosításra szoruló mércéket a bíróságok. Az USA-beli felfogáshoz képest tehát az európai megközelítés az értékítéletek kapcsán is kevésbé megengedő. Megfigyelhető tehát, hogy az alapvető elvi megfontolások és tesztek kiindulópontként szolgáltak az európai alapjogi bíráskodás számára, ezek alkalmazása mellett azonban az európai alkotmánybíróságok és az EJEB azokat a saját viszonyaiknak megfelelően tovább alakították és fejlesztették, a közös alapokon nyugvó európai mércék kialakulása felé haladva. Erre jó példa, hogy a strasbourgi bíróság az európai gyakorlatban felmerülő értelmezési problémákat felismerve a közlések

típusairól való döntéshez további fogódzóként alakította ki a tényeken alapuló értékítélet kategóriáját.

A német Szövetségi Alkotmánybíróság kiemelkedik az európai alkotmánybíróságok közül, több mint fél évszázados gyakorlata hatással van mind az EJEB-re mind a többi európai alkotmánybíróságra – így például az értékítélet fogalmával és értékelésével, illetve az idézésre és tudósításra vonatkozó mércéivel. Ugyanakkor megőrizve a saját alkotmányos hagyományainak egy részét, maga is figyelemmel van az európai emberi jogi bíraskodás változó irányaira, amint azt például a tényalapú értékítélet kategóriájának alkalmazása is mutatja. A közös irányba való haladás mellett azonban egyre inkább megfigyelhető az attól való távolodás is. A közszereplőkkel kapcsolatos szólások széleskörű korlátozására is találunk példát az európai alkotmánybíróságok gyakorlatában. A lengyel Alkotmánybíróság például az államfőt érintő közlések széles körét büntetőjogi szankcióval sújtó szabályozást talált alkotmányosnak. A magyar Alkotmánybíróság pedig figyelemmel van a nemzetközi gyakorlatra, és annak bizonyos elemeit a hazai viszonyokra alkalmazza, ugyanakkor a testület kiszámíthatatlan gyakorlatával, az európai alapjogi standardok alkalomszerű és változó kimenetelű alkalmazásával a szólás- és sajtószabadság gyakorlásának kereteire vonatkozóan a bizonytalanságot fokozza.

A bírói értékelésnek része a kifejezett közlés kontextusa is. A vizsgált bírói testületek gyakorlata egységesen azt mutatja, hogy a közszereplők bírálatával kapcsolatos esetekben az adott közlés kontextusa alapján kell és lehet dönteni. Képtelenség volna döntést hozni egy közszereplőt bíráló közlésről anélkül, hogy a bíróság megvizsgálná azt a nyilvános közeget és társadalmi környezetet, amelyben a közlést tették. Továbbá annak a közlésnek az összes körülményét: a célját, a közügyek megvitatásához való hozzájárulását, a módját, a formáját, a hatását stb. A dolgot alapján látható, hogy a nagy jelentőségű, úttörő, az alkotmányos mércéket kialakító és megteremtő döntések – így a *New York Times v. Sullivan* döntés, a Lüth ítélet, a magyar AB 36/1994-es határozata – rendre olyan sajátos történelmi, illetve társadalmi körülmények között keletkeztek és hoztak nagy jelentőségű változást, amikor döntő jelentősége volt, hogy egy adott államban milyen irányt vesz a szólás szabadságának gyakorlata.

Az elemzés alapján megállapítható, hogy az, hogy az alkotmánybíróságok és az EJEB figyelemmel vannak egymás ítélkezési gyakorlatára az alapjogi ítélkezés fejlődése szempontjából előremutató. Nem az – és nem is lehet – a célja, hogy az

Európa Tanács tagállamaiban az alkotmánybíróságok minden kérdésben az EJEB döntését kövessék, és ez által egységes gyakorlat alakuljon ki. Sokkal inkább az, hogy az alkotmánybíróságok és az EJEB egyaránt figyelemmel legyenek az egymás gyakorlatában megjelenő újabb szempontokra és értékelésekre, hogy ez által az alapjogi problémák vizsgálatakor alkalmazott eszközök fejlődjenek és alkalmazkodjanak a kor, és a közös európai alkotmányos értékek igényeihez. Napjainkban azokban ennek a folyamatnak a további alakulása bizonytalan.

A bírói gyakorlat elemzésére vállalkozó kutató azonban munkája végén mindig csak egy helyzetképet adhat. Ahogy a dolgozat is szemléltette, a bírósági gyakorlat folyamatosan változik, újabb körülmények, változó bírói felfogásokat és azok hatására új, megújuló és átalakuló tendenciákat eredményeznek. Így a dolgozat által bemutatott, a közszereplők bírálatával kapcsolatos esetek vizsgálati szempontjai, a kialakult mércék és a vizsgált bíróságok közötti hatások elemzése után a munka befejezésekor az utolsó gondolat a lezárás helyett inkább a várakozás lehet. Nincs más hátra, mint az esetjog feltárása és analízise iránt elkötetezett kutatói kíváncsisággal várni az újabb fejleményeket.

VIII. Summary

The starting point of the dissertation is that recently *multilevel constitutionalism* has become part of constitutional thinking. The national constitutional systems are each part of several legal systems created by states and connect with each other on several levels. *Horizontal and vertical communication* networks exist between the national and international institutions. Horizontal communication means that institutions and officials at the national level – such as the government and its members, regulators, courts, constitutional courts – communicate with their foreign counterparts in a formal or informal way. Vertical communication occurs between institutions of international organizations and the institutions of their member states. These networks are also interlinked with each other. These processes are significant in favour of democracy, the rule of law and human rights protection. The dialogue between the practice of international human rights courts and the case-law of the national constitutional courts is part of this multilevel communication, and likewise the interaction between the European Court of Human Rights and the national constitutional courts, which is the subject of the dissertation. The system created by the Council of Europe is the oldest and the most effective regional mechanism in Europe regarding human rights protection. The dialogue between the case-law of the European Court of Human Rights and the constitutional courts contributes to the evolution and development of the European human rights approach based on common foundations.

The dissertation examines the interaction between the European Court of Human Rights and the constitutional courts including other courts dealing with constitutional adjudication, studying the features, nature and practical impact of human rights adjudication and its practical effects. The research focuses on the case-law of the courts, and particularly on how the courts influence each other's interpretation on human rights through their rulings in similar cases. The analysis of the interaction is made in connection with a particular human rights issue, specifically the freedom of speech and the freedom of the press, more precisely the freedom of expression about public persons, the limits of these expressions developed by the courts and the methods of judicial balancing in such cases.

Compared to the interaction between the European Court of Human Rights and constitutional courts in general, *the influence of the judicial practices on each other is special* regarding freedom of expression, particularly in cases regarding public persons.

The *U. S. Supreme Court* established the constitutional principles and measures of the decision-making regarding expressions about public persons proceeding from the common law traditions and principles, maintaining some part of them and departing and transforming some other parts of them in the second half of the eighteenth century. After that these tests and constitutional practices became such standards for the European courts among others that they affected both the case-law of the Strasbourg Court and the interpretations of the national constitutional courts. Although these courts considered the principles and practices established by the U. S. Supreme Court as an important starting point, they modified them with respect to the European traditions and relations and they supplemented them with new elements. For this reason, the inquiry of the relevant case-law of the U. S. Supreme Court and the examination of the effects of that was essential to the analysis of the interaction between the ECtHR and the European constitutional courts. The highlighted elements of the examination of the interaction were the case-law of the *German Federal Constitutional Court* and the *Hungarian Constitutional Court*. The reason for this is that the practice of the German Federal Constitutional Court is significant in Europe and it influences both the case-law of the ECtHR and the constitutional courts. The detailed examination of the case-law of the Hungarian Constitutional Court is reasonable because the dissertation can provide a comprehensive picture about the Hungarian practice and make conclusions on it. The dissertation can contribute to the academic legal analysis of the case-law of the Hungarian Constitutional Court and could explore such viewpoints which may be instructive and useful even for the judicial practice. Beside the above mentioned practices I have studied from a wider perspective, I endeavoured to explore the tendencies of the case-law of *some other European courts dealing with constitutional adjudication* and to indicate the demonstrable effects in the relevant parts of the dissertation.

In the theoretical and institutional part of the dissertation, first, I detected those processes that are taking place even during these days, and which have contributed to the evolution and development of the multilevel constitutionalism, and as part of it, the dialogue between the courts. I described the main phases of the rise of the *universal human rights approach*, the main statements of this conception, and then I explained the main arguments of one of those conceptions that appeared against the universal human rights approach, which is relevant regarding the topic of the dissertation, namely the *cultural relativism*. Subsequently, I explored some of the relevant aspects of *the*

connection between the globalization and law. Then I demonstrated the general features and the possible forms of the *dialogue between courts*. After that I expounded the instruments that are subjects of my analysis, focusing on those of their characteristics which are necessary to be examined in order to carry out the analysis of the case-law. After reviewing the definition of *constitution and constitutionalism* and the *types of the norms of the constitution*, I determined the features of *constitutional adjudication*. I described the constitutional adjudication as an activity focusing on those five characteristics which are the most distinctive features of this activity and which correspond to the features of the Strasbourg Court from certain perspective, thus they justify the interaction between them. Subsequently, I examined the *constitutional features of the Strasbourg human rights mechanism*. After exploring the similarities between the Convention and the constitutions, I described the similarities between the practice of the Court and the constitutional courts. Beside the similarities, I also pointed out the differences between them in order to get a comprehensive overview on those characteristics of these systems which are necessary to the analysis. In the whole dissertation I used the definitions in the same sense as I determined them in these chapters.

In the second part of the dissertation which is about the human rights analysis, I began with the introduction of the characteristics of *freedom of speech and the press*, pointing out what kind of expressions are protected by these rights. In order to highlight the nature, purpose and function of these rights in a democratic society, I introduced, arranged and compared the related *theoretical-historical justification theories*. I illustrated the major significance of these rights in a democratic society through the justifications and their joint appearance in the judicial practice, and in connection with that I also indicated the directions of the effects between the courts. Subsequently, I delineated the *possible restrictions* of these rights, then I examined the *conflict between human rights regarding the criticism about public persons*. I demonstrated the different conceptions based on the related judicial case-law. Furthermore, I analysed in detail the interaction between the courts based on those considerations which occurs during the judicial balancing in such cases. The first angle of the analysis of the interaction is who belongs to this category of persons according to the examined judicial practices. After the detailed analysis of the categories of public persons, I arranged those arguments of the theoretical justifications which confirm the constitutional principle that public persons must tolerate more public criticism about themselves, than other individuals.

After that, I continued the analysis along the *types of the expressions* and the *other related circumstances that occur during the judicial balancing*. I examined the case-law of the courts separately regarding *statement of facts, quotation and report, value judgments* and *value judgments based on facts*. In doing so, I described the *tests* applied by the courts during their decision-making in these cases and the *circumstances* that influence the judicial reasoning and the result of the decision. As a result of the analysis of the connection between the examined courts I summarised their effects on each other regarding the above mentioned factors in separate subchapters. Besides providing an overview on the application of arguments and measures adopted and further developed by the courts, I also tried to find the crucial distinctions between their reasoning.

Irodalomjegyzék

1. Felhasznált irodalom

ALBARINO, Ruiloba J. – GALERA, S.: *European Regional Tradition – The Council of Europe*, In: GALERA, S. (ed.): *Judicial Review, A Comparative Analysis Inside the European Legal System*, Council of Europe Publishing, 2010.

ALKEMA, Evert Albert: *The Convention as a constitution and its Court as a constitutional court*, In: MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius (eds.): *Protecting Human Rights: The European Perspectives, Studies in memory of Rolv Ryssdal*, Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000.

AKSENOVA, Marina: *Anchugov and Gladkov is not Enforceable: the Russian Constitutional Court Opines in its First ECtHR Implementation Case*, *Opinio Iuris*, April 25, 2016.

ASH, Timothy Garton: *Free Speech, Ten Principles for a Connected World*, Yale University Press, New Haven, London, 2016.

AUST, Anthony: *Handbook of International Law, Second Edition*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2010.

ÁLVAREZ, L. Á. – GÖTTINGER, V. – HARTWIG, M. – LACHMAYER, K. – SUCKER, F., *A "valódi" alkotmányjogi panasz és elbírálásának főbb jellemzői*, *Alkotmánybírószági Szemle*, 2011/2. (Az Alkotmánybírószági Szemle szerkesztőségének összeállítása és fordítása Jakab András közreműködésével).

BACKER, Larry Catá: *Harmonizing Law in an Era of Globalization – Convergence, Divergence, and Resistance: An Introduction and Analysis*, In: BACKER, Larry Catá (ed.): *Harmonizing Law in an Era of Globalization – Convergence, Divergence, and Resistance*, Carolina Academic Press, Durham, North Carolina, 2007.

BAKER, Edwin C.: *Human Liberty and Freedom of Speech*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1989.

BALOGH Éva: *A megkülönböztetés művészete: bírói mérlegelés a közszereplőkkel kapcsolatos közlések szabadsága kapcsán*, Fundamentum, 2016/1.

BALOGH Éva: *A precedens jellegű bíráskodás elemei az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában: A közszereplők tűrési kötelezettségének fokozatossága*, Közjogi Szemle, 2018/3.

BALOGH Éva: *Alkotmánybíróság útvesztőben, Széljegyzetek a magyar Alkotmánybíróság közszereplőkkel kapcsolatos közlések megítélésére vonatkozó legutóbbi döntéseire*, Fundamentum, 2018/2.

BALOGH Éva: *Az Alkotmánybíróság határozata a közéleti szereplők bírálhatóságáról, A véleménynyilvánítás szabadsága, a demokratikus vita és az emberi méltóság*, Jogesetek Magyarázata, 2014/3.

BALOGH Éva: *Egy lépést hátra – A magyar Alkotmánybíróság döntése az internetes hozzászólásokért való felelősségről*, Pro Futuro, 2015/1.

BALOGH Éva: *Hogyan tovább, Európa? Beszámoló a European Constitutional Democracy in Peril – People, Principles, Institutions című konferenciáról*, Parlamenti Szemle, 2016/2.

BÁN Tamás: *Az Európa Tanács ötven éve: tagságunk hatásai a magyar jogfejlődésre*, Acta Humana, 1999/35-36.

BARAK, Aharon: *The Judge in a Democracy*, Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2006.

BARENDT, Eric: *An Introduction to Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, New York, 1998.

BARENDT, Eric: *Freedom of Expression*, In: ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

BARENDT, Eric: *Freedom of Speech*, Oxford University Press, Oxford, 2007.

BAYER Judit: *A közélet és közszereplés fogalmának változásai a webes társadalomban, Vállalati rágalmozás vagy fogyasztói kritika?* Médiakutató, 2005/3.

BECK, Ulrich: *Mi a globalizáció? A globalizmus tévedései – Válaszok a globalizációra*, Belvedere, Szeged, 2005. (G. Klement Ildikó fordítása).

BEDŐ Iván: *Van sok rossz hírünk, Véleményformáló robotok, álhírek a Facebookon, mellbimbó és gyűlölet*, HVG, 2016/48.

BELAVUSAU, Uladzislau: *Freedom of Speech, Importing European and US Constitutional Models in Transitional Democracies*, Routledge, London, New York, 2013.

BERNHARDT, Rudolf: *Human Rights and Judicial Review: The European Court of Human Rights*, In: BEATTY, David M. (ed.): *Human Rights and Judicial Review. A Comparative Perspective*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, Boston, London, 1994.

BESSON, Samantha: *European Human Rights, Supranational Judicial Review and Democracy – Thinking Outside the Judicial Box*, In: POPELIER, Patricia – VAN DE HEYNING, Catherine – VAN NUFFEL, Piet (eds.): *Human Rights protection in the European legal order, The interaction between the European and the national courts*, Intersentia, Cambridge, Antwerp, Portland, 2011.

BIEBER Ivóna: *Von Hannover Németország elleni ügye (2)*, Fundamentum, 2012/3.

BLASI, Vincent: *The Checking Value in First Amendment Theory*, American Bar Foundation Research Journal, Vol. 2. No. 3. (1977).

BLUTMAN László: *A nemzetközi jog használata az Alkotmány értelmezésénél*, Jogtudományi Közlöny, 2009/7-8.

BODNAR, Adam: *Poland: EU driven democracy?* In: MORLINO, Leonardo – SADURSKI, Wojciech (eds.): *Democratization and the European Union. Comparing Central and Eastern European post-communist countries*, Routledge, London, New York, 2010.

BRAGYOVA András: *Az alkotmánybíráskodás elmélete*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézete, Budapest, 1994.

BRAGYOVA András: *Az értelmezés hatalma, Az alkotmánybíráskodás és az Emberi Jogok Európai Bírósága kapcsolata, különös tekintettel Magyarországra*, Alkotmánybíráskodási Szemle, 2011/1.

BRAGYOVA András: *Vannak-e megváltoztathatatlan normák az alkotmányban?* In: BRAGYOVA András (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Holló András hatvanadik születésnapjára*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2003.

BRONAUGH, Richard: *Persuasive Precedent*, In: GLODSTEIN, Laurence (ed.): *Precedent in Law*, Oxford University Press, Oxford, 1991.

BUITENWEG, Rob: *Human Rights, Human Plights in a Global Village*, Clarity Press, INC., Atlanta, 2007.

CAPPELETTI, Mauro – COHEN, William, *Az alkotmánybíráskodás története és jelenkori elterjedése*, In: PACZOLAY Péter (szerk.): *Alkotmánybíráskodás – Alkotmányértelmezés*, Rejtjel, Budapest, 2003.

CASSESE, Antonio: *Human Rights in a Changing World*, Temple University Press, Philadelphia, 1990.

CASSESE, Sabino: *The Globalization of Law*, Journal of International Law and Politics, Vol. 37. No. 4. (2005).

CHANG, Wen-Chen – YEH: Jiunn-Rong, *Internationalization of Constitutional Law*, In: ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

CHRONOWSKI Nóra: *Globális vagy lokális alkotmányosság?*, *Jogelméleti Szemle*, 2015/4.

CHOUDHRY, Sujit: *Migration as a new metaphor in comparative constitutional law*, In: CHOUDHRY, Sujit (ed.): *The Migration of Constitutional Ideas*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

D. TÓTH Balázs: *A precedensalapú döntéshozatal alapkérdései a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában*, *Fundamentum*, 2009/4.

D. TÓTH Balázs: *A rendesbírósági és az alkotmánybírósági precedensalkalmazás egy esete: az adótartozásért való mögöttes felelősség megállapítása*, *Alkotmánybírósági Szemle*, 2014/2.

DEÁK Izabella: *A nép nevében? Az alkotmányos demokrácia lehetséges változatai és valós riválisai - Konferenciabeszámoló*, *Fundamentum*, 2015/4.

DE VISSER, Maartje: *Constitutional Review in Europe, A Comparative Analysis*, Hart Publishing, Oxford, Portland, 2014.

DE WET, Erika: *The Constitutionalization of Public International Law*, In: ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

DICEY, Albert Venn: *Bevezetés az angol alkotmányjogba*, Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, Budapest, 1902. (Tarnai János fordítása).

DONELLY, Jack: *Cultural Relativism and Universal Human Rights*, *Human Rights Quarterly*, Vol. 6. No. 4. (1984).

DONELLY, Jack: *The Relative Universality of Human Rights*, Human Rights Quarterly, Vol. 29. No. 2. (2007).

DONELLY, Jack: *Universal Human Rights in Theory and Practice*, Third Edition, Cornell University Press, Ithaca, London, 2013.

DORSEN, Normann: *The Relevance of Foreign Legal Materials in U.S. Constitutional Cases: A Conversation between Justice Antonin Scalia and Justice Stephen Breyer*, International Journal of Constitutional Law, Vol. 3. No. 4. (2005).

DORSEN, Norman – ROSENFELD, Michel – SAJÓ, András – BAER, Susanne: *Comparative Constitutionalism, Cases and Materials. Second Edition*, West, St. Paul, 2010.

DRINÓCZI Tímea: *Az alkotmányos párbeszéd, A többszintű alkotmányosság alkotmánytana és gyakorlata a 21. században*, MTA TK JTI, Budapest, 2017.

DRINÓCZI Tímea: *Alkotmányos párbeszéd-elméletek*, JURA, 2012/2.

DUPRÉ, Catherine: *Importing the Law in Post-Communist Transitions, The Hungarian Constitutional Court and the Right to Human Dignity*, Hart Publishing, Oxford, Portland, 2003.

DUXBURY, Neil: *The Nature and Authority of Precedent*, Cambridge University Press, Cambridge, 2008.

DWORKIN, Ronald: *Az alkotmány morális értelmezése és a többségi elv*, Fundamentum, 1997/1.

DWORKIN, Ronald: *Foreward*, In: HARE, Ivan – WEINSTEIN, James (eds.): *Extreme Speech and Democracy*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2009.

DWORKIN, Ronald: *Freedom's Law, The Moral Reading of the American Constitution*, Oxford University Press, New York-Oxford, 1996.

DWORKIN, Ronald: *Justice for Hedgehogs*, Belknap Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2011.

DWORKIN, Ronald: *Sovereign Virtue, The Theory and Practice of Equality*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2002.

DWORKIN, Ronald: *Taking Rights Seriously*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1997.

DWORKIN, Ronald: *The Right to Ridicule*, New York Review of Books, Vol. 53. No. 5. March 23, 2006.

EDMONDSON, Aimee: *In Sullivan's Shadow: The Use and Abuse of Libel Law Arising from the Civil Rights Movement 1960-89*, Journalism History, Vol. 37. No. 1. (2011) 27-38.

EPSTEIN, Richard A.: *Was New York Times v. Sullivan Wrong?*, University of Chicago Law Review, Vol. 53. No. 782. (1986).

FABBRINI, Federico – MADURO, Miguel Poiares: *Supranational Constitutional Courts*, In: Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law, 2016.

FAZEKAS Dániel: *Így működött az alternatív média a francia elnökválasztási kampányban*, PC blog, 2017. szeptember 22.

FLECK Zoltán: *Egy indítvány szándékai*, Fundamentum, 2006/3.

FRIEDMAN, Barry – SAUNDERS, Cheryl: *Symposium: Constitutional Borrowing, Editor's Introduction*, International Journal of Constitutional Law, Vol. 1. No. 2. (2003).

GÁLIK Mihály – POLYÁK Gábor: *Médiaszabályozás*, KJK-Kerszöv, Budapest, 2005.

GARDBAUM, Stephen: *Human Rights and International Constitutionalism*, In: DUNOFF, Jeffrey L. – TRACHTMANN, Joel P. (eds.): *Ruling the World? Constitutionalism, International Law, and Global Governance*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009.

GARDBAUM, Stephen: *Human Rights as International Constitutional Rights*, *The European Journal of International Law*, Vol. 19. No. 4. (2008).

GERARDS, Janneke: *The European Court of Human Rights*, In: JAKAB, András – DYEUVRE, Arthur – ITZCOVICH, Giulio (eds.): *Comparative Constitutional Reasoning*, Cambridge University Press, Cambridge, 2017.

GIDDENS, Anthony: *Elszabadult világ, Hogyan alakítja át az életünket a globalizáció?*, Napvilág, Budapest, 2005. (Gárdos János fordítása).

GINSBURG, Tom: *The Global Spread of Constitutional Review*, In: CALDEIRA, Gregory A. – KELEMEN, Daniel R. – WHITTINGTON, Keith E. (eds.): *The Oxford Handbook of Law and Politics*, Oxford University Press, 2008.

GINSBURG, Tom – ELKINS, Zachary: *Ancillary Powers of Constitutional Courts*, *Texas Law Review*, Vol. 87. No. 7. (2009).

GLAS, Lize R., *The Functioning of the Pilot-Judgment Procedure of the European Court of Human Rights in Practice*, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, Vol. 34. No. 1. (2016).

GOLDSWORTHY, Jeffrey: *Constitutional Interpretation*, In: ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

GREER, Steven: *The Interpretation of the European Convention on Human Rights: Universal Principle or Margin of Appreciation?*, *UCL Human Rights Review*, Vol. 3. (2010).

GRIMM, Dieter: *Types of Constitutions*, In: ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

GYÖRFI Tamás: *A többségi döntés tartalmi korlátai és az alkotmánybíráskodás*, In: JAKAB András – KÖRÖSÉNYI András: *Alkotmányozás Magyarországon és máshol*, Új Mandátum, Budapest, 2012.

HALMAI Gábor: *Alkotmányjog - Emberi Jogok – Globalizáció, Az alkotmányos eszmék migrációja*, L'Harmattan, Budapest, 2013.

HALMAI Gábor: *A vélemény szabadság határai*, Atlantisz, Budapest, 1994.

HALMAI Gábor: *Becsületvédelem és sajtószabadság*, Fundamentum, 2004/4.

HALMAI Gábor: *Kommunikációs jogok*, Új Mandátum, Budapest, 2002.

HALMAI Gábor: *Közszereplők személyiségvédelme kontra közügyek vitathatósága*, Fundamentum, 2000/2.

HALMAI, Gábor: *The Use of Foreign Law in Constitutional Interpretation*, In: ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

HALMAI Gábor – TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*, Osiris, Budapest, 2003.

HAMILTON, Alexander – MADISON, James – JAY, John: *A föderalista, Értekezések az amerikai alkotmányról*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1998. (Balabán Péter fordítása).

HANÁK András: *Meddig nyújtható a magyar szólásszabadság? Amicus Curiae az Alkotmánybíróság előtt folyamatban lévő ügyben*, Fundamentum, 2001/2.

HANÁK András: *Szabad és felelős sajtót! - Lehetőségek az új Ptk.-ban*, Fundamentum, 2007/3.

HART, Herbert L. A.: *A jog fogalma*, Osiris, Budapest, 1995. (Takács Péter fordítása).

HEGYI Szabolcs: *A személy alkotmányjogi fogalma és felfogásai*, In: MENYHÁRD Attila – GÁRDOS–ORORSZ Fruzsina, *Személy és személyiség a jogban*, Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

HIRSCHL, Ran: *On the Blurred Methodological Matrix of Comparative Constitutional Law*, In: CHOUDHRY, Sujit (ed.): *The Migration of Constitutional Ideas*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

JACKSON, Vicki C.: *Comparative Constitutional Law: Methodologies*, In: ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

JACKSON, Vicki C.: *Constitutions as „Living Trees”?* *Comparative Constitutional Law and Interpretive Metaphors*, *Fordham Law Review*, Vol. 75. (2006).

JAVORNICZKY István – KARDOS Gábor: „*Irányt mutatunk, de nem avatkozunk be durván a nemzeti jogokba*” – Baka Andrással, a strasbourgi emberi jogi bíróság bírójával *Javorniczky István és Kardos Gábor beszélget*, *Fundamentum*, 2000/4.

KANT, Immanuel: *Az örök béke*, Lantos, Budapest, 1918. (Babits Mihály fordítása).

KARDOS Gábor: *Emberi jogok egy új korszak határán*, T-Twins, Budapest, 1995.

KARDOS Gábor – LATTMAN Tamás (szerk.): *Nemzetközi jog*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2010.

KELLER, Helen – STONE SWEET, Alec (eds.): *A Europe of Rights, The Impact of the ECHR on National Legal Systems*, Oxford University Press, Oxford, 2008.

KEMPEES, Peter: „*Legitimate aims*” *in the case-law of the European Court of Human Rights*, In: MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER,

Luzius (eds.): *Protecting Human Rights: The European Perspectives, Studies in memory of Rolv Ryssdal*, Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000.

KENNEDY, David: *The Mystery of Global Governance*, In: DUNOFF, Jeffrey L. – TRACHTMANN, Joel P. (eds.): *Ruling the World? Constitutionalism, International Law, and Global Governance*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009.

KIS János: *Alkotmánybíráskodás a mérlegen (I. rész)*, Fundamentum, 1999/3.

KIS János: *Alkotmányos Demokrácia, Három tanulmány*, INDOK, Budapest, 2000.

KIS János: *Illusztráció az ügynökögyhöz, Egy másik olvasat*, In: KIS János: *Az összetorlódott idő, Politikai írások, 1992-2013*, Kalligram, Pozsony, 2013.

KIS János: *Jelképekről, demokráciáról*, In: KIS János: *Az állam semlegessége*, Atlantisz, Budapest, 1997.

KIS János: *Népszuverenitás*, Fundamentum, 2006/2.

KIS János: *Szólásszabadság és náci beszéd*, In: KIS János: *Az állam semlegessége*, Kalligram, Pozsony, 2015.

KIS János: *Vannak-e emberi jogaink?*, Stencil Kulturális Alapítvány, Budapest, 2003.

KLEIN, Eckart: *Should the binding effect of the judgments of the European Court of Human Rights be extended?*, In: MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius (eds.): *Protecting Human Rights: The European Perspectives, Studies in memory of Rolv Ryssdal*, Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000.

KOKOTT, Juliane, *From Reception and Transplantation to Convergence of Constitutional Models in the Age of Globalization*, In: STARCK, Christian (ed.): *Constitutionalism, Universalism and Democracy – a comparative analysis, The German*

Contributions to the Fifth World Congress of the International Association of Constitutional Law, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1999.

KOLTAY András: *A szólásszabadság alapvonalai - magyar, angol, amerikai és európai összehasonlításban*, Századvég, Budapest, 2009.

KOVÁCS Kriszta: *Az alkotmánybíráskodás lényeges tartalma*, Alkotmánybírószági Szemle, 2011/1.

KOVÁCS Kriszta: *Az Emberi jogok európai egyezménye és az uniós jog szerepe az alapjogi ítélkezésben*, In: SOMODY Bernadette (szerk.): *Alapjogi bíráskodás – Alapjogok az ítélkezésben*, L'Harmattan, Budapest, 2013.

KOVÁCS Kriszta: *Közös kincseink, Két jogelv: a „foglyul ejtett közönség” és a „tájékozott beleegyezés”*, In: CHRONOWSKI Nóra – POZSÁR–SZENTMIKLÓSY Zoltán – SMUK Péter – SZABÓ Zsolt (szerk.): *A szabadságszerető embernek, Liber Amicorum István Kukorelli*, Gondolat, Budapest, 2017.

KOVÁCS Kriszta: *Méltóságon alul, Szélgjegyzetek a Polt Péter kontra Kis János perhez*, In: KOVÁCS Kriszta – TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Lehetséges, Kis Jánosnak tanítványaitól*, Kalligram, Pozsony, 2013.

KOVÁCS, Kriszta – TÓTH, Gábor Attila: *Hungary's Constitutional Transformation*, European Constitutional Law Review, Vol. 7. No. 2. (2011).

KOVÁCS Péter: *Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítéletére való hivatkozás újabb formulái és technikái a magyar Alkotmánybíróság, valamint néhány más európai alkotmánybíróság mai gyakorlatában*, Alkotmánybírószági Szemle, 2013/2.

KÖRNYEI Ágnes: *Regionalizmus az egyetemessé váló emberi jogokban, különös tekintettel az Amerikai Államok Szervezetére*, Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, Budapest, 1999.

KUMM, Mattias: *The Cosmopolitan Turn in Constitutionalism*, In: DUNOFF, Jeffrey L. – TRACHTMANN, Joel P. (eds.): *Ruling the World? Constitutionalism, International Law, and Global Governance*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009.

LAZAREVA, Marina: *Russian Constitutional Court and ECtHR, Time for a Constructive Dialogue*, In: SMUK, Péter (ed.): *Costs of Democracy*, Gondolat, Budapest, 2016.

LETSAS, George: *A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights*, Oxford University Press, Oxford, 2009.

LEWIS, Anthony: *Make no law, The Sullivan case and the First Amendment*, Vintage Books, New York, 1991.

LOMNICI Zoltán: *A Legfelsőbb Bíróság elnökének alkotmánybíróvági indítványa*, Fundamentum, 2006/3.

MAHONEY, Paul: *The European Court of Human Rights as a Case-Study*, In: BAUDENBACHER, Carl (ed.): *Dispute Resolution*, German Law Publishers, Stuttgart, 2009.

MARSAN-RAVENTÓS, Clara, *From Judicial Dialogue to Cosmopolitan Norms, Enhancing Democracy in Globalised States*, In: Müller, Amrei (ed. in collaboration with Kjos, Hege Elisabeth), *Judicial Dialogue and Human Rights*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2017.

MCBRIDE, Jeremy: *The Necessity Test in the Jurisprudence of the Hungarian Constitutional Court and the European Court of Human Rights*, In: HALMAI, Gábor (ed.): *The Constitution Found? The First Nine Years of Hungarian Constitutional Review of Fundamental Rights*, INDOK, Budapest, 2000.

MCCRUDDEN, Christopher: *Judicial Comparativism and Human Rights*, In: ÖRÜCÜ, Esin – NELKEN, David (eds.): *Comparative Law: A Handbook*, Hart Publishing, Oxford, 2007.

MEIKLEJOHN, Alexander: *Free Speech And Its Relation to Self-Government*, In: MEIKLEJOHN, Alexander: *Political Freedom, The Constitutional Powers of the People*, Oxford University Press, New York, 1965, 16-28. (Első megjelenés: *Free Speech and Its Relation to Self-Government*, New York, Harper Bros, 1948.)

MEIKLEJOHN, Alexander: *The First Amendment is an Absolute*, *The Supreme Court Law Review* (1961).

MEUWESE, Anne – SNEL, Marnix: *'Constitutional Dialogue': An Overview*, *Utrecht Law Review*, Vol 9. No. 2. (2013).

MICHAELS, Ralf: *Globalization and Law: Law Beyond the State*, In: BANAKAR, Reza – TRAVERS, Max (eds.): *Law and Social Theory*, Hart Publishing, Oxford, 2013.

MILL, John Stuart: *A szabadságról*, Európa, Budapest, Kiterion, Bukarest, 1983. (Pap Mária fordítása).

MILO, Dario: *Defamation and Freedom of Speech*, Oxford University Press, Oxford, 2008.

MILTON, John: *Areopagitica*, In: MILTON, John: *Az angol forradalom tükre*, Gondolat, Budapest, 1975.

MOLNÁR Péter: *Gondolatbátorság, Szólásszabadság és közbeszélgetés az Egyesült Államokban és Magyarországon*, Új Mandátum, Budapest, 2002.

MOWBRAY, Alastair: *The Interlaken Declaration – the Beginning of a New Era for the European Court of Human Rights?*, *Human Rights Law Review*, Vol. 10. No. 3. (2010).

MOWBRAY, Alastair: *An Examination of the European Court of Human Rights' Approach to Overruling its Previous Case-law*, *Human Rights Law Review* Vol. 9. No. 2. (2009).

MURPHY, Walter F.: *Az alkotmányértelmezés művészete (Bevezető ismertetés)*, In: PACZOLAY Péter (szerk.): *Alkotmánybíráskodás – Alkotmányértelmezés*, Rejtjel, Budapest, 2003.

NÉMETH András: *Hír, érték nélkül, Álhírek és hitek, közösségi oldalak, demokráciadeficit*, HVG, 2017/16.

NÉMETH Lajos (fel. szerk.): *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*, Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

NIMMER, Melville B.: *The Right to Speak from Times to Time: First Amendment Theory Applied to Libel and Misapplied to Privacy*, California Law Review, Vol. 56. No. 4. (1968).

PACZOLAY Péter: *Alkotmánybíráskodás a politika és a jog határán*, In: PACZOLAY Péter (szerk.): *Alkotmánybíráskodás – Alkotmányértelmezés*, Rejtjel, Budapest, 2003.

PAP, András L.: *Democratic Decline in Hungary, Law and Society in an Illiberal Democracy*, Routledge, London, New York, 2018.

PERJU, Vald: *Constitutional Transplants, Borrowing, and Migration*, In: ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

PETERS, Anne: *Compensatory Constitutionalism: The Function and Potential of Fundamental International Norms and Structures*, Leiden Journal of International Law, Vol. 19. No. 3. (2006).

PETERS, Anne: *Membership in the Global Constitutional Community*, In: KLABBERS, Jan – PETERS, Anne – ULFSTEIN, Geir (eds.): *The Constitutionalization of International Law*, Oxford University Press, 2009.

POKOL Béla: *A jurisztokrácia és a demokrácia határvonalán*, Jogelméleti Szemle, 2015/4.

POKOL Béla: *Globális uralmi rend és állami szuverenitás*, Jogelméleti Szemle, 2014/1.

POLGÁRI Eszter: *Az Alkotmánybíróság esete az Emberi Jogok Európai Egyezményével: Az elvárások és a gyakorlat*, Fundamentum, 2015/4.

POLGÁRI Eszter: *A strasbourgi bíróság és az európai konszenzus, Értelmezési módszer vagy utólagos igazolás?* Fundamentum, 2005/1.

POLGÁRI Eszter: *A tagállami jog-összehasonlítás az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában*, Fundamentum, 2012/3.

POLYÁK Gábor: *A médiarendszer kialakítása, A piacra lépés és a hozzáférés alkotmányjogi, közösségi jogi és összehasonlító jogi elemzése*, HVG-Orac, Budapest, 2008.

POLYÁK Gábor: *Facebook-szabályozás Németországban: kockázatok és mellékhatások*, Mérték Blog, 2017. szeptember 21.

POLYÁK Gábor: *Haladék a sajtószabadságnak*, Fundamentum, 2002/1.

POLYÁK Gábor: *Közérdek és kiegyensúlyozottság a médiaszabályozásban*, JURA, 2002/2.

POLYÁK Gábor: *Médiaszabályozás, médiapolitika, Technikai, gazdasági és társadalomtudományi összefüggések*, Gondolat, PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest, Pécs, 2015.

POLYÁK Gábor: *Pluralizmus és médiaszabályozás*, Jogtudományi Közlöny, 2009/5.

PEPELIER, Patricia – VAN DE HEYNING, Catherine – VAN NUFFEL, Piet (eds.): *Human Rights protection in the European legal order, The interaction between the European and the national courts*, Intersentia, Cambridge, Antwerp, Portland, 2011.

POST, Robert C.: *The Constitutional Concept of Public Discourse: Outrageous Opinion, Democratic Deliberation, and Hustler Magazine v. Falwell*, Harvard Law Review, Vol. 103. No. 3. (1990).

POST, Robert C.: *The Social Foundations of Defamation Law: Reputation and the Constitution*, California Law Review, Vol. 74. No. 3. (1986).

POZSÁR-SZENTMIKLÓSY Zoltán: *Az alapjogi tesztek rendeltetése*, Alkotmánybírósági Szemle, 2013/2.

PREBENSEN, Soren C.: *Evolutionary interpretation of the European Convention on Human Rights*, In: MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius (eds.): *Protecting Human Rights: The European Perspectives, Studies in memory of Rolv Ryssdal*, Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000.

PRIBULA László: *A sajtó-helyreigazítás bírósági gyakorlata*, HVG-Orac, Budapest, 2012.

QUINT, Peter E.: *A Return to Lüth*, Roger Williams University Law Review, Vol. 16. No. 73. (2011).

RAISZ Anikó: *Az Emberi Jogok Európai és Amerikaközi Bíróságának egymásra hatása*, PhD értekezés, Miskolc, 2009.

RAZ, Joseph: *Free Expression and Personal Identification*, In: RAZ, Joseph: *Ethics in the Public Domain – Essays in the Morality of Law and Politics*, Clarendon Press, Oxford, 1995.

RIEDEL, Eibe: *Universality of Human Rights and Cultural Pluralism*, In: STARCK, Christian (ed.): *Constitutionalism, Universalism and Democracy – a comparative analysis, The German Contributions to the Fifth World Congress of the International Association of Constitutional Law*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1999.

- SAJÓ András: *A szólásszabadság kézikönyve*, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005.
- SAJÓ András: *Az önkorlátozó hatalom*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Budapest, 1995.
- SARKADY Ildikó: *A közszereplők személyiségvédelme a bírói gyakorlatban*, Médiakutató, 2006/3.
- SARTORI, Daria: *Gap-Filling and Judicial Activism in the Case-Law of the European Court of Human Rights*, Tulane European and Civil Law Forum, Vol. 29. (2014).
- SCANLON, Thomas: *A Theory of Freedom of Expression*, Philosophy and Public Affairs, Vol. 1. No. 2. (1972).
- SCHAUER, Frederick: *A szólásszabadság és a „demokrácia érve”*, In: SCHAUER, Frederick: *A demokrácia és a szólásszabadság határai – Válogatott tanulmányok*, Complex, Budapest, 2014. (Molnár Péter fordítása).
- SCHAUER, Frederick: *Free speech: a philosophical enquiry*, Cambridge University Press, Cambridge, 1982.
- SCHAUER, Frederick: *Kategóriák és az Első Alkotmánykiegészítés, Dráma három felvonásban*, In: SCHAUER, Frederick: *A demokrácia és a szólásszabadság határai – Válogatott tanulmányok*, Complex, Budapest, 2014. (Mezősi Miklós fordítása).
- SCHAUER, Frederick: *Különleges legyen-e a szólás?*, In: SCHAUER, Frederick: *A demokrácia és a szólásszabadság határai – Válogatott tanulmányok*, Complex, Budapest, 2014. (Kató Eszter fordítása).
- SCHAUER, Frederick: *Public Figures*, William & Mary Law Review, Vol. 25. No. 5. (1984).
- SINCLAIR, Michael, *Precedent, Super-Precedent*, George Mason Law Review Vol. 14. No. 2. (2007).

SLAUGHTER, Anne-Marie: *A Global Community of Courts*, Harvard International Law Journal, Vol. 44. No. 1. (2003).

SLAUGHTER, Anne-Marie: *A New World Order*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 2004.

SLAUGHTER, Anne-Marie: *A Typology of Transjudicial Communication*, University of Richmond Law Review, Vol. 29. No. 1. (1994).

SÓLYOM László: *Az alkotmánybírászkodás kezdetei Magyarországon*, Osiris, Budapest, 2001.

SÓLYOM László: *Pártok és érdekszervezetek az Alkotmányban (Előszó)*, Rejtjel, Budapest, 2004.

SOMODY Bernadette: *A rendőrarcképmás-ügy mint az alapjogi ítékezés próbája*, Fundamentum, 2016/1.

SOMODY Bernadette – SZABÓ Máté Dániel – VISSY Beatrix: *Az alapjogi bírászkodás kézikönyve*, HVG-ORAC, Budapest, 2013.

SPIELMANN, Daniel: *Jurisprudence of The European Court of Human Rights and the Constitutional System of Europe*, In: ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

STEINBEIS, Maximilian: *A nép ellenségei?*, szuveren.hu, 2016. november 22. (Tóth Gábor Attila fordítása).

SOTNE, Geoffrey R. – SEIDMAN, Louis Michael – SUNSTEIN, Cass R. – TUSHNET, Mark V. – KARLAN, Pamela S.: *Constitutional Law, Seventh Edition*, Wolters Kluwer Law & Business, New York, 2013.

STONE SWEET, Alec: *A Cosmopolitan Legal Order: Constitutional Pluralism and Rights Adjudication in Europe*, Global Constitutionalism, Vol. 1. No. 1. (2012).

STONE SWEET, Alec: *Governing with Judges: Constitutional Politics in Europe*, Oxford University Press, Oxford, 2000.

STONE SWEET, Alec – MATTHEWS, Jud: *Proportionality Balancing and Global Constitutionalism*, Yale Law School Faculty Scholarship Series, No. 14, March, 2008.

SUNSTEIN, Cass R.: *Low Value Speech Revisited*, Northwestern University Law Review, Vol. 83. No. 3. (1989).

SZABÓ Gábor: *Szétszakadó világunk, A globalizáció emberi jogi kockázatai*, Publikon, Pécs, 2010.

SZABÓ Máté Dániel: *Nyilvános magánszféra – Hol a határ?* In: DEZSŐ Márta – KUKORELLI István (szerk.): *Ünnepi kötet Sári János egyetemi tanár 70. születésnapja tiszteletére*, Rejtjel, Budapest, 2008.

SZALAYNÉ Sándor Erzsébet: *Interlaken – Izmir – Brighton: a strasbourgi jogorvoslati rendszer átalakítása*, Közjogi Szemle, 2013/1.

SZENTE Zoltán: *A nemzetközi és külföldi bíróságok ítéleteinek felhasználása a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában 1999-2008 között*, Jog, Állam, Politika, 2010/2.

TESÓN, Fernando R.: *International Human Rights and Cultural Relativism*, Virginia Journal of International Law, Vol. 25. No. 4. (1985).

TÓTH Gábor Attila: *A jogok törvénye, Értekezések az alkotmányos szabadságról*, Gondolat, Budapest, 2014.

TÓTH Gábor Attila: *A „nehéz eseteknél” a bíró erkölcsi felfogása jut szerephez, Sólyom Lászlóval, az Alkotmánybíróság elnökével Tóth Gábor Attila beszélget*, Fundamentum, 1997/1.

TÓTH Gábor Attila: *A szólás méltósága*, Századvég, 2008/2.

TÓTH Gábor Attila: *Az emberi jogok bírói védelme, Vázlatok az alapjogi bírászkodás megítéléséhez*, Társadalmi Szemle, 1995/7.

TÓTH Gábor Attila, *Demokrácia és diktatúra között: az autoritarizmus*, Fundamentum, 2016/2-4.

TÓTH Gábor Attila: *Életfogytig szabadláb, Alkotmányjogi Karcolatok*, Élet és Irodalom, Budapest, 2012.

TÓTH, Gábor Attila: *European Constitutional Ideas and the Rise of Authoritarianism*, Conference Paper, European Constitutional Democracy in Peril: People, Principles, Institutions, ELTE Budapest, University of Exeter UK, Budapest, 23-24 June 2016.

TÓTH Gábor Attila: *Túl a szövegen, Értekezés a magyar alkotmányról*, Osiris, Budapest, 2009.

TUSHNET, Mark: *Against Judicial Review*, Harvard Public Law Working Paper, No. 09-20, March 26, 2009.

TUSHNET, Mark: *Constitution*, In: ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

TUSHNET, Mark: *Taking the Constitution Away from the Courts*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1999.

TUSHNET, Mark: *The Inevitable Globalization of Constitutional Law*, Virginia Journal of International Law, Vol. 49. No. 4. (2009).

TWINING, William: *General Jurisprudence, Understanding Law from a Global Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge, New York, 2009.

UERPMMANN – WITZACK, Robert: *The Constitutional Role of International Law*, In: VON BOGDANDY, Armin – BAST, Jürgen (eds.): *Principles of European Constitutional Law, Second Revised Edition*, Hart, CH Beck, Oxford, Portland, 2011.

VAN DIJK, Pieter – VAN HOOF, Fried – VAN RIJN, Arjen – ZWAAK, Leo (eds.): *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Intersentia, Antwerpen, Oxford, 2006.

VON BOGDANDY, Armin: *Comparative Constitutional Law: A Continental Perspective*, In: ROSENFELD, Michael – SAJÓ, András (eds.): *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*, Oxford University Press, Oxford, 2012.

VON BOGDANDY, Armin: *Globalization and Europe: How to Square Democracy, Globalization, and International Law*, The European Journal of International Law, Vol. 15. No. 5. (2004).

VOBKUHLE Andreas: *Az emberi jogok védelme a bíróságok európai együttműködésében*, Alkotmánybírósági Szemle, 2013/1.

WALDRON, Jeremy: *The Core of The Case Against Judicial Review*, 115 The Yale Law Journal (2006).

WALDRON, Jeremy: *The Harm in Hate Speech*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 2012.

WALKER, Neil: *Multilevel Constitutionalism: Looking Beyond the German Debate*, LSE Europe in Question Discussion Paper Series, No. 8. (2009).

WHITE, Robin C. A. – OVEY, Calre (eds.): *The European Convention on Human Rights, Fifth Edition*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2010.

WILDHABER, Luzius: *A Constitutional Future For The European Court of Human Rights?*, Human Rights Law Journal, Vol. 5-7. No. 23. (2002).

WILDHABER, Luzius: *Precedent in the European Court of Human Rights*, In: MAHONEY, Paul – MATSCHER, Franz – PETZOLD, Herbert – WILDHABER, Luzius (eds.): *Protecting Human Rights: The European Perspectives, Studies in memory of Rolv Ryssdal*, Carl Heymanns Verlag KG, Köln, Berlin, Bonn, München, 2000.

ZUMBANSEN, Peer: *Comparative, global and transnational constitutionalism: The emergence of a transnational legal-pluraist order*, *Global Constitutionalism*, Vol. 1. No. 1. (2012).

2. Jogesetek jegyzéke

Az amerikai Legfelső Bíróság döntései

Abrams v. United States 250 U.S. 616 (1919)
Assosiated Press v. Walker, 388 U.S. 130 (1967)
Brandenburg v. Ohio, 395 U.S. 444 (1969)
Brown v. Board of Education of Topeka, 347 U.S. 483 (1954)
Curtis Publishing Company v. Butts, 388 U.S. 130 (1967)
Dun & Bradstreet v. Greenmoss Builders, 472 U.S. 749 (1985)
Garrison v. Louisiana, 379 U.S. 64 (1964)
Gertz v. Robert Welch, Inc., 418 U.S. 323 (1974)
Hustler Magazine, Inc. v. Falwell, 485 U.S. 46 (1988)
Marbury v. Madison, U.S. 137 (1803)
New York Times v. Sullivan, 376 U.S. 254 (1964)
Rosenblatt v. Baer, 383 U.S. 75, 86 (1966)
Rosenbloom v. Metromedia, Inc., 403 U.S. 29 (1971)
Time, Inc. v. Firestone, 424 U.S. 448 (1976)
Whitney v. California, 274 U.S. 357 (1927)
Wolston v. Reader's Digest Association, 433 U.S. 157 (1979)

Az Emberi Jogok Európai Bírósága döntései

A. v. Norway, Judgment of 9 April 2009.

Albert-Engelmann-Gesellschaft mbH v. Austria, Judgment of 19 January 2006.

Aleksandr Krutov v. Russia, Judgment of 3 December 2009.

Andrushko v. Russia, Judgment of 14 October 2010.

Animal Defenders International v. United Kingdom, Judgment of 22 April 2013.

Amann v. Switzerland, Judgment of 16 February 2000.

Axel Springer AG v. Germany, Judgment of 7 February 2012.

Axel Springer AG v. Germany (No. 2.), Judgment of 10 July 2014.

Barfod v. Denmark, Judgment of 22 February 1989.

Bergens Tidende and Others v. Norway, Judgment of 2 May 2000.

Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway, Judgment of 20 May 1999.

Błaja News Sp. Z O. O. v. Poland, Judgment of 26 November 2013.

Bodrožić and Vujan v. Serbia, Judgment of 23 June 2009.

Braun v. Poland, Judgment of 4 November 2014.

Brosa v. Germany, Judgment of 17 April 2014.

Bugan v. Romania, Judgment of 12 February 2013.

Castells v. Spain, Judgment of 23 April 1992.

Chauvy and Others v. France, Judgment of 29 June 2004.

Christine Goodwin v. United Kingdom, Judgment of 11 July 2002.

Colombani and Others v. France, Judgment of 25 June 2002.

Cossey v. United Kingdom, Judgment of 27 September 1990.

Cumpănă and Mazăre v. Romania, Judgment of 17 December 2004.

Dąbrowski v. Poland, Judgment of 19 December 2006.

De Haes and Gijssels v. Belgium, Judgment of February 24 1997.

Delfi AS v. Estonia, Judgment of 16 June 2015.

Dichand and Others v. Austria, Judgment of 26 February 2002.

Dyundin v. Russia, Judgment of 14 October 2008.

Egill Einarsson v. Iceland, Judgment of 7 November 2017.

Eon v. France, Judgment of 14 March 2013.

Europapress Holding D.O.O. v. Croatia, Judgment of 22 October 2009.

Falter Zeitschriften GmbH v. Austria (No. 2.), Judgment of 18 September 2012.

Fayed v. United Kingdom, Judgment of 21 September 1990.

Feldek v. Slovakia, Judgment of 12 July 2001.

Filatenko v. Russia, Judgment of 6 December 2007.

Fürst Pfeifer v. Austria, Judgment of May 17 2016.

Gazeta Ukraina-Tsentr v. Ukraine, Judgment of 15 July 2010.

Gazsó v. Hungary, Judgment of 16 July 2015.

Genner v. Austria, Judgment of 12 January 2016.

Grinberg v. Russia, Judgment of 21 July 2005.

Handyside v. United Kingdom, Judgment of 7 December 1976.

Hrico v. Slovakia, Judgment of 20 July 2004.

I Avgi Publishing and Press Agency S. A. & Karis v. Greece, Judgment of 5 June 2008.

Ion Cârstea v. Romania, Judgment of 28 October 2014.

Ireland v. United Kingdom, Judgment of 18 January 1978.

Jalbă v. Romania, Judgment of 18 February 2014.

Janowski v. Poland, Judgment of 21 January 1999.

Jerusalem v. Austria, Judgment of 27 February 2001.

July and Sarl Libération v. France, Judgment of 14 February 2008.

Kaçki v. Poland, Judgment of 4 July 2017.

Karakó v. Hungary, Judgment of 28 April 2009.

Karman v. Russia, Judgment of 14 December 2006.

Karner v. Austria, Judgment of 24 July 2003

Karsai v. Hungary, Judgment of 1 December 2009.

Keller v. Hungary, Decision as to the Admissibility of Application no. 33352/02 by László Keller against Hungary, 4 April 2006.

Klein v. Slovakia, Judgment of 31 October 2006.

K.M.C. v. Hungary, Judgment of 10 July 2012.

Kobenter and Standard Verlags GmbH v. Austria, Judgment of 2 November 2006.

Konstantin Markin v. Russia, Judgment of 22 March 2012.

Krasulya v. Russia, Judgment of 22 February 2007.

Lavric v. Romania, Judgment of 14 January 2014.

Lepojić v. Serbia, Judgment of 6 November 2007.

Lesnik v. Slovakia, Judgment of 11 March 2003.

Lingens v. Austria, Judgment of 8 July 1986.

Loizidou v. Turkey, Judgment of 23 March 1995.

Lopes Gomes da Silva v. Portugal, Judgment of 28 September 2000.

Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary, Judgment of 8 November 2016.

Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt. v. Hungary, Judgment of 2 February 2016.

Malisiewicz-Gasior v. Poland, Judgment of 6 April 2006.

Mamatkulov and Askarov v. Turkey, Judgment of 4 February 2005.

Mamére v. France, Judgment of 7 November 2006.

Marian Maciejewski v. Poland, Judgment of 13 January 2015.

Mariapori v. Finland, Judgment of 6 July 2010.

McVicar v. United Kingdom, Judgment of 7 May 2002.

Mengi v. Turkey, Judgment of 27 November 2012.

MGN Limited v. United Kingdom, Judgment of 18 January 2011.

Micallef v. Malta, Judgment of 15 October 2009.

Mladina D.D. Ljubljana v. Slovenia, Judgment of 17 April 2014.

Morar v. Romania, Judgment of 7 July 2015.

Mustafa Erdoğan and Others v. Turkey, Judgment of 27 May 2014.

Nikowitz and Verlagsgruppe News GmbH v. Austria, Judgment of 22 February 2007.

Niskasaari and Otavamedia Oy v. Finland, Judgment of 23 June 2015.

Nilsen and Johnsen v. Norway, Judgment of 25 November 1999.

Novaya Gazeta and Borodyanskiy v. Russia, Judgment of 28 March 2013.

Oberschlick v. Austria (No. 1.), Judgment of 23 May 1991.

Oberschlick v. Austria (No. 2.), Judgment of 1 July 1997.

Otegi Mondragon v. Spain, Judgment of 15 March 2011.

Pauliukienė and Pauliukas v. Lithuania, Judgment of 5 November 2013.

Pedersen and Baadsgaard v. Denmark, Judgment of 17 December 2004.

Perna v. Italy, Judgment of 6 May 2003.

Petrenco v. Moldova, Judgment of 30 March 2010.

Pfeifer v. Austria, Judgment of 15 November 2007.

Prager and Oberschlick v. Austria, Judgment of 26 April 1995.

Radio France and Others v. France, Judgment of 30 March 2004.

Raichinov v. Bulgaria, Judgment of 20 April 2006.

Rekvényi v. Hungary, Judgment of 20 May 1999.

Romanenko and Others v. Russia, Judgment of 8 October 2009.

Rumyana Ivanova v. Bulgaria, Judgment of 14 February 2008.

Sabou and Pircalab v. Romania, Judgment of 28 September 2004.

Salov v. Ukraine, Judgment of 6 September 2005.

Savitchi v. Moldova, Judgment of 11 October, 2005.

Scharsach and News Verlagsgesellschaft GmbH v. Austria, Judgment of 13 November 2003.

Selistö v. Finland, Judgment of 16 November 2004.

Selmouni v. France, Judgment of 28 July 1999.

Shabanov and Tren v. Russia, Judgment of 14 December 2006.

Skalka v. Poland, Judgment of 27 May 2003.

Soering v. United Kingdom, Judgment of 7 July 1989.

Sokolowski v. Poland, Judgment of 29 March 2005.

Standard Verlags GmbH v. Austria, Judgment of 2 November 2006.

Stankiewicz and Others v. Poland, Judgment of 14 October 2014.

Sunday Times v. United Kingdom (No. 1.), Judgment of 26 April 1979.

Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary, Judgment of 14 April 2009.

Thoma v. Luxembourg, Judgment of 29 March 2001.

Thorgeir Thorgeirson v. Iceland, Judgment of 25 June 1992.

Times Newspapers Ltd (nos. 1 and 2) v. the United Kingdom, Judgment of 10 March 2009.

Tønsbergs Blad AS and Haukom v. Norway, Judgment of 1 March 2007.

Tuşalp v. Turkey, Judgment of 21 February 2012.

Tyrer v. United Kingdom, Judgment of 25 April 1978.

Uj v. Hungary, Judgment of 19 July 2011.

Ukrainian Media Group v. Ukraine, Judgment of 29 March 2005.

Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary, Judgment of 3 December 2013.

Varga and Others v. Hungary, Judgment of 10 March 2015.

Vékony v. Hungary, Judgment of 13 January 2015.

Verlagsgruppe News GmbH v. Austria, Judgment of 14 December 2006.

Vilho Eskelinen and Others v. Finland, Judgment of 19 April 2007.

Vona v. Hungary, Judgment of 9 July 2013.

Von Hannover v. Germany (No. 1.), Judgment of 24 June 2004.

Von Hannover v. Germany (No. 2.), Judgment of 7 February 2012.

White v. Sweden, Judgment of 19 September 2006.

Wirtschaft-Trend Zeitschriften-Verlags GmbH v. Austria, Judgment of 27 October 2005.

Zakharov v. Russia, Judgment of 5 October 2006.

Zugic v. Croatia, Judgment of 31 May 2011.

A magyar Alkotmánybíróság döntései

30/1992. (V. 26.) AB határozat
37/1992. (VI. 10.) AB határozat
36/1994. (VI. 24.) AB határozat
57/2001. (XII. 5.) AB határozat
18/2004. (V. 25.) AB határozat
34/2004. (IX. 28.) AB határozat
538/B/2006. AB végzés
75/2008. (V. 29.) AB határozat
165/2011. (XII. 20.) AB határozat
4/2013. (II. 21.) AB határozat
3206/2013. (XI. 18.) AB határozat
3207/2013. (XI. 18.) AB határozat
7/2014. (III. 7.) AB határozat
13/2014. (IV. 18.) AB határozat
3122/2014. (IV. 24.) AB határozat
28/2014. (IX. 29.) AB határozat
31/2014. (X. 9.) AB határozat
1/2015. (I.16.) AB határozat
5/2015. (II. 25.) AB határozat
9/2015. (IV. 23.) AB határozat
3187/2015. (X. 7.) AB végzés
3147/2016. (VII. 22.) AB végzés
16/2016. (X. 20.) AB határozat
17/2016. (X. 20.) AB határozat
3244/2016. (XI. 28.) AB végzés
3/2017. (II. 25.) AB határozat
3121/2017. (V. 30.) AB végzés
3313/2017. (XI. 30.) AB határozat
3328/2017. (XII. 8.) AB határozat
3329/2017. (XII. 8.) AB határozat
34/2017. (XII. 11.) AB határozat

3001/2018. (I. 10.) AB határozat
3002./2018. (I. 10.) AB határozat
3145/2018. (V. 7.) AB határozat
8/2018. (VII. 5.) AB határozat
3263/2018. (VII. 20.) AB határozat

A német szövetségi Alkotmánybíróság döntései

BVerfGE 7, 198 (1958)
BVerfGE 54, 208 (1980)
BVerfGE 82, 272, (1990)
BVerfGE 85, 23 (1991)
1 BvR 23/94, 13/04/1994.
1 BvR 1531/96, 10/11/1998.
1 BvR 2243/02, 26/08/2003.
2 BvR 1481/04, 14/10/2004.
1 BvR 1696/98, 25/10/2005.
1 BvR 2477/08, 18/02/2010.
2 BvR 2365/09, 04/05/2011.
1 BvR 2499/09, 1 BvR 2503/09, 25/01/2012.
1 BvR 901/11, 25/10/2012.
1 BvR 194/13, 11/12/2013.
1 BvR 444/13, 1 BvR 527/13, 24/07/2013.

A cseh Alkotmánybíróság döntései

10/12/1997 - II. ÚS 357/96.
08/02/2000 - I. ÚS 156/99.
15/03/2005 - I. ÚS 367/03.
11/11/2005 - I. ÚS 453/03.
17/07/2007 - IV. ÚS 23/05.
03/02/2015 - II. ÚS 2051/14.
19/01/2016 - I. ÚS 750/15.

A lengyel Alkotmánybíróság döntései

Constitutional Tribunal of Poland, No. K 4/06, 23/03/2006.

Constitutional Tribunal of Poland, No. P 10/06, 30/10/2006.

Constitutional Tribunal of Poland, No. SK 16/07, 23/04/2008.

Constitutional Tribunal of Poland, No. P 12/09, 6/07/2011.

Constitutional Tribunal of Poland, No. SK 70/13, 12/02/2015.

A Lordok Háza döntései

Derbyshire County Council v. Times Newspaper Ltd., [1993] AC 534.

Reynolds v. Times Newspapers Ltd and Others, [2001] 2 AC 127, House of Lords.

Az orosz Alkotmánybíróság döntései

Russian Constitutional Court No. 14/2011.

Russian Constitutional Court Judgment No. 21-P/2016.

A török Alkotmánybíróság döntései

Constitutional Court of Turkey, No. 2013/2602, 23/01/2014.

Constitutional Court of Turkey, No. 2014/12151, 04/06/2015.

Constitutional Court of Turkey, No. 2013/8598, 2/07/2015.

Constitutional Court of Turkey, No. 2014/2983, 15/02/2017.

3. Hivatkozott nemzetközi egyezmények jegyzéke

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya, San Francisco, 1945. június 26.

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948. december 10.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája, 2007. december 14.

Bécsi Egyezmény a szerződések jogáról, Bécs, 1969. május 23.

Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről, Róma, 1950. november 4. (Emberi Jogok Európai Egyezménye, EJE).

Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája, Banjul, 1981.

Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata, 1789. augusztus 26.

Emberi Jogok Amerikai Egyezménye, San José, 1969. november 22.

Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966. december 16.

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966. december 16.

4. Hivatkozott egyéb nemzetközi jogi jogforrások jegyzéke

Amicus Curiae Brief for the Constitutional Court of Georgia on the question of the defamation of the deceased adopted by the Venice Commission at its 101st plenary session (Venice, 12-13 December 2014).

Declaration on freedom of political debate in the media, Adopted by the Committee of Ministers on 12 February 2004 at the 872nd meeting of the Ministers' Deputies.

High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights Interlaken Declaration, 19. February, 2010.

High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights Brighton Declaration, 19-20. April 2012.

Opinion on the Legislation on Defamation in Italy, adopted by the Venice Commission at its 97th Plenary Session (Venice, 6-7 December 2013).

Opinion on the Legislation pertaining to the Protection against Defamation of the Republic of Azerbaijan, adopted by the Venice Commission, at its 96th Plenary Session, (Venice, 11-13 June 2013).

Opinion on Media Legislation (ACT CLXXXV on Media Services and on the Mass Media, Act CIV on the Freedom of the Press, and the Legislation on Taxation of Advertisement Revenues of Mass Media) of Hungary, adopted by the Venice Commission at its 103rd Plenary Session (Venice, 19-20 June 2015).

Opinion on articles 216, 299, 301 and 314 of the Penal Code of Turkey, adopted by the Venice Commission at its 106th plenary session (Venice, 11-12 March 2016).

Opinion No. 9. of the Consultative Council of European Judges (CCJE) for the attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on the role of national judges in ensuring an effective application of international and European law, Strasbourg, 10 November, 2006.

Protocol No. 16 to the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Strasbourg, 2. X. 2013.

Recommendation 1814 (2007) of 4 October 2007, Towards Decriminalisation of Defamation; Resolution 1920 (2013) on the state of media freedom in Europe (Parliamentary Assembly of the Council of Europe)

Resolution Res(2004)3 of the Committee of Ministers on judgment revealing an underlying systemic problem, adopted by the Committee of Ministers on 12 May 2004.

Study on individual access to constitutional justice, adopted by the Venice Commission at its 85th Plenary Session (Venice, 17-18 December 2010).

Vienna Declaration and Programme of Action, Adopted by the World Conference on Human Rights in Vienna on 25 June 1993.

5. Hivatkozott nemzeti jogszabályok jegyzéke

Magyar jogszabályok, jogforrások

Magyarország Alaptörvénye, 2011. április 25.

1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya

1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó kiegészítő jegyzőkönyvek kihirdetéséről

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

2010. évi CXXX. törvény a jogalkotásról

2010. évi CIV. törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól

2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

1/2012. számú BKMPJE határozat

1/2015. számú BKMPJE határozat

Külföldi jogszabályok

Az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya és az Alkotmánymódosítások

A Cseh Köztársaság Alkotmánya

A Lengyel Köztársaság Alkotmánya

A Német Szövetségi Köztársaság Alaptörvénye, Bonn, 1949. május 23.

Constitutional Court Act of 16 June 1993, No. 182/1993. (cseh alkotmánybírósági törvény)

Human Rights Act (Emberi Jogi Törvény) 1989. (Egyesült Királyság)

Defamation Act (Rágalmazási Törvény) 2013. (Egyesült Királyság)

6. Egyéb internetes források

Velencei Bizottság (Joggal a demokráciáért) oldala:

http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation&lang=EN

<http://lb.hu/hu/sajto/kuria-elnokenek-kozlemenye>

<http://www.kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-pfviv2012120163-szamu-szolgalatot-teljesito-rendor-kepmasanak-hozzajarulas-nelkul>

<http://www.kuria-birosag.hu/hu/sajto/tajekoztato-kuria-pfviv219532017-szamu-un-rendor-kepmas-ugyben-hozott-donteserol>

<https://www.theguardian.com/politics/2016/apr/25/uk-must-leave-european-convention-on-human-rights-theresa-may-eu-referendum>

<https://mno.hu/belfold/andy-vajna-a-polgari-pert-is-bukta-schiffer-ellen-1388197>

http://hvg.hu/itthon/20170920_Megint_kimondta_a_birosag_hogy_Habony_kozszereplo

<https://444.hu/2018/04/25/van-egy-rossz-hirunk-m-lorincnek-az-egyszeru-embernek>